

Historie

–

Archeologie

–

Přírodověda

–

Sbírky

–

Muzejní akce

Mincmistr Petr z Písku, jeho rod a další Písečané (Pískové) v předhusitské Kutné Hoře. Nástin jejich osudů a působení

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Kam až je možné v dohadách a domněnkách zajít, ptá se občas sám sebe historik středověku, který na rozdíl od romanopisce musí dbát na průkaznost pramenů. V případě studie o kutnohorském mincmistru Petrovi z Písku to platí o to více, že jde o postavu, která téměř jedno desetiletí před koncem 14. století ovládala stříbrnou pokladnici země a tím také do značné míry i její finance. Čtenáři nyní dopředu vědí, na jak tenkých oporách autorův výklad spočívá. Totéž platí, jak se ukáže, i o členech Petrova rodu a dalších Písečanech či Pískových¹, které se již podařilo doložit v předhusitské Kutné Hoře.

NAHLÉDNUTÍ DO LITERATURY

Historik středověku málokdy vstupuje do neznámých či neprobádaných vod. Je tomu tak i v případě této studie, která za mnohé poznatky, ne-li většinu z nich, vděčí předchozímu bádání. Jako první z dějepisců si povšiml záslužné činnosti bývalých Písečanů působících v předhusitské Kutné Hoře vlastenecky smýšlející jezuita Jan Kořínek ve svém dějepisném díle Staré paměti Kutnohorské z roku 1675. Když potřeboval doklady k zakladatelům chrámu sv. Barbory, dobře věděl, kde je má hledat. V erekčních knihách pražského arcibiskupství tak zjistil údaje nejen o Jokešovi z Písku, ale i o „přebohatém, však (což sice rádo bývá) neskoupém“ Petrovi z Písku, jeho ženě Barbaře a bratru Václavovi.² Byla to trefa do černého, neboť údaje, jež zjistil, v různé šíři využívali další kutnohorští dějepisci, zejména Bohuslav Balbín a z prvních dějepisců umění Jan Erazim Vocol a Josef Braniš.³ Oba naposled jmenovaní shodně postupovali chronologicky podle pořadí erekčních knih. Ostatně takto si počínali i následující badatelé. Jmenovitě je třeba uvést zasloužilého editora a dějepisce předhusitského sedleckého kláštera Jaromíra Čelakovského, který podal ve své době nejúplnější soupis nadací k oltářům a kaplím chrámu sv. Barbory do roku 1420.⁴

V poslední době se poměrům v předhusitské Kutné Hoře věnovalo hned několik historiků s poněkud odlišným zaměřením prací. Tomáš Borovský ze své dizertace zatím publikoval několik studií, z nichž tu přichází v úvahu zejména systematický přehled venkovských statků kutnohorských měšťanů, mezi jejichž vlastníky či držiteli skupina Písečanů dosti výrazně vystupuje do popředí.⁵ Částečně stejný okruh pramenů použil ve své studii, jež je výsekem rovněž ještě v úplnosti nepublikované disertace Vojtěch Vaněk.⁶ Zatímco naposled zmíněný autor se zaměřil na patronáty a fundace venkovských kostelů, Aleš Mudra v souběžném, velmi rozsáhlém a systematickém výzkumu vysledoval nejen ekonomické zabezpečení uvedených

již oltářů a kaplí, ale i jejich vybavení a provoz. Po prvé tu také nacházíme připomenutí významné fundátorské role příslušníků tzv. nové radní vrstvy, v níž příslušníci rodu z Písku spoluvytvářeli místní elitu.⁷

Zatím jsme si ve stručnosti povšimli práci, jež se zabývaly nábožensky zaměřenou fundační a nadační činností kutnohorských Písečanů. Ta však tvořila jen duchovní odlesk jejich existence a zejména pak jejího ekonomického zajištění. Většina z doložených členů této skupiny získávala živobytí prostřednictvím minciřských profesí, což nepřekvapuje, neboť právě přenesení mincovny z Písku do Kutné Hory bylo důvodem jejich někdejšího příchodu na nové působiště. Navzdory tomu, že počátek písecké minciřské kovárny, tzv. šmitny, lze snad klást již před rok 1300, první zprávy o kutnohorských Písečanech pocházejí až z třicátých let. Většinu z nich zachytil ve své vynikající a dodnes cenné monografii o kutnohorské mincovně Emanuel Lemminger.⁸ Třeba však dodat, že Písečané v jeho práci převážně vystupují jako jednotlivci, což platí i o mincmistru Petrovi, jehož činnost zaniká v tříšti roztroušených údajů. Totéž lze říci o studiích pojednávajících o místní samosprávě,⁹ nebo o syntetických freskách líčících bouřivé události spjaté s odbojem panstva proti králi Václavu IV., které se odehrály v devadesátých letech 14. století během mincmistrovství Petra z Písku. I když z naznačeného úhlu pohledu se postava Petra z Písku jeví málo pozoruhodnou, stojí za to se jí podrobněji zabývat. Ještě jeden závažný aspekt tu třeba připomenout. Jak starší badatelé, tak i jejich soudobí následovníci se vyhýbali a vyhýbají otázce národnostně jazykového původu celého píseckého klanu ve stříbrné pokladnici země. Avšak právě proto, že šlo o potomky původních německých kolonistů se speciálními znalostmi, rozumí se téměř samo sebou, že jejich osud nutně poznamenaly události spojené s Kutnou Horou během husitské revoluce.¹⁰

Shrnuji: i když naprostou většinu jednotlivých údajů o kutnohorských Písečanech lze nalézt již ve starší literatuře, jako členové původem, profesí či jinak propojené skupiny výrazněji vystoupili do popředí až v monografii Aleše Mudry, s níž se seznámíme později.¹¹

PŘENESENÍ PÍSECKÉ MINCOVNY DO KUTNÉ HORY

Proč právě Písek, můžeme se ptát, když toto královské město pomáhala zrodit zlatonosná Otava? Zlatou horečku v místě i v jeho širším okolí dokládají zejména archeologické doklady z 13. až 16. století.¹² Písemných pramenů je naopak neobyčejně málo, což se projeví i v počáteční části naší rozpravy. Co se s píseckým zlatem z rýžování a z důlní činnosti dále dělo, lze se také jen dohadovat. Rozhodně ho nebylo tolik, aby z něho bylo možné trvale razit zlatou minci.¹³ Na druhé straně však po nějaký čas postačovalo nejen pro uhrazení vyžadované sumy královského regálu, ale i k nákupu stříbra pro místní ražbu mince a k akumulaci finančních prostředků v rukou minciřů a úspěšných důlních i jiných podnikatelů. Část z nich se po ode-

Obr. 1a–b | Náhrobník z přelomu 13. a 14. století, který býval připisován píseckému mincmistru Heinrichovi/Jindřichovi a dokumentární kresba téhož od Františka Doubka, převzatá z knihy J. Adámka a J. Fröhliche Písecké náhrobníky z 13.–18. století)

Obr. 2 | Brakteát z nálezu stříbrného pokladu nejspíše pocházejícího přímo z písecké mincovny.
Foto Tomáš Hiltcher

znění „zlaté horečky“ a po přenesení veškeré české a moravské mincovní činnosti do Kutné Hory uplatnila nejen zde, ale i v Praze.

Je nepochybné, že jak důlní činnost, tak zejména výroba mince byly vysoce odbornými činnostmi, jež v českých zemích ovládali a jimiž se živili dlouho ještě nepostradatelní specialisté z okolních německých zemí. Lze oprávněně předpokládat, že tomu tak ve 13. století bylo i v Písku. Stoupající význam tohoto královského města dodnes dosvědčuje nejen v té době ojedinělý most přes Otavu, ale i královský hrad s mohutným opevněním. Mincovní činnost v Písku lze zatím převážně doložit archeologickými

výzkumy, a snad i nálezem stříbrného pokladu brakteátů, jež se pravděpodobně nedostaly vůbec do oběhu.¹⁴ Svědectví ojedinělého dokladu o pronájmu písecké mincovny jinak neznámému Heinrichovi a jeho dědicům králem Václavem II. (?) je zeslabeno dochováním ve formulářové sbírce.¹⁵

Význam a celkovou produkci písecké mincovny zatím nelze ani odhadovat. V době panování Václava II. byla jen jednou ze sedmnácti privilegovaných zařízení tohoto druhu, a to až do uplatnění mincovní reformy z roku 1300, kdy veškerá mincovní činnost byla soustředěna do Kutné Hory. K přenesení jednotlivých mincoven docházelo postupně. Podle znalce kutnohorského mincovnictví Emanuela Lemingera došlo k vytvoření tzv. šmiten v nově dokončeném přízemním traktu Vlašského dvora již před koncem 13. století.¹⁶ Poslední shrnutí problematiky Liborem Janem toto pojetí v zásadě přijímá, připouští však, že jednotlivé pracovní úkony se již do značné míry uskutečňovaly centralizovaně a že pouze ve šmitnách probíhala jejich předposlední část samostatně.¹⁷ Třeba však dodat, že v literatuře o časném počátku mincovní činnosti ve Vlašském dvoře jednota zdaleka nepanuje. Pozdní datování až do počátku vlády Jana Lucemburského sice z našeho hlediska odpovídá prvním dokladům o působení Písečanů v Kutné Hoře, stále mu však odporují jiné dochované prameny písemné i stavebně historické povahy.¹⁸

Jelikož město samotné bylo v aglomeraci hornických osad vysazeno až v letech 1307–1308, je třeba počítat s možným opožděním translace některých mincoven a jejich skutečným zprovozněním. Kromě toho je nutno vzít v potaz mocenské sváry po vymření přemyslovské dynastie.¹⁹ Pokud pozůstatky šesti kutnohorských šmiten ve Vlašském dvoře, latinsky zvaných *fabricae monetae*, skutečně pocházejí z přelomu 13. a 14. století, pak by písecká mincovní dílna náležela

Obr. 3 | Kutná Hora, Vlašský dvůr, šmitny, Písecká šestá v pořadí. Foto Jiří Kuthan

šesté pořadí po jihlavské, kladské, mostecké, olomoucké a opavské. Určení „písecké“ šmitny je spolehlivě dáno znakem města Písku, vytesaným v okenní obrubě šmitny ve Vlašském dvoře a nápisem PYSK.²⁰ Další svědectví je písemné povahy a pochází až ze 6. května 1383, kdy konšelé minciřů a pregéřů potvrdili, že Agnes Guenlyn z Prahy zakoupila pro sebe a svoji dceru Dorotu Mertein Rotlebin, mincmistrou na Horách Kutných, jednu čtvrtinu písecké šmitny za 84 kop grošů.²¹ Poslední záznam nese datum 31. ledna 1412, kdy konšelé minciřů a pregéřů prohlásili, že pan opat Jakub a jeho konvent kláštera v Sedlci vlastní na písecké šmitně jeden lůn a kdyby ho chtěl někdo jako uvolněný získat, zaplatí konventu nebo držiteli listu 75 hřiven.²²

Zda šesté místo v pořadí odpovídalo soudobému významu šmiten, lze se jen dohadovat, neboť všechny měly podle mincovních předpisů (s výjimkou poslední, tj. sedmácté) nárok na stejný příděl stříbrného kovu. Samo mincování bylo velmi složitým procesem vyžadujícím speciální dovednosti a znalosti. Důležité byly již přípravné práce, to jest přepalování stříbra v pecích, tzv. hertech, aby se zbavilo příměsí olova a jiných kovů. Postup tzv. shánění skončil, jakmile se lesklý povrch vytaveného stříbra potáhl vícebarevnou tenkou vrstvou okysličených kovů. Pro přepalování byla určena tzv. *pre(g)nárna*, zvláštní místnost ve Vlašském dvoře, zabezpečená mřížemi v oknech a zamykatelnými vraty. Přepálené stříbro bylo *proběrem* prozkoušeno a cejchováno, pak zváženo a odevzdáno úředníkům mince. V *kernárně* se dále zrnila (granulovala) získaná měď, kterou se legovalo v *gysárně* sazené stříbro, tj. vlastní mincovní kov.²³

Obr. 4 | Chrám sv. Barbory — freska v závěru jižní lodi s vyobrazením minciře, který se svým pomocníkem (robencem) narovnáva (klopuje) zprohýbané okraje tzv. střížků. Foto Jaroslav Alt.

Za povšimnutí stojí zvláště funkce prenerů, jež byla natolik významná, že její úkoly a pravomoci vymezila listina krále Jana Lucemburského z 24. června 1343. Jejich počet v tovaryšstvu byl omezen na deset knapů, přičemž byly stanoveny jak způsoby jejich týdenního odměňování, tak i zabezpečení jejich rodin v případě úrazu nebo smrti. Setrvalou potřebu ochrany jejich zájmů dokládá i potvrzení Janova privilegia králem Václavem IV. listem ze 14. září 1396.²⁴ Není ovšem vyloučeno, že podobných privilegií pro jiné specializované bylo více.

Další část výrobního postupu příslušela minciřům (*monetarii*).²⁵ Minciři ve šmitnách se peněžitými odměnami pro tzv. gysery a jejich tovaryše z části podíleli již na lití prutů stříbrného kovu, tzv. cánů. Minciři cány přijímali od úředníka mince a k dalšímu zpracování si je odnášeli do své dílny, zvané šmitna, v latinsky psaných pramenech *fabrica monetaria*. Úkolem minciřů bylo roztepání cánů na pruhy předem dané tloušťky. Ze získaných pruhů pak stříhali nebo řezali čtverečky velikostí odpovídající minci, pro kterou byly určeny. Vzhledem k tomu, že k řezání plátů bylo třeba jemné ruky, předcházející namáhavé roztepávání cánů bylo zvláštním samostatným úkolem. Tzv. střížky měly zpravidla zprohýbané okraje, které bylo třeba klopováním,

Obr. 5 | Chrám sv. Barbory — vyobrazení rázobitce (pregěře), který z vybělených střížků razí stříbrnou minci. Foto Jaroslav Alt.

tj. údery těžkého kladiva, narovnat. Tuto část výrobního cyklu zobrazuje freska klopujícího minciře s pomocníkem, tzv. robencem, v Minciřské kapli chrámu sv. Barbory. V miniatuře Smíškovského kancionálu je stejný postup urychlen údery do sloupce střížků, které pro minciře skládal robenec. Všechny znečištěné střížky se dále upravovaly pálením a tzv. lorováním, tj. bělením, v tzv. vajsomoře. Tím se odstranily přísady mědi, avšak výsledná mince se stala křehčí. Po dokončení všech pracovních operací minciři odevzdávali upravené a vybělené střížky (pláty) v kožených pytlích úředníkovi mince.

Třetí fáze výroby stříbrné mince se odehrávala v tzv. *preghausu*, velké sklenuté místnosti v přízemí Vlašského dvora vlevo od vjezdu, kde měli své stolice se špalky (štoky) „rázobitci“, tzv. pregěři. V této fázi výrobní cyklus opět přecházel do stadia centralizované manufaktury, což bylo dáno mimo jiné tím, že by jinak bylo třeba nákladně pořizovat a spravovat sedmáct sad razidel, a to jednak tzv. kolků zapuštěných do dřevěných štoků, jednak mobilního svršku.²⁶ Horní razidlo pregěr držel v levé ruce, pravou rukou pak vedl úder, který vyžadoval nejen značnou sílu, ale i přesnost. Při vybíjení větší a tlustší

mince zpravidla jeden úder nestačil. Pregér při tomto úkonu často potřeboval pomocníka, jehož úkolem bylo přidržet razidlo, aby bylo možné úder provést obouručně. Špatně vyražené mince (*fracti*) byly zařazeny do tzv. verku, tj. mincovní hmoty určené k dalšímu zpracování. Vše tu je podáno ve zkratce, ve skutečnosti byly naznačené postupy většinou složeny z více operací.²⁷

PÍSECKÁ ŠMITNA VE VLAŠSKÉM DVOŘE

Nejstarší děje spjaté s píseckou šmitnou jsou zahaleny příšeřím, jak je tomu i v případě většiny přenesených mincoven. S jejich přikázaným transferem do Kutné Hory bylo spojeno i přesídlení tamějších specialistů a celý proces si proto nutně vyžádal delší doby. V ojediněle dochované listině z 28. června 1311 se ve výčtu dvaceti přísežných konšelů ještě žádný z Písečanů neobjevuje.²⁸ Z této indicie však ještě neplyne, že by písecká šmitna nebyla v plném provozu. Z jiné listiny vydané o rok později (1312) je totiž zřejmé, že žitavská šmitna byla již po nějakou dobu v činnosti, neboť jinak by nemohl vzniknout spor o její dědictví.²⁹ Tak jako tak teprve v listině datované 6. prosince 1338 vystupuje ve výčtu přísežných konšelů Elblinus de Piska, jehož, jak záhy vysvitne, lze spolehlivě označit za mincíře.³⁰

Členství v městské radě vyžadovalo nejen dostatečný majetkový status, ale i delší působení v obci. V této souvislosti je vhodné dodat, že městskou radu v Kutné Hoře od počátku tvořilo osmnáct přísežných včetně dvou šeptmistrů. Jinde nedoloženou výsadou bylo, že radu rok co rok obnovoval či jmenoval královský mincmistr a nikoli hofmistr. Zvláštností rovněž bylo, že rozšířenou radu v případě naléhavé potřeby doplňovali ještě čtyři přísežní konšelé za mincíře (*monetariorum iurati*, *munczerschepfe in den smyden*) a tři přísežní konšelé za raziče mincí (*iurati pregatorum*, *schepphen aus dem preghaus*). Je tomu tak i v listině z 18. září 1354, v níž je zmíněný Elblinus uveden jako první ze čtveřice přísežných mincířů (*iurati monetariorum*).³¹ Dovídáme se tak Elblinovo povolání mincíře ve šmitnách, které potvrzuje i další, tentokrát nedatovaný doklad ve formuláři Summa Gebhardi: *Elblinus et Ulicus, fratres monetarii, concives nostri* v něm svůj náležitý výtěžek dávají do zástavy pražskému měšťanu Janovi za 25 kop gr. Se značnou pravděpodobností lze mít za to, že listina pochází z let 1336 až 1345, jinak však o Elblinovu bratru Oldřichovi, dalším členu počátečního píseckého klanu, nic dalšího nevíme.³²

Nejen sama výroba pražského groše a z něho odvozených mincí nižší hodnoty, ale i jeho organizace byly natolik složité procesy, že se ani v tomto případě neobejdeme bez pomoci povolaného znalce. Emanuel Leminger ve své základní práci rozdělování výtěžku ve šmitnách a pregárně vysvětlil následovně: „Lůny minc. a stolice preg. byly statkem k určitému místu, totiž k Vlašskému dvoru vázaným, byly statkem nehybným a nepomíjitelným, byly statkem

nemovitým. Statek tento mohl býti prodán, darován, postoupen, kšaftem odkázán, v jistotu nebo zástavu dán, buď celý anebo jeho část, i s užitkem nebo bez užitku anebo pouhý užitek. Lůny minc. a stol. preg. dělily se nejčastěji na polovice a čtvrti, ale také se vyskytují třetiny, šestiny, devítiny a dvanáctiny. Majitelem lůnu nebo stolice nebyl mnohdy ani mincíř ani pregér, mohla jím býti osoba, která pro tělesnou vadu nebo duševní nedostatky nebyla schopna díla mincovního, statek tento mohl býti přenesen na vdovy nebo sirotky, po případě mohl spadnouti i na osoby morální (např. na chrámy a kláštery), ovšem také na osoby mimo Horu žijící. V případech takovýchto konali mincovní dílo robenci (dělníci), kteří se svolením obce dle potřeby se přibírali na pomoc... Na sklonku téhodne přijali starší obce veškerý plat za dílo vykonané a odměnivše robence, rozdělili přebytek majitelům lůn minc. a stolic preg. dle klíče od starodávna obvyklého...“³³

Na jiném místě se pak dovídáme, že „plat za dílo mincířské dělil se dle jistého počtu lůnů (luon) mincířských mezi podílíky, jimž lůny náležely; takovýto lůn byl jednotkou nemalé hodnoty, takže i části jeho representovaly summu obstojnou. Podobně byla i náhrada za dílo pregérské rozvržena na jistý počet jednotek, kterým se říkalo stolice pregérské; i tu byly přípustny díly. Lůn mincířský i stolice pregérská mohly býti buď jakožto celek nebo částečně přeneseny na vlastníka jiného dědictvím nebo prodejem anebo směnou (frejmarkem), – mohly býti vůbec jakýmkoliv způsobem zcizeny a byly též často vhodným a cenným předmětem pro jistinu nebo zástavu.“³⁴

Pokud jde o další Písečany v čele kutnohorské obce, lze sice až do konce šedesátých let 14. století doložit vlivné jedince, nikoli však stále se obměňující skupinu. Jako konšelé, dokonce současně, jsou v listině ze 7. února 1347 jmenováni Albertus de Pysk a Johannes de Pysk.³⁵ Zatímco Albert je doložen jako konšel a purkmistr (*magister iuratorum*) pouze v první polovině roku 1347, Jan byl mužem mnohem vlivnějším, neboť byl členem rady ještě roku 1352 a dále pak nepřetržitě v letech 1354–1356.³⁶ Zda byli navzájem příbuzní a v jakém vztahu byli k Elblinovi a jeho bratru není známo, bylo by však spíše s podivem, kdyby mezi nimi nebylo rodinných pout. Právě tak zatím nic nevíme o zdroji jejich obživy. V následujících letech až do března roku 1368 není o Písečanech v Kutné Hoře slyšet. Tehdy jako člen rady po prvé vstoupil na dějinnou scénu pozdější mincmistr Petr z Písku.

KARIÉRA A FUNDACE MINCMISTRA PETRA Z PÍSKU

Jméno Petra z Písku není v lokální paměti i dějepisné literatuře zcela neznámé. O Petrovi i jeho ženě Barbaře, jak již víme, se ve svých Starých pamětech kutnohorských z roku 1675 rozepsal Jan Kořínek, o jeho zásluhách věděli i další letopisci a znalci místní stavební a církevní historie. Několik cenných údajů shromáždil o Petrovi z Písku Emanuel Leminger, jinak se však jeho

jméno jen tu a tam mihne ve výčtu kutnohorských mincmistrů.³⁷ To již zcela neplatí na počátku třetího tisíciletí. O pozemkovém dominiu Petra z Písku i jiných Písečanů snesl řadu dokladů Tomáš Borovský, který si rovněž povšiml mocenského vzestupu celé jejich skupiny od poslední třetiny 14. století. Vojtěch Vaněk zase pečlivě zaznamenal jejich roli jako patronů venkovských kostelů či kaplí a dále též oltářů v kutnohorské novostavbě chrámu sv. Barbory.³⁸ Souběžně zachytil Petrovy zásluhy a inovativní kroky při dobudování a zajištění provozu obvodových kaplí v chrámu sv. Barbory Aleš Mudra.³⁹

První zmínka o Petrovi z Písku pochází z 22. června 1368, kdy jeho jméno čteme na předposledním místě v seznamu 18 kutnohorských přísežných (*iurati*), kteří vydali listinu dosvědčující donaci dvora ležícího v blízkosti města. Tomáš Borovský v něm spatřuje jediného příslušníka radních rodů, které vládly v Písku již v předchozích letech.⁴⁰ Členství v městské radě, jak se lze domnívat, předpokládalo spíše zámožné muže zralého věku než mladíka. Jelikož Petr z Písku je doložen ještě v roce 1409, dožil by se na svou dobu vysokého věku sedmdesátí let, pokud mu bylo v počátečním roce jeho konšelské kariéry kolem třiceti let. V tom případě by Petr mohl být synem kteréhokoli ze tří již uvedených Písečanů doložených v městských radách.

Indicií Petrova příbuzenského vztahu k některému z Písečanů usedlých v Praze naopak může být jeho fundace oltáře *Domine, quo vadis* v kapitulním chrámu sv. Petra na pražském Vyšehradu z roku 1399. Oltář zasvěcený jeho patronu Petr z Písku pořídil pro spásu svou i svých předků a zajistil roční rentou deseti kop pražských grošů z jeho dědiny v Pirkštejnu.⁴¹ Příznačné dále je, že Petr v dalších svých nadacích rodiče a jiné předky nezmiňuje. Pokud skutečně pocházel z rodu pražských Písečanů, mohl to být nejspíše výhodný sňatek, který ho přiměl usadit se v Kutné Hoře. Jisté je, že v počátečním období mu k vzestupu napomohlo věno jeho manželky Barbory a spříznění s některým ze zámožných a vlivných místních rodů. Jediná indicie zatím vede k rodu Oderinů/Odreinů, který vlastnil majetky v Ratboři, kde i Barbora upsala úrok deseti kop ze svého zboží na věčnou mši v kaplích založených jejím manželem Petrem v novém chrámu sv. Barbory. V Ratboři totiž v na přelomu 14. a 15. století drželi tvrz, pozemkové zboží i patronát nad místním farním kostelem právě Oderinové.⁴² S Barborou měl Petr nejméně tři syny, o nichž se zmíníme později. Výše uvedenou možnost, že Petr přišel do Kutné Hory z Prahy, zeslabuje a téměř vylučuje jeho bratr Václav, který zde po jeho boku rovněž nabyl značný vliv a majetek.

Petr z Písku se v kutnohorské městské radě po druhé objevil v roce 1374, znovu pak o čtyři roky později.⁴³ Mezitím se vynořil jako účastník sporu o lúno roku 1370, a to spolu s Frenczilem

Obr. 6 | Průhled vnější jižní lodí chrámu sv. Barbory, kde se původně nalézala kaple Panny Marie a sv. Apoštolů
Foto Jaroslav Alt.

Quartzem, který za mincíře zasedal v radě již roku 1357 a znovu ještě 1383.⁴⁴ A jelikož Frenczil Quartz vystupuje v uvedeném sporu po boku zřejmě mladšího Petra z Písku, může to být vítaná indicie o jejich shodném povolání, zvláště když oba vystupují i za podřízené spolupracovníky (ir gewerken). V té době byl již Petr z Písku natolik zámožnou osobou, že byl patronem raně gotického, tehdy farního kostela Navštívení Panny Marie ve Vysoké. Po prvé v této roli vystupuje 27. srpna 1382, a to v kauze, jejíž povahu nedokážeme pro chybějící folia za léta 1381–1382 v konfirmačních knihách duchovenstva postihnout.⁴⁵ Spor se nepochybně podařilo Petrovi ukončit v jeho prospěch, neboť 4. září 1386 generální vikář Kuneš z Třebovle bez námitek potvrdil směnu farního obročí ve Vysoké mezi dosavadním farářem Petrem a jeho kolegou z Hostalovic Benediktem. Ke směně došlo, jak jinak ani nebylo možné, se souhlasem patrona Petra z Písku, tehdy měšťana v Kutné Hoře.⁴⁶

Na jaře téhož roku, ve dnech 12. a 13. března 1386, poprvé navštívil Kutnou Horu král Václav IV., který krátce poté zahájil málo úspěšné tažení do Uher na pomoc bratru Zikmundovi.⁴⁷ Zatím to je jediná známá příležitost, kdy Václav IV. mohl přijít do osobního styku s Petrem z Písku, jehož o dva tři roky později jmenoval mincmistrem. Zdá se také, že právě při této příležitosti Václav pojal úmysl přestavět Vlašský dvůr na své reprezentativní sídlo.⁴⁸

Když o dva roky později (1388) Petr z Písku znovu zasedl v městské radě, nic ještě nenavědčovalo, že se nad místní obcí zatahují černé mraky v podobě morové epidemie.⁴⁹ Objevila se z ničeho nic, musila však být hrozivých poměrů, neboť po dva až tři roky jsme v nejistotě, co se v Kutné Hoře a jejím okolí dělo. Dokonce ztrácíme povědomí i o tehdejších mincmistrovi, jímž snad ještě v roce 1388 zůstával Kunát Kaplír ze Sojovic. O něm je jinak známo, že patřil k lidem z panovníkova okruhu, neboť roku 1382 byl místosudím dvorským a v roce 1387 je navíc doložen jako nejvyšší písař. Zda to byl mor, který ho přiměl odejít z Kutné Hory, lze se opět jen dohadovat, právě tak, zda to nebyl právě on, kdo králi doporučil jako svého nástupce Petra z Písku, jehož schopnosti a vliv v obci měl příležitost poznat. Nevíme ani, kdy se tak stalo, muselo to být před 17. lednem 1391, kdy se v kolínském radním manuálu Petr uvádí již jako mincmistr.⁵⁰

Bylo to po dlouhé době po prvé, co byl tak významný úřad svěřen jednomu z účastníků důlní a mincovní činnosti. Proč právě na Petra padla volba, lze se jen dohadovat. V blízkosti dvora se nepohyboval, jako několikanásobný člen městské rady a zámožný muž s pozemkovými majetky v několika vesnicích však měl nejen významné postavení ve městě, ale i potřebnou znalost místních poměrů i důlní a mincovní činnosti. Obojí bylo u jeho předchůdců i následovníků ojedinělé, a proto lze usuzovat, že král chtěl mít na tomto místě muže, který by díky svým znalostem mohl provést nezbytné mincovní reformy, jež si klesající hodnota pražského groše

začala vyžadovat. V celém desetiletí, kdy úřad zastával, zůstával v pozadí, jen výjimečně také vystupuje v dochované agendě nebo v králově blízkosti, jeho místo bylo v Kutné Hoře.

Zpět k morové epidemii. Budeme-li pátrat po dalších pramenech o této ponuré epizodě v životě města, nemůžeme opomenout ty, které ve svých studiích využil již Eduard Maur.⁵¹ V první řadě jde o *Libri confirmationum* se záznamy o nových duchovních správcích farních kostelů, u nichž krátce předtím zemřeli jejich předchůdci. Stalo se tak ke konci roku 1390 v Malíně, k jehož kostelu příslušely oba kutnohorské velké chrámy. Po smrti bratra Ondřeje opat cisterciáckého kláštera v Sedlci správou tamější fary se souhlasem generálního vikáře Johánka z Pomuku z 21. prosince 1390 pověřil bratra Jana.⁵² V téže roce skonal též farář v Bojmanech, o rok později v říjnu 1391 duchovní správce fary v Nebovidech Mikuláš.⁵³ Při nedostatku vhodných kandidátů poručníci dětí zemřelého patrona, z nichž jedním byl mincmistrův bratr Václav, našli nového správce v mišeňské diecézi.⁵⁴ Kdybychom nevěděli o morové epidemii, která Kutnou Horu a snad i jej okolí postihla, nevzbudila by úmrtí několika farářů kolem roku 1390 větší pozornost.

Není divu, že epidemie v Kutné Hoře z roku 1390 unikala pozornosti, neboť jediné svědectví o ní zapadlo ve společném usnesení mincířů a pregéřů ze 17. ledna 1392. Mluví se v něm o „nedostatku, kterýž jsme měli s jedné strany od moru a z druhé strany od robencův, kteříž od nás biechu utekli.“ Valnou hromadu tehdy společně svolali konšelé mincířů a pregéřů, a to buď přímo na výzvu anebo se souhlasem mincmistra Petra z Písku, který je v zápisu jmenován na prvním místě. Původně asi mělo jít jen o knapy s hlasovacím právem, dostavili se však i „mladí páni“, kteří vzhledem k útěku četných „robenců“ v době moru dosáhli toho, že s nimi konšelé, radní lidé i staří páni začali jednat o návratu k starodávnému obyčeji. Aby se obec mohla svobodně poradit, kdo má získat „volenie“, tj. volební právo, měli se konšelé a radní lidé na potřebnou dobu vzdálit. Když se tak stalo, dospěla obec k návrhům, které pak konšelé a radní lidé vzali za své a vyhlásili je jako závazné ustanovení. Pokud by si někdo svého volebního práva či hlasu nevážil a neplnil přijaté závazky, měl ho pozbýt. Jestliže by někdo z nouze musel své „volenie“ prodat, mohl tak udělat pouze se svolením konšelů. Kdo by tak učinil z jiného důvodu a zamýšlel odejít z města, ten měl „volenie“ ztratit. Obdobně se mělo stát i v případě lůnu, který by někdo neuměl náležitě spravovat. Takový lůn měl zůstat „prázdný“ do doby, než by došlo k nápravě. Kdokoli také, mladý nebo starý, knap nebo robenec, by slovem nebo skutkem projevil „nepřiezeň“ ke konšelům nebo radním lidem, a to jak ve Vlašském dvoře nebo před ním, a byl by usvědčen, ten měl být vyhnán z obce a ztratit čest i důvěru. Nikdo s ním také neměl být ve styku. Na závěr usnesení následuje soupis 57 členů obce, jímž bylo přiznáno hlasovací právo.⁵⁵ Ku podivu mezi nimi znovu je Hanuš z Písku, který rovněž vystupuje mezi třemi konšely pregéřů. Započítáme-li vedle konšelů také radní lidi obou skupin a mincmistra Petra z Písku, dostaneme se tak k číslu 80 členů společné obce mincířů a pregéřů, kteří nyní získali či dříve již měli hlasovací právo.

Vedle zmíněného již Hanuše z Písku v seznamu ještě jako pregéř vystupuje Václav z Písku, zatímco u Jakuba z Písku není zřejmé, ke které skupině náležel. Všechny sporné otázky a potíže se asi vyřešit nepodařilo, přesto však lze mít za to, že se práce ve šmitnách a v pregárně mohly opět naplno rozeběhnout. Alespoň tomu nasvědčuje mandát z 21. prosince 1392, v němž král Václav IV. ustanovil, že všechna horní díla v městech a městečkách, která podléhají mincmistrovi, nemají se jinde odpovídati než před ním, když jde o jejich zboží nebo podsedky. Zejména pak měla být před mincmistrem vzdávána, provolávána a obstavována jejich zboží.⁵⁶

Poklid v zemi i v Kutné Hoře netrval dlouho. Osmého května 1394 nespokojení vůdci domácí panské jednoty v čele s Jindřichem III. z Rožmberka, Jindřichem z Hradce a Otou z Bergova zajali krále Václava na cestě ze Žebráku do Prahy a uvěznili ho nejprve v Praze, poté v Českém Krumlově a v Rakousku. Díky vojenskému odporu Václavova mladšího bratra Jana Zhořeleckého páni z jednoty museli krále propustit na svobodu, učinili tak však za závažné ústupky v podobě držby hradních sídel a jiných opatření.⁵⁷ Jedním z důsledků konfliktu zřejmě byla též německy psaná listina vydaná v Praze 13. dubna 1395, v níž mincmistr Petr slíbil spolu s vévodou Janem Zhořeleckým, bavorským vévodou Štěpánem, arcibiskupem Albertem z Querfurtu, hofmistrem Jindřichem Škopkem z Dubé, maršálkem Hynkem ml. z Lipé, Pūtou z Častolovic, Purkartem Strnadem z Janovic, Benešem a Heřmanem z Choustníku, Dětrichem z Janovic a Hanušem z Mühlheimu vrátit do 8. května téhož roku Bočkovi z Kunštátu a Poděbrad město Potštát, a to pod pokutou 2000 kop grošů a ležením s jedním rytířem a třemi sluhy v Německém Brodě.⁵⁸ Neurozený původ Petra z Písku jistě bránil tomu, aby se v písemnostech jeho jméno častěji objevovalo po boku předních velmožů. Zatím je povědomí jen o této jediné listině, kde tomu tak je. Důvod, proč v listině figuruje, je zřejmý, neboť právě on dával z titulu svého úřadu záruku případného vyplacení pokuty.

Petrova příslušnost ke králově straně je z listiny zřejmá a rozumí se takřka sama sebou. Jeho úřad respektoval i vévoda Jan Zhořelecký, zvláště pak v době, kdy přebýval v Kutné Hoře. Z uvedeného listu rovněž plyne, že mincmistr mohl být vévodovi i jindy po boku, neboť jeho hlavní starostí bylo získat prostředky na vedení války a výplatu žoldu. Petrovou loajalitou si byl jist také král Václav, jinak by ho totiž neponechal další čtyři roky v tak významné funkci. Proto se i Petra týkala ustanovení o minci, a to dokonce přednostně. Ve svém vynuceném vyjádření k požadavkům panské jednoty, které vydal na Žebráku 30. května 1395, se Václav IV. mimo jiné zavázal, aby „groš dobrý byl obstanoven a učiněn“.⁵⁹ Návrat k hodnotné minci z doby vlády jeho otce ovšem již nepřicházel v úvahu. Z hřivny čistého stříbra se mělo vyrazit nejvýše 80 grošů o ryzosti 0,875. Králi se tento požadavek jevil jako nepřijatelný, a proto na domažlickém sjezdu 4. července 1395 požádal, aby byl spolu s několika dalšími články z ujednání vyňat. 19. března 1396 se Václav podvolil rozhodčímu výroku Jošta a Zikmunda, kteří ho vyhlásili 2. dubna 1396.

Nepochybné je, že mincmistr Petr zůstával s králem Václavem ve styku vždy, když to situace vyžadovala. Dokladem tu mohou být i dvě další listiny Václava IV. spadající do širší kompetence mincmistrova úřadu. V první z 21. prosince 1392 král tovaryšstvu tavičů stříbra (prenérům) potvrdil práva, která jim 24. června 1343 udělil král Jan Lucemburský. V druhé listině z 5. září 1396 Václav IV. potvrdil uhlířům „k Horám Kuthnám příslušejícím“ práva, která měli již od roku 1327.⁶⁰ První z obou listin byla vydána na Žebráku, druhá v Praze. Pokud je známo, Václav IV. se až do dubna 1400 do Kutné Hry nedostal,⁶¹ a snad i proto postrádáme písemná svědectví, v nichž by se objevovalo Petrovo jméno. Výjimkou je údajný list krále Václava z roku 1397, v němž mincmistru Petrovi povoluje, „aby mohl své dáti, komuž chce“. Toto nejasné sdělení pochází z pozdních registrů zápisů z roku 1454.⁶²

Naposled zachycuje Petra z Písku jako mincmistra, i když se zvláštním titulem *provisor et magister Montis Kuthensis*, notářský instrument z 23. července 1399, jenž je součástí uvedené již zřizovací listiny oltáře řečeného *Domine quo vadis* ve vyšehradském kostele.⁶³ Otázkou je, jak rozumět výrazu *provisor*, tj. správce mince. Tento starobylý úřad byl dříve nadřazen mincmistrům, není však zřejmé, zda po převedení mincoven do Kutné Hory nenabyl povahy jakéhosi „výslužného úřadu“, který panovník uděloval spolu s požitky z něho plynoucími.⁶⁴ Důvod Petrova odvolání z úřadu není znám. Sám možná již nechtěl úřad vykonávat, neboť zamýšlel uspořádat své osobní záležitosti včetně odkazů církevním institucím. Za povšimnutí přitom stojí, že jeho nástupcem se stal kutnohorský měšťan Fridouš Kunel, jehož již v roce 1401 vystřídal Konrád z Vechty.⁶⁵ Jelikož Konrád byl rovněž měšťanského původu, a navíc členem královské rady, zdá se, že Václav IV. chtěl mít znovu na místě mincmistra osobu, které mohl důvěřovat.

Devadesátá léta znamenala pro Petra z Písku nejen vrchol kariéry, ale i období hmotného vzestupu. Pokud zůstaneme u zmíněného již Pirkenšteinu, třeba dodat, že nešlo o Pirkštejn, hrad v Ratajích nad Sázavou, nýbrž o tvrz či spíše hrádek (*castellum*) Perštejnec (Perštejnice, Pirkenštejn), ve stejnojmenné lokalitě, jež je dnes součástí Kutné Hory. Sídlo si zde vybudoval přední kutnohorský měšťan Bertold Pirkner, který zde podle Zbraslavské kroniky pobýval *plus curiostate quam necessitate*. Jelikož obléhání Pernštejnec v roce 1309 nebylo snadnou záležitostí, muselo jít o sídlo nejen reprezentativní, ale i dobře opevněné.⁶⁶ Petr z Písku musel hrádek se vším příslušenstvím získat již v první polovině devadesátých let, neboť v době druhého zajetí krále Václava, kdy též mincmistr Petr skončil ve vězení, Zikmund Lucemburský bez skrupulí Perštejnec předal svému dvořanovi Mikšovi Jemnice.⁶⁷ Jak dlouho Petr a jeho potomci tvrz drželi, není jisté, nepochybně však toto opevněné místo vzalo za své během bojů o Kutnou Horu za husitské revoluce. Jelikož po tomto zřejmě výstavném sídle v samotném Pernštejnici nezůstalo ani stopy, nesměle se nabízí domněnka, že mohlo jít o dnešní Hrádek, který si na počátku 14. století zvolil za své sídlo a stavebně upravil královský rychtář Václav z Donína

a který do dnešní reprezentační podoby později přebudovali Jan Smíšek, Michal a Vencelík z Vrchoviště.⁶⁸ Jiného mínění byl Emanuel Leminger, znalec nad jiné povolání, podle něhož Petr z Písku mohl mít dům v ulici Mincířské, dříve Pískové, vedoucí od Tarmarku k chrámu sv. Barbory.⁶⁹

Podobně jako řada jiných patriciů a zámožných měšťanů se i Petr z Písku zakupoval na venkově. V tomto ohledu nedokážeme říci nic nového, a proto zde jen shrneme výsledky staršího bádání přehledně zpracované a podstatně doplněné ve studiích Tomáše Borovského a Vojtěcha Vaňka. V naprosté většině případů je tomu tak též s nadacemi a patronáty kutnohorských i vesnických farních kostelů a případně i jiných církevních institucí. Díky pečlivým záznamům arcibiskupské administrativy je k dispozici poměrně úplný přehled pozemkového i jiného majetku vynaloženého na spásu duší a věčnou paměť.⁷⁰ Kromě toho je třeba souběžně přihlížet i k uměnovědným pracím, v tomto případě zejména bohatě fundované monografii Aleše Mudry.⁷¹

Podle výzkumu Tomáše Borovského náležely na počátku 15. století dominiu rodu Písků tři celé vsi a části v sedmi dalších.⁷² Příjmy z těchto vsí tvořily podle jeho odhadu 170 kop ročně, což by odpovídalo přibližně desetině jejich celkové hodnoty.⁷³ Pokud lze z dochovaných pramenů zjistit, jen 10 kop z celkové sumy úroků bylo určeno pro kaplanství v chrámu sv. Barbory. Trojnásobně větší obnos jim plynul z městečka Týnec nad Sázavou, další pak ve výši 7 kop ještě z platů na kutnohorských domech. Jelikož patronátní práva k venkovským kostelům měla zpravidla úzkou souvislost s vlastnictvím vsí nebo jejich částí, jsou vítaným doplňkem k předcházejícím údajům výzkumy Vojtěcha Vaňka. Za povšimnutí hned stojí, že nejvíce farních kostelů ovládali právě Pískové, kteří vykonávali patronátní práva v pěti až šesti farních kostelech, a navíc ještě v jednom filiálním.

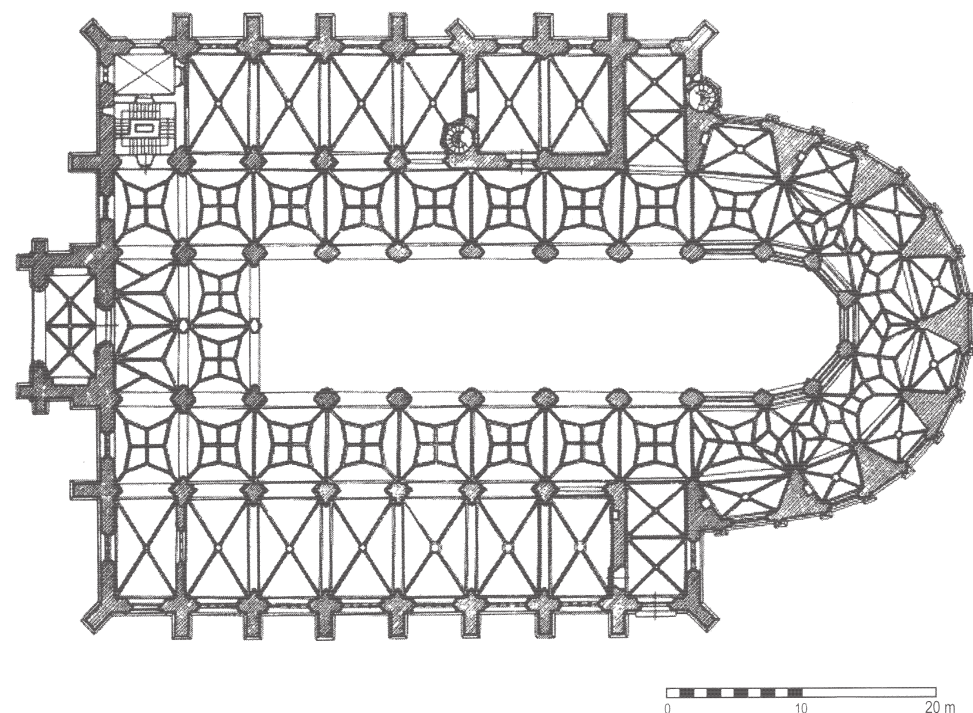
Kostel sv. Markéty v Suchdole si tu zaslouží zmínky již proto, že mincmistr Petr z Písku 14. května 1394 ustanovil na uvolněné místo faráře mistra Štěpána z Pálče, z čehož lze vyvodit, že striktně neuplatňoval národnostně-jazykové hledisko.⁷⁴ Málo důvěryhodné by naopak bylo spojit tamější výstavbu tvrz právě s Petrem z Písku.⁷⁵ V nedaleké vsi Vysoké Petru rovněž náležela patronátní práva, která po něm zdědili jeho synové. Některé statky Pískové drželi jen přechodně, platí to zejména o Hradeníně u Kouřimi včetně nedalekého románského kostela sv. Václava v Žabonosech. Kolem roku 1390 Pískové získali ještě Paběnice spolu s patronátním právem v Třeboníně na Čáslavsku.⁷⁶

Zda se Petr z Písku mohl trvale zapsat do paměti budoucích věků fundacemi oltářů a kaplí v nové budovaném chrámu svaté Barbory, lze se jen dohadovat. Blíže skutečnosti asi byla jeho snaha zajistit sobě i nejbližším příbuzným odpuštění hříchů a věčnou blaženost. V čase nejis-

toty a zhoubných epidemií by to nebylo nic neobvyklého, jak lze doložit i v jiných končinách království.⁷⁷ Třebaže Petr z Písku nepatřil k zakládajícím členům kutnohorského Bratrstva Kristova těla, měl výrazný podíl na výstavbě chrámu, zejména jejich lodí.⁷⁸ Nejen to, nabízí se domněnka, že právě on se v první řadě zasloužil o souhlas sedleckého kláštera s výstavbou chrámu katedrálního typu o pěti lodích a s náročným liturgickým programem nových kaplí a oltářů. K prosazení tohoto záměru mu nejspíše napomohla obrovská půjčka osmi set kop grošů, kterou poskytl sedleckému konventu. Víme o ni díky podrobnému soupisu veškerých dluhů a s nimi spojených úročných povinností, který po smrti opata Petra sestavili 28. května 1409 opati cisterciáckých klášterů z Mnichova Hradiště, Zbraslavi a Skalice. Roční úroky měly podle běžných dobových zvyklostí činit deset procent, tj. osmdesát kop.⁷⁹ Tento údaj také pomáhá upřesnit představu o velikosti Petrova majetku. Podle propočtu Vojtěcha Vaňka Petr z Písku vynaložil nejméně 470 kop grošů na zakoupení věčných platů pro kněze, při čemž vybavení kaplí ho mohlo přijít až na 500 kop. Připočteme-li k tomu odhadnutou sumu 1500 kop na zajištění sedmi oltářů v jeho třech kaplích, mohla se celková částka, kterou na fundace kaplí a zřízení zádušních bohoslužeb vynaložil, pohybovat kolem obrovské sumy 3 000 kop grošů.⁸⁰

Petr z Písku nepochybně uplatnil své představy i při určení podrobného liturgického programu svých kaplí v chrámu Kristova Těla a sv. Barbory, jak znělo jeho první zasvěcení. Jelikož Petrovy fundace byly již vícekrát na základě početně dochovaných pramenů popsány, omezím se zde na jejich stručný záznam.⁸¹ Pomínu-li zatím patronát oltáře sv. Filipa a Jakuba, Felixe a Adaukta, který roku 1400 připadl Jakubu Krugovi a Jakešovi z Písku, mincmistr Petr spolu s bratrem Václavem téhož roku převzal patronáty nad dvěma oltáři kaple Panny Marie a sv. Apoštolů, jež založil Mikuláš Weismann. Třetí beneficium připojil v téže kapli a téhož roku samotný Petr z Písku. Všichni tři kaplani měli za povinnost sloužit tři mše týdně za spásu předků a zakladatelů kaple včetně Petrovy ženy Barbory. Prvním dvěma kaplanům připadl roční úrok v celkové výši 18 kop grošů, třetímu Petr vyměřil deset kop.

Roku 1404 Petr založil další kapli sv. Tří králů s ročním duchodem třiceti (!) kop a s náročným liturgickým programem. V kapli měla být každý den sloužena zpívaná mše včetně antifony *Salve Regina*, při čemž o významných, jmenovitě uvedených svátcích měla být doprovázena dvěma kleriky, jimž byly stanoveny ještě další úkoly.⁸² Jelikož v kapli byl hlavní oltář a tři oltáře boční, muselo jít o rozsáhlou kapli v boční lodi. O umístění obou kaplí není zatím v literatuře shoda. Zatímco Vojtěch Vaněk první kapli situoval do jižní boční lodi a druhou pro její předpokládanou rozlehlost do celé severní lodi, podle Aleše Mudry se obě nalézaly na jižní straně.⁸³ První řešení se mi jeví jako pravděpodobné, a to mimo jiné i pro návaznost sakristie, rovněž umístěné v jižní boční lodi. Povinnosti správce kaple sv. Tří králů, jímž Petr z Písku ustanovil

Obr. 7 | Půdorys chrámu sv. Barbory podle současného stavu. Kaple sv. Tří králů založená Petrem z Písku roku 1404 nejspíše probíhala po větší části severní vnější lodi. Foto Jiří Kuthan.

rektora chrámu, a celý liturgický provoz během církevního roku byly písemně zachyceny do nejmenších podrobností. Zvláštní pozornosti si v příslušné listině rovněž zaslouží mimořádné vybavení kaple.

Závazné pokyny týkající se liturgického provozu a vybavení kaple sv. Tří králů dokládají, že Petr z Písku měl svou hlavní fundaci promyšlenou do nejmenších detailů a že se velice pravděpodobně nechal předem poučit od notáře nebo od kněze, jenž se dobře vyznal v těchto záležitostech. Jelikož obsah celého písemného ustanovení z deváté erekční knihy pražského arcibiskupství nedávno zpřístupnil Aleš Mudra, stačí zde orientačně uvést několik příznačných údajů, pokynů či příkazů. Za správce kaple Petr z Písku ustanovil samotného rektora chrámu, pněvického faráře Linhartu a jeho nástupce. Správce kaple měl za úkol určit kněze a jejich odlišné úkony ve všedních dnech, ve dnech s kázáním a ve svátcích Nanebevzetí, Narození a Navštívení Panny Marie. Významu uvedených i jiných svátků odpovídal odlišný počet jednak přísluhujících ministrantů a zpívajících kleriků, jednak zažehnutých svící. Přísluhující klerici měli za své služby dostávat od správce kaple peněžité odměny podle předem dané dohody. K jejich povinnostem mimo jiné patřilo dát na příslušné oltáře liturgické knihy či jiné náležitosti,

zažehnout a zhášet stanovený počet svící, odkrývat či zakrývat oltáře a po skončení nešpor a jiných bohoslužeb zavřít kapli a uklidit liturgické potřeby do sakristie. Za neprovedené úkony měla provinilé osoby postihnout peněžitá pokuta. Správci kostela Petr z Písku uložil zajistit k bohoslužbě hostie, čisté víno, v zimě též kvalitní dřevěné uhlí na ohřev kaple. Podrobná ustanovení dbala též na uchovávání relikvií a ornátů ve skříních se dvěma zámky, od nichž jeden klíč měl mít kostelník a druhý sakristián pana faráře. Zámky se měly odmykat pouze v přítomnosti obou držitelů klíčů. Petr z Písku podrobně také určil dny a svátky, při nichž se měly využívat či poskytovat kostelu ornáty s dalmatikami, velké kříže a jiné klenoty. O každých suchých dnech měla být za účasti Petra z Písku a příslušného kostelníka provedena kontrola ornátů, liturgického náčiní a mešních knih. Za jejich ztrátu a poškození byly stanoveny tresty včetně případné exkomunikace. Za vyjmenované úkony či stálé služby Petr z Písku předem stanovil nejen finanční odměny, ale i tresty, pokud by nebyly splněny dané náležitosti. Právě tak Petr podrobně ustanovil výši stálých platů a odměn za provedené úkony, což se vztahovalo i na čtyři kaplany, zvoníky, přísluhující ministranty, školmistra, kantora i zpívající žáky. Dále bylo listinou potvrzeno, že Petr z Písku pro kapli Panny Marie a Tří králů věnoval velký pozlacený kříž za 21 hřiven stříbra, devět monstrancí, dva malé stříbrné pontifikály, 14 ornátů, čtyři kalichy tři misály, jeden velký breviář, pally, svícny a menší klenoty.⁸⁴

Husitská revoluce a následující hluboké proměny ve vnitřním životě Kutné Hory záměry Petra z Písku buď zcela překazily anebo do té míry omezily, že se zcela vytratily z místního i dějinného povědomí. V roce 1409, kdy pravděpodobně skončil, o dalším z jeho hlediska neblahém dění nemohl mít ani potuchy.⁸⁵ Také jeho fundace kaplí a oltářů nezůstaly dlouho v paměti. Snad jen dochovaná socha trůnící Madony z někdejší kaple Panny Marie a sv. apoštolů zůstala mlčenlivým svědkem jeho velkorysého záměru.⁸⁶

RODINA A POTOMCI MINCMISTRA PETRA PÍSKU

Rodiče Petra z Písku se dosud zjistit nepodařilo, bezpečně však víme, že měl bratra Václava, o němž máme povědomí od roku 1387 až do května 1408. Jejich přímé sourozenectví dokládá listina z 20. října 1400 o zřízení dvou kaplanství v chrámu sv. Barbory, o níž již byla zmínka.⁸⁷ Pozoruhodná je již skutečnost, že se Václav v roce 1387 z pramenů vynořuje jako vlivný a zámožný muž, neboť jinak by se nemohl stát členem městské rady.⁸⁸ Není proto divu, že další svědectví z 30. října 1391 ho uvádí jako jednoho z jistců dědictví po Václavovi z Rosenthalu a tím i dílu patronátních práv ke kostelu v Nebovidech.⁸⁹ Ze soudních akt pražské konsistoře z roku 1393 se dovídáme, že Václav měl vlastního kaplana jménem Jan a že mu nebovidský farář Mikuláš dlužil náhradou za vyhořelou sýpku i jiné budovy 64 kop grošů splatných do čtyř let.⁹⁰ Snad již v této době Václav byl spoluvlastníkem patronátních práv i v Nebovidech, která se v létě 1407 také snažil uplatnit.⁹¹ V usnesení

Obr. 8 | Socha trůnící Madony, podle Aleše Mudry snad z někdejší kaple Petra z Písku zasvěcené Panně Marii a sv. apoštolům

hornické obce z 1. ledna 1392 vystupuje jako radní v preghauzu, což je velmi důležitá indicie o jeho profesi.⁹² O několik měsíců později, v květnu 1392 byl již dokonce s Nykou Weismanem purkmistrem.⁹³ Naposled ho v městské radě zastihujeme v březnu a listopadu 1396.⁹⁴ Zdá se, že se Václav na rozdíl od bratra Petra převážně zabýval prací a podnikáním v mincovně.⁹⁵ Jak již vyplynulo z výkladu o mincmistru Petrovi, oba sourozenci založili a dotovali dvě kaplanství v kapli Panny Marie a apoštolů Petra a Pavla chrámu sv. Babory. Oba také prezentovali k oltářům kaple kněze. Naposled tomu bylo 21. května 1408, kdy také zprávy o Václavovi z Písku zanikají.

Mincmistr Petr z Písku, pokud je zatím známo, měl více synů. O Jírovi je stručná zmínka jen v zápisu konfirmačních knih ze 17. května 1409, kdy Petr prezentoval k farnímu kostelu ve Vysoké kněze Pavla ze Třebenic, a to se souhlasem, „jak se říká“ svého syna Jíry.⁹⁶ Další syn Hánek (Hanco), výslovně uvedený jako „natus Petri Piessk“, vyznal 14. července 1406 před generálním vikářem Adamem z Nežetic, že mu Otík Russ z Lasovic splatil dluh 75 kop grošů.⁹⁷ Jinak o něm máme jen dvě zprávy z roku 1410, kdy po boku Jakuba z Písku vystupuje jako člen kutnohorské rady. Jelikož se nabízí možnost, že byl totožný s Hanuškem, na něhož vzápětí dojde řada, můžeme ji na základě obou svědectví vyloučit, neboť v obou případech je Hanušek uveden jako rychtář.⁹⁸

Zmíněný Hanušek byl podle mínění Vojtěcha Vaňka rovněž synem mincmistra Petra, což se zdá být pravděpodobné vzhledem ke společnému patronátu farního kostela ve Vysoké.⁹⁹ Na druhé straně zdobnělá forma jména může naznačovat záměrnou odlišnost jak od zmíněného již Hanka, tak i od Hanse, konšela za pregéře, o němž ještě bude řeč. Všichni tři byli vrstevníky, což je třeba vzít v potaz stejně tak jako zjevnou snahu vzájemně odlišit tři nositele jmen odvozených z křestního jména Johannes. Přitom by bylo s podivem, kdyby dvě děti jedné matky měly shodná jména. V případě nevlastního syna, kdyby byl mincmistr Petr dvakrát ženat, by to ovšem bylo možné. Historikovi tu nezbývá nic jiného než přiznat vlastní bezradnost.

Hanušek po prvé vystupuje na kutnohorskou scénu již jako konšel, a to ve dvou listinách z roku 1407.¹⁰⁰ V téže funkci ho lze doložit ještě o dva roky později, krátce před tím, než se stal rychtářem.¹⁰¹ V této funkci ho uvádí jednak smlouva s radou Starého Města Pražského z 28. února 1410, jednak listina ze 7. března téhož roku, v níž spolu s konšely dosvědčil, že František z Richenthalu prodal předhorský dvůr sedleckému klášteru za 330 kop grošů.¹⁰² V následujících letech Hanušek dále rozmnožoval své jmění, a to jednak na úkor uvedeného kláštera, jedna jako rentiér v příměstských vsích. O věčný plat 30 kop grošů na Novém dvoře, který mu 10. srpna 1414 přiznal opat s konventem sedleckého kláštera, se v roce 1454 přihlásila Anežka Donínská.¹⁰³ Spolu s krajanem nebo příbuzným Mikulášem z Písku se stal patronem kostela ve Vysoké, který dříve náležel mincmistru Petrovi.¹⁰⁴ V roce 1418 prodal 20 kop platu

na dvoře a tvrzi v Třebešicích Kateřině, dceři Konráda Náze, jak v roce 1454 doložil listem Jindřich Náz od Hory.¹⁰⁵ Podobných listů uplatňujících nároky na Hanuškovu jmění je v registrech z roku 1454 více.¹⁰⁶ Dvanáctého srpna téhož roku 1418 Hanuško byl jedním ze čtyř přísežných z obce, kteří s opatem Jakubem, konventem sedleckého kláštera, s rychtářem Václavem z Donína a s konšely Kutné Hory přidělili 4 důlní lány (Lehen) verkmistru Ticzu Clemensovi.¹⁰⁷ Neznámo kdy, nejspíše ještě před rokem 1420, Hanušek vydal písemné svědectví ve při sirotka Jindřicha Pregerknechta.¹⁰⁸

Hanušek byl jedním z mála Písečanů, kteří se po husitských válkách vrátili do Kutné Hory, odkud uprchli spolu se Zikmundovým vojskem v roce 1422. Mezitím se jeho statky dostaly do cizích rukou, takže se musel o ně soudit.¹⁰⁹ Víme alespoň, že v květnu 1437 uspěl u zemského soudu v procesu s Petrem z Adrsbachu, který mu musel navrátit tvrz, dvůr, kmetské dvory a pozemkové zboží v Třebešicích, a to i s platy a se vším příslušenstvím. Hanušek tuto tvrz koupil v roce 1417 od Konráda Náze.¹¹⁰ V předtuše blížící se smrti pak 17. srpna 1443 odkázal své ženě Barboře domy, vinici, mlýn a všechn další majetek. Ten si měl nadále podržet, kdyby ho Barbora na věčnost předešla.¹¹¹ Naživu byl ještě v pondělí 25. ledna 1445, kdy postoupil dědické právo ke Košicím, které získal od Jindřicha Náze a jeho dětí, Jindřichu Kavlencovi, úředníku dvorských desk.¹¹²

Za povšimnutí stojí, že zmíněný již patronát ke kostelu ve Vysoké v letech 1415 až 1417 náležel rovněž Mikuláši z Písku, který v letech 1398–1403 jako kutnohorský měšťan držel a vlastnil úrok ve vsi Radonín.¹¹³ Mikuláš se nejpozději v červenci 1420 stal členem kutnohorské rady, poté však zprávy o něm zanikají.¹¹⁴ Zatímco Mikulášův příbuzenský vztah k mincmistru Petrovi nelze doložit, v případě Pavla z Písku šlo o jeho synovce, snad vnuka bratra Václava. Pregér Pavel totiž v roce 1454 komisařům zkoumajícím oprávněnost pozemkového vlastnictví předložil list s pečeti města Kutné Hory s datem 15. října 1377, podle něhož Martin Rotlev koupil zboží za 80 kop vynášející osm kop ročně ve vsi Omeny. Spíše však šlo o Olšany, kde měl roku 1401 majetek Jakub z Písku.¹¹⁵ O Pavlovi, který je doložen v roce 1455 jako konšel za pregéře,¹¹⁶ ještě víme, že v roce 1463 postoupil Píseckou kapli Tří králů mincířům a pregěřům „vida a znamenaje nedostatek svůj k tomu, by on tu kaplu mohl tak opravit a zdělati, ješto by ke cti a chvále boží napřed i tudíž na památku jeho předkuov služba boží mohla se dieti v ní.“ Mincíři a pregěři pak tuto kapli připojili ke kapli vedlejší, kterou již měli v držení. Pavel Písek si v kapli ponechal pouze oltář vedle oltáře proti oknům, avšak s podmínkou, že se platy a liturgické potřeby budou dělit tak, aby dva díly příslušely oltářům mincířů a pregěřů a třetí díl oltáři Pavlovu. Kdyby se příslušné platy nepodařilo získat, Pavel ani jeho dědicové neměli být nuceni vydržovat zvláštního kaplana ke třetímu oltáři.¹¹⁷ Poslední zpráva o Pavlovi pochází z roku 1488, kdy vznesl za mincíře a pregéře protest proti pořízení kšaftu, který pomíjel právní náležitosti podmiňující držbu lůnu.¹¹⁸

DALŠÍ PŘÍSLUŠNÍCI PÍSECKÉHO KLANU

Až dosud bylo snad i pro čtenáře možné se v předivu osudů a příbuzenských vztahů kutnohorských Písečanů vyznat. Od počátku osmdesátých let 14. století se však v pramenech vynořuje tolik osob původem z Písku, že se v některých případech nepodařilo objasnit jejich vzájemné vazby a spojnice. Platí to již pro Bertila z Písku, o němž je známo pouze to, že v roce 1383 byl jedním ze čtyř konšelů zastupujících v radě mincíře ve šmitnách.¹¹⁹ Podobně se v pramenech jen mihne kněz Jan Czeuger z Písku, a to jako svědek na zakládací listině kutnohorské kaple Těla božího a svatě Barbory.¹²⁰ Více zpráv je o Kryštofovi (*Christophorus, Cristofor*) z Písku, několikanásobným členem rady v letech 1401 až 1405, jenž se po prvé vynořuje z pramenů 11. června 1394, kdy získal plnomocné odpustky, které mu *in articulo mortis* udělil jeho zpovědník.¹²¹ Znovu pak o něm máme povědomí 12. ledna 1396, kdy přenesl úrok jedné kopy pro kostel v Bylanech ze dvoru v Úmoníně na Ruthardův statek v Bylanech.¹²² Roku 1405 ještě je doložen jako šafář mince (pfleger in der werkammer), což byla funkce správce dvora a mincmistrova pomocníka.¹²³

Zámožným a zřejmě dosti vlivným členem píseckého klanu v Kutné Hoře byl vedle mincmistra Petra také Jakub z Písku, doložený v letech 1383–1410. V pramenech církevní správy vystupuje s křestním jménem Jacobus,¹²⁴ v kutnohorských písemnostech často jako Jaxo a ojediněle též jako Jakess, Jacob a Jacusch, Že jde o jednu osobu, dosvědčují jednak údaje komparativní povahy, jednak v případě variant Jaxo a Jakess/Jacusch listiny dokládající zřízení oltáře svatých Filipa a Jakuba v chrámu sv. Barbory.¹²⁵

První zmínka o Jakubovi je v listině z 26. ledna 1383, v níž vystupuje jako jeden z trojice přísežných za pregéře. Stejnou funkci zastával ještě 6. května téhož roku a po nějakou dobu asi i později až do výměny rady.¹²⁶ Svědčí to nejen o jeho výnosné profesi v mincovně, ale i o jeho významném postavení, které si jako mladý muž získal v obci i ve městě. Jako jediný z Písečanů, což třeba připomenout, je uveden v jedné z prvních listin nově založeného Bratrstva Božího těla, jež nese datum 27. července 1388.¹²⁷ Jiné jeho aktivity a zásluhy v této záležitosti se nepodařilo zjistit. Snad to bylo i proto, že se jeho zájem více upínal k pozemkovému majetku v okolních vesnicích. O jeho stoupajícím vlivu svědčí i to, že byl pověřován svědectvím u testamentárních pořízení a poručnictvím nadací.¹²⁸

Jelikož Jakub jako spolupatron dal 29. března 1392 souhlas s výměnou farního obročí v Třeboníně, musel zde držet nebo vlastnit dostatečně velký pozemkový majetek. Nejinak tomu bylo při stejném úkonu ještě v březnu 1397 a v říjnu 1401.¹²⁹ Zdá se, že Jakub své jmění uměl rozmnožit i výhodným nákupem nebo prodejem. Jestliže v roce 1392 koupil od Anny, vdovy po Prokopovi z Rosenthalu, zboží v Rat(d)boři vynášející roční úrok ve výši 10 kop za 100 kop, o čtyři roky

později prodal všechno své zboží v Ratboři s ročním úrokem 18 kop Prokopu Mercatorovi.¹³⁰ Za předpokladu, že v Ratboři před rokem 1392 nic nevlastnil, musel zde získat během několika málo let další majetek zhruba za 80 kop grošů.

Ikdyž Jakub dále zůstal měšťanem Kutné Hory a několikrát se zde stal i konšelem,¹³¹ přechodně nebo po jistou dobu stále sídlil na své tvrzi či hrádku v Paběnicích. Dosvědčuje to zápis v soudních aktech pražské konsistoře z 1. října 1408, z něhož plyne, že si od panoše Matěje zakoupil za devět a půl kopy grošů čtvrtinu pozemků spolu se stejným dílem patronátního práva ve vsi Třebonín.¹³² Po nějaký čas byl také zaneprázdněn úřadem hofmistra (*magister curiae*), v němž je doložen 5. ledna 1406. Jako hofmistr zastupoval mincmistra a po dobu jeho nepřítomnosti v Kutné Hoře mu náleželo prvořadé postavení.¹³³ Jakub ani v pozdním věku nepřestal usilovat o rozmnožení svého pozemkového majetku. Ve sporu u zemského soudu o tři sta kop věna Uršuly, vdovy po Jiříkovi z Hory na zboží v Rabštejně a Lhotce, Jakub však 20. prosince 1410 neuspěl.¹³⁴ Je to také poslední zpráva, kterou zatím o něm máme.

Poněkud překvapuje, že nikde není řeč o Jakubových příbuzných, a to na rozdíl od mincmistra Petra z Písku. Proto asi pocházel z jiné rodové větve anebo k Petrovi neměl příbuzenský vztah. Za povšimnutí přitom stojí, že v letech 1414–1415 je jako vlastník celé vsi Olšany a pozemkového majetku v Paběnicích uváděn Václav Versucher. V úvahu by mohla přicházet domněnka, že šlo o manžela Jakubovy dcery, jediné dědičky rozsáhlého zboží.¹³⁵ Možný příbuzenský vztah rovněž naznačuje listina z 18. ledna 1400 inserovaná do listiny generálního vikáře Mikuláše Puchníka ze 4. února 1400. Jakub z Písku spolu s Jakubem Krugem v ní sdělují, že jim v kostele sv. Barbory podle dispozic zesnulých Langa Henslina a Jindřicha Kruka připadlo patronátní právo ke dvěma oltářům, a to apoštolů Filipa a Jakuba a mučedníků Felixe a Adaukta. Pro spásu svých předků i duše Jílka krejčího oba darovali, připsali a určili deset kop věčného úroku jednak pro almužny, jednak pro kaplana Pavla, kněze ze Třebenic. Úrok měl plynout z vesnic Lhotka a Rabštejn a ze všeho zboží příslušejícímu k Rabštejnu. V připojené, rovněž zpečetěné německé listině vydané na sv. Alžbětu (19. listopadu) 1393 rychtář, purkmistři a kutnohorští konšelé potvrdili, že jejich spoluměšťanka Uršula, žena Jurgena Rotleba, prodala a vzdala deset kop věčného úroku na svém zboží v Rabštejně a Dolní Lhotce Jindřichu Krukovi a Langemu Henslinovu, poručníkům a jednatelům (*geschäftsleute*) krejčího Jílka pro věčnou mši za jeho spásu v novém kostele. I tato listina byla do listiny generálního vikáře inkorporována.¹³⁶ Jakubův zvláštní vztah k Petrovi a Václavovi z Písku, který neurčitě vyplývá z paběnické renty zajišťující kaplanství v chrámu sv. Barbory se zatím nepodařilo objasnit.¹³⁷

Vzhledem k možné záměně osob s křestním jménem odvozeným od slova Jan – Johannes nepřekvapuje, že se někdy nelze dobrat jistoty o koho z kutnohorských Písečanů jde. Platí to i o Hanuši – Hansovi, který v usnesení obce mincířů a pregéřů z roku 1392 vystupuje jednak jako

jeden ze tří konšelů v pregárně (*preghaus*), jednak jako jeden 57 z volitelných knapů. Šlo tudíž o pregéře, který měl i značný neformální vliv, neboť jako důlní podnikatel a mluvčí za lénhavíře z Jámy Pok vedl spolu s Prokopem z Písku při s těžaři uvedené jámy. Markrabě Jošt, na něhož se v době jeho přechodného pobytu v Kutné Hoře obrátili, uznal, že nepořádným měřením přišli o své náležité podíly. Za těmito zištnými těžaři stáli hofmistr Hamman Alter, naddůlní Tyz Clemens a písař urbury Mikuláš Chudý (pozdější Mikuláš z Lobkovic), který uvedené havíře dokonce uvěznil. Tím jim znemožnil stěžovat si na utrpené bezpráví, jehož následky lénhavěři ohodnotili na 60 000 hřiven stříbra. Jošt přikázal nahradit jim způsobenou škodu.¹³⁸ Tuto ochotu výpomoci poškozeným soudní cestou si lze částečně vysvětlit tím, že Jan v roce 1402 půjčil markraběti Joštovi 73 kop a 8 grošů na zástavu zlatého náhrdelníku a dalších šperků.¹³⁹ Zvláštním způsobem na něj pamatoval v závěti z roku 1406 rychtář Ondřej Plumel, který ho jako strýce svých dětí ustanovil dědicem všeho jeho majetku v případě úmrtí jeho dětí.¹⁴⁰

Významnému postavení, jemuž se Jan těšil, odpovídá i jeho volba do rady, v níž je doložen 27. listopadu 1412.¹⁴¹ O tři roky později, 21. srpna 1415 Jan jako *honestus vir* prezentoval spolu s Mikulášem z Písku na farní beneficium ve Vysoké Janě, dříve plebána v Týnci.¹⁴² Ještě 31. srpna 1417 pak opět spolu s Mikulášem prezentoval k oltáři P. Marie v chrámu sv. Barbory dr. Jana Naze, a to v důsledku směny po rezignaci Jakuba Weigla.¹⁴³ Snad je to právě on, kdo se roku 1432 vynořuje jako nejvyšší královský štajgr (Hans von Pysk) v Levoči, a kdo vyšel vstříc žádostem o půjčku těžařům baní Pütten.¹⁴⁴ Jan alias Hanuš se patrně do Kutné Hory vrátil, neboť 17. srpna 1443 všechno své zboží včetně domů, vinice, mlýna odkázal manželce Barboře. Kdyby snad odešla na věčnost dříve než on, vše mělo zůstat při starém uspořádání.¹⁴⁵ Zprávy o něm pak zanikají.

Na závěr pomyslné galerie píseckého klanu jsem zařadil dalšího muže, který se uplatnil jak v Kutné Hoře, tak i v jiných městech. Prokop z Písku musel získat potřebný vliv již v době předcházející 16. dubnu 1404, kdy se jeho jméno objevuje ve výčtu kutnohorských konšelů.¹⁴⁶ Víme již o něm, že se s pomocí markraběte Jošta domohl nápravy ve věci lénhavířů. Znovu se v týchž aktech objevuje jako přísežný vrchní štajgr roku 1406 a 1410, roku 1407 spolu s Hensilem Drummelem dokonce jako purkmistr.¹⁴⁷ Naposled se s ním setkáváme v listině z 5. března 1416, v níž král Václav IV. konfirmuje listinu purkmistra a rady města Brna o zřízení vodovodu. Prokop se spolu s brněnským měšťanem Václavem Házem zavázal ve své režii vybudovat vodovod z řeky Svratky, přičemž město jim mělo přispívat třetinou nákladů na provoz, pokud bude zajištěn přívod vod do veřejných kašen.¹⁴⁸

Jak vratké jsou stále naše poznatky, dokládá Druhá kniha svolací, která k roku 1437 podrobně uvádí rozepři o dvůr, selské usedlosti, polnosti i všechny úroky ve vsi Bojmany, které král Zikmund Lucemburský listem vydaným 27. března 1431 přidělil jako zboží padlé na krále Mrakešovi, Václavovi, Zikmundovi a Jeronýmu Pískovým (Pieskoness) odměnou za jejich služby. Toto rozhodnutí

u dvorského soudu úspěšně napadl Jan z Chotuně, spor se potom vlekl ještě mnoho let a díky podrobným záznamům se mimo jiné dovídáme, že Mrakeš sídlil v Radimovicích, zatímco Vaněk a Zikmund v Radoníně. Spor skončil v jejich neprospěch 20. července 1454, kdy Jeroným již zřejmě byl mrtev.¹⁴⁹ Jelikož v té době byl ještě na živu Pavel z Písku, je možné výklad o píseckém klanu uzavřít s tím, že se několika jeho členům podařilo po husitských válkách do Kutné Hory vrátit a znovu zde zakotvit.¹⁵⁰ Zda to bylo i díky tomu, že tato část původně německého klanu se díky sňatkům i z jiných důvodů více méně počestila, nelze zatím spolehlivě říci. V každém případě se mezi konšely z let 1424–1436 členové píseckého klanu nevyskytují. Jelikož se opakovaně stal konšelem jistý Matěj z domu Pískova, bylo by možné usuzovat, že šlo o konfiskát uprchlého majitele.¹⁵¹

EPILOG

Je s podivem, kolik podrobností o píseckém klanu v předhusitské Kutné Hoře se již dosavadnímu bádání podařilo zjistit. Zvláště překvapuje, do jaké šíře se písecký klan v krátké době zhruba šedesáti let rozrostl. To však může být pouhým zdáním, neboť v první polovině 14. století Písečané jako přistěhovalci naráželi na mocenské seskupení místních patricijských rodů. Snad lze připustit, že se podařilo více zvýraznit osobu mincmistra Petra z Písku a jeho zásluhy o rozšíření a finanční zajištění první fáze stavby chrámu sv. Barbory. Naopak zatím panují dílčí nejasnosti kolem příbuzenských vztahů řady Písečanů, kteří v různých rolích rovněž náležejí do historie předhusitské Kutné Hory.

POZNÁMKY:

- 1 Název „die Pyesken“ lze doložit v dokumentu přibližně z roku 1402, který vydal Adolf ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau. II. Die Quellen des Iglauer Bergrechts*, Berlin 1900, s. 377. Příznačně se také v pramenech mluví o písecké kapli apod.
- 2 Jan KOŘÍNEK, *Staré paměti Kuttno-Horské. Pod Figurou dvaceti drahých kamenů (jímž Horníci Handštány říkají) vyobrazené a vypočtené*, Praha 1675 (přetisk Kutná Hora 1996), s. 111–112. Nové vydání připravili Alexandr STICH a Radek LUNGA, Praha 2000, zde s. 341–344. Zdá se, že Kořínek obě fundace spojil do jedné.
- 3 Bohuslav BALBÍN, *Miscellanea Historica regni Bohemiae*, Decada I, Liber V, Pragae 1683, pag. 110, 117, 180 (pouze stručné záznamy); Jan Erazim WOCEL, *Chrást sv. Barbory v Kutné Hoře*, Památky archeologické 3, 1858, s. 85–86; Josef BRANIŠ, *Chrást sv. Barbory v Hoře Kutné. Dějiny a popis původní stavby až do r. 1620*. (S nákresy od reditele Jiřího Zacha), Kutná Hora 1891, s. 22, 25–27.
- 4 Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Klášter sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými*. K vydání připravil Václav Vojtěšek, Praha 1916, s. 75–79.
- 5 Tomáš BOROVSÝ, *Venkovské statky kutnohorských měšťanů v předhusitském období*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 45, 1998, s. 65–78.
- 6 Vojtěch VANĚK, *Kutnohorští měšťané jako patroni a fundátoři v prostředí venkovských farních kostelů v předhusitské době*, Studia mediaevalia Bohemica 6, 2014, s. 235–264. Je třeba litovat, že autor svoji disertační práci roku 2011 zatím jako celek nepublikoval: *Oltární fundace kutnohorských měšťanů v předhusitské době*, Disertační práce Katedry pomocných věd historických a archivního studia FF UK, Praha 2011.
- 7 Aleš MUDRA, *Ecce panis angelorum. Výtvarné umění pozdního středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře*, České Budějovice 2012, zvl. s. 26, 47, 50–51, 204–208 (zde zatím nejpodrobnější výčet kutnohorských Písečanů s odkazy na prameny).
- 8 Emanuel LEMINGER, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Praha 1912, používám přetisk (Kutná Hora 2003) včetně Dodatků z roku 1924, na nichž se podílel i autorův syn Otakar Leminger.
- 9 Tomáš BOROVSÝ, *Správa města a radní vrstva v předhusitské Kutné Hoře*, in: Historie 96. Sborník prací ze studentské vědecké konference v Hradci Králové, 1997, s. 59–83.
- 10 V tomto ohledu se lze opřít o monografii Jiřího KEJŘE, *Právní život v husitské Kutné hoře*, Praha 1958, kde

však s výjimkou Petra z Písku (s. 88) Písečané nevystupují. Německý ráz Kutné Hory před jejím dobytím Žižkou v lednu 1422 potvrdil Ernst SCHWARZ, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer I. Böhmen*, München 1965, s. 75–78.

- 11 MUDRA, *Ecce panis angelorum*, srov. zejména přílohu VIII.1 na s. 204–208.
- 12 Orientačně tu stačí odkázat na stále cennou publikaci Jaroslava KUDRNÁČE, *Zlato v Pootaví*, Písek 1971. Starší i novější archeologické poznatky znalecky shrnul Jiří FRÖHLICH, *Zlatodoly v Píseckých horách. Přehled současného stavu archeologického poznání*, in: Archeologie ve středních Čechách 23, 2019, s. 617–627. Zde také odkazy na další literaturu.
- 13 Podle FRÖLICH, *Zlatodoly v Píseckých horách*, s. 625 stavba zlatorudného mlýna v Písku dobře koresponduje s počátkem ražby zlatých českých florénů v pražské mincovně od roku 1325 za vlády Jana Lucemburského.
- 14 K nálezu zatím jen stručná zpráva v ročence *Prácheňské muzeum v roce 2020*, Písek 2021, s. 13. Poslední shrnutí sporadických údajů o písecké mincovně podali Jiří FRÖHLICH a Roman LAVIČKA, *Královské město Písek*, in: Roman Lavička – Ladislav Čapek – Jiří Fröhlich – Jiří Havlice – Rudolf Krajíc – Lukáš Reitinge, *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 77–127, zde srov. s. 81. Zmínit je tu třeba i písecký náhrobník nejspíše z kostela P. Marie z přelomu 13. a 14. století, který býval připisován mincmistru Jindřichovi (obr. 1). Více tomu Jan ADÁMEK – Jiří FRÖHLICH, *Písecké náhrobníky z 13. – 18. století*, Písek 1996, s. 11–12 a nejnověji Jan CHLÍBEC – Jiří ROHÁČEK, *Monumenta mortis et memoriae. Sepulkrální skulptura ve výtvarné kultuře českého středověku*, Praha 2022, s. 135, číslo Katalogu 9.
- 15 Ve formuli, kterou otiskl Kaspar von STERNBERG, *Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke II–22*, Prag 1838, Urkundenbuch, s. 55, č. 37 a později Josef EMLER, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II* (dále RBM), Pragae 1882, s. 1009, č. 2327 výslovně stojí: „...Henrico civi de Piezk propter servicia, que nobis fecit et facere poterit in futurum, fabricam monete in eadem civitate Piezk concessimus, quamdiu nos vixerimus, possidendam cum omnibus iuribus ad ipsam racionabiliter spectantibus...“
- 16 LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 28, dále zvláště s. 73.
- 17 Libor JAN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305*, Praha 2015, s. 510.
- 18 Zatím nejpodrobněji k různým datacím František ZÁRUBA, *Vlašský dvůr*, Castelogica Bohemica XI, 2008, s. 233–286, zde s. 234–235.
- 19 K počátečnímu datu přemístění mincoven do Kutné Hory LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 73. Nověji k tomu BOROVSÝ, *Patriciát nebo radní vrstva*, s. 89. Shodně k tomu Vojtěch VANĚK, *Listina pro mincmistra Eberharda a počátky Kuté Hory*, in: Martin Musílek a kol., *Havelské Město pražské ve středověku*, Praha 2012, s. 136–141, zde s. 139.
- 20 Podle ZÁRUBY, *Vlašský dvůr*, s. 51 sice křídla šmiten patří k nejstarším částem Vlašského dvora z doby kolem roku 1300, samotný nápis Pysk však podle písma náleží do pozdního 14. století.
- 21 LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 175, Příl. I, č. 5.
- 22 LEMINGER, tamtéž, s. 175, Příl. I, č. 6. Podle těchto peněžních údajů lze mít za to, že v obou případech šlo o jeden lún, takže celková cena písecké šmitny mohla v předhusitské době činit zhruba 330–340 kop grošů. Pro poučení o lúnech viz Eduard ŠIMEK, *Kutnohorská „kniha zápisů lúnů minciřských a stolic přegérských“*, Numismatický sborník 11, 1969–1970, zvl. s. 46–47.
- 23 Vycházím tu ze znaleckého výkladu E. LEMINGERA, *Královská mincovna*, s. 3–6. Naposled výstižně ve zkratce JAN, *Václav II.*, s. 510.
- 24 Jaromír ČELAKOVSKÝ, (ed.): *Codex juris municipalis regni Bohemiae* [dále CIM], II. *Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419*, Praha 1895, č. 828, s. 1096–1100.
- 25 Pro další podrobnosti odkazují opět na LEMINGERA, *Královská mincovna*, s. 12–16.
- 26 Tak usoudil JAN, *Václav IV.*, s. 510, jehož jsem se přidržel. I tak by muselo být stolic více, pokud by se přegéri u některých z nich nestřídali.
- 27 Dokládají to i verše u KOŘÍNK, *Staré paměti*, s. 286–287, na které upozornil již LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 18: „1. Ještě rudy zkouší prubíř, / měkčí rošťýř; / stříbro z nich odhání šmelciř, / čistí prennýř. / 2. Barchanici a kysíři / cány lijí; / farfule reží minciři, / pláty bijí. / Zmitař ve výhni zmitá, / krouží klopír; / hejič, co zlého, odmítá, / rovná štosíř. / 4. Lorýři v loru lorují / dílo černé; / přegýři po nich pregují / groše berné.“
- 28 EMLER RBM III, Pragae 1890, s. 12, č. 31.
- 29 Tuto listinu otiskl LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 71.
- 30 ČELAKOVSKÝ CIM II, č. 301, s. 443 listina v poznámce.
- 31 Hlavní státní archiv v Drážďanech č. 3376, jména konšelů otiskl LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 74, pozn. 15.
- 32 Ferdinand TADRA (ed.), *Summa Gebhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit König Johann von Böhmen (c. 1336–1345)*, Wien 1882, Nr. 10, s. 341.
- 33 LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 69.
- 34 LEMINGER, tamtéž, s. 67.
- 35 Výňatek z příslušné listiny, datované dnem 7. února 1347, otiskl Eduard BEYER, *Das Cistercienserstift Alt-Zelle in dem Bisthum Meissen*, Dresden 1855, s. 600, výťah z ní přetiskl LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 74, pozn. 14.
- 36 Velkou oporou mi byly seznamy členů městských rad, které uveřejnil BOROVSÝ v příloze své stati *Správa města*, s. 59–83. Autor mi laskavě dovolil použít jeho doplněný seznam, za což jsem mu zavázán velkým díkem. Albertus de Pyzk: viz Jiří SPĚVÁČEK (ed.), *RBM V/1. 1346–1348*, Praha 1958, s. 53–54, č. 103 a s. 70–71, č. 126. Johannes de Pysk: SPĚVÁČEK (ed.), *RBM V/1. s. 53/54, č. 10*; s. 70–71, č. 126; Jana ZACHOVÁ (ed.), *RBM V/3. 1350–1352*, s. 128, č. 240; ZACHOVÁ RBM V/4. 1352–1355 s. 600, č. 1264; s. 834–835, č. 1908; Bedřich MENDL (ed.), *RBM VI/1. 1355–1356*, Praha 1928, s. 44, č. 72 a SOKA HB 109.

- 37 LEMINGER, *Královská mincovna*, zvl. s. 99 a 169.
- 38 BOROVSÝ, *Venkovské statky*, s. 65–78, zde zvl. s. 69–72; též, *Patriciát nebo radní vrstva? Kutná Hora v předhusitském období*, in: Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci, Ostrava – Nový Jičín – Příbor 2002, s. 87–101, zde zvl. s. 99–100; VANĚK, *Kutnohorští měšťané jako patroni a fundátoři*, s. 235–264. Nadace Petra z Písku a jeho příbuzných v chrámu sv. Barbory Vojtěch Vaněk podrobně zachytil ve své dosud nepublikované disertaci, uvedeně výše v pozn. 6 (VANĚK, *Oltářní nadace*, s. 111–112).
- 39 MUDRA, *Ecce panis angelorum*, s. 3204–206.
- 40 BLECHOVÁ, *RBM VIII/2*, s. 268, srov. k tomu BoroVský, *Patriciát nebo radní vrstva*, s. 93.
- 41 Antonín PODLAHA (ed.), *Libri erectionum VI. (1397–1405)*, Pragae 1927, s. 337–340, č. 174.
- 42 K odkazu Barbory na věčnou mši viz PODLAHA *LE VI*, č. 111, s. 208–210 a č. 216, s. 419–422. K vlastnickým vztahům v Ratboři BOROVSÝ, *Venkovské statky*, s. 77, k patronátu a fundacím VANĚK, *Kutnohorští měšťané jako patroni a fundátoři*, s. 248–249.
- 43 Na doklad ze 7. září 1374 upozornil BOROVSÝ, *Patriciát nebo radní vrstva*, s. 93, k členství v radě 24. září 1388 viz Clemens BOROVI (ed.) *Libri erectionum III. (1385–1390)*, Pragae 1879, s. 313, č. 459.
- 44 Jako člena rady za minciře (*munczer schepphen in den smiden*) ho uvádí listina z 21. prosince 1357, kterou vydal LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 174, č. 2, zde také na s. 175 pod č. 5 další listina z 6. května 1383. Ta je pozoruhodná dále tím, že za minciře jako člen rady vystupuje Bertil von Pysk, zatímco v trojici konselů za peregře se objevuje Jacusch von Pysk.
- 45 Ferdinand TADRA (ed.), *Soudní akta konsistoře pražské II. (1380–1388)*, Praha 1893, s. 154, č. 151 (27. srpna 1382) a znovu s. 159–160, č. 175 (10. září 1382). Podle Josefa EMLERA, *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensis per dioecesim III–IV (1378–1390)*, Pragae 1879, s. 148 chybí zhruba 28 folií se záznamy od 2. října 1380 do 26. března 1383.
- 46 EMLER, *LC III–IV*, s. 187.
- 47 Tak podle Ivana HLAVÁČKA, *Studie k diplomatice Václava IV. 4. Itinerář krále Václava IV. z let 1361–1419*, Československý časopis historický 20, 1962, s. 64–94, zde s. 75.
- 48 Usoudil tak ZÁRUBA, *Vlašský dvůr*, s. 240, podle něhož Václav ukončil přestavbu nejpozději na počátku 90. let 14. století. Právě tak mohlo být důvodem královny návštěvy Kutné Hory ukončení přestavby jeho rezidence.
- 49 BOROVI, *LE III*, s. 313, č. 459. Pokud je mi známo, zmínka o moru v Kutné Hoře a jejím okolí kolem roku 1390 unikla pozornosti.
- 50 Odvolávám se tu na LEMINGERA, *Královská mincovna*, s. 169.
- 51 Eduard MAUR, *Morová epidemie roku 1380 v Čechách*, Historická demografie 10, 1986, s. 37–71; též, *Příspěvek k demografické problematice předhusitských Čech (1346–1419)*, Acta Universitatis Carolinae, PhilosHist 1, Studia historica 44, 1989, s. 7–71. K tomu polemicky Jaroslav ČECHURA, *Demografický faktor teorie pozdně středověké agrární krize a některé aspekty populačního vývoje v Čechách do konce 15. století*, Historická demografie 12, 1987, s. 89–105; též, *Mor, krize a husitská revoluce*, Český časopis historický 92, 1994, s. 286–303. Dále srov. Martin NODL, *Žápadočeské Stříbro v roce 1380. Kvantitativní analýza vlivu moru na demografický vývoj středověkého města*, Minulosti západočeského kraje (dále MZK) 29, 1993, s. 7–14; též, *Morová epidemie na Rakovnícku v roce 1380*, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdenky Hledíkové, Praha 1998, s. 301–310; též, *Populační vývoj Stříbra v letech 1380–1419*, MZK 35, 2000, s. 7–47; též, *Předhusitské mory – k problémům jedné interpretace*, Časopis Matice moravské 120, 2001, s. 491–503 (přetisk in: M. N., *Na vlnách dějin*, Praha 2020, s. 131–147). Srov. též Ludmila FIALOVÁ, a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996, s. 60–65 (zde 1390 jako menší mor).
- 52 F. A. TINGL (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensis per archidioecesim V* (dále *LC*), Pragae 1865, s. 47.
- 53 Josef EMLER (ed.), *LC III–IV*, s. 220.
- 54 TINGL, *LC V*, s. 99.
- 55 Usnesení vydal ČELAKOVSKÝ, *CIM II*, s. 1099–1100 jako přílohu k č. 828.
- 56 ČELAKOVSKÝ, *CIM II*, s. 841–843, č. 654.
- 57 Je příznačné, že jinak podrobná literatura o první panské vzpouře jméno Petra z Písku vůbec nezmiňuje. Srov. zde zvláště následující díla: F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově*, Praha 1947, s. 116–130; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 232–258; Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*, Brno 2002, s. 375–391; Lenka BOBKOVÁ, Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.b, 1310–1402*, Litomyšl 2003; s. 352–362; Lenka BOBKOVÁ, Tomáš VELIČKA ve spolupráci s Mladou HOLOU a Janem ZDICHYNCEM, *Jan Žhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, Praha 2016, s. 99–106. zde zvl. s. 100–101 o Janově pobytu v Kutné Hoře.
- 58 Josef KALOUSEK (ed.), *Archiv český XIV*, Praha 1895, s. 531–532, č. 47. K listině, která se nedochovala v originále, bylo připojeno 12 pečeti, včetně mincmistrovy. Srov. BOBKOVÁ, VELIČKA, *Jan Žhořelecký*, s. 331, č. 96.
- 59 František PALACKÝ (ed.), *Archiv český I*, Praha 1840, s. 57, č. 5.
- 60 ČELAKOVSKÝ *CIM II*, s. 841–842, č. 654 a s. 882–884, č. 688.
- 61 Tak by tomu nasvědčoval itinerář u Ivana HLAVÁČKA, *Das Urkunden-und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel*, Schriften der Monumenta Germaniae historica 23, Stuttgart 1970, s. 416–424. Srov. k tomu TÝŽ, *K organizaci státního správního systému Václava I. Dvě studie o jeho itineráři a radě*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica. Monographia C 137, Praha 1991, s. 64–66, kde dílčí korekce.
- 62 PALACKÝ, *Archiv český II*, Praha 1842, s. 205, č. 451.
- 63 Antonín PODLAHA (ed.), *Libri erectionum VI. (1397–1405)*, Pragae 1927, s. 337–340, č. 174.

- 64 Vycházím tu z výkladu Jana VOJTÍŠKA, *Mincmistr Eberhard a jeho potomci. Působení jedné gründerké rodiny ve středověkých Čechách*, in: MUSÍLEK a kol., Havelské město (jako pozn. 5), s. 158–183, zde s. 166–169.
- 65 O Fridušovi je známo mnohem méně než o Petrovi. Stručně o něm a jeho pozemkovém majetku v Církvici LEMINGER, *Královská mincovna* s. 99 a 177. BOROVSÝ, *Venkovské statky*, s. 69, 73 a 75–76 odhadl jeho venkovské statky ve třech vesnicích nejméně na tisíc kop grošů.
- 66 Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum bohemicarum IV*, Praha 1884, s. 163, v novém kritickém vydání Anny PUMPROVÉ a Libora JANA, *Cronica Aule regie. Die Königsaal Chronik*, (Monumenta Germaniae historica, Scriptorum XL), Wiesbaden 2022, s. 253. Srov. k tomu Martin MUSÍLEK, *Žejetí českého panstva patriciátem v sedleckém klášteře a v Praze roku 1309. Příspěvek k vývoji pražského a kutnohorského patriciátu na přelomu 13. a 14. století*, in: Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého klášteře, (ed.) Radka Lomičková, Praha 2009, s. 152.
- 67 August SEDLÁČEK, *Žbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 84, č. 581 s datem 1404 (Aug. — Dec.). Snad jde o chybu, neboť král Zikmund přebýval v Kutné Hoře jednak od 18. ledna do 16. února, jednak 18. července 1403. Viz k tomu Engel PÁL – C. TÓTH NORBERT, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*, Budapest 2005, s. 80.
- 68 Jde o hypotézu, kterou dávám k diskusi. O Hrádku samotném v předhusitské době máme jen mizivé zprávy, jak plyne i z posledních prací Jiřího KUTHANA, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců II*, Praha 2013, s. 169–179 a Františka ZÁRUBY, *Hrady Václava IV.*, Praha 2014, s. 336–339. K přestavbě starší tvrze se nabízela jedinečná možnost na počátku devadesátých let 14. století, kdy za mincmistrovského úřadu Petra z Písku skočila přestavba Vlašského dvora. Zevrubně k tomu František ZÁRUBA, *Vlašský dvůr*, Castellologica Bohemica 11, 2008, s. 233–242. Zde také kritický přehled dosavadní literatury. Přihlédnout je třeba i k Zárubovu přehledu s názvem *Hradní kaple III. Doba poděbradská a jagellonská*, Praha 2016, s. 172–178. Eva MATĚJKOVÁ, *Kutná Hora*, Praha 1965, s. 33 usoudila, že Hrádek již stavebně pozvedl rychtář Václav z Donína.
- 69 LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 14, 99.
- 70 BOROVSÝ, *Venkovské statky* a zde zejména příloha se seznamem venkovských statků kutnohorských měšťanů v předhusitském období na s. 75–78. VANĚK, *Kutnohorští měšťané jako patroni a fundátoři*, zde také cenný úvod do problematiky na s. 235–239.
- 71 MUDRA, *Ecce panis angelorum*, zvl. s. 47–51 a s. 204–208.
- 72 BOROVSÝ, *Venkovské statky*, s. 69. V seznamu na s. 75–78 jde o pozemkové majetky ve Lhotce, Nebovidech, Olšanech, Pírkensteinu, Rabštejně, Radoníně, Třebětíně, Třeboníně a Vysoké, dále též o dva dvory v Paběnicích a Suchdole.
- 73 BOROVSÝ, *Venkovské statky*, s. 72.
- 74 TINGL, *LC V*, s. 188–189. Mistr Štěpán z Pálce zde zůstal farářem nejdéle do roku 1402, viz Ladislav MATYÁŠ, *M. Štěpán z Pálce*, Časopis katolického duchovenstva 72 (97) 1931, s. 246.
- 75 VANĚK, *Kutnohorští měšťané jako patroni*, s. 51 (celkový počet) a s. 244–245 (k Suchdolu). Ke tvrzi srov. Zdeněk LOUDA, *Tvrz Suchdol u Kutné Hory*, Památková péče 23, 1963, s. 107–112.
- 76 VANĚK, *Kutnohorští měšťané jako patroni*, s. 243–247, zde cenná mapa a další podrobnosti.
- 77 Pro okolí Sezimova Ústí viz František ŠMAHEL, *Tábor I. Od počátků osídlení do roku 1452*, Praha, s. 62–63 a 376. Nejnovější literatura však v tomto ohledu není jednotná.
- 78 Financování oltáře *Domine quo vadis* ve vyšehradském kostele plyne přímo ze zápisu v *Libri erectionum*: „altare..., quod idem Petrus de Pieska pro dei laude construxit et pro ipsius nominis honore erexit...“ (PODLAHA, *LE VI*, s. 338).
- 79 Soupis dluhů ed. ČELAKOVSKÝ, *Kláster sedlecký*, příloha IX s. 125–128, údaj o velikosti půjčky Petra z Písku na s. 126. Srov. též regest in Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ (edd.), *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV., V/2, Fontes Archivi nationalis. Litterae monasteriorum* Praha 2007, s. 148, č. 965.
- 80 Viz VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 141, některé další podrobnosti připojil MUDRA, *Ecce panis angelorum*, s. 222–223.
- 81 Nelze tu nevpomenout KOŘÍNKOVY *Staré paměti kutnohorské*, s. 111–113 a ČELAKOVSKÉHO, *Kláster sedlecký*, s. 77–78. Z posledních prací viz zejména VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 107–114 (k píseckým kaplím a oltářům zde s. 109–111) a MUDRA, *Ecce panis angelorum*, s. 39–40, 47–51 a 204–207.
- 82 Dva klerici měli kapli denně připravovat k liturgii i uklízet. Jelikož ji měli také zavírat, můžeme se jen dohadovat, jakým způsobem se tak mělo stát. Ustanovení o provozu kaple jsou pozoruhodná svou podrobností a svědčí o promyšlenosti celé fundace. Viz k tomu ve stručnosti ČELAKOVSKÝ, *Kláster sedlecký*, s. 78 a podrobnou parafrázi u MUDRY, *Ecce panis angelorum*, s. 222–224.
- 83 K tomu VANĚK, *Oltářní fundace*, s. 109 a 111, dále MUDRA, *Ecce panis angelorum*, zde zvláště půdorys s vyznačením kaplí na s. 38.
- 84 K dalším podrobnostem viz parafrázi u MUDRY, *Ecce panis angelorum*, s. 222–223.
- 85 Lze tak soudit podle zápisu v *Librorum erectionum Archidioecesis Pragensis vol. VII*. Ed. Josef PELIKÁN, Praha 2002, s. 14–15, kde jsou jako patroni oltáře P. Marie a apoštolů Petra a Pavla v chrámu Barbory již uvedeni Hánek a Václav z Písku.
- 86 Tuto dřevěnou plastiku hypoteticky spojil s Petrovou kaplí MUDRA, *Ecce panis angelorum*, s. 47–50.
- 87 PODLAHA, *LE VI*, s. 210, č. 112: „Nos Petrus de Pyeska et Wenceslaus fratres germani ...“
- 88 BOROVI, *LE III*, s. 263, č. 403.
- 89 TINGL, *LC V* s. 99.

- 90 EMLER, *LC VI*, s. 221–222, k soudnímu sporu TADRA SA s. 139–141, č. 133. První zápis byl přeškrtnut a 8. července 1393 připojen zápis předložený farářem Mikulášem z Nebovid.
- 91 EMLER, *LC VI*, s. 221–222.
- 92 ČELAKOVSKÝ, *CIM II*, s. 1099, č. 828.
- 93 Johann Adolf TOMASCHEK, *Das alte Bergrecht von Iglau und seine Bergrechtlichen Schöffensprüche*, Innsbruck 1897, s. 198, č. 291.
- 94 PODLAHA, *LE VI*, s. 212, 214, č. 112 a s. 239, č. 126.
- 95 Roku 1399 Václav prodal jistý majetek sedleckému klášteru, viz EMLER, *Reliquiae tabularum terrae* I, s. 584.
- 96 EMLER, *LC VI*, s. 263; „de consensu Gire, ut dicitur, dicti Petri filii“.
- 97 TADRA, *SA V*, s. 193, č. 754.
- 98 ČELAKOVSKÝ, *CIM II*, s. 1129, č. 840 (28. února 1410) a KALOUSEK AČ XIV, s. 396, č. 6.
- 99 VANĚK, *Oltární fundace*, s. 109 a 127, kde v pozn. 323 další údaje z Libri confirmationum.
- 100 Viz SOKA KH XVII (11. listopadu 1407) a Josef TEIGE (ed.), *Listinné příspěvky k dějinám komendy Drobovické k letům 1347–1407 z král. stál. archivu drážďanského*, in: XI. zpráva musejního spolku Včela časlavská za rok 1891–1893, Čáslav 1894, s. 11–27, zde s. 12 (s datem 12. prosince 1407). Za oba údaje vděčím Tomáši Borovskému.
- 101 Jako konšel je uveden ještě 18. prosince 1409 (SOKA KH XVIII/1). Také tento údaj mi laskavě poskytl kolega Borovský.
- 102 První listinu vydal ČELAKOVSKÝ, *CIM II*, s. 1129–1130 jako dodatek k č. 840, druhou listinu ed. KALOUSEK, *AČ XIV*, s. 396–397, č. 6.
- 103 PALACKÝ, *AČ II*, s. 204, č. 445 a zápis následující s potvrzením krále Václava z roku 1416.
- 104 EMLER, *LC VII*, s. 169 (21. srpna 1415) a s. 217 (12. února 1417).
- 105 PALACKÝ, *AČ II*, s. 478, č. 673.
- 106 Viz PALACKÝ, *AČ II*, s. 479, č. 674.
- 107 ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht II*, s. 385, č. 51, regest otiskl Richard PSÍK – Václav BOK (edd.), *RBMV VIII*, Ostravie 2015, s. 300, č. 486.
- 108 Johann Adolf TOMASCHEK, *Der Oberhof Iglau in Mähren und seine Schöffensprüche aus dem dreizehnten bis sechzehnten Jahrhundert*, Innsbruck 1868, s. 234, č. 323.
- 109 Majetkoprávní vztahy v Kutné Hoře se Zikmund Lucemburský po svém nástupu na český trůn pokusil vyřešit listinou z 19. března 1437, kterou vydali Jaromír ČELAKOVSKÝ a Gustav FRIEDRICH, *Corpus iuris municipalis III. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum regni Bohemiae 1420–1526*, Praha 1948, s. 194–200, č. 114 (zde také v poznámce další ujednání z roku 1454).
- 110 PALACKÝ, *AČ II*, s. 382–393, č. 159.
- 111 Josef KALOUSEK (ed.), *Archiv český 26*, Praha 1909, s. 211, č. 17. Hanušek je zde uveden jako Hanuš, nepochybně však jde o něho.
- 112 PALACKÝ, *AČ III*, s. 530, č. 452.
- 113 PODLAHA, *LE VI*, s. 315, 317, č. 163.
- 114 Antonín HAAS, *Archiv Koruny české 5. Katalog listin z let 1378–1437*, Praha 1947, s. 175, č. 284.
- 115 PALACKÝ, *AČ II*, s. 478, č. 672, k Olšanům PODLAHA *LE VI*, s. 231.
- 116 viz LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 142.
- 117 Parafrázuji tu citaci smlouvy u LEMINGERA, *Královská mincovna*, s. 67.
- 118 Podle LEMINGERA, *Královská mincovna* s. 67.
- 119 Oba dokumenty dosvědčující Bertila v této funkci otiskl LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 177, č. 4 (26. ledna 1383) a č. 5 (6. května 1383). Regest prvního dokumentu bez povědomí o této edici otiskl BERÁNEK – BERÁNKOVÁ *RBMV V/1/1*, s. 83, č. 139.
- 120 BOROŮV, *LE IV*, s. 446, č. 615. Jan Czeuger byl tehdy jedním z kněží kutnohorského zlatníka Leonarda.
- 121 Kamil KROFTA (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia V (1358–1404)*, Pragae 1903, s. 435, č. 777.
- 122 K údajům z roku 1392 viz BOROŮV, *LE IV*, s. 371, č. 517. Kryštofovo členství v radě dokládá listina z 27. června 1401 (SOKA KH XII). V radě zasedal znovu roku 1405, viz PODLAHA *LE VI*, s. 421, č. 216 a ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht II*, s. 414, č. 59.
- 123 ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht II*, s. 388, č. 52, k funkci šafáře více LEMINGER, *Královská mincovna* s. 133.
- 124 Srov. Joseph NEUWIRTH, *Der Baubeginn der Frohnleichnams- und Barbarakirche in Kutteneberg. Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen*, Sonderdruck Prag 1893, Urkundliche Beilage I., s. 335; Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae, II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419 [CIM II]*, Praha 1895, s. 823, 825. Srov. k tomu též Ferdinand TADRA (ed.) *Soudní akta konsistoře pražské VI. (1407–1408) [SA VI]*, Praha 1900, s. 343, č. 611.
- 125 Antonín PODLAHA (ed.): *Libri erectionum archidiocesis Pragensis, VI. (1397–1405)*, [LE VI] Pragae 1927, s. 143 a 145.
- 126 Obě listiny in extenso otiskl LEMINGER, *Královská mincovna*, s. 175, č. 4 a 5, regest in BERÁNEK – BERÁNKOVÁ, *RBMV V/1/1* s. 83, č. 139.
- 127 NEUWIRTH, *Der Baubeginn*, Urkundliche Beilage I., s. 335. Za zmínku stojí, že ze 17 členů bratrstva je jmenován na čtvrtém místě.
- 128 TOMASCHEK, *Das alte Bergrecht*, s. 198, č. 291 (testamentator Kristiny Peschlini de Broda).
- 129 Jakubovým spolupatronem byl zeman (cliens) Matěj Dobrohostův z Třebonína, viz TINGL *LC V*, Pragae 1865, s. 115 a 283–284 a Josef EMLER (ed.) *Libri confirmationum VI*, Pragae 1883, s. 57.
- 130 PODLAHA, *LE VI*, č. 112, s. 214–215 a č. 212, s. 412–413.
- 131 Konšelem byl 18. října 1395 (PODLAHA *LE VI*, č. 175, s. 341) a 28. října 1410 (ČELAKOVSKÝ *CIM II*, č. 840 s. 1129).

- Jako konšel vystupuje naposled 7. března téhož roku, kdy spolu s rychtářem Hanuškem a radním Hankem dosvědčuje, že František z Rosenthalu prodal předhorský dvůr klášteru sedleckému (ed. Josef KALOUSEK, *Archiv český XIV*, Praha 1895, s. 396–397, č. 9).
- 132 TADRA, *SA VI*, č. 611, s. 343.
- 133 Povinnosti hofmistra zatím nebyly plně objasněny. Údaj o vykonávání tohoto úřadu Jakubem z Písku uvádí Adolf ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau, II. Die Quellen des Iglauer Bergrechts*, Berlin 1900, s. 388, č. 53.
- 134 Josef EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých II*, Pragae 1872, s. 76.
- 135 K Jakubovi z Písku jako vlastníku Paběnic v letech 1400–1408 viz PODLAHA *LE VI*, s. 210–215 a TADRA *SA VI*, 343. Václav Vorsucher vystupuje jako držitel Paběnic v letech 1414–1415. Viz k tomu *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum II* (dále *RT II*), ed. Josef EMLER, s. 112, 120 a ČELAKOVSKÝ, *Kláster sedlecký*, s. 77. V týchž letech Václav Vorsucher držel i celou ves Olšany (EMLER *RT II*, s. 111 a 120).
- 136 PODLAHA, *LE VI*, č. 79, s. 143–146.
- 137 Viz PODLAHA, *LE VI*, č. 112, s. 210–215.
- 138 ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht II*, s. 350–356, č. 40. K této při srov. Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt Lucemburský (1354–1411)*, Brno 2002, s. 540.
- 139 ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, na s. 523 uvádí, že tento údaj získal z Mezníkova rukopisu Finance moravského markraběte Jošta (1375–1411). V tištěné verzi této stati in: Jaroslav MEZNÍK, *Tvář stárnoucího středověku*, Brno 2008, s. 375, pozn. 93 však je pouze odkaz na AMP, rkp. 997, fol. 19b (1402, klenoty za 71 kop a 8 gr.).
- 140 Gustav FRIEDRICH (ed.), *Desky dvorské království českého. Třetí kniha provolací z let 1411–1448*, Archiv český 36, Praha 1941, s. 518–519.
- 141 PELIKÁN, *LC VII*, s. 71.
- 142 Stalo se tak po rezignaci Pavla a vzájemné směně obročí, viz PELIKÁN, *LE VII*, s. 169.
- 143 PELIKÁN, *LE VII*, s. 237.
- 144 Viz Miroslav LACKO, *Význam Levoče jako kapitálového a obchodního centra při banské podnikání v spíšsko-gemerské banské oblasti v 15. a 16. století*, Montanna historia 8–9, 2015–2016, s. 382–395 (cit. místo na s. 383). K této epizodě srov. Miroslav LACKO – Erika MAYEROVÁ *Das älteste Stadtbuch von Schmöllnitz 1410–1735. Eine Quelle zu den mitteleuropäischen wirtschaftlichen Verlehtungen*, s. l. 2016, s. 3.
- 145 Josef TEIGE (ed.), *Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy II. A–K*, AČ XXVI, Praha 1909, s. 211, č. 17.
- 146 SOKA *KH XV*.
- 147 ZYCHA, *Das böhmische Bergrecht II*, s. 488, č. 104; s. 394 a 400, č. 53 a s. 488, č. 104.
- 148 Viz k tomu Petr POLÁNKA – Antonín ZRUBEK, *Archeologické doklady vodohospodářství středověkého Brna v prostoru Dolního trhu*, Archeologia technica 19, 2008, s. 110–124, zde s. 114–115 a *Dějiny Brna II*, Brno 2013, s. 123 a 381. Regest listiny in PSÍK – BOK, *RBMV VIII*, s. 275, č. 440.
- 149 Gustav FRIEDRICH, *Desky dvorské království českého. Druhá kniha provolací z let 1411–1448*, díl III, AČ XXXVI, Praha 1941, s. 522–525, č. 31.
- 150 MUDRA, *Ecce panis angelorum* s. 208 s odkazem na výzkum Pavla Zahradníka jmenuje k roku 1475 jako člena píseckého klanu ještě Ambrože.
- 151 KEJŘ, *Právní život*, s. 174, 176, 178.

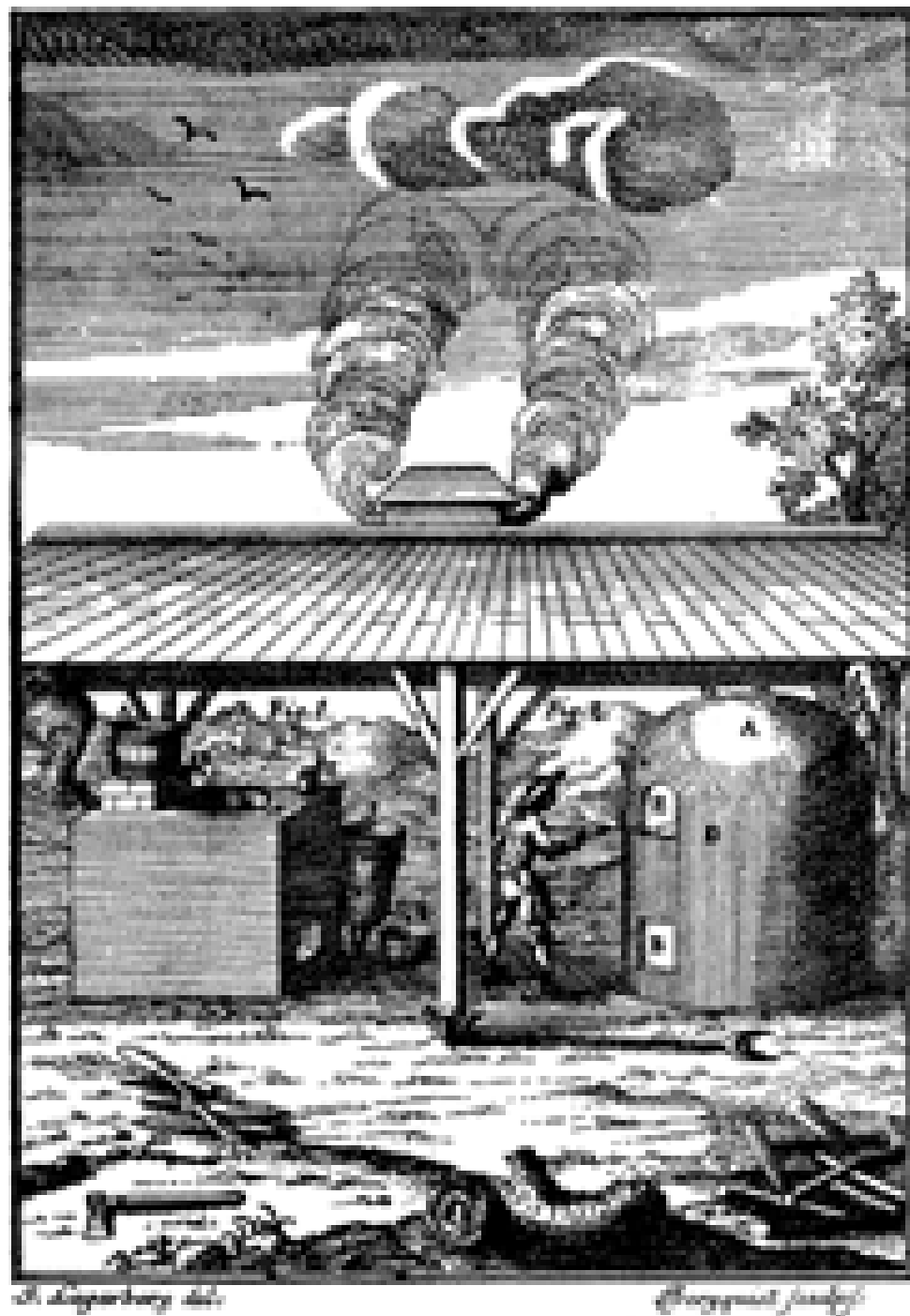
Historie písecké flusárny. K výrobě potaše v Prácheňském kraji

JIŘÍ PEŠTA

Potaš, draslo či flus, jak byla označována směs chemických sloučenin s hlavním podílem uhličitanu draselného (K_2CO_3), byla řadu staletí klíčovou surovinou při výrobě barev, sanytru, střelného prachu, mýdla, bělení prádla, vydělávání kůží a především ve sklářství. Potaš díky obsaženému K_2CO_3 usnadňovala tavení sklářských křemičitých písků a zlepšovala vlastnost skloviny. Vyráběla se ve specializovaných provozovnách, nazývaných draslárny, draslovny, flusárny, louhárny, potašárny, potašovny, salajky, salajny či varny potaše. V Písku byl v 18. i 19. století v českých pramenech používán pouze výraz flusárna, v německy psaných dokumentech jsou doloženy názvy Flusshaus (poprvé roku 1783), Flusssiederei (1784), Flusshütte (1794), Pottaschenhaus (1783), Pottaschensiederei (1817) či Pottaschenhütte (1821).¹

V našich zemích byl v minulosti hlavní surovinou k výrobě potaše dřevěný popel, písečtí „flusáři“ (německy psaní jako Flusssieder či Pottaschensieder) jej získávali nákupem od měšťanů a vesnických obyvatel i pálením dřeva ve své provozovně. Jeho spotřeba byla obrovská, na jeden díl vyrobeného drasla bylo zapotřebí 20 až 25 dílů popele. Z něj se nejprve musely ve vodě vylouhovat rozpustné minerální soli, v první řadě uhličitany draselné. Popel se máčel a poté pechoval do vysokých vyluhovacích kádí či sudů, opatřených ve spodní části vypouštěcím kohoutem a filtračním zařízením, typicky dvojitým dnem zasypávaným vrstvou slámy nebo hoblin. Do kádí se nalévala studená voda, k účinnému prolití a filtraci popele jí bylo zapotřebí velké množství v poměrně krátké době. Získaný roztok solí odtékal z kádí výpustným otvorem a korýtky do sběrné nádoby. K dalšímu zpracování byl nejvhodnější koncentrovaný hnědý až černý louh vytékající v prvních okamžicích filtrace. Slabším filtrátem se mohly opakovaně prolévat kádě s popelem, ke konci procesu byla používána i horká voda či zahřátá slabá louženina.

Nevábně vyhlížející výluh získaný z popele se zahušťoval a odpařoval v kovových kotlích, celý proces odpařování mohl trvat dva až sedm dní. Filtrát se v kotli prudce zahřál a po získání hustoty, při níž se začaly srážet první soli, se dále udržoval při mírném varu a zbavoval nečistot. Když se na povrchu objevila hustá hnědá pěna, začal se roztok opět zahřívat a intenzivně míchat. Výsledkem byla hnědočerná nebo černá krystalická hmota, česky nazývaná flus, černý flus, salajka nebo surová potaš, která se při velkém zatuhnutí musela z kotlů často i vysekávat. Obsahovala 30 až 60 % čistého uhličitanu draselného, 6 až 12 % vody a množství mechanických i chemických příměsí. Dala se použít k výrobě méně jakostních skel, mazlavého mýdla či k bělení prádla.

Závěrečnou fází byla kalcinace (žíhání, vypalování), při níž byla surová potaš za vysokých teplot zbavována zbytkové vody a nežádoucích příměsí. Pro píseckou flusárnu máme od jejích počátků v roce 1733 doklady o pálení flusu, její součástí také už tehdy zřejmě byla kalcinační pec. Kalcinační pece nahradily starší nedokonalé pálení flusu v kotlích, v polovině 18. století byly již v tuzemských draslárnách standardem. Vypalování probíhalo jednou za delší čas, surová potaš se měla do rozehřáté pece vkládat v nepříliš silné vrstvě a rozdrcená na menší kousky. Pro získání kvalitního produktu bylo třeba vypalovaný flus v peci neustále prohrabovat a rozbíjet příliš velké kusy. Vyžíhání jedné vsázky mohlo trvat jeden až dva dny. Hotové draslo mělo po vypálení bílou barvu, 60 až 75 % jeho hmotnosti tvořil čistý K_2CO_3 . Protože bylo silně hygroskopické, muselo se uchovávat v dobře uzavřených sudech, aby nebylo znehodnoceno vzdušnou vlhkostí. Cenným produktem draslářské výroby byl i odpadový vyloužený popel, jenž byl po usušení pro svůj vysoký obsah vápníku a fosforu využíván v zemědělské výrobě jako účinné hnojivo, prostředek proti škůdcům nebo k odstraňování mechu z luk.²

O tom, že dřevo z lesů města Písku dávalo kvalitní potaš, máme zprávu již z roku 1687. Sklářský mistr Jan Jiřík Stegbauer ze Stögrový hutě u Volar tehdy hlásil českokrumlovské vrchnosti, že jeho huť už dvanáct let odebírá třetinu všeho popele z píseckých lesů, neboť tamní dříví se k výrobě tabulového skla hodí mnohem lépe než volarské.³ V píseckém městském archivu však prameny k této pozoruhodné praxi dohledány nebyly.

O potřebě zřídit flusárnu se v Písku začalo poprvé jednat až roku 1724. S návrhem, „že by při tomto královském městě obecní flusárna založena býti mohla“, předstoupil 24. ledna toho roku před městskou radu písecký židovský obchodník Marek Kafka neb Kavka. Byl synem zdejšího familianta Löbla Kafky, nejprve bydlel v domku čp. 112 a od roku 1719 v obecním krámku čp. 111, jež se oba nalézaly v dnešní Karlově ulici. Roku 1753 zakoupil od města Kroupovský dům (nyní čp. 146 v Heydukově ulici), jenž byl ale až do roku 1845 formálně veden jako obecní budova. Ve městě měl také dlouhá léta až do své smrti v roce 1767 pronajatý sklad tabáku.⁴ Kafkovy argumenty o prospěšnosti výroby potaše pro městskou pokladnu na přítomné konšele i obecní starší natolik zapůsobily, že s ním byla sepsána smlouva na dvouletý pronájem obecní flusárny, která ale zatím pochopitelně nestála „a v nově vystavena býti měla“. Kafka z ní měl platit roční nájemné 69 zlatých 45 krejcarů a nadto ještě poplatky za využívání obecní váhy. Z uvedené částky činila 50 zl. vlastní činže a 19 zl. 45 kr. paušální poplatek za právo výkupu popele z vesnic píseckého panství – počítalo se s jeho ročním odběrem v celkovém objemu 495 strychů (cca 463 hl).⁵ Podkomořský úřad v Praze dohlížející na hospodaření královských měst schválil smlouvu obratem, takže už 10. února mohla být slovo od slova přečtena na radním

Obr. 1 | Draslárna na mědirytině v díle Chr. Merreta Beskrifning om Pottaskesjuderiet, vydané roku 1742 ve Stockholmu. Vlevo znázorněno louhování a odpařování, vpravo kalcinace.

sezení.⁶ Proti flusárně se ale ostře postavili mistři mydlářští, koželužští a jirchářští, kteří se obávali, že kvůli jejímu provozu budou trpět nedostatkem popele. Mydláři jej potřebovali k výrobě mýdla a svíček a koželuzi a jircháři k vydělávání kůží.⁷ Písemný protest v té věci dokonce odeslali k podkomořskému úřadu, i když se je městská rada snažila 19. února uklidnit, že ve smlouvě byla učiněna dostatečná opatření, aby nájemce flusárny nemohl skupovat všechny popel z měšťanských domácností a „*aby oni ne od žida, ale od první ruky pro potřebu svou popele dostávat mohli*“.⁸ Podkomořský úřad však pro obavy řemeslníků vyjádřil pochopení, a městská rada tak na základě jeho instrukcí nabídla v březnu zástupcům zmíněných cechů, že se můžou sami ujmout nájmu flusárny, a tak dohlížet na spravedlivé nakládání s popelem. V opačném případě měl nájemcem zůstat Marek Kafka.⁹ Cechy mydlářů a koželuhů sice zprvu o pronájem flusárny projevily zájem, „*neb jim taky přednost před židem k ní sluší a náleží*“, postupně však mezi jejich mistry převážily hlasy, „*že by oni raději viděli, aby z té flusárny nic nebylo*“.¹⁰ Jak si Kafka později postěžoval, kvůli protestujícím cechům nebyla nakonec roku 1724 flusárna zřízena a on sám musel odepsat všechny své investice, které přesáhly částku 80 zl. Za jednoho z tehdejších největších odpůrců flusárny označil mistra mydlářského Josefa Ledeckého.¹¹

K založení písecké flusárny tak nakonec došlo o devět let později. Předcházela mu zajímavá příhoda, kterou se v červnu a červenci roku 1732 musela zabývat městská rada. A opět o sobě dal vědět písecký měšťan a mydlář Josef Viktorín Ledecký, jenž v té době již také zastával významný úřad městského rychtáře.¹² Co se stalo? Jakýsi Žid z Dobešic ve vesnicích píseckého panství vykupoval od poddaných popel, určený pravděpodobně k výrobě drasla. Na popud píseckých mydlářů mu však rychtář Ledecký, který v té věci rozhodně nemohl být nestranný, nechal všech 26 pytlů s popelem zabavit. Při radním sezení dne 3. července 1732 mistři mydlářští svorně prohlásili, „*že jim Žid popel zde a v vesnicích vykupovati nemá*“. Městská rada však byla jiného názoru. Podle jejího mínění se píseckým měšťanům ani vesnickým poddaným nemohlo bránit, aby popel ze svých domácností a hospodářství prodávali dobešickému Židu, který „*jej o mnoho drážejí, nežli zdejší mydláři platějí, platí*“. Mydláři měli mít přednost pouze tehdy, kdyby nabídli stejnou cenu jako Žid. Nikdy v minulosti také nebylo vydáno nařízení, jež by na panství města Písku zakazovalo nakupovat popel cizím osobám. Rada tak rozhodla, aby dobešickému Židu byly vráceny zabavené pytle s popelem nebo vyplaceno odpovídající finanční odškodnění.¹³

Událost však měla pokračování. Měšťan a rychtář Josef Ledecký, dobře obeznámený s průběhem sporu o zabavený popel i jeho aktuálními cenami, již 2. října 1732 předstoupil před městskou radu a předložil projekt stavby nové flusárny, jež měla vyrůst na jeho vlastním pozemku.¹⁴ Jeho návrh rozhodně vzbudil zájem městských představitelů. Na radním sezení, jež se konalo 30. října 1732, seznámil primas Karel Antonín Hanzlík¹⁵ všechny zúčastněné s poněkud pozměněným

Obr. 2 | Výřez z katastrální mapy Písku z roku 1837. Flusárna nacházející se na východním okraji městského parku je označena šipkou. Státní okresní archiv Písek, Okresní úřad Písek I, inv. č. 2763, sig. V/B/85, mapa č. 85.

návrhem. Flusárna se měla postavit na městském pozemku jako obecní budova a poté se měla pronajmout zájemci, který nabídne nejvyšší nájemné. K návrhu se vedle konšelů museli vyjádřit i obecní starší a další zástupci písecké obce, po jejichž schválení bylo vyneseno rozhodnutí, že „*v starý tak řečené Katovně ta flusárna způsobena, pak p. Ledeckýmu jakožto měšťaninu pod slušnou činží pronajata býti má*“. Ledeckému mělo být také oznámeno, „*aby na gruntu svém na stavení pro flusárnu žádnéj náklad nevedl, a kde prve sídlo nebylo, nic nového nestavěl*“.¹⁶

Jak se píše v nájemní smlouvě z roku 1733, nová flusárna byla umístěna „*v těch starejch nad obecní chmelnici proti Vrtačkám stojících zdech*“.¹⁷ V těsné blízkosti chmelnice a rybníčku Vrtačky je flusárna zakreslena i na situačním plánu z roku 1812.¹⁸ Pro potřeby výroby drasla tak byla už v roce 1733 i se svým bezprostředním okolím upravena protáhlá parkánová bašta se zaobleným čelem, jež stávala na východním okraji dnešních Palackého sadů v prostoru vymezeném zhruba křižovatkou chodníků u rohu penzionu U Kloudů a ulicí Komenského v úrovni vstupního schodiště do budovy pošty.¹⁹ Bašta podkovitého tvaru se nalézala v prodloužené ose rohové bašty Bába (tvořící nyní součást zmíněného penzionu) a byla vysunuta od severovýchodního zlomu obvodové parkánové zdi městského opevnění přes příkop až na vnější val.²⁰ Díky citovanému radnímu zápisu nyní víme, že se jí v první polovině 18. století říkalo „Katovna“ či „Stará katovna“.

Název získala patrně kvůli své odloučené poloze za městskými hradbami, nikoli proto, že by v minulosti sloužila za obydlí mistru popravčímu, jímž město Písek podle všeho až do příchodu kata Antonína Nymburského v polovině 18. století nedisponovalo.²¹ Písecký městský archiv ovšem stále skrývá nejedno překvapení... Podoba bašty s pozdějšími přístavky pro potřeby flusárny při pohledu od severovýchodu je zachycena na podrobném plánu z roku 1812.²² Zajímavě byla řešena její část vedená přes městský příkop, která měla podle písemných svědectví z počátku roku 1838 tvar klenutého mostu. Příkopem ostatně protékal potok. Magistrát se tehdy zaobíral myšlenkou, že by se tato mostu podobná hradební konstrukce mohla využít ke stavbě nové komunikace vedoucí do vnitřního města, z její realizace však sešlo.²³

Vodu nezbytnou ke svému provozu flusárna odebírala z blízkého rybníčku zvaného Vrtačky, ale také Vrtačka, Vertačka, U Vrtaček či Na Vrtačkách, jehož volné užívání pachtýřům v pozdější době výslovně potvrzovaly nájemní smlouvy. Obec se kvůli tomu už roku 1733 dostala do sporu s měšťanem Martinem Veselým z Babáčekovského dvora (stojícího v místech dnešního domu čp. 84 v Komenského ulici), jenž se domníval, že „rybníček neb louže u Vrtaček“ patří jeho rodině. V městských knihách se však podařilo dohledat, že Vrtačky byly „od starodávna“ majetkem obce, která roku 1700 Janu Veselému, otcí stěžovatele, pouze udělila povolení, aby kolem rybníčku postavil dřevěnou ohradu na vymezení svých přilehlých pozemků. Součástí této ohrady byla i vrata s roubením, „aby se mohly trouby do téhož rybníčka kládsti“. ²⁴ Od trub a jejich vrtání také rybníček získal své jméno, jak to později zaznamenal František Rudolf Bezděka (1788–1871): „Hned na počátku silnice Tábořské u prvního stavení a můstku bývala dříve veliká a hluboká jáma, jako malý rybník, které říkali vrtačky, poněvadž u ní se vrtávaly trouby k vedení vody do kašen městských a tak připravené pro potřebu u vodě plavaly, nač se já sám dobře pamatuji.“²⁵ Podobnou vzpomínku nám zanechala i písecká měšťanka Marie Axamitová (1817–1909): „Co je hospoda Na růžku proti nové poště, býval malý rybník, tam se říkalo na Vrtačkách; tam se máčily klády, z nich se pak dlouhými nebozezy vrtaly trouby, totéž dělali u dědečka tovaryši; my jsme ty vyvrtané šišky nosily domu. Teď šla voda do kašen od vodáka z těch rybníků, jak až podnes se ještě říká u Vodáka.“²⁶ Jen pro představu, v březnu 1803 před velkou opravou dřevěného vodovodu, jenž do města samospádem přiváděl vodu z rybníčků u samoty U Vodáka, bylo do Vrtaček složeno celkem 150 čerstvě vyvrtaných trub.²⁷ Rybníček Vrtačky byl na příkaz krajského úřadu roku 1830 zasypán štěrkem a kamením v rámci preventivních opatření proti choleře. Podle dobových svědectví byl tehdy už jen „pouhou, bažině podobnou louží“, která představovala zdravotní riziko pro obyvatele města. Ze stejných důvodů byl roku 1830 zrušen i bezejmenný rybníček či spíše močál v městském příkopu, jenž přiléhá k flusárně z jihu a jenž také sloužil jako její zdroj vody.²⁸ Písecký kaplan Josef Kronberger nechal v letech 1834–1835 tento „močál“ upravit na zahrádku k pěstování léčivých bylinek.²⁹ Vrtačky roku 1815 zaujímaly plochu 198 čtverečních sáhů (712 m²), roku

Obr. 3 | Písecká pošta a hostinec Na Růžku na fotografii pořízené před rokem 1899. Do prostoru se stromy na levé straně snímku v minulosti zasahovala budova flusárny. Státní okresní archiv Písek, Sběrka fotografií, kart. 27.

Obr. 4 | Situační plán písecké flusárny a jejího okolí z roku 1812 od Josefa Ackermanna. Mapové vysvětlivky: A) flusárna, B) kůlna patřící k flusárně, c) vyluhovací kádě, D) místo u flusárny k uskladnění dřeva, E) hradební příkop a v něm se nacházející rybníček, F) vrchnostenská kolna k uchovávání dřeva, G) chmelnice a louka, H) městský vodovod. Napravo od flusárny je zakreslen rybníček Vrtačky. Žlutou barvou jsou označeny stavby ze spalného materiálu, růžovou stavby nespalné. Jeden vodorovný dílek na zakresleném měřítku odpovídá 10 vídeňským sáhům (18,9 m). Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 109, sig. Aff 1.

1832 měl pozemek nalézající se místě bývalého rybníčku již jen 103 čtverečních sáhů (370 m²). Roku 1843 byla část této parcely zastavěna při rozšiřování silnice k Budějovické bráně (dnešní Komenského ulice), zbylých 66 čtverečních sáhů (237 m²) odkoupila roku 1844 od písecké obce majitelka přilehlého domu čp. 82 Františka Pixová. Na zakoupeném pozemku také manželé Václav a Františka Pixovi nechali v letech 1844–1846 zbudovat přístavbu ke svému domu čp. 82, jenž později proslul jako hostinec Na Růžku.³⁰ V jeho místech naproti budově pošty je nyní parkoviště, částečně zasahoval i do dnešní křižovatky Žižkovy třídy a Komenského ulice. Od roku 1805 byla flusárna také napájena přebytečnou vodou z kašny v Soukenické ulici, jak o tom bude ještě řeč.

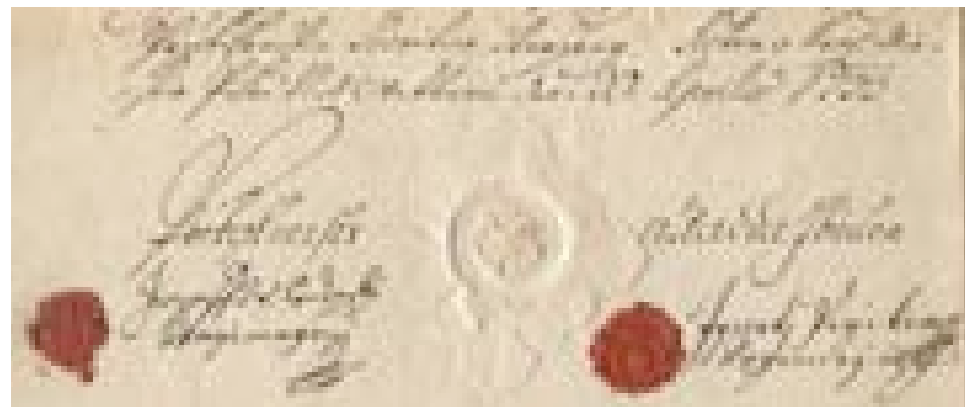
V dubnu 1733 bylo rozhodnuto, že flusárna bude pronajata tomu, „*jenž by větší činži platiti chtěl*“.³¹ Stavební úpravy staré bašty přitom zřejmě ještě nebyly zdaleka hotové, zařízení nezbytné k výrobě potaše zcela scházelo.³² Na radním sezení 16. dubna obecní starší na místě celé obce doporučili, aby nová flusárna byla předána Židu Marku Kafkovi, jenž nabídl roční nájemné ve výši 96 zl. a výrazně tak převýšil návrh Josefa Ledeckého znějící na pouhých 15 zl. Nájemné měla tvořit činže 60 zl. a paušály 30 zl. za odběr popele z vesnic píseckého panství a 6 zl. za užívání obecní váhy. Za vyhotovení smlouvy měl nájemce ještě uhradit jednorázový kancelářský poplatek („*akcidenci*“) 7 zl. Částku 103 zl. také Kafka 24. dubna řádně složil do obecní pokladny. I přes jednohlasné schválení tohoto návrhu ze strany městské rady však nakonec ze sepsání nájemní smlouvy s Kafkou sešlo.³³ Opět se totiž přihlásil nám již známý rychtář **Josef Viktorín Ledecký**, jenž si nyní přibral za společníka měšťana **Ignáce Paykerta**,³⁴ a spolu vyjádřili ochotu platit činži ve stejné výši jako Kafka. Městská rada se také za souhlasu obecních starších a části měšťanstva 30. dubna přiklonila na jejich stranu. Flusárnu jim pronajala na dva roky s účinností ode dne sv. Jiří roku 1733 s odůvodněním, „*že oni měšťtínové jsou, jim prioritá připatří*“. Kdyby však nebyli schopni dodržet podmínky smlouvy, tehdy se o nájem mohl znovu ucházet Marek Kafka a „*dobrou naději míti moci bude*“.³⁵ Kafka dal průchod svému rozhořčení v obsáhlém stížném spisu, který na radnici předal již 30. dubna. Podívoval se nad svým opominutím, když to byl právě on, kdo roku 1724 přišel s myšlenkou založení flusárny, i nad předáním nájmu Ledeckému, jenž chtěl před pár dny odbýt město několika zlatáky a jenž před devíti lety proti vzniku flusárny protestoval, a je tak zodpovědný za ochuzení obecní pokladny o ušlý zisk ve výši kolem 800 zl.³⁶

Námítky ani nářky mu však nebyly nic platné, nájemní smlouva s Ledeckým a Paykertem byla sepsána hned 30. dubna 1733. Obec se v ní zavázala, že „*v těch starejch zdech*“ zřídí flusárnu, zastřeší ji, na místo naveze dostatečné množství cihel a hlíny a postaví z nich potřebné pece a sklad popele. Veškeré další zařízení flusárny museli na vlastní náklad obstarat sami nájemci, výslovně jsou zmíněny „*kotle, kamnovce, šoufy, střezy a jiné k pálení flusu potřebné (...) nádoby a requisita*“. Podle této formulace je také pravděpodobné, že se u flusárny už od počátku počítalo s výrobou kalcinované potaše. V případě, že by po uplynutí nájmu byla flusárna předána jiným pachtýřům nebo by ji ve vlastní režii začala provozovat sama obec, museli odstupující nájemci odprodat obci veškerý inventář podle stanovené odhadní ceny. Nájemcům bylo dáno právo brát z městských lesů cejchované méně jakostní dříví z vývrátů, polomů, souší nebo zahnívajících stromů v množství, jaké potřebovali, ale jen na místech, která jim vykážali polesný a hajný. Museli si jej sami odvézt a zaplatit v hotovosti za obvyklou cenu, ve smlouvě je přímo stanovena částka 12 krejcarů za jeden sáh. Přísně však měli zakázáno sami nebo přes prostředníka nakupovat dříví „*sbírané*“ či přivážené do města na trh, ani nesměli k flusárně odvracet lid vezoucí dřevo na městský trh. Za tyto přestupky jim hrozila pokuta 10 kop grošů míšeňských. Velkou

pozornost smlouva věnovala podmínkám výkupu popele. Písečtí měšťané a sládek měšťanského pivovaru mohli popel prodávat dle svého uvážení buď místním řemeslníkům anebo nájemcům flusárny, výkupní cena za jeden strych (cca 93,6 litru) byla pro ně stanovena na 10 krejcarů. Od vesnických poddaných, z putimského obecního pivovaru, obecních dvorů, ovčínů, mlýnů a hospod a od pastýřů se mělo do flusárny ročně odvést 600 strychů (cca 563 hl) neprosévaného popele, za každý strych měli nájemníci zaplatit 7 krejcarů. (Z těchto 600 strychů byla také podle poměru 3 krejcare za jeden strych vypočtena výše zmíněná paušální částka 30 zl., která tvořila část nájemného.) K měření popele se mohly používat pouze objemové míry opatřené městským cejchem, veškerý vyloužený („vyžilý“, „vyházený“) popel z flusárny museli nájemci odvést písecké obci k hnojení a vylepšení obecních polí a luk. Velký pozor se měl ve flusárně dávat na oheň a jiné „*nešťastné příhody*“. Obě strany mohly od nájemní smlouvy odstoupit ve stanovené pololetní výpovědní lhůtě. (Příloha č. 1.)³⁷

Noví nájemci se sami výrobou drasla nezabývali, ale zjednali si jakéhosi židovského odborníka. Už 16. července 1733 je městská rada napomenula, „*aby židovského flusáře pro všelike příčiny nechovali, nýbrž katolického sobě zaopatřili, což oni v příští pondělí zaopatřiti přislíbili*“.³⁸ S velkou nelibostí provoz nového obecního zařízení sledovali písečtí mydláři, koželuzi a jircháři, kteří si opět stěžovali, že kvůli němu přicházeli o popel potřebný pro své živnosti. Počátkem roku 1735 zaslali městské radě stížný spis, v němž podali „*vyobrazení škody a zkázy z nedostatku popele pocházející*“, a požádali, aby „*nová flusárna jakožto původ té škody*“ byla zrušena. Rada však stanovila, že k jejich stížnosti se musí vyjádřit celá obec. Při shromáždění 14. dubna 1735 se ale písečtí měšťané jasnou většinou vyslovili pro zachování flusárny. Oproti předchozí praxi, kdy za strych popele dostávali „*kus mejdla anebo dosti málo na penězích*“, nyní „*jeden každý ví, kde a zač jeden strych popele svého prodati může*“. Poukázali také, že „*v popeli žádný nedostatek nepanuje*“, protože nájemníci flusárny nestačí spotřebovat ani všechny popel od vesnických poddaných. Bylo tak rozhodnuto, že flusárna, jež je prospěšná jak pro obecní důchod, tak i „*měšťanstvu strany snadného odbytí svých popelů*“, se rušit nebude a od svátku sv. Jiří bude opět pronajata. Rada však apelovala na měšťany, „*aby vždy předce popele své potřebným řemeslníkům volně odprodali se nezpěčovali, nebo peníze za popel od flusáře aneb od řemeslníka vzíti jedna věc jest*“. Současně učinila menší ústupek, když stanovila, aby k příštímú nájmu nebyl připuštěn Josef Ledecký, na nějž si řemeslníci „*skrze přijímání popelův*“ nejvíce stěžovali. Ignác Paykert ale vyjádřil ochotu pokračovat v novém nájmu, a to za zvýšenou činži 150 zl.³⁹

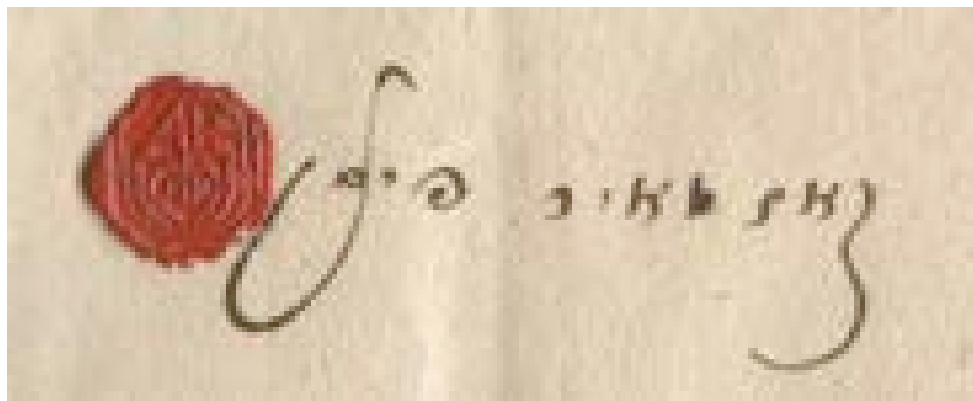
Svou nabídku Paykert zopakoval před městskou radou 21. dubna 1735, kdy také představil své společníky Jana Horka a překvapivě i Josefa Ledeckého. Ledecký přítomným slíbil, že učiní vše, aby „*zdejší páni mydláři strany nedostatku popele sobě stěžovati příčinu neměli*“, mimo jiné i proto, že měl zajištěné dodávky velkého množství popele ze štěkeňského panství. Přesto byl

Obr. 5 | Přitíštěná menší městská pečeť a sekretní pečeti a podpisy měšťanů Josefa Viktorína Ledeckého a Ignáce Paykerta pod nájemní smlouvou z 30. dubna 1733. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 319, sig. App 1.

z možné účasti na nájmu opětovně vyloučen. Jednání byl přítomen i Žid Marek Kafka, jenž nabídl stejnou činži 150 zl. a nadto ještě příplatek zvaný „sportule“ ve výši 50 zl. „*magistrátu pro mělé v tom mnohokrát zaneprázdnění*“ (neboli všimné pro městskou radu).⁴⁰ Částku 200 zl. byl navíc připraven složit ihned v hotovosti. Městskou radu se také snažil uklidnit, že při předání pronájmu do jeho rukou dramaticky nestoupne počet Židů ve městě: „*Aby žádná námitka strany křesťanského náboženství v cestě nebyla, zavazují se flusáře křesťanského a jednoho toliko židovského mého pacholka a čeledína neženatého k mému napomocení držeti*.“ Paykertovi a Horkovi tak bylo ponecháno několik dní na uvážení, jestli nechtějí nabídnout stejnou částku, neboť jako měšťanům by jim byla dána přednost. Při pokračování nájmu by však museli dodržovat následující podmínky: „*1. aby od jednoho každého popele vždycky volně přijímali, přijímáním žádného netrmáceli, 2. dříví jim prodané a v lesích zdělané co nejdřív vyvéstí dali, pak 3. od poddaných popele nad možnost nepohledávali*“.⁴¹ Kafkově nabídce však Paykert a Horek konkurovat nedokázali a oznámili, že „*od týž flusárny odstoupili a ji více míti nechtějí*“. Stávajícím nájemníkům bylo aspoň povoleno, aby zpracovali popel, jenž jim zůstal v zásobě. Již 27. dubna byla sepsána smlouva s **Markem Kafkou**, jemuž byla flusárna pronajata na období od svátku sv. Jiří 1735 na tři roky. Bylo mu však přísně nakázáno, aby při výkupu popele ve městě nepřepílel měšťanské řemeslníky.⁴² Od roku 1735 již také provozování písecké flusárny zůstalo v židovských rukou, jak to bývalo v českých zemích obvyklé. Draslářství bývá také počítáno za jedno z typických židovských řemesel.⁴³

Již po roce Kafka roce požádal městskou radu o slevu na nájemném ve výši 50 zl., protože v minulém roce poklesla cena potaše o 30 krejcarů na každém centnýři. Městská rada tuto věc konzultovala i s předchozím nájemníkem Ledeckým, jenž potvrdil, že Kafkova žádost je oprávněná. S Kafkou tak byla v dubnu 1736 vyhotovena nová nájemní smlouva, v níž mu bylo nájemné

Obr. 6 | Podpis Marka Kafky a jeho osobní pečeť s iniciálami MK pod smlouvou na pronájem flusárny z 12. května 1738. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 319, sig. App 1.

sleveno na 100 zl., povinnost platit 50 zl. „*do sportule*“ mu ale zůstala. Kafka byl také znovu upozorněn, „*by popele v městě nezdražoval*“.⁴⁴ Na konci roku 1736 bylo ve flusárně podezdíváno topení, byl do ní osazen nový kotel a opraveny zbylé kotle, vše nákladem obce.⁴⁵

V dubnu 1738 byl Kafkovi nájem prodloužen na další tři roky, neboť se kromě něj nepřihlásil žádný další zájemce. Nájemní smlouva, jež s ním byla sepsána 12. května, se příliš neliší od citovaného kontraktu z roku 1733, drobné odchylky v ní však bezesporu odrážejí zkušenosti z prvních pěti let provozu flusárny. Obec byla povinna opravovat pece ve flusárně, kterou také proti případným krádežím nechala ohradit „roubeninou“. Kafka i nadále platil roční nájem 150 zl., z nichž 100 zl. plynulo jako činže do obecního důchodu a 50 zl. „*do sportule magistrátské*“ neboli pánům konšelům. Výše činže byla odůvodněna situací na okolních panstvích, odkud už Kafka nemohl odebírat popel, neboť „*kde prve nebejvaly, nyní všudy flusárny způsobené se vynacházejí*“. Cena za sáh dříví z městských lesů již nebyla striktně stanovena, neměla se ale lišit od ceny na panství obvyklé. Od měšťanů a z měšťanského pivovaru se jeden strych neprosévaného popele měl stále vykupovat za 10 kr., ve smlouvě však bylo zdůrazněno, že píseční řemeslníci měli mít ve městě při odběru popele přednost. Nájemci flusárny se také přísně zapovídalo platit vyšší než stanovenou cenu, k problémům s přeláčením popele z Kafkovy strany tedy bezesporu stále docházelo. Jen na rozhodnutí měšťanů také záleželo, jestli k odnášení a měření popele využijí vlastní čeled nebo si nechají poslat pro někoho z flusárny. Za strych popele z vesnic měl Kafka nadále platit 7 kr., kdyby mu ale některý poddaný dodal větší množství popele, než mu bylo určeno, pak měl za každý navíc odvedený strych obdržet 10 kr. Za prodej popele mimo písecké panství hrozila poddaným vysoká pokuta, a sice 1 zl. 10 kr. za jeden strych neboli desetinásobek výkupní ceny. Vedle jednoho židovského neženatého čeledína mohl Kafka zaměstnat i jednoho ži-

dovského flusáře, ale jen kdyby se mu nepodařilo sehnat flusáře křesťanského nebo kdyby mu tento nepostačoval. Otázkou však je, jestli tato podmínka nebyla již jen fiktivní a ve flusárně tehdy nepracovali jen Židé. Židovský flusář však mohl ve městě zůstat jen po dobu, kdy by jej Kafka potřeboval k výrobě potaše, delší pobyt ve městě mu neměl být povolený. O nedělích a svátcích musela flusárna zůstat uzavřená, všechny „*práce, dílo neb pálení*“ byly v tyto dny přísně zakázané.⁴⁶

Marek Kafka je v nájmu doložen ještě roku 1741,⁴⁷ za francouzsko-bavorské okupace Písku v letech 1741–1742 byla ale flusárna zničena.⁴⁸ K obnově draslárny, „*jenž docela skrz předešlý běhy vojanský od Francouze a Babora zruinírovaná a spálená byla*“, došlo až roku 1746. Zedníkům, tesařům a nádeníkům, kteří se na její opravě podíleli, bylo vyplaceno celkem 112 zl. 55 kr. Na opravu bylo třeba 13 000 šindelů, 15 200 šindelnic, 900 laťových a 720 prkenných hřebů, 50 prežů, 30 háků, 4600 zdících a 350 sklepních cihel, 11 strychů (cca 10 hl) vápna, 140 falcovaných a 46 tenkých prken a 12 fošen.⁴⁹ Od 24. dubna 1746 byla „*flusárna, nyní zase v nově vystavěná*“, opět pronajata Marku Kafkovi za 100 zl. ročně. Roku 1752 mu byl nájem prodloužen na dalších šest let za 150 zl., každý rok měl nárok na 36 sáhů obecního dřeva zdarma.⁵⁰

Marek Kafka byl pachtýřem flusárny i v 50. a 60. letech 18. století. Po roce 1752 však už na její nájem neuzavíral smlouvy s píseckou obcí, ale s tzv. arendátory z řad měšťanů, jimž bylo od toho roku pronajímáno obecní hospodářství města Písku s výjimkou lesů.⁵¹ O nájmech či spíše podnájmech flusárny v uvedené době mnoho informací nemáme, zato se ale dochovalo několik zpráv o její produkci. Podle výkazu z 24. května 1751 se mohlo v písecké flusárně vypálit 80 centnýřů (cca 4,9 tuny) potaše ročně a stejné množství i v rámci země „*tu a tam*“ prodat. V Prácheňském kraji šlo podle udávaného odhadu výroby o sedmou největší draslárnu. Ve výkazu bylo za celý kraj evidováno celkem 54 panství a statků, z toho ale jen u 25 byla uvedena výroba drasla v centnýřích, zatímco u ostatních 29 byly zapsány nulové hodnoty.⁵² Podle produkční tabely z 28. listopadu 1752 písecká flusárna, kterou měl v pronájmu Žid Marek Kafka, odebírala ročně 2400 strychů (cca 2246 hl) popele z města a poddanských vesnic a 180 pražských sáhů dřeva z obecních lesů. Mohlo se v ní vyrobit 120 centnýřů (cca 7,4 tuny) kalcinované potaše, výsledný produkt se z Písku dovážel do Prahy a do Plzně, které byly významnými centry obchodu s potaší. Udávaná výroba ji spolu s draslárnou na protivínském panství řadila na pomyslné druhé místo v Prácheňském kraji a do první desítky v českých zemích. Krajské produkční tabely z let 1752–1753, v nichž jsou draslárny uvedeny celkem u 25 panství, ovšem nejsou úplné, schází v nich např. Královský Hvozd, kde se roku 1751 mělo vypálit 150 centnýřů (cca 9,3 tuny) potaše. Nejvyšší výrobní kapacita byla udávána u flusárny v Mirovicích na orlickém panství: roku 1751 200 centnýřů (cca 12,4 tuny) a roku 1753 150 centnýřů (cca 9,3 tuny) potaše. (Příloha č. 2).⁵³ Podle tabely z roku 1752 se mělo v českých zemích

Obr. 7 | Výrobce potaše („Der Potaschensieder“) a interiér draslárny na rytině ve druhém dílu příručky Johanna Petra Voita Faßliche Beschreibung der gemeinnützlichsten Künste und Handwerke für junge Leute mit Kupfern, vydané roku 1798 v Norimberku.

Vysvětlivky:
1) sesypaný popel,
2) kád se slabým louhem,
3) sudy, jež jsou plněny popelem a prolévány louhem,
4) kotel k vaření potaše,
5) necky s vysekanou potaší,
6) kalcinační pec.

vyprodukovat 9229,5 centnýřů neboli přibližně 570 tun potaše, z toho nejvíce 1500 centnýřů (cca 93 tuny) (16,3 %) v Čáslavském kraji, 1400 centnýřů (cca 86 tun) (15,2 %) v Klatovském kraji a 1355 centnýřů (cca 84 tuny) (14,7 %) v Prácheňském kraji. Jeden český centnýř (61,7 kg) potaše se v Prácheňsku prodával od 5 do 9 zlatých.⁵⁴

Uvedené statistické výkazy vznikající na základě přiznání výrobců je ovšem třeba brát s jistou rezervou, jak to dokazuje i následující příhoda. Počátkem listopadu 1764 nechal krajský úřad zapečetit všechny zásoby potaše v písecké flusárně, neboť se Marek Kafka měl dopustit hned několika přestupků. Během roku podal dvě dosti odlišná hlášení o její roční produkci: poprvé přiznal 60 centnýřů (cca 3,7 tuny) a podruhé již 120 centnýřů (cca 7,4 tuny). Při úředním šetření 6. listopadu Kafka vysvětlil, že nejprve měl uvést, kolik potaše se v jeho flusárně ročně vyrobí. Nahlásil proto, že se jí může vyrobit přibližně 60 až 70 centnýřů (cca 3,7 až 4,3 tuny). Další úřední dotaz však již zněl trochu jinak, krajský úřad zajímalo, kolik v letošním roce skutečně vypálil potaše a kolik jí má v zásobě. Jeho odpověď nyní zněla 120 centnýřů kalcinované potaše. Za celý rok 1763 totiž žádnou potaš nevypálil, takže mu narostla zásoba popele, z něž mohl vyrobit výrazně větší množství drasla než v jiných letech. Z těchto 120 centnýřů potaše prodal 115 centnýřů (cca 7,1 tuny) v ceně 9 zl. 30 kr. za centnýř Židu Aronu Beerovi z Blovic. Beer mu jako závdavek složil 400 zl. a Kafkovi slíbil, že si od úřadů obstará potřebný pas, aby tuto potaš mohl zakoupit a odvést. Prodaná potaš ale zůstala uskladněna v písecké flusárně, neboť Beer se dosud neobjevil. Kafka nevěděl, jestli měl Beer povolení od komerčního konsesu nebo Izáka Poppera, který měl od roku 1764 spolu s Löblem Baruchem pronajaté monopolní právo na obchod s draslem v Čechách, a ani mu nebylo známo, že podle nařízení nejvyšších úřadů může potaš prodávat a odvážet pouze do hlavního skladu v Praze. Na dotaz, proč potaš nedodává do Prahy, odvětil, že kvůli jeho vysokému věku by pro něj taková cesta byla příliš namáhavá. O vyřízení této věci bohužel zprávy nemáme.⁵⁵

V dubnu 1762 podkomoří Arnošt Vilém Malovec z Chýnova a z Vinterberka povolil, aby bylo Marku Kafkovi zpětně odpuštěno 50 zl. z činže za rok 1753, kterou odmítal zaplatit, neboť rybníček Vrtačky toho roku zcela vyschl a do flusárny se musela voda přivážet odjinud. Větší sleva však Kafkovi schválena nebyla, neboť mu od té doby nebylo nijak navýšeno nájemné, i když výrazně vzrostla cena potaše: „...od času nynější vojny až podnes flus mnohem dražší nežli předtím zpeněží.“⁵⁶ Během druhé poloviny roku 1766 se podle výpovědi Marka Kafky v jím pronajaté flusárně vyrobilo celkem 53 centnýřů (cca 29,7 q) kalcinované potaše, z toho 25 centnýřů (cca 14 q) od 27. července do konce srpna a 28 centnýřů (cca 15,7 q) od počátku září. Spolu s předchozími zásobami o objemu 85 centnýřů (cca 47,6 q) to činilo celkem 138 dolnorakouských centnýřů (cca 77,3 q). Celé toto množství bylo v říjnu a listopadu 1766 odprodáno Židu Izáku Markusovi z Velhartic,⁵⁷ jenž potaš v té době dodával například do skláren Ignáce Schmause na šumavských Předních a Zadních Šmauzech.⁵⁸

Toto příznání učinil Marek Kafka 18. února 1767, v říjnu téhož roku se již připomíná jako ne-božtík.⁵⁹ Nájem flusárny po něm převzal jeho syn **David Kafka**, též psaný jako David Löbl Kafka, jenž je jako pachtýř poprvé spolehlivě dosvědčen k roku 1770.⁶⁰ Po svém otci také po 46 let vedl písecký c. k. filiální sklad tabáku,⁶¹ dále obchodoval s vlnou, drobným a střižným zbožím a kořením. S mladším bratrem Jakobem Kafkou, jenž se kromě obchodu věnoval i vinopalnictví, a svými rodinami společně obývali Kroupovský židovský dům čp. I (čp. 146 v Heydukově ulici), kde také oba později zemřeli.⁶²

Roku 1781 Davida Kafku vystřídal právě jeho bratr **Jakob Kafka**, který od obecního arendátora Františka Pergera podle smlouvy z 9. června 1781 převzal do podnájmu zdejší potašárnu za roční činži 150 zl. V prvních dvou letech mu však údajně nepřinesla žádný užitek, protože první rok musel svařit zásoby popele po svém bratrovi a druhý rok stála kvůli nedostatku vody.⁶³ Roku 1784 už draslárnou opět disponovala přímo písecká obec. Smlouvou ze 7. července 1784 flusárnu spolu s přilehlým rybníčkem Vrtačky pronajala Jakobu Kafkovi na šest let za roční činži 230 zlatých rýnských, z nichž měl hned na počátku roku splatit 100 zl. a na konci roku zbylých 130 zl. Z obecních lesů měl každého roku dostávat zdarma 40 sáhů dřeva, jeho porážení a odvoz si však musel zajistit sám. Smlouva mu zaručovala monopol na výkup popele ve vesnicích píseckého panství v ceně 8 krejcarů za jeden strych, popel si ale musel odvážet na vlastní náklady. Píseckým měšťanům bylo dovoleno, aby popel ze svých domácností prodávali komukoli dle svého uvážení. Kafkovi se však nedařilo, roku 1788 dlužil na činži 558 zl. a v dalším nájemním období na počátku roku 1794 už 635 zl. Byla na něj uvalena exekuce a 14. září 1794 proběhla dražba jeho majetku, při níž bylo rozprodáno i následující vybavení draslárny: 10 strychů (cca 9,4 hl) popele, tři kotle na flus, každý na 3 strychy (cca 2,8 hl), jeden kotel na flus o objemu 1 strychu (cca 0,94 hl), šest kádí s železnými obručemi, 23 kádí bez obručí, kladivo a dláto k vysekávání flusu, malá kád' se třemi obručemi, železná dvířka do pece, jedno velké a jedno malé hřeblo ke kalcinaci, dva staré sudy, džber, velké kolečko neb kárka ke kalcinaci, obyčejné kolečko, tři malé lopaty opatřené železem, lopata, tři železná závaží, jedno kamenné závaží a konev se železnou obručí. Většinu vybavení skupila Barbora Kafková, dlužníková švagrová.⁶⁴ Jakob Kafka se poté dále věnoval obchodu, ale s nevelkým zdarem. Poslední roky života strávil v nuzných poměrech a byl odkázán na pomoc svých synů. Zemřel 11. února 1832 v Písku, měl se dožít 83 let.⁶⁵

Již 11. října 1794 se Jakob Kafka s obcí dohodl, že nájem přenechá bratru Davidovi, který flusárnu vedl před ním. David Kafka svou ochotu vyjádřil už 7. října, upozornil však magistrát na několik překážek, kvůli nimž je nyní výroba potaše obtížnější než dříve. Za jeho předchozích nájmu činila činže jen 150 zl., nyní již 230 zl. Z nové obecní draslárny ve vsi Boudy poblíž Mirotic v severní enklávě píseckého panství, která byla vystavěna roku 1791 a která flusárně v Písku působila citelné ztráty, se přitom ročně platilo jen 50 zl.⁶⁶ Srozuměn nebyl ani s praxí,

Obr. 8 | Podpis píseckého Žida a nájemce flusárny Jakoba Marka Kafky z 12. května 1783. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 1230, sig. D II Kafka.

kdy měšťané nebyli povinni odprodávat popel zdejšímu draslaři, což do Písku přivádělo mnoho cizích popelářů. Výrazně také narostla cena palivového dříví, čistý roční užitek flusárny tak odhadoval nejvýš na 100 zl. Mezi lidmi z oboru se navíc proslýchalo, že zemští skláři prý usilují o získání dvacetiletého monopolu na nákup potaše, což by znamenalo těžkou ránu pro všechny provozovatele drasláren. Přesto vyjádřil ochotu převzít se svou manželkou nájem na další čtyři roky za stávající činži, požádal však, aby mu obec k dosud stanoveným 40 sáhům přidala nějaké další dřevo. Žádosti bylo vyhověno, a nájmu flusárny se tak se zpětnou platností od 1. října 1794 ujali na čtyři roky **David a Barbora Kafkovi** za roční činži 230 zl. Od obce měli současně příslibeno, že budou ke své potřebě dostávat 40 sáhů dříví a ještě několik sáhů navíc. Konkrétnější požadavky David Kafka shrnul v suplice z 22. října 1794: pec k vytápění kotlů měla být přemístěna na jiné místo, místo u flusárny k ukládání dřeva mělo být oploceno, komora na uchovávání popele měla dostat novou podezdívku a potřebná byla i nová vědra a další nádoby na kropení popele. S výjimkou adaptace popelné komory, k níž bylo třeba zřídit ještě nový chodník, však byla obec toho názoru, že ostatní požadované opravy by podle podmínek smlouvy měl provést pachtýř sám. Největší podivení vzbudila žádost o zřízení plotu, který u flusárny nestál, co paměť sahala.⁶⁷

Po čtyřech letech požádal David Kafka o odprodej flusárny do emfyteutického vlastnictví neboli, jak se také říkalo, do dědičného pachtu. Obec byla této myšlence nakloněna, podle vyjádření z 5. září 1798 by se v prvé řadě výrazně ušetřilo za údržbu budovy, z jejíhož provozu by do městské pokladny plynul už jen čistý příjem ve formě pravidelné roční činže. Nadto by se z prodeje flusárny mohlo utržit až 500 zl. Kladně se vyjádřil i podkomořský úřad, který ale 13. srpna a 12. září

1798 nařídil, že odprodej může proběhnout pouze při veřejné dražbě. Výsledky licitace, která se konala 7. ledna 1799 na písecké radnici, předčily očekávání. Kromě Kafkových se jí účastnili ještě písecký měšťan a nájemce obecního hospodářství Václav Červenka a strakonický Židé Jakob Kraus a Abrahám Fürth. Vyvolávací cena 503 zl. byla překonána více než dvojnásobně, vítězi dražby se stali dosavadní nájemci manželé Kafkovi, kteří byli nuceni podat nabídku ve výši 1039 zlatých rýnských.⁶⁸ I to vypovídá o dobrém zvuku, jemuž se písecká draslárna těšila.

Ještě téhož dne, 7. ledna 1799, magistrát a měšťanští reprezentanti jako zástupci písecké obce uzavřeli s vítězi dražby smlouvu, podle níž manželé David a Barbora Kafkovi odkoupili flusárnu čp. 185 se vším právem a s přilehlým rybníčkem Vrtačky do emfyteutického vlastnictví a zavázali se, že do obecního důchodu do dvou týdnů složí kupní částku 1039 zl. Vedle toho byli povinni každého roku odvádět 200 zl. jako stálou činži, za jejíž řádné splácení ručili budovou flusárny, jejím zařízením a také vyrobenou potaší a zásobami popele. Všechny opravy měli provádět na vlastní náklady, v případě zničení flusárny následkem požáru nebo jiné pohromy ji museli znovu vystavět. Bez povolení vrchnosti však nesměli její budovu rozšiřovat ani k ní cokoli přistavovat. Z flusárny museli sami platit všechny daně. Popel měli vykupovat za cenu obvyklou v místě a neměli nikdy obec žádat o stanovení kupní ceny. Před případným prodejem flusárny ji byli povinni nejprve nabídnout ke koupi obci a až poté dalším zájemcům. Při každé vlastnické změně měl obci příslušet poplatek zvaný *laudemium*, odvozovaný od výše celkové tržové částky. Při prodeji na kupce příbuzné v přímé linii měl činit dvě a půl procenta, v nepřímé linii pět procent. V posledním bodu smlouvy bylo poznamenáno, že hned po dražbě byla učiněna obhlídka rybníčku Vrtačky, který byl silně zanesen bahnem, takže pro vodu v něm už mnoho místa nezbývalo. „*K ukládání zásoby vodních trub*“ jej ale potřebovalo i město, které se proto zavázalo, že jej bude odbahňovat na vlastní náklady a Kafkovým ani jejich nástupcům nebude bránit, aby si z rybníčku do flusárny přiváděli vodu pomocí dvojího potrubí, o jehož udržování se ale již měli postarat sami.⁶⁹

Rybník Vrtačky však potřebám draslárny už nepostačoval, a Kafkovi proto roku 1805 museli nechat zbudovat nové vodní vedení, které pomocí 32 dvousáhových trub svádělo přímo ke kotlům ve flusárně přebytečnou vodu odtékající z městské kašny v Soukenické ulici. Trouby byly od kašny přes hradbu vedeny do příkopu a tudy pokračovaly až do flusárny. Stavbu části vodovodu ve vnitřním městě až k hradbě nakonec uhradil magistrát (105 zl.), jeho další úsek financovali sami Kafkovi (133 zl.). Už roku 1800 také nechali se souhlasem magistrátu u flusárny vybudovat rozměrnou kůlnu k uchovávání nářadí, dřeva na otop a vyrobené potaše, novou kalcinační pec a také novou obytnou přístavbu. Žádosti o rozšíření komory na uskladnění popele („*Aschenkammer*“) však magistrát o rok později nevyhověl, protože by se tím znemožnil přístup k vodním troubám, které byly vedeny kolem stávající komory a dále přes parkán do

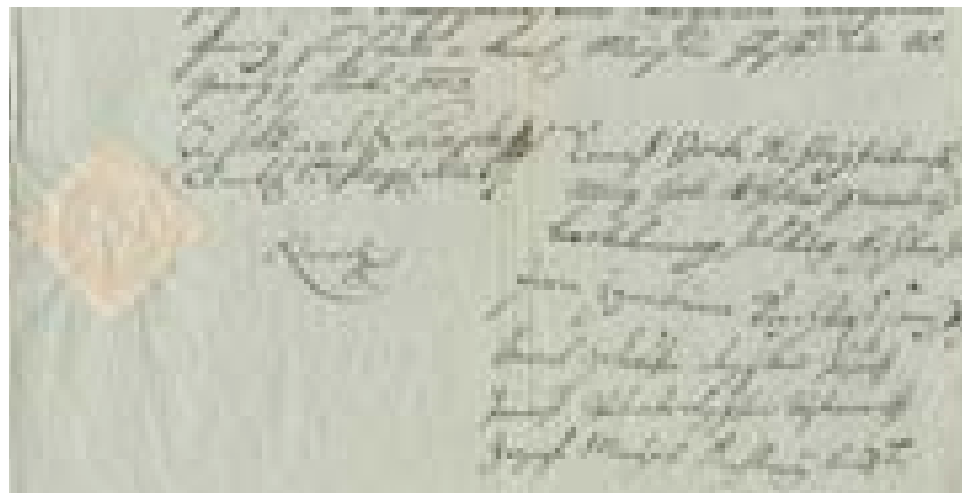
Obr. 9 | Výkaz z 31. července 1808 o výrobě a ceně potaše ve flusárnách v Písku a ve vsi Boudy za druhé čtvrtletí roku 1808. Celkem se vyrobilo 28 centnýřů potaše v ceně 32 zlatých za centnýř. Národní archiv, České gubernium – Commerciale, Praha, kart. 790, sig. (1806–1815) 20/2.

města.⁷⁰ Když se ostatně roku 1801 kladly nové trouby pro vodovod, musely se práce zastavit právě u flusárny, aby se odklidily hromady vylouženého popele dosahující výše dvou až tří sáhů (cca 3,8 až 5,7 m).⁷¹

Vlastní výrobu potaše za Kafkových zřejmě obstarávali jejich zaměstnanci, i když v komerční tabele z roku 1776 je David Kafka označen jako draslářský mistr. Hrubý výnos flusárny byl roku 1773 odhadnut na 1105 zl. V letech 1773–1774 měl mistr na flusárně k ruce jednoho pomocníka a roku 1776 tovaryše Davida Abraháma. Podle komerčních tabel z let 1781–1789 v písecké draslárně pracoval jeden mistr a spolu s ním dva nebo výjimečně čtyři pomocníci, v tabelách z let 1790–1796 jsou zaznamenáni jen dva pomocníci bez mistra.⁷² Roku 1783 byl píseckým flusářem Josef Isak, který byl zaměstnancem Jakoba Kafky.⁷³ Roku 1799 se jako faktor na zdejší flusárně připomíná Jakob Karpeles, jenž v Písku žil už roku 1785.⁷⁴ Následující výkazy o produkci drasla na píseckém panství jsou spíše jen ilustrativní, protože souhrnně evidují výrobu v obou

flusárnách v Písku a ve vsi Boudy. 1805 (červenec–prosinec): 40 centnýřů (cca 2,2 tuny), 1806 (leden–červen): 30 centnýřů (cca 1,7 tuny), 1807 (leden–červen): 30 centnýřů, 1808: 28 centnýřů (cca 1,6 tuny), 1809: 55 centnýřů (cca 3,1 tuny), 1810: nevykázána žádná produkce, 1811 (duben–září): 35 centnýřů (cca 2 tuny). V rámci Prácheňska patřily oba podniky k těm menším, např. roku 1809 se na panství Osek vyrobilo 450 centnýřů (cca 25,2 tuny) potaše a na panství Orlík 277 centnýřů (cca 15,5 tuny). Centnýř (56 kg) potaše vyrobené na píseckém panství se roku 1805 prodával za 26 zlatých, roku 1806 za 22 zl., roku 1807 za 36 zl., roku 1808 za 32 zl., roku 1809 za 30 zl. až 35 zl. a roku 1811 za 80 zl. Průměrná prodejní cena centnýře potaše určené pro tuzemský trh činila v Prácheňsku roku 1805 27 zl., roku 1806 28 zl., roku 1807 36 zl., roku 1808 42 zl. až 45 zl., roku 1809 32 zl. až 49 zl., roku 1810 52 zl. až 59 zl. a roku 1811 89 zl. až 110 zl.⁷⁵

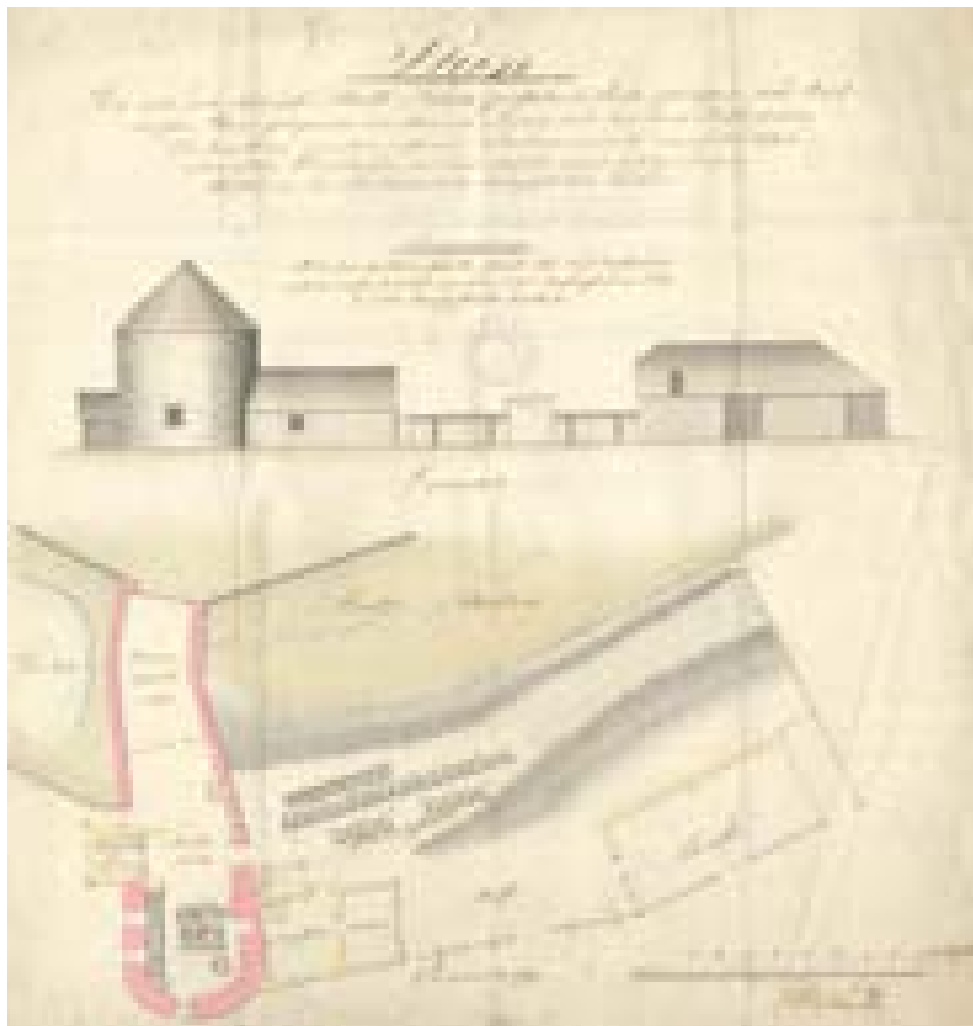
Dodávky popele, hlavní suroviny pro výrobu potaše, musely být na počátku 19. století nově upraveny podle platných zákonů.⁷⁶ V říjnu 1800 písečtí mydláři a koželuzi žádali magistrát, aby zasáhl proti cizím popelářům, kteří na panství vykupovali popel. Magistrát si ale pouze nechal v prosinci předvolat měšťany a apeloval na ně, aby popel prodávali pouze místním řemeslníkům. V červenci 1803 semický rychtář Jan Cimbura zkonfiskoval popel, který ve vsi zakoupil čeledín volyňského mydláře Antonína Huty. Magistrát rychtářovo jednání hájil, neboť poddaní mají přece od vrchnosti povoleno sbírat dřevo v jejích lesích a dostávají od ní stavební dříví, to vše zdarma, a i kmenové dříví nakupují za slušnou cenu. Popel z jejich domácností je tudíž produktem spalování bezplatně či výhodně poskytnutého panského dřeva a nemůže být prodáván mimo písecké dominium. Krajský úřad argumenty magistrátu víceméně uznával, přesto mu 9. srpna 1803 nařídil uzavřít v té věci s měšťany a poddanými dobrovolné smlouvy, aby tak bylo učiněno zadost dvorskému dekretu z 9. července 1796,⁷⁷ jenž umožňoval každému bez výjimky svobodný sběr popele. Dohoda s měšťanstvem byla hotova již 13. srpna, úmluva s píseckými poddanými byla sepsána 20. září. Poddaní v zastoupení vesnických rychtářů se zavázali, že popel vzniklý „*při svém topení v ohništětech budto z tvrdého nebo měkkého dříví*“ budou po dobu tří let počínaje 20. zářím dodávat v ceně 30 krejcarů za každý strych potřebným píseckým řemeslníkům a flusářům v Písku a Boudách. Cizím popelářům mohli popel odprodat jen tehdy, „*kdyby jim po zaopatření města a flusářův ještě něco zbytečného zůstalo*“. Oplátkou mohli zdarma sbírat dříví na vykázaných místech v městských lesích a nakupovat od obce stavební materiály za zvýhodněné ceny, a sice jeden sáh dříví za 2 zlaté, tisíc cihel za 8 zl., tisíc šindelů za 5 zl. a jeden strych vápna za 1 zl. 12 kr. Potvrzena byla i starší praxe o bezplatném pasení poddanského dobytka na hrázích panských rybníků. Podobné smlouvy byly poté uzavírány i v dalších letech. V únoru 1808 tak měšťané přislíbili, že budou Davidu Kafkovi a potřebným řemeslníkům po dobu šesti let dodávat popel v těchto cenách: 48 kr. za strych málo vyčištěného popele z měkkého dříví, 1 zl. 24 kr. za strych zcela vyčištěného popele z měkkého dříví nebo 2 zl. za strych vyčištěného popele z tvrdého dříví.⁷⁸

Obr. 10 | Menší městská pečeť a podpisy píseckého radního (a bývalého purkmistra) Jana Martina Kaasche, správce Jana Norberta Kiwische a vesnických rychtářů Tomáše Srnky z Putimí, Matěje Hály ze Smrkovic, Bartoloměje Holkupa z Hradiště, Jana Cimbury ze Semic, Karla Zelenky z Pasek, Tomáše Valenty z Horního Ostrovce a Josefa Maříka z Bud pod smlouvou z 20. září 1803 o dodávkách popele z vesnic píseckého panství. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 963, sig. C 11.

Podle zprávy magistrátu z 27. července 1811 noví majitelé za dobu od roku 1799 přivedli budovu flusárny do dobrého stavu a pořídili do ní všechno potřebné nářadí a nádobí na výrobu potaše. Počátkem srpna téhož roku ale podkomořský úřad upozornil magistrát, že stávající majetkové uspořádání odporuje zákonům, které neumožňovaly Židům nakupovat a vlastnit křesťanské nemovitosti. Doporučil proto, aby se flusárna vrátila do majetku obce a od listopadu 1811 do října 1817 bezplatně pronajala manželům Kafkovým. Ti se však měli zavázat, že se vzdají nároku na částku 1039 zl. a po vypršení nájmu odevzdají flusárnu, nově vystavenou kůlnu a pořízené nádobí písecké obci, rovněž bez náhrady. Kafkovi s předáním flusárny na obec v zásadě souhlasili, o jeho podmínkách však měli zcela odlišnou představu. Po obci by v tom případě požadovali nejen vrácení kupní částky 1039 zl., ale i odškodnění ve výši 4000 zl. za veškeré investice do flusárny, jejího zařízení i vodního vedení, celkem tedy 5039 zl. Z nového nájmu, který měl být podle jejich mínění uzavřen na 30 let, však byli ochotni platit roční činži 200 zl. Upozornili také, že pro píseckou obec by zpětné převzetí budovy flusárny bylo značně ztrátové. Magistrát byl zřejmě stejného názoru, proto přílišnou aktivitu v tomto směru nevyvíjel.⁷⁹

Až v říjnu 1812 se tak uskutečnil podkomořským úřadem nařízený úřední odhad flusárny. Z odborných znalců mu byli přítomni krajský inženýr Jan Sejk (Seik), zámečník František Roškota a bednář Matěj Pixa. Výsledkem jejich práce je oceňovací elaborát s podrobným popisem flusárny z 15. října a hlavně její detailní plán od inženýra Sejka. K nim byl přiložen ještě situační plánek flusárny a jejího okolí od pojezdného Josefa Ackermanna, jenž byl vyhotoven zřejmě už před jeho

Obr. 11 | Písecká flusárna na plánu od krajského inženýra Jana Sejka (Seika) z roku 1812. V horní části je zakreslen pohled na flusárnu od severovýchodu. Odleva přistavěná kalcinační pec, bašta s varnou, obytná přístavba, ohrada a külna. V dolní části je zachycen půdorys flusárny a jejího okolí, v němž růžová barva označuje staré zdivo, žlutá barva zděné přístavby zbudované za manželů Davida a Barbory Kafkových a světle hnědá barva stavby ze dřeva. Odleva rybníček v městském příkopu („Teichtel“, „Stadt-Graben“), stará bašta neboli vlastní flusárna („Flusshaus“) s místností na uskladnění popele („Aschenbehältniss“), pumpou a nádržkou, kalcinační pecí („Kalzinirofen“), pecí s kotli („Sudkessel“) a vyluhovacími sudy, vedle ní obytná část s kuchyní („Küche“), světnicí („Wohnstube“) a komorou („Kammer“), dále dvůr („Hoff“) s vyluhovacími sudy („Aschenfässer“) a külna („Schupfe“). Jeden dílek na měřítku zakresleném v pravém rohu odpovídá jednomu vídeňskému sáhu (1,89 m). Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 109, sig. Aff 2.

odchodem z městských služeb v září 1812. Zdivo bašty, v níž byla umístěna varna potaše a sklad popele, podle elaborátu měřilo na výšku 5 sáhů (cca 9,5 m) a na délku 15 sáhů (cca 28,4 m) a tyto údaje potvrzuje i plán. Střecha nad baštou dosahovala do výšky cca 4,5 m. Šířka starého zdiva,

jež bylo podle popisu v poměrně dobrém stavu, činila v čelní části bašty přibližně 1,6 m a v zadní části nad městským příkopem zhruba 0,75 m. Podle plánu byla v čelní části bašty umístěna pec se čtyřmi kotli a zleva (při pohledu k městu od severovýchodu) k ní byla přistavěna kalcinační pec, jejíž zdivo mělo na délku cca 5,2 m, na šířku cca 3,7 m a na výšku cca 2,5 m. V elaborátu je ještě zmíněna malá pec-kotliště, která ale v plánu není zobrazena. V blízkosti kotlů a pece se nacházela vodní pumpa. Zadní část bašty zakončená dřevěnou přepážkou sloužila jako sklad popele. Na dvoře napravo od bašty mezi dvěma terénními vyvýšeninami byly pod jednoduchou dřevěnou střešní konstrukcí umístěny vyluhovací sudy. Na plánu jich je zakresleno celkem 33 ve čtyřech symetrických řadách, v každé z nich byly sudy navzájem propojeny korýtky na odvod louhu. Dalších sedm sudů se společným žlábkem bylo ve varně, kde je na plánu zachycena ještě jedna větší nádoba. K přední části bašty sloužící jako varna byla zprava přistavěna obytná část se zděnou světnicí a kuchyní a dřevěnou komorou. Na dvoře se nalézala ještě velká kolna, zčásti zděná, zčásti dřevěná. Flusárna byla ze dvou stran oplocena ohradou, která vedla od obytné části ke kolně a od ní na okraj městského příkopu. V elaborátu je popsáno i zařízení draslárny, které do ní bez výjimky pořídili Kafkovi: čtyři železné odpařovací kotle na 150 konví (cca 17,3 hl) zasazené ve velké peci (260 zl.), dva železné kotle na 84 konví (cca 9,7 hl), z nichž jeden byl umístěn v malé peci, (126 zl.), čtyři sudy neb kádě na vodu (12 zl.), 43 – tedy více než na plánu – vyluhovacích sudů („Aschen- oder Einweichfässer“) (44 zl. 26 kr.), tři sudy na louh (6 zl.), sedm korýtek na odvod louhu z vyluhovacích sudů (15 zl.), dvě odkapávací kádě včetně zděří (1 zl. 30 kr.), čtyři džbery na vodu, tři konve na vodu, dva korce a osm díž (vše v ceně 4 zl.), 20 sudů na potaš (15 zl.), železná lopata, železné hřeblo a železný bodec určené ke kalcinaci (dohromady 33 zl. 20 kr.), železný hák a dvířka do kalcinační pece (3 zl. 30 kr.), tři obyčejné lopaty (36 kr.), vahadlo o nosnosti 30 centnýřů (cca 1680 kg) (100 zl.), 19 železných závaží o celkové hmotnosti 1455 liber (cca 815 kg) (145 zl. 30 kr.), dvě dláta (2 zl. 20 kr.), dvě kladiva (1 zl. 30 kr.), dvě kolečka a jedna kárka (oba v ceně 6 zl.). Celková hodnota flusárny se vším zařízením byla stanovena na 2550 zl.⁸⁰ V dalších letech se dispozice flusárny zřejmě příliš nezměnila. Když měl v říjnu 1837 městský stavitel František Spiess zakreslit její aktuální stav, pořídil prostou kopii Sejkova plánu z roku 1812, aniž by to vyvolalo námitky ze strany dozorujícího krajského úřadu.⁸¹

Podle základní typologie drasláren na našem území navržené Jiřím Woitschem můžeme píseckou flusárnu zřejmě po celou dobu její existence řadit mezi nejrozšířenější II. typ více-prostorových drasláren s kalcinační pecí, stavebně komplikovaných objektů srovnatelných např. s pilami, hamry, mlýny, sušárnami, menšími sklárny apod.⁸²

Mezi lety 1813 až 1816 přišel podkomořský úřad s dalšími návrhy ohledně budoucí podoby pronájmu flusárny, od jara 1813 však už jednal pouze s Barborou Kafkovou.⁸³ Její manžel David Kafka umřel 5. dubna 1813, podle matriky se dožil 73 let.⁸⁴ Při dědickém řízení byla emfyteuticky

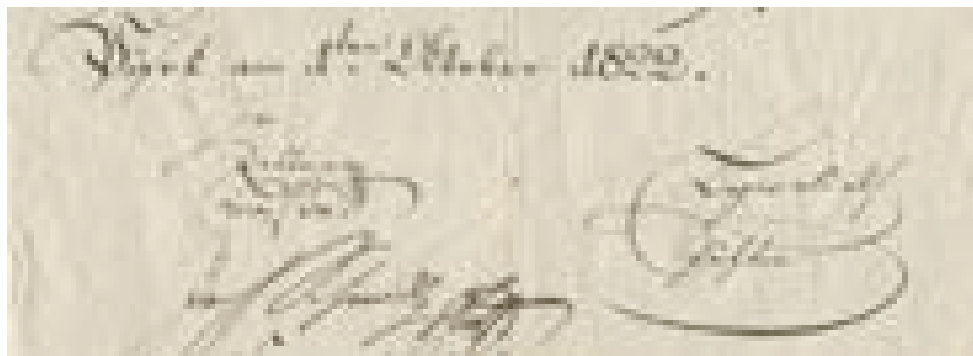
zakoupená flusárna oceněna na 2000 zl. a stejnou částkou bylo ohodnoceno i 2000 strychů (cca 1872 hl) uskladněného popele. Jako jediná dědička manželova podílu byla v souladu s jeho závětí ustanovena vdova Barbora Kafková.⁸⁵

Kýžená dohoda o flusárně byla podepsána 12. srpna 1816, schválení od gubernia, nejvyššího zemského úřadu, obdržela 22. listopadu. Barbora Kafková na jejím základě převedla zpět na píseckou obec sporné vlastnictví flusárny i všechno její zařízení, za což měla obdržet odškodnění ve výši 2000 zl. za výdaje vynaložené na její koupi a vylepšení. Obec jí zároveň pronajala flusárnu na období 12 let od 1. října 1816 do 30. září 1828 za roční nájemné 400 zl. Nájemné se mělo platit ve čtvrtletních splátkách, za jeho řádné placení a případné škody ručila nájemkyně kaucí 1000 zl. složenou ve stavovských obligacích. Jeho výše byla výsledkem kompromisu; obec si spíše představovala činži 600 zl., zatímco Kafkové se jako příliš vysokých jeví i 350 zl. Částka 400 zl. však měla obci alespoň zaručit, že se jí vrátí náklady, jež budou během dvanáctiletého nájmu vynaloženy na opravy. Obec přitom měla provádět pouze nutné opravy hlavních zdí a střech, ostatní úpravy měla bez nároku na náhradu zajistit sama nájemkyně. Každého roku v měsíci dubnu se měly za účasti odborných znalců provádět odborné prohlídky flusárny, aby se zjistilo, v jakém stavu se nacházejí budovy a veškeré zařízení. Dohoda umožňovala převedení nájmu na dědice, musel však být řádným a morálním člověkem.⁸⁶ Toto ustanovení Barbora Kafková využila už 1. listopadu 1817, kdy nájem flusárny přenechala svému příbuznému **Lazaru Fürthovi**, kterého také určila za univerzálního dědice. V odůvodnění příslušné smlouvy uvedla, že se provozu draslárny spojenému s mnohou námahou a výlohami nemůže věnovat kvůli svému zdravotnímu stavu a také pro značný pokles cen potaše.⁸⁷ Barbora Kafková zemřela v Písku 27. dubna 1821 ve věku údajných 64 let, podlehla „*vnitřnímu zánětu*“.⁸⁸

Její nástupce Lazar Fürth byl obchodníkem a ochranným Židem strakonického panství, narodil se kolem roku 1778 ve Strakonicih jako nejstarší syn Abraháma Fürtha a Rozálie (též Rozy Anny), rozené Schulhofové.⁸⁹ V Písku nebyl neznámou osobou, podle svědectví Barbory Kafkové u ní žil už od dětství. Ostatně byl pravnukem Marka Kafky, druhého nájemce zdejší draslárny. Při převzetí svého nájmu měl v Písku povolený pobyt jakožto výběrčí židovských daní v Prácheňském kraji a plnomocník při dovozu soli. Roku 1820 se stal obchodním společníkem Barbory Kafkové a po ní vedl její krám v přízemí kasáren až do roku 1825.⁹⁰ Jak Fürth později vyznal, nehynoucí zásluhy o Písek si vydobyl „*za strašlivého hladomoru*“ během napoleonských válek v letech 1805 a 1806, kdy město sužoval nedostatek chleba a obilí, takže se mnohé rodiny musely živit chlebovou náhražkou vyráběnou z otrub a hovězí krve. Fürth se tehdy spolu s radním Sieberem a měšťanem Jirešem vydali na nebezpečnou cestu do Bavorska, kde se jim – prý hlavně díky Fürthovu obchodnímu umu – podařilo na různých místech nakoupit dostatečné množství levného bavorského obilí, které pak bylo za dobrodružných okolností přepraveno

do Písku. Fürth si tehdy jako jediný z účastníků cesty nenechal vyplatit cestovní náhrady, jež podle jeho odhadu dosáhly 500 zl. Rovněž měl věnovat rovných tisíc zlatých píseckým rodinám postiženým požáry a také šedesát loktů nejkvalitnějšího sukna na uniformy pro hudebníky místního ostrožtreleckého sboru.⁹¹

Lazar Fürth se prvních šest let svého nájmu řídil dohodou z roku 1816, podkomořský úřad však naléhal, aby s ním byl vyhotoven nový kontrakt vedený přímo na jeho jméno. Magistrát, obecní návladnictví a měšťanští reprezentanti ve jménu obce královského města Písku proto 1. října 1822 uzavřeli s Lazarem Fürthem nájemní smlouvu, jíž mu pronajali obecní flusárnu na Budějovickém předměstí (čp. 185 podle starého číslování a čp. 77 podle číslování nového) i s kůlnou, vodním vedením, rybníčkem Vrtačka a vším nářadím potřebným k provozování draslařské živnosti na 18 let od 1. října 1822 do konce září 1840 za stávající roční činži 400 zl. (V některých exemplářích smlouvy je ovšem uvedeno nájemní období od října 1821 do září 1839.) Zmíněná obecná ustanovení dohody z roku 1816 zůstala zachována. Podrobněji bylo stanoveno, že nájemce nemá nárok na žádné dřevo z obecních lesů ani na popel od městských a vesnických obyvatel, kteří mu jej mohli přenechat či odprodat jen podle dobrovolné dohody. Přísně se mu zakazovalo kupovat kradené dřevo, a tím podporovat lesní pych. V opačném případě měl být odsouzen k trojnásobné náhradě škody a také k zákonnému trestu, při druhém přistižení měl být zbaven nájmu. Musel dbát o řádnou údržbu budov a všeho nářadí a po ukončení nájmu je měl předat v tom nejlepším stavu podle inventáře, za nutné opravy hlavních zdí a střech přitom i nadále nesla odpovědnost obec. Kdyby byly při každoročních dubnových prohlídkách zjištěny nějaké závady, měla být nájemci dána přiměřená lhůta k pořízení sešlého či nepoužitelného nářadí nebo stavebním úpravám, a to vše na vlastní náklady, jež mu mohly být případně sraženy z kauce. Kdyby vinou nájemce, jeho příbuzných či čeledě došlo k požáru či jiné škodě na budovách, byl povinen obci poskytnout plnou náhradu. Po uplynutí nájmu nesměl po obci žádat žádné odškodnění. Podnájem flusárny nebyl přípustný. Bez povolení podkomořského úřadu nemohl budovy upravovat ani rozšiřovat. Z flusárny měl odvádět všechny zemské dávky, naturální či peněžní dodávky a také musel umožnit ubytování vojska, a to bez úlev na činži. Přísně mu byl zakázán chov jakéhokoli dobytka. Na své náklady musel udržívat stávající vodní vedení z malé kašny v Soukenické ulici i rybníček Vrtačka. Stejně jako Kafkovi podle smlouvy z roku 1799 nesměl vyloužený popel vyhazovat do městského příkopu ani na podél vedoucí silnici, ale musel jej odkládat na dvou vykázaných plochách. První se nalézala v prostoru vedle flusárny směrem k chmelnici mezi městskými hradbami a silnicí, druhá byla vedle kalcinační pece na straně k aleji. Při zaplnění těchto dvou míst musel vyloužený popel nechat včas odvézt, aby jej mohla řádně využívat obec i měšťanstvo. Před předáním draslárny Fürthovi do nájmu byl 27. září 1821 pořízen inventář, v němž je zachyceno naprosto stejné zařízení jako v již citovaném elaborátu z roku 1812. Tento inventář byl poté v dalších letech používán městem při pravidelných

Obr. 12 | Podpisy purkmistra Karla Kellnera, radního Jana Schmidla a pachtýře flusárny Lazara Fürtha pod nájemní smlouvou z 1. října 1822. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 109, sig. Aff 9.

prohlídkách pronajaté flusárny. Gubernium a podkomořský úřad potvrdily nájemní smlouvu až v květnu 1823, daly si ale podmínku, že se Fürth vzdá nároku na odškodnění ve výši 2000 zl., které bylo roku 1816 přislíbeno Barboře Kafkové, ale dosud nebylo vyplaceno. Fürth v zásadě nebyl proti, požadoval však, aby mu z této značné sumy byly vyplaceny pětiprocentní úroky, počítané až do konce roku 1823. Při zvláštní komisi konané 19. srpna 1823 město s jeho žádostí vyslovilo souhlas, podmínilo jej však schválením vyšších úřadů.⁹²

Krátce po podepsání smlouvy, 6. října 1822, si Fürth postěžoval na přílišnou výši nájemného. Kvůli odbytovým problémům zemských sklářů se výrazně snížila cena potaše, a především draslářství přestalo být výhradním vrchnostenským právem, takže nebylo už nikomu bráněno, aby si zřídil vlastní flusárnu.⁹³ Podle zprávy, kterou si nechal v srpnu 1827 vypracovat magistrát, v letech 1824 až 1826 v celé zemi kvůli krizi ve sklářství prudce poklesla výroba potaše i její cena. I proto byl Fürth v neustálém skluzu s placením nájmu: roku 1827 dlužil 495 zl. a roku 1828 už 592 zl.⁹⁴

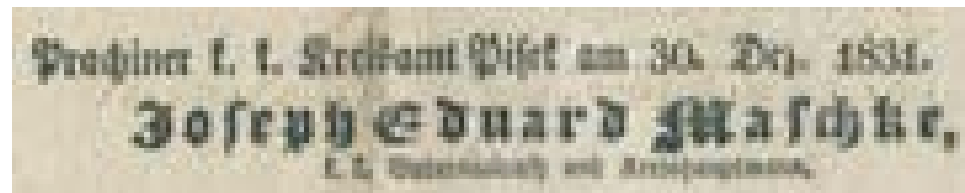
Další rána ale ještě měla přijít. K 29. říjnu 1829 byl novým prácheňským krajským hejtmánem jmenován Josef Eduard Maschke, jenž v této funkci působil až do roku 1840.⁹⁵ Do dějin Písku se zapsal založením městského parku, dnešních Palackého sadů, ale i tlakem, často úspěšným, na odstranění staveb, jež podle jeho názoru hyzdily krajskou rezidenci. Nevzhledná budova flusárny obklopená hromadami popele a zahalující široké okolí kouřem a dýmem byla pochopitelně jednou z nich. Výstižně to shrnul August Sedláček: „*Pro rozmazlený zrak nebylo to hezká podívaná, zejména se nelíbila krajskému, který chtěl mít volnou a hezkou okružní vycházku.*“ Navíc stála na okraji prostoru, jenž se podle hejtmánových představ od roku 1830 začal postupně upravovat na městský park.⁹⁶ Jaký oku lahodící pohled se v těchto místech naskýtal ve 20. a 30. letech 19. století, vyličila ve svých pamětech Marie Axamitová: „*Co je teď hořejší cesta,*

Obr. 13 | Nedatovaný plán pořízený zřejmě roku 1830 v souvislosti s chystanou demolicí zchátralé dřevěné obecní kolny, na plánu označené hnědou barvou („Abzutragende Gemeindschupfe a.“). Na plánu je zachycena nedaleká flusárna („FluBhütte“) s rybníčkem Vrtačky a rybníčkem v městském příkopu, městská hradba („Stadtmauer“), městský příkop („Stadtgraben“), původní a nově plánovaná silnice vedoucí od Pražské k Budějovické bráně, jejíž stavbě musela kolna ustoupit, okolní zástavba, mj. nalevo od kolny hostinec Cikánka („Wirtshaus“), a především nový městský park, na východě (v plánu nalevo) ohraničený městským vodovodem. Jeden vodorovný dílek na zakresleném měřítku označuje 10 vídeňských sáhů (18,9 m). Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 50, sig. Ab 8.

byla také ta hradba až k samé flusárně, to byla stará židovská až černá dřevěná chalupa, ta stála až na konci nynějšího parku, za ní byla dlouhá bouda, v té byly kádě [s] popelem, tam dělal Lazar žid potaš, nebo, jak se říkalo, flus; ten si pak v té boudě podřizl krk. V té staré chalupě byli vždy židé, takoví špinaví, líhali jen na hadrách, měli 3 holky, černý žid data, jména: Brymrde, Elke, Sáli. U té flusárny byla hradební zed', kus zbořený, tady sypali židé ten vymočený popel do parkánů, až se tam vytvořil vrch, též tam bylo u kraje takové skruží pod vozovou cestou, tudy tekla voda přes parkán do řeky. Již to zasypali. Ten odpad tak si vytvořil takový močál, pak jsme po tom vršku začaly chodit.⁹⁷ Lazar Fürth se ovšem sám výrobou potaše nezabýval, k tomu měl své „flusáře“. Z dvacátých let známe flusárníka Eliase Klingera,⁹⁸ k němuž a jeho rodině se snad vztahuje líčení Axamitové. Z něj je také zjevné, že ustanovení nájemní smlouvy o zákazu sypání popele do příkopu příliš respektováno nebylo.

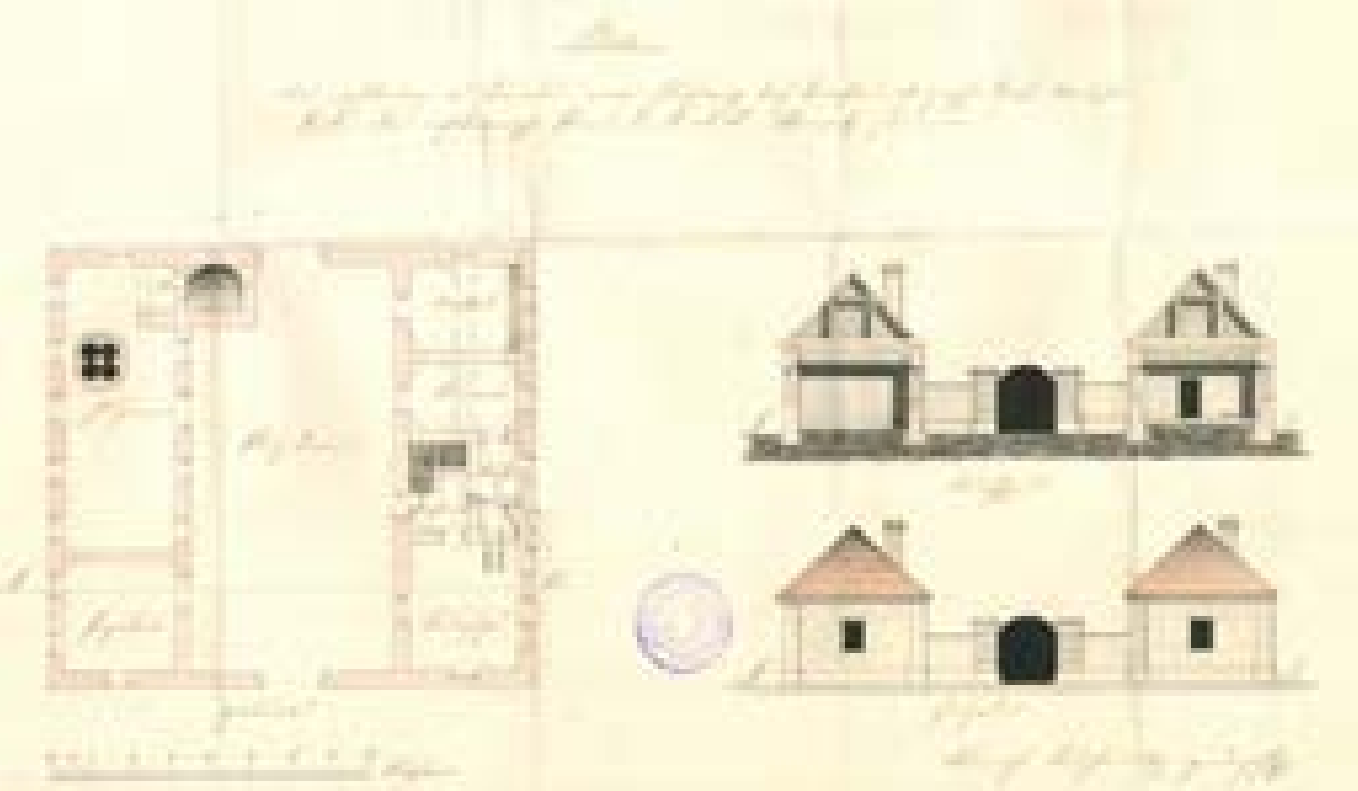
Již 20. února 1830 hejtman Maschke napsal magistrátu, „že flusárna stojící na Tábořském předměstí poblíž městského příkopu skýtá nanejvýš odporný pohled“, zužuje silnici a ohrožuje požární bezpečnost. Magistrát mu měl do poloviny března oznámit, „zda a jakým způsobem by tato flusárna mohla být zcela zbourána“.⁹⁹ Zástupci města v březnu a dubnu 1830 oponovali, že demolice flusárny by nebyla možná bez povolení nejvyšších úřadů, neboť obci z jejího pronájmu plyne roční nájem 400 zl. a nájemce má platnou smlouvu až do roku 1839 (!). Uznávali však, že jeho nájemné je vzhledem ke stávajícím nízkým cenám potaše příliš vysoké. Stavba nové flusárny by podle úředního odhadu stála 5000 zl. a nájemci Fürthovi by se muselo vyplatit odškodnění 2000 zl. spolu s úroky 1200 zl. za období 12 let (dohoda z roku 1823 očividně naplněna nebyla). Oproti tomu nutné opravy staré flusárny, především střechy a krovu, by vyšly jen na 502 zl. a vydržely by až do konce nájmu. Hradební zdi a bašta, v nichž se flusárna nalézala, byly prý natolik solidní a pevné, „že by se spíše zřítily skála než toto zdivo“. Požáru se nebylo třeba obávat, protože flusárna stála na volném prostranství, od okolní zástavby byla oddělena širokou ulicí a městským opevněním a v její blízkosti se nalézal rybníček Vrtačky, „kde jsou uchovávány vodní trouby“. Její poloha byla výhodná i kvůli přenášení popele do draslárny z města a naopak vylouženého popele měšťanům a obci. Přemístění flusárny by bylo možné jen v zimě, neboť během léta se v ní pracovalo takřka nepřetržitě každý den a každou noc.¹⁰⁰ Krajský úřad se opět připomněl 2. srpna 1831, kdy nařídil magistrátu, aby byl provoz draslárny ze zdravotních důvodů v souvislosti s epidemií cholery okamžitě ukončen. Magistrát 6. srpna odpověděl, že by to bylo těžko proveditelné, protože by se musela v nejkratší době zbořit stávající flusárna a zajistit nová provozní budova pro pachtýře. To ale nebylo možné bez schválení vyšších míst a dohody s Fürthem, který však s krajským nařízením rozhodně nesouhlasil a podal proti němu odvolání. Krajský úřad tak aspoň 24. srpna 1831 přikázal, aby draslárna zamořující svými nezdravými výpary městské ovzduší pozastavila provoz, a to alespoň na šest týdnů. Nakonec ale musel dočasně kapitulovat a 27. října 1832 seznámil magistrát s rozhodnutím gubernia

Obr. 14 | Titulatura c. k. guberniálního rady a krajského hejtmána Josefa Eduarda Maschkeho na tištěném cirkuláři Prácheňského krajského úřadu z 30. prosince 1831 s pokyny proti šíření cholery. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 518, sig. B I 560.

z 11. října, podle nějž měla flusárna k ušetření příliš vysokých nákladů zůstat na svém místě, všechny závady však u ní měly být odstraněny.¹⁰¹

Mezitím se ale již na příkaz krajského úřadu začalo jednat o umístění nové draslárny. Obecní návladnictví nejprve roku 1830 navrhlo prostor nad Vodákem na Vyhlídkách, k němuž si nechalo vyhotovit i plán a rozpočet. Voda se měla brát z rybníčků zásobujících městský vodovod, po jehož chystaném zrušení by měla flusárna k dispozici ještě větší vodní zásoby ke svému provozu.¹⁰² Variantu s Vyhlídkami prosazovalo návladnictví ještě v září 1831, se stavbou nové flusárny se však mělo počkat až po zřízení nového vodovodu odebírajícího říční vodu z Otavy a uzavření dohody s Fürthem o ukončení nájmu.¹⁰³ Krajský úřad v listopadu 1831 navrhl, aby se nová flusárna stavěla na místě, jež se uvolní po obecních pastouškách. Ty byly zbořeny roku 1835, stávaly v místech domu čp. 207 v Budovcově ulici (dnes budova městského úřadu). Tento prostor byl podle dobrozdání návladnictví z 1. prosince 1832 vhodný i pro obecní vinopalnu, jejíž zřízení městu krátce předtím doporučil podkomořský úřad. Byl dostatečně rozsáhlý, nalézala se tu studna a voda se mohla brát i z nedaleké nové kašny.¹⁰⁴ V prosinci 1833 také návladnictví doporučilo, aby byla nová flusárna postavena společně s vinopalnou. Tyto podniky se totiž navzájem doplňovaly. V palírnách lihu se spálilo velké množství dřeva, jehož popel se poté mohl louhovat v draslárně. Při výrobě lihu zůstávaly jako odpad výpalky, které se používaly k výkrmu dobytka, a chlévy měly také tvořit nedílnou součást nové budovy. Pro její stavbu se návladnictví zprvu jako nejvhodnější jevily obecní dvory v Purkraticích nebo Novém Dvoře, v červenci 1834 se již spíše přimlouvalo za louku za Švantlovým dvorem, kterou protékal potok a kde by se také dala zřídit studna. Ve svém posudku z 2. prosince 1833 mimo jiné návladnictví uvedlo, že ve stávající flusárně se každoročně vyprodukuje zhruba 800 fůr vylouženého popele, potřebného pro vylepšení obecních a měšťanských luk. Myšlenka spojit draslárnu s vinopalnou byl nakloněn i podkomořský úřad. Přimlouval se také za návrh Samuela Saudka, židovského pachtýře dvora v Útěchovicích, jenž v únoru 1835 požádal písecký magistrát, aby mu budoucí nájem nové vinopalny a draslárny předal na 30 let za roční činži 500 zl. Saudek ke stavbě jako nejvhodnější prostor doporučoval Špitálský dvůr za kamenným mostem, byl ochoten dodat do vinopalny veškeré zařízení a provádět kompletní opravy, požadoval však povinný odběr

Obr. 15 | Nerealizovaný projekt nové písecké flusárny od stavitele Václava Kruchera, vyhotovený zřejmě na počátku 30. let 19. století v souvislosti s její chystanou stavbou u rybníčku u samoty U Vodáka nad Pískem. Levé křídlo („flusárna“) mělo sloužit k výrobě potaše, počítalo se s kalcinační pecí („kancírovna“), pecí se čtyřmi kotly a „popelnou“. V pravém křídle měla být umístěna maštal, komora, kuchyně, předsíň („forhaus“) a sednice. Prostor mezi oběma křídly měl vyplňovat rozlehlý „plac dvora“. Jeden dílek na zakresleném měřítku odpovídá jednomu vídeňskému sáhu (1,89 m). Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 109, sig. Aff 13.

kořalky píseckými poddanými a také sto fůr hrabanky z městských lesů k vydržování dobytka. Zástupci obce ale jeho návrh vzhledem k dlouhé nájemní době vyhodnotili jako rizikový. Rovněž myšlenku stavby vinopalny a draslárny na místě bývalých pastoušek město postupně opouštělo, i když k ní již byly vypracovány plány od městského stavitele Františka Roubíčka. Podle názoru návladnictví z 10. srpna 1836 by obě provozovny v blízkosti domovní zástavby představovaly požární riziko, obyvatele by navíc obtěžoval zápach hnoje. Roubíčkovy plány navíc vůbec nepočítaly s místem pro vyloužený popel, který by tak musel být skladován přímo ve dvoře a musel by se vyvázet mnohem častěji, než tomu bylo u staré flusárny.¹⁰⁵

O jejím stavu v mnohém vypovídá stížnost, kterou 10. prosince 1833 Lazar Fürth adresoval magistrátu. Všechny její střechy byly značně chatrné, při každém dešti tak hrozilo, že rozpálené kotle v dílně po prudkém zchlazení puknou, k čemuž už prý v minulosti dvakrát došlo. Kvůli přetrvávající vlhkosti také nájemce v uplynulém roce utrpěl velké škody na uskladněném popeli, který byl zcela znehodnocen a nedal se použít k dalšímu zpracování. Degradaci střech urychlil ještě menší požár, který ve flusárně vypukl v první polovině roku 1834. Obec tak v tomto roce nechala střechy provizorně opravit, což si vyžádalo jednu velkou krokev, 2800 šindelů, 30

latí, 3500 šindelových hřebíků a 2,5 libry (cca 1,5 kg) hřebů. Přesto už o dva roky později, podle úředního popisu z 16. března 1836, byla celá šindelová střecha zcela shnilá a hrozila zřícením.¹⁰⁶

Od poloviny roku 1834 přestal Lazar Fürth z flusárny platit činži. V důsledku velkého sucha v letech 1834, 1835 a 1836 totiž rybníčky u Vodáka vyschly natolik, že fakticky přestaly zásobovat vodou městské kašny. Po zrušení Vrtaček a rybníčku v městském příkopu v roce 1830 tak nájemce přišel o poslední zdroj vody, který mu zajišťovalo potrubí napojené na kašnu v Soukenické ulici. Voda v obou rybníčcích přitom byla prý tak špatná a bahnitá, že si málokdo dokázal představit, že by za Fürthova nájmu mohla být pro potřeby flusárny vůbec využívána. V roce 1835 Fürth zcela přerušil výrobu drasla, obnovena už nikdy nebyla. Ke konci roku 1836 narostl jeho dluh na nájemném na 1112 zl. Jeho žádosti o osvobození od dlužné činže z důvodu nemožnosti provozování živnosti však obec opakovaně zamítala, neboť se v nájemní smlouvě nijak nezavázala k obstarávání vody pro flusárnu.¹⁰⁷ Podle jejího názoru Fürth přestal platit z vypočítavosti, když se dozvěděl, že krajský úřad trvá na demolici budovy. Vodu si však mohl a měl obstarat odjinud.¹⁰⁸

Při jednání se zástupci obce 16. března 1836 Fürth požádal, aby byl zbaven nájmu flusárny, kterou označil za zastaralou a nevyhovující požárním předpisům. Vyjádřil ale ochotu pokračovat v nájmu po zprovoznění nové draslárny a vinopalny. Fürthovy argumenty, že oprava draslárny by značně zatížila obecní rozpočet, podpořil i stavitel Spiess, který nutná vydání odhadl na 500 až 600 zl. vídeňské měny, a to ještě bez započtení potřebného materiálu. To nebylo málo, a magistrát proto 29. března sdělil krajskému úřadu, že souhlasí se zbořením flusárny a začleněním uvolněného prostoru do městského parku. Proti však byl stále podkomořský úřad. Podle jeho přípisu z 31. května 1836 měla demolice proběhnout až po vystavění nové vinopalny s draslárnou, odhadem za tři roky, aby tak obec nebyla ochuzena o nájemné. Na flusárně měly být provedeny jen ty nejnutnější opravy, jež by umožnily její pomyslné dožití. Spiess proto v červenci přišel s upraveným rozpočtem znějícím jen na 92 zl.¹⁰⁹ Podkomořský úřad poté 26. září 1836 potvrdil, že stará flusárna musí být opravena a udržována v řádném stavu až do vypršení Fürthova nájmu nebo do postavení nové budovy.¹¹⁰

Na konci roku 1836 však iniciativu opět převzal krajský úřad, jenž se obrátil na gubernium s upozorněním, že budova flusárny brání dopravnímu provozu a bude představovat překážku při stavbě nové silnice z Tábora do Písku. Na tyto argumenty ovšem gubernium slyšelo a 24. prosince nařídilo svolání lokální komise v této věci. Její jednání 10. ledna 1837 proběhlo plně v režii krajského úřadu, jehož zástupci konstatovali, že flusárna zužuje stávající silnici vedoucí od kamenného mostu kolem města až k Budějovické bráně na šířku pouhého 1,5 sáhu (cca 2,8 m), takže se u ní nemohou míjet těžké povozy, a stejný problém by představovala i pro nově projektovanou tábořskou silnici. K její opravě by 92 zl. vůbec nepostačovalo, neboť

Obr. 16 | Flusárna („Flusshaus“) viditelně zužující silnici, park, městský vodovod, rybníček Vrtačky („Teich Wrtaczka“) a „Říhova“ louka („Wiese des Rziha“) na plánu z roku 1832. Podle doprovodných spisů byl rybníček tehdy již dva roky zrušený, na plánu je ale zakreslen jako stále existující. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 6, sig. Aa 230.

vzhledem k platným předpisům by se střechy nesměly pokrýt šindelem, ale pouze pálenými taškami, což by spolu s nutnou opravou hlavních zdí muselo vést k celkovým výdajům ve výši 500 až 600 zl. konvenční měny (1250 až 1500 zl. vídeňské měny). K výdajům naprosto zbytečným, neboť podle optimistických představ krajského úřadu mohla být nová draslárna a vinopalna dokončena ještě během roku 1837. Zástupci obce marně argumentovali, že z minulosti není znám jediný případ, kdy by u flusárny došlo k nějaké nehodě, a že do zahájení stavby táborské silnice bude sporná stavba dávno odstraněna. Vínou za současný stav draslárny podle jejich názoru nesl i krajský úřad, který trval na její demolici, takže roku 1833 neschválil plánovanou velkou rekonstrukci. Opravy v rozsahu navrhovaném krajským úřadem byly podle názoru obce zbytečné, neboť stačilo, aby draslárna vydržela tři roky do konce nájmu. Její zdi byly sice staré, ale dostatečně silné, takže mohly sloužit ještě dalších dvacet let. Závěr komise, jak jej formuloval krajský úřad, však byl jednoznačný: „*Demolice této budovy dopřávající veřejnosti takový odporný pohled by měla být nezbytná nejen kvůli okrášení města, ale i z policejních ohledů.*“¹¹¹

K tomuto stanovisku se nakonec přiklonilo i gubernium a 28. července 1837 povolilo demolici písecké flusárny.¹¹² Jednání s Lazarem Fürthem o předčasném ukončení nájmu a vzájemném vyrovnání se uskutečnilo 5. září 1837. Zástupci písecké obce byli 30. srpna instruováni podkomořským úřadem, aby dali přednost dohodě před nákladným soudním procesem, a v tomto duchu také Fürthovi nabídli, že se vzdají nároku na dlužnou činži od roku 1834 obnášející již 1414 zl., když jim jako kompenzací přenechá svou kauci ve stavovských obligacích ve výši 1000 zl. Fürth souhlasil, i když připomněl, že během svého nájmu mimo jiné pořídil většinu nových dřevěných nádob a hlavně tři železné varné kotle. Požádal však, aby jemu a jeho rodině bylo podle starší dohody z roku 1822 zajištěno přenesení familiantského práva ze Strakonice do Písku. Magistrát mu to přislíbil, i s ohledem na to, že před dvěma roky (23. června 1835) zemřel Fürthův otec Abrahám, jehož úmrtí bylo také jednou z podmínek k naplnění závazku z roku 1822.¹¹³

Hned po uzavření této dohody, 6. září 1837, krajský úřad magistrátu nařídil, aby se neprodleně přikročilo ke zboření flusárny. Stavitel Spiess vyčíslil náklady na demolici na 94 zl. 6 kr. a výdaje na odvoz 25 kubických sáhů (cca 170 m³) stavebního kamene na místo bývalých pastoušek na 54 zl. 48 kr., podle odhadu bylo zapotřebí 522 fůr. Zbylých přibližně 20 kubických sáhů (cca 136 m³) kamene mělo být ponecháno u zbořené flusárny pro potřeby zaklenutí kanálů, jež se měly stavět při okraji parku. Podle nenaplněné představy krajského úřadu z 26. října 1837 měla být demolice dokončena do konce listopadu, aby se ještě na sklonku podzimu a pak na jaře mohlo prázdné místo osít travou. Licitace demoličních prací se ale uskutečnila až 23. listopadu. Šlo o dražbu snižovací, začínalo se na částkách stanovených stavitelem Spiessem a jejími vítězi se stali zájemci, kteří podali nejnižší nabídky. Demolici flusárny tak za 37 zl. 28 kr. vydražil Pavel Vojtíšek a odvoz kamene za 39 zl. Josef Hážr.¹¹⁴ V další dražbě konané téhož dne uspěl Vojtěch

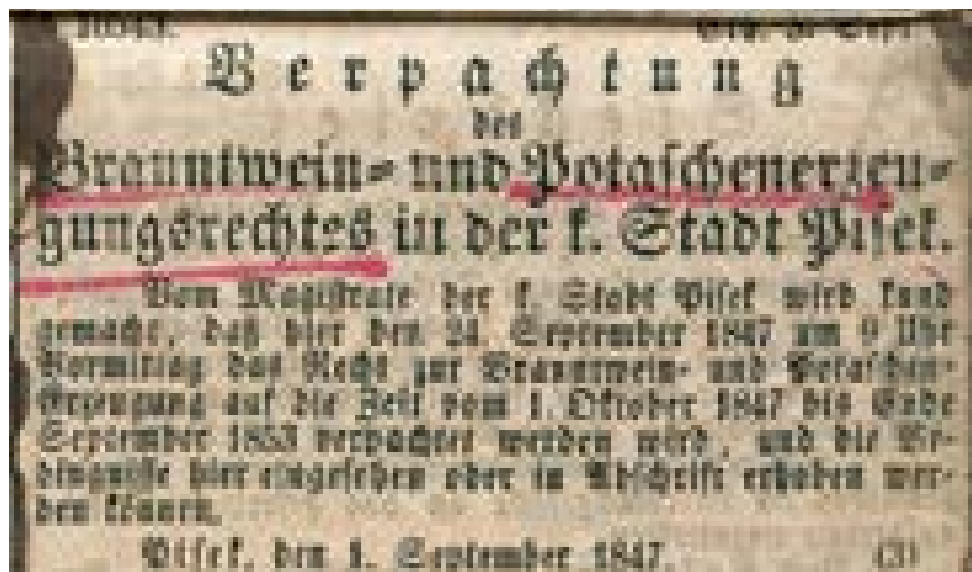
Křížek, jenž „*za veškeré dřevo a prkna*“ z bourané budovy nabídl nejvyšší částku 52 zl. 28 kr., vše počítáno v konvenční měně. K předání vnitřního vybavení flusárny ze strany nájemce Fürtha došlo na konci listopadu. V inventáři z 28. listopadu je popsána i její vnitřní dispozice, která se od roku 1812 zásadně nezměnila. Ve flusárně se nacházela pec se čtyřmi velkými železnými kotly, k níž patřilo jedno hřeblo tvořené železnou tyčí a skobou, dále kalcinační pec, při níž byl sopouch, pumpa s pákou, žlábek v podlaze na odtékání louhu a dvě dlouhé železné tyče určené ke kalcinaci, a konečně komora na ukládání popele s půdou, na niž vedly dřevěné schody. Obytná část se skládala z předsíně, světnice, dvou komor a kuchyně. K flusárně dále patřily bouda na louh, kolna, dvůr a záchod s žumpou.¹¹⁵

Již 4. ledna 1838 obecní návladnictví oznámilo magistrátu, že demolice vlastní flusárny byla dokončena. Stále však zůstaly stát „*mostu podobné zdi*“ vedoucí přes příkop, jejichž zbořením si Vojtíšek nebyl jistý, a proto se dotázal, „*jestli se ten most bourati aneb se státi nechati má*“.¹¹⁶ Návladnictví se přimlouvalo za zachování tohoto zdiva, neboť by se snadno dalo upravit na most, a mohlo tak přispět ke zkrášlení městského parku.¹¹⁷ Magistrát 13. ledna souhlasil: „*Neboť zděné klenutí vedoucí přes městský příkop vedle staré flusárny může velmi dobře posloužit k postavení nového dopravního mostu, a je tudíž pro zdejší město dosti výhodné.*“¹¹⁸ Návladnictví však mezitím změnilo svůj názor, zřejmě z obavy před budoucími výdaji, a 15. ledna se přimlouvalo za zboření celé této zdi, především proto, že pouhých 70 kroků odtud se už jeden solidní most nalézal.¹¹⁹ Řeč byla o mostu před Novou či Tábořskou bránou, jenž byl zbudován roku 1831 a jenž stával na konci dnešní Nerudovy ulice.¹²⁰ Magistrát však 23. ledna rozhodl, že „*zděné klenutí přes městský příkop*“ zůstane prozatím zachováno, mimo jiné proto, že stavební kámen tak bude nejlépe ochráněn před nenechavci a bude také na místě pro případ potřeby.¹²¹ Podle potvrzení z 2. února 1838 Vojtíšek a Hážr splnili své závazky vůči obci, a 7. února jim tak mohly být vyplaceny částky, které oba nabídli v licitaci. Přesto musel být Hážr ještě 27. března upozorněn, že mu bude udělena pokuta, pokud do konce měsíce neodveze veškerou stavební suť z místa demolice.¹²² Do městského parku byl prostor bývalé flusárny začleněn roku 1839.¹²³ Hejtman Maschke mohl být rok před svým odchodem z Písku spokojen, jeho okrašlovací mise byla splněna.

Po demolici musela být ještě vyřešena otázka nové flusárny a vinopalny. V roce 1838 se v této věci prakticky nic nedělo, až 10. února 1839 krajský úřad vyzval magistrát, aby jej do tří dnů informoval o aktuálním stavu. Podrobnou zprávu vyhotovilo teprve 30. dubna obecní návladnictví, které seznámilo magistrát se dvěma různými pohledy na tuto věc. Oba se však shodovaly, že prostor po bývalých pastouškách v blízkosti zástavby byl pro draslárnu s vinopalnou naprosto nevhodný: „*Všechna místa, kde stojí vinopalny a výkrmny dobytka, šíří svými výpary do celého okolí odporň a pro osoby slabých nervů nesnesitelný zápach, a tento zápach nadlouho a natrvalo ulpívá v oblečení a všech látkách obyvatel těchto lokalit, nemluvě o nečistotě, již provoz této živnosti způ-*

sobuje.“ První expertní skupina, jejímž členem byl i lesní pojezdň Josef Gröger, později Grégr (1795–1884), doporučovala ke stavbě obecní Švantlův dvůr, v němž by se dal zřídit také výčep piva z putimského pivovaru. Dvůr sice sloužil jako hřebčinec c. k. armády, ta o něj ale prý již do budoucna nejevila zájem. Podle druhé skupiny, jejíž nejvýraznější postavou byl polesný Ignác Pöschko († 1859), se Švantlův dvůr k tomuto účelu nehodil, protože i on se nalézal poblíž předměstských obydlí, a musel by být zásobován vodou z Otavy nebo Šarlatského rybníka vedenou potrubím přes měšťanské pozemky, což by stavbu podražilo. Zprávy o ukončení provozu c. k. hřebčince, z nějž obec dostávala roční nájemné 530 zl. konvenční měny, měly být navíc mylné. Mnohem vhodněji se jevil obecní dvůr v Novém Dvoře, jenž byl dostatečně vzdálen od města. Draslárna a vinopalna spojené s chlívky, výčepem piva a kořalky a bytem pro nájemce se tam mohly postavit hned vedle rybníka s dostatečnou zásobou vody, v místě se také nalézal lom na stavební kámen a dřevo se mohlo brát z okolních lesů, což by zlevnilo stavbu i provoz nového obecního zařízení. Výrobní odpady, totiž vyloužený popel a chlívská mrva, by se daly s úspěchem použít k hnojení a zlepšení kvality tamních panských polí a luk. Krajský úřad 17. května souhlasil, že z policejních i zdravotních důvodů by se nová vinopalna a draslárna měla stavět daleko od města. Prostor po pastouškách i Švantlův dvůr tak vypadly ze hry.¹²⁴ O rok později byly ze stolu smeteny i plány na zřízení nové flusárny a vinopalny, zřejmě kvůli vysokým nákladům. Magistrátní rozhodnutí v té věci bylo 31. července 1840 schváleno guberniem a 19. srpna téhož roku i podkomořským úřadem.¹²⁵

Od roku 1834 začala písecká obec aspoň pronajímat své výsadní právo na výrobu kořalky a její výčep. Jeho prvním nájemcem se stal právě Lazar Fürth, jenž za něj platil roční činži 20 zl. konvenční měny. Povinnost odběru jeho pálenky však byla na píseckém panství závazná jen pro dominikální vsi.¹²⁶ Po zrušení flusárny se tomuto požitku začalo říkat právo na výrobu pálenky a potaše a výčep kořalky. Roku 1838 si jej za roční činži 202 zl. 30 kr. pronajal na tři roky Žid Matyáš Kaufried z Neznašova, který jej už v listopadu 1839 za stejných podmínek postoupil Eliasi Popperovi. Dalším nájemcem tohoto práva byl Jakob Spitz, Žid ze Stříteže na jistebnickém panství, jenž do Písku přišel z Bechyně. V letech 1841–1853 z něj platil roční činži 60 zl. konvenční měny, v letech 1853–1859 66 zl. 30 kr. a za stejnou částku mu byl roku 1859 nájem prodloužen i na další tři roky. Kořalku a potaš byl povinen vyrábět ve vlastních prostorách, ze Spitzovy korespondence s městem však vyplývá, že finančně náročnou produkcí drasla se vůbec nezabýval. Tento artikl neměl ve zdejší krajině prakticky žádný odbyt, zřízení draslárny by se tak nájemci nemohlo vůbec vyplatit. Určité zisky mu zajišťoval jen prodej pálenky, který se však omezoval hlavně na vesnice píseckého panství. Jak napsal 6. června 1847, vícero měšťanů si legálně páliko kořalku na vlastních destilačních přístrojích a vskutku „*velkolepou vinopalnu*“ měl mlýnář Jan Pixa z Drátovského mlýna. Ve městě se také s úspěchem prodávala kořalka z Prachatic, které Spitz neváhal označit za „*vinopalnické město*“. Podobná situace panovala i před

Obr. 17 | Inzerát z 1. září 1847, otištěný v novinách Prager Zeitung z 10. září, o dražbě pronájmu práva na výrobu pálenky a potaše v královském městě Písku konané 24. září 1847. Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 110, sig. Aff 18.

deseti lety. Podle zprávy z 23. června 1837 Pixa svou vinopalnu zřídil před třemi lety, nyní ji ale musel dát do klidu, neboť Písek byl zaplaven levnou prachatickou pálenkou, kvůli níž s výrobou kořalky přestala i řada dalších měšťanů.¹²⁷

Pomyslnou tečku za výrobou potaše v Písku učinila veřejná dražba, při níž byly 12. října 1848 za cenu materiálu rozprodány čtyři železné varné kotle z bývalé flusárny. Kotle vážící 360 liber (202 kg) a 500 liber (280 kg) zakoupil mydlář August Pixa, majitelem kotlů o hmotnostech 500 liber (280 kg) a 775 liber (434 kg) se stal František Sieber, rovněž mistr mydlářský.¹²⁸

Poslední nájemce flusárny Lazar Fürth obýval v 50. letech byt v domě čp. 10 na Velkém náměstí,¹²⁹ kde také 6. ledna 1858 ve věku údajných 78 let zesnula jeho manželka Kateřina.¹³⁰ V srpnu 1858 Fürth, podle vlastních slov již 81letý a zcela slepý, požádal městský úřad o peněžní podporu za své zásluhy o město Písek, mimo jiné i za vstřícné jednání při rušení flusárny, jeho žádost však byla založena ad acta.¹³¹ Písecký obchodník Lazar Fürth zemřel 6. října 1859 v Bezděkově u Strakonic,¹³² za pouhou městskou legendu tedy zřejmě můžeme označit následující líčení Marie Axamitové o jeho hrůzostrašném konci: „*Pak přišel los na tu flusárnu. Když žid Lazar dostal výpověď, tak si mezi těmi káděmi podřízl krk, byl ještě tehdá odnesen do té umrlčí komory do brány Pražské. Pak se ti židé z té staré dřevěné chalupy vystěhovali, pak se to vše hned zbourolo.*“¹³³ Údajným sebevrahem mohl teoreticky být některý Fürthův zaměstnanec, i když od roku 1835

se v Písku již potaš nevyráběla. Podle svědectví ze září 1837 v chalupě při flusárně bydlela jen vdova po posledním židovském flusaři¹³⁴ – byl to snad on, jehož tragickou smrt vylíčila Axamitová? Ta ovšem v době, kdy byla flusárna zrušena a srovnána se zemí, nežila v Písku, ale sloužila v Praze a také na dvoře v Hřivicích u Loun.¹³⁵ Uvedenou historku tedy zřejmě znala jen ze zprostředkovaného podání, což pochopitelně snižuje její hodnověrnost.

PŘÍLOHA Č. 1

1733, duben 30., Písek. Purkmistr a rada města Písku na místě obce pronajímají Josefu Viktorínovi Ledeckému a Ignáci Paykertovi obecní flusárnu na dva roky počínaje od 24. dubna 1733.

Státní okresní archiv Písek, Archiv města Písek, kart. 319, sig. App 1. Pod smlouvou je přitisknuta menší městská pečeť a u podpisů Ledeckého a Paykerta i jejich osobní pečeti.

Jakož jsme my purgmistr a radda s pány staršími obecními, dílem měšťanstva i na místě celé počestné obce, aby při tomto král[ovském] městě Písku nová flusárna způsobena a k prospěchu důchodu obecního bonis conditionibus pronajata byla, za dobré a užitečné uznali, vedle toho tehdy, ohlásíce se pan Jozef Victorin Ledecký¹³⁶ a pan Ignatius Peyker,¹³⁷ oba měšťténinové zdejší, o pronájem týž nové flusárny, léta Páně 1733 dne 30. Aprilis mezi námi purgkmistrem a raddou tohoto král[ovského] města Písku jakožto pronájemníky z jedné a nimi panem Jozefem Ledeckým a panem Ignatiusem Peykrem, nájemníky, z strany druhé stala se smlouva, respective pro- a nájem celý, dokonalý od 24. dne měsíce dubna léta přítomného 1733 začátek beroucí a na dvě léta úplně trvající, neměnitelnej, a to takový, že jsme

pro 1.mo my nahoře jmenovaní purgmistr a radda mocí této smlouvy v těch starejch nad obecní chmelnici proti Vrtačkám stojících zdech flusárnu nákladem důchodu obecního způsobiti, totiž cihel a hlíny tolik, jak mnoho zapotřebí bude, přivéztí a z týchž cihel a hlíny obecní tam přivezený potřebný pece, jakož pro skládání popele potřebnou schránku vyhotoviti, střechy vyzdvihnouti a pobíti dáti. Neméně

za druhé v lesích zdejších městských, však v místech od polesného a hajných vykázaných a ní-kde jinde tolik vejvratkového, zlomkového a soušového aneb od pařezu zahnívajícího, pořádně cejchovaného dříví (které však nájemníci hned při cejchování s hotovými penězi a v tej ceně, jak se jinam prodává, pokaždý zaplatiti, pak na jich vlastní náklad sobě vyvážeti dáti. Sbírání ale, jak by to koliv jmenované, a k flusárně dovážené býti mohlo, pod pokutou 10 B.B. m. [kop grošů míšeňských] se varovati se víží), jak mnoho takového potřebovati budou, prodati povoliti přislíbili. Kdyby pak

za 3.¹⁴ v příležitostných místech buď z vrchův, zlomkův neb vejvratkův pro tůž flusárnu sáhový dříví se kdy vykážalo, tehdy jeden každý sáh i s právem po 12ti xr. [krejcarech] nájemníci platiti, jako i

za 4.¹⁶ kotle, kamnovce, kádě, střezý, šoufy a in summa všechny ostatní k pálení flusu potřebné praeparatoria a requisita na jich vlastní náklad sobě zaopatřiti. Též dále

za 5.¹⁶ čistého nájmu z tůž flusárny 60 fl. r. [zlatých rýnských] a z popele poddaných 30 fl. r., z váhy pak obecní, byť oni ji rok od roku nepotřebovali, 6 fl. r., a tak společně devadesáte šest zlatých rejn[ských] ročně platiti a takových 96 fl. r. podle zapravení i taky nyní 7 fl. r. jurium cancellariae hned při extradírování contractu tohoto, při J[eho] M[ilos]ti Cís[aršké] ouřadě purgmistrském písaři důchodnímu na jedenkrátě v hotovosti pořádně odvédsti. Neméně při vyjití prvního na druhý rok podobně k ruce důchodu obecního 96 fl. r. anticipato složití mocí této smlouvy se víží. Co se pak

za 6.¹⁶ popele dotýče, budou nájemníci mocí této smlouvy povinni jeden každý strych nepodčívaneého popele pánům měštěninům zdejším veskrz po 10ti xr. [krejcarech] pořádně, volně a bez nejmenšího zdržování ihned platiti a jej na žádnou jinou než s městským cejchem znamenanou míru měřiti, však proto vždy předce měšťanstvu i sládkovi pivovaru městského na vůli se zanechává a při libosti státi má, svůj popel budto těmto nájemníkům aneb kterýmkoliv řemeslníkům zdejším svobodně prodávati moci. Naproti tomu ale

za 7.¹⁶ my pronájemníci flusárny této to zaopatřiti připovídáme, že všichni poddaní zdejší povinni a zavázání budou, jako i z pivovara putimského, ze dvorův, ovčínův, mlejníkův obecních a hospod vesních, též pastejřův k potřebě této flusárny všechny popele, a sice podle vyšetření vlastního jich příznání a na to učiněného popsání v summě 600 strychů sesejpati a odváděti, za takový pak dle specificati do flusárny odvedený popel oni poddaní od nájemníkův za jeden každý strych nepodčívaneého a na pořádné míře, jak již doloženo, měřeneého popele po 7 xr. [krejcarech], důchod obecní ale po 3 xr. [krejcarech] v hotovosti dosahovati mají. Dále pak

za 8.¹⁶ povinni jsou a budou nájemníci vyžilý, z kádí a flusárny vyházený popel všechen k potřebě obecní na opravení luk a polí obecních darmo zanechat i vydávati. A jakož nahoře pod punctem 2.^m a 3.^m strany k této flusárně potřebného dříví, kde a odkud, též na jaký způsob takové dostávati míti budou, již vyměřeno a dostatečně zaopatřeno jest. Tak taky

za 9.¹⁶ oni nájemníci přísně, a sice pod neprominutedlnou pokutou 10 fl. m. [kop grošů míšeňských] se zavazují a jim na všechen způsob se zapovídá, aby oni žádný ku prodaji do města vezené dříví ani sami ani per interpositam personam neb skrze jinšího k potřebě této flusárny nekupovali, ani

pod jakýmkoliv fochem lid dříví na trh vezoucí k flusárně od města neodvracovali, jakož by jináčeji v dočinění se toho tůž pokutu skutečně podniknouti museli. Kdyby se ale

za 10.¹⁶ vědělo a za dobré uznalo při vyjití těchto dvou let pořád zběhlých nový contract učiniti aneb tůž flusárnu k ruce strany pronájemající, totiž obce obrátiti a užívati, tehdy daje jedna strana (což obojí straně svobodno býti má) druhej čtvrt léta napřed výpověď, povinni budou oni nájemníci všechny kotle, kamnovce, šoufy, střezý a jiné k pálení flusu potřebné jich vlastním nákladem tak způsobené nádobí a requisita v tej ceně, jak by se tehdaž hodný vynášly a taxírovati mohly, k ruce důchodu obecního věrně a upřímně postoupiti, přitom taky a obzvláště, aby se žádná nešťastná příhoda nepřítrefila, na oheň dle největší možnosti invigilírovati dáti a ostatně ve všem tak, jakž nadepsáno, ad literam se zachovati a docela vyplniti. Vše věrně, pravě, upřímně a beze lsti.

Na potvrzení čehož jest tato pro- a nájemní smlouva neb contract ve dva stejné exempláře sepsaný, pečeti menší městskou vědomě přitisknutou corroborírovaný a od pánův nájemníkův podpisy rukouch vlastních s přitisknutím secritův utvrzený. Actum v král[ovském] městě Písku nad Votavou dne 30. Aprilis 1733.

Purkmistr a Radda Ibidem.

Jozeff W. Ledeczky
Najímající

Ignati Pegcker
Najímající

Ferd. Ig. Rotter¹³⁸
Synd[icus] Sen[ior] Ibidem

PŘÍLOHA Č. 2

Množství vyrobené potaše či spíše výrobní kapacity drasláren v Prácheňském kraji v letech 1750–1753.

Zdroje: 1750 (Národní archiv, České gubernium – Commerciale, Praha, kart. 27, sig. (1751) A 6, výkaz výroby a prodeje potaše v Prácheňském kraji z 24. května 1751); 1752–1753 (Národní archiv, Sbirka Ústředního zemědělsko-lesnického archivu, Praha, inv. č. 197, produkční tabely pro Prácheňský kraj 1752–1753).

Převod českých centnýřů na současné tuny je jen přibližný (1 centnýř $\approx$ 61,7 kg). Doplnující informace k tabulce obsahují poznámky č. 52 a 53 v tomto článku.

Panství, statek	1750		1752–1753	
	centnýře	tuny	centnýře	tuny
Blatná, panství	12	0,74	50	3,09
Bratronice, statek	30	1,85	–	–
Březnice, panství	100	6,17	100	6,17
Cerhonice, statek	22	1,36	–	–
Čimelice, panství	–	–	16–17	0,99–1,05
Drhovle, Sedlice a Čížová, panství	114	7,04	100	6,17
Hluboká, panství	107	6,60	–	–
Horažďovice, panství	–	–	54	3,33
Hrádek, statek	15	0,93	–	–
Kašperské Hory, město	–	–	20	1,23
Kolinec, statek	8	0,49	10	0,62
Královský Hvozd	150	9,26	–	–
Lčovice, panství	20	1,23	15	0,93
Libějovice, panství	100	6,17	cca 100	cca 6,17
Lnáře, panství	50	3,09	cca 60	cca 3,7
Mirotice, město	0	0	20	1,23
Mladějovice, statek	0	0	24	1,48
Neznašov, statek	30	1,85	25	1,54
Orlík, panství (1753 městečko Mirovice)	200	12,35	150	9,26
Osek, statek	15	0,93	30	1,85
Písek, město	80	4,94	120	7,41
Protivín, panství	120	7,41	120	7,41
Přečín, statek (1753 statek Přečín a Dobrš)	24	1,48	24	1,48
Rožmitál, panství	50	3,09	60	3,70
Sušice, město	0	0	20	1,23
Tochovice, statek	25	1,54	24	1,48
Varvažov, panství	50	3,09	52	3,21
Vimperk, panství	32	1,98	30	1,85
Zalužany, statek	10	0,62	10	0,62
Zbenice, statek	12	0,74	6	0,37
Žichovice, panství	80	4,94	50	3,09
Celkem	1456	89,88	cca 1291	cca 79,69

POZNÁMKY:

- 1 Státní okresní archiv (dále SOKA) Písek, Archiv města (dále AM) Písek, kart. 109, sig. Aff 3–6; kart. 1230, sig. D II Kafka.
- 2 K potaši a její výrobě podrobně Jiří WOITSCH, *Žapomenutá potaš. Drasláři a draslárství v 18. a 19. století*, Praha 2003, zde též vyčerpávající bibliografie k tématu; TÝŽ, *Možnosti archeologického výzkumu zaniklých drasláren ve světle experimentální výroby potaše*, Archeologia technica 17, 2006, s. 4–30; Rostislav VERMOUZEK, *Moravské potašárny*, Sborník Technického muzea v Brně, 1975, s. 48–60.
- 3 František MAREŠ, *České sklo. Příspěvky k dějinám jeho až do konce XVIII. století*, Praha 1893, s. 103–104; Jan Evang. CHADT-ŠEVĚTÍNSKÝ, *Popelárství a draslárství*, Písek 1913, s. 3–4. Ke Stegbauerovi a jeho huti viz Josef BLAU, *Die Glasmacher im Böhmer- und Bayerwald. II. Band: Familienkunde*, reprint, Grafenau 1984, s. 213–214; Vilém KUDRLIČKA – Jiří ZÁLOHA, *Umění šumavských sklářů*, České Budějovice 1987, s. 134.
- 4 K Marku Kafkovi viz August SEDLÁČEK, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou. Díl I. Od nejstarší doby až do zřízení královského úřadu*, Písek 1911, s. 315, 353, 404; TÝŽ, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou. Díl II. Od zřízení král. úřadu až do dnešní doby*, Písek 1912, s. 330–334 a 393; Národní archiv (dále NA), Soupisy židů, kart. 6, inv. č. 18, sig. S XIII, soupis Židů Prácheňského kraje 1724, č. 27 Písek.
- 5 SOKA Písek, AM Písek, kn. 332, radní manuál 1723–1726, f. 35r, zápis z 24. 1. 1724; kart. 319, sig. App 1, přípis Marka Kafky k městské radě z 30. 4. 1733. V první polovině 17. století je sice doložen tzv. písecký strych (korec) s objemem přes 100 l (cca 100,38–103,97 l), v tomto článku ale pro převod této míry používám český či pražský strych (cca 93,587 l), s nímž se později měřilo i na píseckém panství. Srov. August SEDLÁČEK, *Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách*, Praha 1923, s. 144–145, 257–258, 326, 464; Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň – Sušice 1984, s. 65–66 (z Hofmannovy příručky vycházejí i převody dalších starých měr v textu, aniž by na ni bylo dále odkazováno).
- 6 SOKA Písek, AM Písek, kn. 332, f. 38v, zápis z 10. 2. 1724.
- 7 Ke sporům mydlářů a dalších řemeslníků s drasláři viz R. VERMOUZEK, *Moravské potašárny*, s. 49; J. WOITSCH, *Žapomenutá potaš*, s. 71–73.
- 8 SOKA Písek, AM Písek, kn. 332, f. 36r a 39v, zápisy z 29. 1. a 19. 2. 1724.
- 9 Tamtéž, f. 45r a 47v, zápisy z 14. 3. a 24. 3. 1724.
- 10 SOKA Písek, AM Písek, kn. 134, kopiář 1724–1725, f. 25r–26v, zpráva o flusárně pro podkomořího z 12. 5. 1724.
- 11 SOKA Písek, AM Písek, kart. 319, sig. App 1, list Marka Kafky k městské radě z 30. 4. 1733.
- 12 Měšťan, mistr mydlářský, městský rychtář a posléze konšel Josef Viktorin Ledecký († 17. 12. 1748 Písek). Srov. SOKA Písek, AM Písek, kart. 1274, sig. D II Ledecký; Státní oblastní archiv v Třeboni, Sbirka matrik Jihočeského kraje, Písek 49, Z 1745–1751, f. 21, v DA sn. 23.
- 13 SOKA Písek, AM Písek, kn. 339, radní protokol 1732–1733, f. 46r a 47r–v, zápisy z 23. 6. a 3. 7. 1732.
- 14 Tamtéž, f. 69r, zápis z 2. 10. 1732.
- 15 Kryštof Hanzlík († 1. 3. 1740 Písek) byl primasem v letech 1732–1740. Viz A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 360.
- 16 SOKA Písek, AM Písek, kn. 339, f. 79r, zápis z 30. 10. 1732.
- 17 SOKA Písek, AM Písek, kart. 319, sig. App 1.
- 18 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 1, plán flusárny a jejího okolí z roku 1812.
- 19 Geoportal Jihočeského kraje, aplikace Císařské otisky stabilního katastru v Jihočeském kraji, dostupné z: <https://gisportal.kraj-jihocesky.gov.cz/arccgis/apps/webappviewer/index.html?id=938fc9a16dc4c0185e6a7772d6b7bb> [cit. 11. 2. 2024].
- 20 Srov. Josef SOUKUP, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Píseckém*, Praha 1910, s. 174–176; A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 109–110, 142, 149 a 433; Vladislav RAZÍM, *Středověké opevnění českých měst, 2. díl, 2. svazek, katalog Čechy P–Ž*, Praha 2020, s. 621 a 625.
- 21 Srov. Jiří PEŠTA, *K počátkům novodvorské pohodnice a příchodu kata Antonína Nymburského do Písku*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2018, Písek 2019, s. 49–62.
- 22 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 2.
- 23 Viz poznámky pod čarou 116–121 a k nim se vztahující text.
- 24 SOKA Písek, AM Písek, kn. 339, radní protokol 1732–1733, f. 122r, zápis z 25. 6. 1733; kn. 342, radní protokol 1734–1735, f. 31r, zápis z 20. 5. 1734, f. 35v–37r, zápis z 27. 5. 1734, f. 133r–v, zápis z 28. 4. 1735; kn. 346, radní protokol 1736–1737, f. 17r, zápis z 29. 2. 1736. K historii domu čp. 84 viz A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 435.
- 25 František Rudolf BEZDĚKA, *Královské město Písek*, Písek 1887, s. 16.
- 26 SOKA Písek, AM Písek, kn. 310, opis paměti Marie Axamitové, f. 5r.
- 27 SOKA Písek, AM Písek, kart. 423, sig. Av 8, K vodovodu viz Jiří PEŠTA – Bohumír BERNÁŠEK, *Písecký Neptun. Příběh jedné sochy a kašny*, in: Prácheňské muzeum v roce 2019, Písek 2020, s. 103–107 a 112–113, zde i odkazy na další literaturu.
- 28 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 1, situační plán flusárny a okolí z roku 1812. Do roku 1830 datoval zrušení obou rybníčků při jednání 16. 3. 1836 nájemce flusárny Lazar Fürth a stejný rok uvádějí i zprávy magistrátu z 16. 8. 1832 a obecního návladnictví z 27. 5. 1837. Srov. SOKA Písek, AM Písek, kart. 6, sig. Aa 230; kart. 109, sig. Aff 7 a Aff 14. Lubor LUDVÍK – Jiří PRÁŠEK, *Písecké ulice, náměstí, samoty a komunikace*, Písek 1998, s. 62 kladou zrušení Vrtaček až do roku 1836.
- 29 Jiří PEŠTA, *Příspěvek k životopisu Josefa Kronbergera (1797–1864) a stavbě tzv. Kronbergerova altánu v Písku*, Jihočeský sborník historický 83, 2014, s. 184–185 a 199.

- 30 SOKA Písek, AM Písek, kart. 6, sig. Aa 230; kart. 10, sig. Aa 263; kart. 1576, sig. D IV 47 B. p. č. 82; kn. 846, kniha smluv emfyeutických fialová 1789–1850, f. 164r–165r, v DA sn. 189–190.
- 31 SOKA Písek, AM Písek, kn. 339, radní protokol 1732–1733, f. 109r, zápis z 13. 4. 1733.
- 32 Je to zřejmé z 1. a 4. bodu smlouvy na pronájem flusárny z 30. 4. 1733. Viz Přílohu č. 1.
- 33 SOKA Písek, AM Písek, kn. 339, f. 111v–112r, zápis z 16. 4. 1733; kart. 319, sig. App 1.
- 34 Ignác Cornelius Paykert, jinak Payker, Peykert či Peyker († 21. 5. 1770 Písek), v letech 1755–1769 městský primas. Viz A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 360; Jiří PEŠTA, *Pamětní spis z věže písecké radnice o událostech let 1740–1765 s dodatky za roky 1788 a 1847. Rozbor a edice pramene*, in: Prácheňské muzeum v roce 2016, Písek 2017, s. 99.
- 35 SOKA Písek, AM Písek, kn. 339, f. 113v, zápis z 30. 4. 1733.
- 36 SOKA Písek, AM Písek, kart. 319, sig. App 1.
- 37 SOKA Písek, AM Písek, kart. 319, sig. App 1.
- 38 SOKA Písek, AM Písek, kn. 339, f. 122r, zápis z 25. 6. 1733.
- 39 SOKA Písek, AM Písek, kn. 342, radní protokol 1734–1735, f. 98r, zápis z 12. 1. 1735, f. 128v–130r, zápis z 14. 4. 1735, body 2 a 12.
- 40 Srov. –dle [Karel KADLEC], *Sportule*, in: Ottův slovník naučný, 23. díl, Praha 1909, s. 909.
- 41 SOKA Písek, AM Písek, kn. 342, f. 131v–132r, zápis z 21. 4. 1735.
- 42 Tamtéž, kn. 342, f. 133r–v a 140v, zápisy z 28. 4. a 26. 5. 1735; kart. 319, sig. App 1, nedatované příписy Josefa Viktorína Ledeckého a Marka Kafky, oba publikované 21. 4. 1735.
- 43 Srov. J. WOITSCH, *Žapomenutá potaš*, s. 125–132; TÝŽ, „Židovské řemeslo“. *Etnicko-náboženská specifika výroby potaše v Čechách v 18. století*, in: Identita versus integrita. Spolužití Čechů, Němců a Židů v oblasti Šumavy a Českého lesa, Plzeň 2007, s. 28–49.
- 44 SOKA Písek, AM Písek, kn. 346, radní protokol 1736–1737, f. 31v–32r, zápis z 19. 4. 1736; kart. 547, sig. B II 25, počet hlavní peněžité za období od 1. 11. do 31. 12. 1736.
- 45 SOKA Písek, AM Písek, kart. 547, sig. B II 25, hlavní peněžní účet za rok 1736.
- 46 SOKA Písek, AM Písek, kart. 319, sig. App 1, nájemní smlouva z 12. 5. 1738. Takto zní její bod týkající se židovských zaměstnanců: „Aby ale taky io. strany křesťan- katolického náboženství žádná námitka v cestě nebyla, tehdy nájemníkovi incumbíruje a jeho povinnost jest, flusáře křesťana, však kteréhokoliv dle libosti a jednoho toliko židovského neženatého svého pacholka neb čeledína k jeho flusáře napomožení držeti. Kdyby ale flusáře křesťana buď dostati nemohl anebo k němu ještě jednoho židovského flusáře potřeboval, téhož jeden neženatý židovský flusář (jak dlouho by jej nájemník potřeboval) jemu se připouští, však ale též flusář nejmenší naděje k dalšímu zde při městě se zdržování míti ani (což se nájemníkovi dokonce ostře zapovídá) ve dni neděle a sváteční skrze celý rok nějaká práce, dílo neb pálení ve flusárně konané býti nemá, anobrž v ty dni flusárna dokonale zavřená býti musí.“
- 47 SOKA Písek, AM Písek, kart. 547, sig. B II 29, hlavní peněžní účet za rok 1741; kn. 361, radní protokol 1750–1754, f. 280r–290r.
- 48 Srov. např. Jan MATZNER, *Franconouzové v Písku r. 1741–1742*, Výroční zpráva c. k. Vyšších reálných škol v Písku za školní rok 1893, Písek 1893, s. 3–34; A. SEDLÁČEK, *Dějiny I*, s. 361–379; Lubor LUDVÍK, *Bitka u Písku v r. 1741 – chybné datování*, Výběr 33, 1996, č. 2, s. 136–139.
- 49 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 3, kvitance za opravu flusárny z 30. 6. 1746.
- 50 SOKA Písek, AM Písek, kart. 549–554, sig. B II 32–36, hlavní peněžní účty za roky 1746–1751; kn. 361, radní protokol 1750–1754, f. 280r–290r.
- 51 Srov. A. SEDLÁČEK, *Dějiny I*, s. 402, 419–420, 436–437, 443–444; TÝŽ, *Dějiny II*, s. 26–27, 85, 111, 128–129.
- 52 NA, České gubernium-Commerciale (dále ČG-Com), kart. 27, sig. (1751) A 6. Ve výkazu z 24. 5. 1751 je nulová výroba potaše uvedena u těchto 29 panství, statků či měst: Březnice m., Bukovany st., Cachrov st., Čekanice st., Černětice st., Čkyně a Vysoká st., Dlouhá Ves st., Dolejší Krušec st., Dožice st., Drahenice p., Dub st., Horažďovice m., Horní Staňkov st., Horosedly st., Kalenice st., Kasejovice m., Kněžice st., Mírotice m., Mladějovice st., Ohrazenice st., Oselce st., Prachatice m., Strakonice m., Strakonice p., Sušice m., Štěkeň p., Vlachovo Březí p., Volyně p. a Životice p. V titulu výkazu se o nich píše, že se tam žádná potaš nepálí („welche Orthschafften keine Bothaschen brennen“). Podle sporného výkladu J. Woitsche se v těchto místech draslárny nalézaly, v čas porizení výkazu se v nich ale potaš nevyráběla. Ve výkazu původně uvedená celková výroba 1556 centnýřů je tužkou opravena na správných 1456 ctř. (u J. Woitsche 1446 ctř.). Srov. J. WOITSCH, *Žapomenutá potaš*, s. 38, 109–110, 229.
- 53 NA, Sbírka Ústředního zemědělsko-lesnického archivu, Praha, inv. č. 197, produkční tabely pro Prácheňský kraj 1752–1753. Důkladný a inspirativní rozbor produkčních tabel podává Zdeněk MARTÍNEK, *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Remeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752–1756*, Praha 2000, s. 74–76, jenž ale pro Prácheňský kraj udává 27 drasláren, a za největší z nich (a zároveň i v celé zemi) považuje draslárnu na panství Drahenice s roční výrobou 500 centnýřů potaše. V produkční tabele drahenického panství je ale uvedeno, že se odtud ročně prodává 500 strychů potaše nájemci březnické flusárny Wolfu Popperovi. Podle produkční tabele březnického panství však Popper z Drahenic nevypoušel potaš, ale popel. Drahenice jsem tedy do tabulky v Příloze č. 3 nezahrnul, proto také celkový součet výroby u Prácheňska činí jen cca 1291 centnýřů a nikoli cca 1700 centnýřů, jak udává Martínek. Mezi panství s draslárnami radí i Starosedlský Hrádek, u nějž je však potaš zmíněna pouze v té souvislosti, že ji na panství i tam po čtvrt strychu přinášejí mydláři a Židé.

- 54 NA, ČG-Com, kart. 83, sig. (1754) J 64 1–3. V druhé dochované verzi tohoto soupisu je však u Časlavského kraje místo 1500 centnýřů uvedeno 1866 centnýřů, u Klatovského kraje je hodnota 1400 centnýřů opravena tužkou na 785 centnýřů a drobnější odchylky jsou i u dalších krajů. Srov. J. WOITSCH, *Žapomenutá potaš*, s. 223–229.
- 55 SOKA Písek, AM Písek, kart. 963, sig. C 11. K potašovému monopolu Izáka Poppera a Löbla Barucha, jenž trval v letech 1764–1770, viz J. WOITSCH, *Žapomenutá potaš*, s. 146–159.
- 56 SOKA Písek, AM Písek, kart. 319, sig. App 2.
- 57 SOKA Písek, AM Písek, kart. 963, sig. C 11, protokol s Markem Kafkou z 18. 2. 1767. Izáku Markusovi bylo postupně dodáno 32 centnýřů (15. 10.), 43 ctř. (22. 10.), 11 ctř. (3. 11.), 11 ctř. (8. 11.) a 41 ctř. (27. 11.).
- 58 Srov. J. BLAU, *Die Glasmacher II.*, s. 197–198; V. KUDRLÍČKA – J. ZÁLOHA, *Umění*, s. 23 a 201; Jiří PEŠTA, *K historii Poschingerova dvora u Javorné aneb Případ žárlivého dudáka z Předních Šmauzů*, Vlastivědný sborník Muzea Šumavy XII, 2022, s. 259.
- 59 SOKA Písek, AM Písek, kn. 379, radní protokol 1763–1769, zápis ze 14. 10. 1767, bod 18: „*Inventář pozůstalosti žida Marka Kafky starším židovstvím fedrovatí snešeno.*“
- 60 NA, ČG-Com, kart. 483, inv. č. 597, sig. (1786–1795) 21/2, složka „Prachiner Kreis“. V přípisu z 22. 10. 1794 David Kafka uvedl, že se nájmu flusárny poprvé ujal před 18 lety, tedy přibližně roku 1766. Viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 4.
- 61 SOKA Písek, AM Písek, kart. 1231, sig. D II Kafka, přípis z 8. 4. 1813 s informacemi o zemřelém Davidu Kafkovi.
- 62 Ivana EBELOVÁ a kol. (ed.), *Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783 II.*, Praha 2010, s. 207; Jindřich MAREK, Karel SKALICKÝ, Irena VESELÁ, Jan HÁLEK, Klára KUČEROVÁ, Martina ŠVADLENOVÁ (eds.), *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793. III. Prácheňský kraj, Berounský kraj, Táborský kraj*, Praha 2003, s. 101; A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 66; SOKA Písek, AM Písek, kart. 1230–1232, sig. D II Kafka.
- 63 SOKA Písek, AM Písek, kart. 1230, sig. D II Kafka, přípis Jakoba Kafky magistrátu z 12. 5. 1783.
- 64 SOKA Písek, AM Písek, kart. 1230, sig. D II Kafka.
- 65 SOKA Písek, AM Písek, kart. 1230–1232, sig. D II Kafka; NA, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích (dále MŽNO), inv. č. 1532, matrika Z Písek 1786–1836, f. 6, sn. 6. K jeho úmrtí také viz Moritz GRÜNWALD, *Zur Geschichte der jüdischen Gemeinden Pisek und Mírotitz*, Písek [1885], s. [11].
- 66 K založení budské flusárny viz SOKA Písek, AM Písek, kn. 386, protokol jednací o řízení při hospodářské inspekci města Písku 1788–1801, f. 52v a 61v, zápisy z 5. 3. a 29. 10. 1791.
- 67 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 4.
- 68 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 5.
- 69 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 6; kn. 846, f. 23r–25v, v DA sn. 46–49.
- 70 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 6.
- 71 A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 45.
- 72 SOKA Písek, AM Písek, kart. 965, sig. C 28, komerční tabely pro Písek 1773–1801; NA, ČG – Com, kart. 398, sig. (1786–95) 1/2, komerční tabele pro Prácheňský kraj 1781; kart. 229, sig. (1773–83) A/1/1/32, krajská tabele 1783; kart. 300, sig. (1784–85) A 1/1, krajská tabele 1784; kart. 395–398, 402–403, 407, sig. (1786–95) 1/2, krajské tabele 1785–1787, 1789–1790, 1793. Výrobci potaše nebyli sdruženi v cechovní organizaci, označení mistr či tovaryš vycházela z úřední metodiky evidence povolání. Srov. J. WOITSCH, *Žapomenutá potaš*, s. 107–108.
- 73 I. EBELOVÁ a kol. (ed.), *Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783 II.*, s. 207.
- 74 A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 335; M. GRÜNWALD, *Zur Geschichte*, s. [6].
- 75 NA, ČG – Com, kart. 787–801, sig. (1806–1815) 20/2, výkazy o výrobě potaše v Prácheňském kraji 1805–1811.
- 76 Podle guberniálních nařízení z 8. 4. 1789 a 10. 8. 1791 bylo zásobování varen potaše poddanským popelem možné jen na základě předchozí vzájemné dohody. Roku 1789 bylo také povoleno zřizovat poddanské flusárny. Viz J. WOITSCH, *Žapomenutá potaš*, s. 73–74.
- 77 K dekretu viz Johann ROTH, *Vollständiger Auszug aller im Königreiche Böhme am Ende des achtzehnten Jahrhunderts bestehenden Gesetze*, 1. Theil, Prag 1800, s. 177–178: „...soll die Sammlung der Asche jedermann unbeschränkt gestattet sein, und die Verführung derselben aus dem flachen Lande in das obere böhm. Gebirge nicht gehemmet werden, damit niemand inner Landes in seinem Nahrungswege gestört werde.“
- 78 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 963, sig. C 11.
- 79 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 6. Podle listu Barbory Kafkové z 3. 5. 1813 podkomořský úřad odkazoval na dvorský dekret z 31. 5. 1798, publikovaný guberniálním rozhodnutím z 24. 1. 1801. V tomto dekretu se píše: „Es kömmt weder nach dem vorigen, noch dormaligen neuern Judenpatent den Juden die Befugniß zu, bürgerliche Häuser in den Städten erbeigenthümlich an sich zu bringen.“ Srov. Johann KANKA, *Fortsetzung der von Johann Roth verfaßten Sammlung aller in dem Königreiche Böhmen kundgemachten Gesetze und Verordnungen*, 14. Theil, Prag 1824, s. 356–357.
- 80 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 1, plán flusárny a okolí od J. Ackermanna z r. 1812; sig. Aff 2, plán flusárny od Ing. Sejka z r. 1812; Aff 6, elaborát z r. 1812. K Ackermannovi viz A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 366.
- 81 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 15.
- 82 Jiří WOITSCH, *Vliv proměn technologie výroby potaše na stavební podobu drasláren v 18. a 19. století*, in: Vesnické technické památky – výrobní objekty. Sborník ze semináře, Vysoké Mýto 2003, s. 31–50.
- 83 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 6.
- 84 NA, MŽNO, inv. č. 1532, matrika Z Písek 1786–1836, fol. 2, sn. 4.
- 85 SOKA Písek, AM Písek, kn. 846, f. 96r–97r, v DA sn. 119–121.
- 86 SOKA Písek, AM Písek, kn. 846, f. 104r–106r, v DA sn. 128–130; kart. 109, sig. Aff 6.

- 87 SOKA Písek, AM Písek, kn. 846, f. 97v–98r, v DA sn. 122. Svůj příbuzenský poměr k Lazaru Fürthovi popsala Barbora Káfková takto: „....*meinen anverwandtenden Lazar Fürth, der mir als Brudersohn und Schwiegersohn meiner leiblichen Schwester in doppelten Rücksicht verwandelt ist, als meinen Erben um so mehr erschen muß, da er von Kindheit auf bey mir lebet.*“
- 88 NA, MŽNO, inv. č. 1532, matrika Z Písek 1786–1836, fol. 3, sn. 4.
- 89 NA, České gubernium – Knihy židovských familiantů, Praha, inv. č. 125, sig. HBF XIII/VIII, kniha pro Prácheňský kraj – panství Strakonice, Prášily a Dlouhá Ves (1799) 1823–1848, f. 11, sn. 6. Viz též profil Lazara Fürtha (s mylným datem a místem úmrtí) na portálu Geni. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Lazar-F%C3%BCrth/6000000030592577383> [cit. 1. 2. 2024].
- 90 SOKA Písek, AM Písek, kn. 846, f. 97v–98r, v DA sn. 122. K příbuzenství Lazara Fürtha s Markem Káfkou viz profily jeho otce Abraháma Fürtha (cca 1753–23. 6. 1835) a babičky Barbory či Blumele Fürthové, rozené Káfkové (1720–23. 5. 1788) na portálu Geni. Dostupné z: <https://www.geni.com/people/Abraham-F%C3%BCrth/6000000004649850967>; <https://www.geni.com/people/Barbara-F%C3%BCrth/600000000465005095> [cit. 1. 2. 2024]. Srov. A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 81–82.
- 91 SOKA Písek, AM Písek, Městský úřad (dále MÚ) Písek, kart. 104, sig. VII 1/4, přípis Lazara Fürtha z 1. 8. 1858.
- 92 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 9 a Aff 15.
- 93 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 8 a 9.
- 94 SOKA Písek, AM Písek, kart. 319, sig. App 7.
- 95 Helena SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané v Čechách (1623) 1641–1849. Personální obsazení*, Praha 2021, s. 323, 329 (pozn. 100), 347; A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 348; TÝŽ, *Děje Prácheňského kraje*, Písek 1926, s. 205.
- 96 Srov. A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 105–106, 109–110, 120–123, 142, 146–147.
- 97 SOKA Písek, AM Písek, kn. 310, f. 4r.
- 98 NA, MŽNO, inv. č. 1532, matrika Z Písek 1786–1836, fol. 4, sn. 5, zápis z 19. 2. 1826 o úmrtí nejmenované tříleté dcery flusáře Eliase Klingera. SOKA Písek, AM Písek, kn. 1065, sig. D I 136, soupis Židů z roku 1828, Bud. př. 77: „*Elias Klinger, Flußsieder, Rosalia Eheweib, Sohn Hermann*“.
- 99 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 11: „*Die in der taborer Vorstadt nächst des Schanzgrabens stehende Flußhütte gewährt einen höchst widrigen Anblick, verengt den um die Stadt leitenden Fuhrweg und ist zudem (...) feuergefährlich. (...) so erhält der Magistrat den Auftrag mit Beachtung der diesfalls obwaltenden Rechtsverhältnisse genau zu erheben, ob und auf welche Art jene Flußhütte zur Gänze abgetragen werden könnte.*“ Srov. A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 109.
- 100 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 11, vyjádření obecního návladnictví z 11. 3., 18. 3. a 13. 4. 1830.
- 101 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 12.
- 102 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 11.
- 103 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 12, zpráva návladnictví z 18. 9. 1831.
- 104 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 12. K pastouškám viz A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 101, 128, 169 a 438.
- 105 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 13. Srov. R. VERMOUZEK, *Moravské potašárny*, s. 59.
- 106 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 14.
- 107 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 14.
- 108 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 15, protokol komise o flusárně z 10. 1. 1837.
- 109 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 14.
- 110 SOKA Písek, AM Písek, kart. 320, sig. App 9.
- 111 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 15, protokol komise z 10. 1. 1837: „*Nicht bloß die Demolirung dieses einen widerlichen Anblick gewährendes Gebäudes wegen der Verschönerung, sondern auch aus Polizeyrücksichten nothwendig seyn dürfte.*“
- 112 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 15, list podkomořského úřadu magistrátu z 28. 12. 1837.
- 113 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 15.
- 114 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 16.
- 115 SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 15.
- 116 Viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 13, přípis Pavla Vojtiška ze 4. 1. 1838.
- 117 SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 16, přípis obecního návladnictví ze 4. 1. 1838: „.... *die zu einer Brücke ähnlichen Mauern in dem Stadtgraben sich befinden, welche ohne großen Aufwand zu einer Brücke und zur Verzierung der Parkanlagen dienen könnte.*“
- 118 SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 16, přípis magistrátu z 13. 1. 1838: „*Da die Mauerwölbung über den Stadtgraben neben dem alten Flußhause zur Herstellung einer Communicationsbrücke sehr dienlich ist und für die hiesige Stadt somit vortheilhaft werden kann, so ist sie allerdings zu belassen und bloß die Demollirung des übrigen Mauerwerkes zu vollziehen.*“
- 119 SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 16, přípis obecního návladnictví z 15. 1. 1838.
- 120 A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 80 a 109.
- 121 SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 16, přípis magistrátu z 23. 1. 1838: „....*die Mauerwölbung über den Stadtgraben einstweilen zu belassen sey, indem das Material darin viel sicherer ist und im nöthigen Falle da ganz genommen werden kann.*“
- 122 SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 15 a 16.
- 123 A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 149.

- 124 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 16. Ke Grögerovi/Grégrovi a Pöschkovi viz A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 366–367.
- 125 SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 18.
- 126 SOKA Písek, AM Písek, kart. 320, sig. App 8.
- 127 Vše viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 18; kart. 320, sig. App 8.
- 128 Vyvolávací cena byla stanovena na 1 krejcar konvenční měny za 1 libru železa. Pixa vydražil kotle za 6 zl. 26 kr. a 8 zl. 23 kr., Sieber za kotle zaplatil 8 zl. 31 kr. a 13 zl. SOKA Písek, AM Písek, kart. 110, sig. Aff 15.
- 129 SOKA Písek, AM Písek, MÚ Písek, kn. 2692, kniha hlášených pro Město založená cca roku 1852, záznam č. 345 o Lazaru Fürthovi (* 1779) a jeho ženě Kateřině (* 1789), obyvatelích domu čp. 10, s poznámkami o jejich úmrtí.
- 130 SOKA Písek, Okresní soud (dále OS) Písek I, man. 1850–1897, kn. 195, rejstřík úmrtí 1853–1888, sig. F/1/1858.
- 131 SOKA Písek, AM Písek, MÚ Písek, kart. 104, sig. 1858/VII/1/4.
- 132 SOKA Strakonice, OS Strakonice, kn. 3, rejstřík úmrtí 1851–1879, č. 187/1859, č. j. 5448, záznam o úmrtí kupce Lazara Fürtha z Bezděkova. (Za vyhledání záznamu patří můj dík PhDr. Liboru Staňkovi, Ph.D.) Že jde o bývalého nájemce písecké flusárny („*Lazar Fürth aus Písek in Bezděkau gestorben*“), dokazují podací záznamy z 29. 10. a 10. 12. 1859 píseckého soudu odkazující přímo na strakonické č. j. 5448. Viz SOKA Písek, OS Písek I, man. 1850–1897, kn. 24, podací protokol 1859, č. j. 4763 a 5499.
- 133 SOKA Písek, AM Písek, kn. 310, f. 43v.
- 134 Dne 5. 9. 1837 to před zástupci obce uvedl Lazar Fürth. Viz SOKA Písek, AM Písek, kart. 109, sig. Aff 18.
- 135 Do své první pražské služby Axamitová nastoupila roku 1836, možná už o rok dříve, do Písku se vrátila v květnu 1839. Viz Jiří PEŠTA, *Pověsti a zprávy o nadpřirozených úkazech v pamětech písecké měšťanky Marie Axamitové*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2021, Písek 2022, s. 109–113.
- 136 Josef Viktorín Ledecký († 1748). K němu viz pozn. 12.
- 137 Ignác Kornelius Paykert († 1770). K němu viz pozn. 34.
- 138 Ferdinand Ignác Rotter, od roku 1704 radní služebník, v letech 1714–1734 radní písař a v letech 1740–1742 městský primas. Viz A. SEDLÁČEK, *Dějiny II*, s. 360 a 362.

Po stopách nejstaršího českého loveckého šperkařství. Příběh písecké zlatnické rodiny Weberů

JAN KOUBA

Málokteré české město se může pyšnit takovým bohatstvím lesů jako jihočeský Písek. Není tedy divu, že ve městě vznikla jedna z prvních lesnických škol v Čechách. Méně známá je již skutečnost, že právě v Písku se pod rukama zlatníka Karla Webera začala na konci 19. století psát historie českého loveckého šperkařství.¹

Prvním členem stříbrnického klanu Weberů v Písku však byl však již otec Karla Webera František Xaver², který do města na Otavě zamířil v polovině 19. století a krátce na to zde založil malou klenotnickou firmu. Asi těžko mohl tušit, že podnik, který svou produkcí nikterak nevybočoval z řady konkurentů, dosáhne za pár desítek let světového věhlasu.

František Xaver se každopádně v Písku dobře zabydlel, čemuž napovídá jeho účast v řadě městských spolků, v zastupitelstvu a rovněž funkce velitele zdejšího **sboru ostrostřelců**.³ Jeho prvním píseckým sídlem byl známý dům U Slona v blízkosti Kamenného mostu, později – s prvními úspěchy – přesídlil na roh tehdejšího Velkého rynku, tedy na hlavní písecké náměstí. Dům čp. 24, kterému se v Písku říkalo „U Pámbíčků“⁴ a který Weber v letech 1868–1869 velkoryse přestavěl, se stal na více než půlstoletí centrem českého loveckého šperkařství. Dnes bychom jej však hledali marně, na přelomu 70. a 80. let 20. století byl zbořen a na jeho místě byl vystavěn obchodní dům Luna.

O sortimentu Františka X. Webera a jeho specializaci není dnes již téměř nic známo, chybí i jakýkoli výrobek s jeho signací.⁵ Byl však určitě prvním zlatníkem, který začal do svých šperků zasazovat broušené drahé kameny nalezené v geologicky významných Píseckých horách. Faktu ostatně napovídá i nápis v jednom z pozdějších katalogů, popis firmy zní „*První závod věnovaný reprezentaci našeho domácího průmyslu z beryllu, vltavínu a překrásných otavských perli*“.⁶ Jednalo se hlavně o drahokamové odrůdy berylu z lomu U Obrázku. Poprvé tak učinil pravděpodobně krátce po roce 1888, v němž se mu dostaly do rukou úlomky vzácného minerálu nalezené tamními dělníky. Zkušený klenotník v nich hned poznal drahokamový beryl, vzorky si nechal v Turnově vybrousit a poté z nich zhotovil několik prstenů. Ty se setkaly s velkým úspěchem a Weber tak začal vyrábět šperky s fazetově broušenými píseckými heliodory a akvamaríny stále častěji. Do zlata či stříbra zasazené písecké drahé kameny byly na konci 19. století k dostání nejen v Čechách, ale i v řadě míst Rakouska–Uherska, včetně Vídně a Budapešti. Šperky Františka X. Webera nechyběly ani na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v Praze v roce 1891.⁷

Obr. 1 | Brož s grandlemi v podobě kapradiny, soukromá sbírka.

Františkův syn Karel Josef Dominik Weber se narodil 4. srpna 1864, tedy ještě v době, kdy rodina žila v domě U Slona. Brzy bylo jasné, že jeho bratr František⁸ ani sestra Marie⁹ řemeslo po otci nepřevzou. Karel tak neměl na vybranou. Vyučil se jednak u svého otce, jednak v letech 1878 – 1882 v Rytířské ulici na Starém Městě pražském u zlatníka Františka Fischera. Pobyt v Praze mu přinesl ještě jednu životní změnu – v hlavním městě se zamiloval a přivezl si odtamtud do Písku manželku.¹⁰

Na výrobu loveckých šperků se Karel Weber začal zaměřovat od roku 1891, tedy ještě v době, kdy firmu řídil jeho otec. O důvodech, které ho přivedly k mysliveckým trofejím, můžeme jenom spekulovat. Byla to inspirace ze zahraničí? Osobní lovecká vášeň? Obchodnická předtucha? Ať tak či onak, mladý písecký zlatník se vydal na pole v Čechách dosud neorané. Žádný ze zdejších šperkařů se na zasazování loveckých trofejí do drahých kovů nespecializoval. Každopádně již v roce 1894, kdy od otce plně převzal firemní řízení, nebylo žádného sporu, jakým směrem se jeho podnikání vydá.¹¹

Hned jeho první obchodní katalogy vytištěné na konci 19. století prozrazují začnou šíři možností, jak si tehdejší lovec mohl uchovat ve zlatě či stříbře vzpomínku na svůj úlovek. Každý šperk byl výsostný originál, ostatně ve svém snad vůbec prvním katalogu Karel Weber psal: „*Myslivecké skvosty hotoví se v mé dílně dle vzorů přírodních; jsou to tedy výrobky umělé práce ruční, kterouž neračte stotožňovati s hromadnou prací továrnickou. Uvádím šperky druhů nejoblíbenějších, ku přání mohu je však zhotoviti ve provedení jiném a dle kreseb zaslaných, k čemuž zapotřebí doby 6 až 14 dní.*“¹²

Vzhledem k různým velikostem, barvám a tvarům dodaných jeleních zubů či liščích trháků se i následná kovová montáž trochu lišila od v katalogu vybraného vzoru. Trofeje, které Karel

Obr. 2 | Detail jehlice do kravaty, soukromá sbírka.

Weber od myslivců i vykupoval, doplňoval nejčastěji vegetabilními motivy z barevného zlata – dubovými či lipovými lístky, jedlovými nebo borovicovými ratolestmi, žaludy apod. K zoomorfním námětům patřily figurky bažantů, tetřevů, lišek, hlavy jelenů či jiné spárkaté zvěře. Materiálem bývalo vedle zlata i stříbro či vzácně platina, z doprovodných drahých kamenů pak písecký zlatník nejčastěji používal chrysoprasy, z Polska dovážené polodrahokamy, které vynikaly jablečně zelenou průsvitnou barvou. Oblíbenou součástí jeho šperků ale byly i vltavíny a otavské perly.

Katalogy i muzejní a soukromé sbírky prozrazují, že k nejčastějším přáním Weberových zákazníků patřily prsteny a jehlice do vázanek. Mezi dalšími se hojně vyskytují honosné

Obr. 3 | Karel Weber (v rohu) se svými zaměstnanci v dílně na Velkém náměstí v Písku, soukromý archiv.

náhrdelníky a jednodušší koliéry, nechybí náušnice, náramky a brože. Již méně častými byly klipsy k hodinovým řetízkům, kloboukové ozdoby, tabatěrky a cigaretové špičky. V průběhu let se variabilita nabízeného sortimentu stále rozšiřovala, katalogy zvětšovaly formát i počet stran. Kromě lesníků a myslivců bývali zákazníci nejčastěji pánové a dámy z aristokratických a vyšších vrstev společnosti konce 19. století,¹³ které v průběhu 20. století nahradili nejprve zámožní měšťané a v jeho druhé polovině, tedy v době, kdy se lovecké šperky v Písku stále ještě vyráběly, ale z Weberových motivů pouze vycházely, si je pořizovali socialističtí prominenti.

Vzrůstající obliba výrobků ubezpečila Karla Webera, že po loveckých špercích je v Čechách mimořádná poptávka. Velkým úspěchem bylo právo používat císařského orla ve štítu a pečeti firmy, získané v roce 1908. O dva roky později se podniku dostalo cti stát se nejenom dvorním dodavatelem Karla Habsburského, synovce Františka Josefa I., pozdějšího rakouského císaře Karla I., ale i jiných panovnických dvorů.¹⁴ Díky svým úspěchům se Karel Weber stal důležitou postavou v tehdejší klenotnickém světě, svoji tvorbu prezentoval na vídeňských veletrzích (kromě jiných na I. lovecké výstavě ve Vídni v roce 1910), obdržel řadu čestných medailí a diplomů a byl členem Svazu mistrů klenotnických, zlatnických a stříbrnických v Československé republice.

Obr. 4 | Karel Weber, syn Jan a jeho manželka Ludmila (rozn. Husáková) a jejich syn Jan, soukromý archiv.

Především ale rozšiřoval výrobu a začal expandovat nejenom po Evropě, ale třeba i v USA. Za I. republiky dosáhla jeho produkce vrcholu, zákazníci vybírali v katalogích zasílaných poštou ze stovek položek. Proslulost jeho a jím zhotovovaných výrobků dokládá například i skutečnost, že se staly námětem jedné z knih populární spisovatelky Anny Sedlmayerové. Její román s názvem *Grandlová brož* vyšel roku 1962 a písecký zlatník v něm dokonce hraje jednu z důležitých postav.¹⁵

Spolu s manželkou Marií přivedli na svět pět synů, v pořadí čtvrtý Václav zemřel v den svého narození.¹⁶ Za svého nástupce považoval druhorozeného Pravoslava. Ten byl již při svém studiu na Umělecko-průmyslové škole v Praze autorem řady návrhů a několik secesních šperků i sám vyrobil. Plány nadějněho zlatníka a celé rodiny však ukončila I. světová válka, Pravoslav musel narukovat a na východní frontě zahynul.¹⁷ Nejstarší syn František se stal veterinářem v Týně nad Vltavou.¹⁸ Třetí ze synů, Karel, sice vystudoval Odbornou školu zlatnickou v Praze, ale později dal přednost dráze bankovního úředníka.¹⁹ Řemeslo a tím i celou firmu tak převzal od otce 1. března 1932 nejmladší syn Jan, ač to nikdy neplánoval.²⁰

Jan Evangelista Maria Weber, třetí v pořadí v píseckém klenotnickém klanu, se narodil 29. srpna 1902. V letech 1917–1920 absolvoval tři ročníky Odborné školy pro zlatníky, stříbrníky, kle-

Obr. 5 | Na rohu dnešního Velkého náměstí stál dům přestavěný F. X. Weberem až do roku 1980, kdy jej nahradil obchodní dům Luna, soukromý archiv.

notníky, ryjce, pasíře a ciseléry v Praze. Následně získával zkušenosti u různých mistrů, např. u Karla Štěpána v Praze či u svého otce. Stejně jako on prošel od 1. října 1921 do 28. června 1922 školením u rakouského zlatníka Friedricha Arenze v Bad Ischlu. V letech 1922–1923 studoval na Umělecko–průmyslové škole v německém Pforzheimu. Po převzetí firmy nadále úspěšně podnikal pod otcovým jménem, zachovával jeho výrobní značku a hlavně tradici výroby.²¹ O tom, co mu nejčastěji prošlo pod rukama, ve třicátých letech sám napsal: „*Na prvním místě nutno jmenovati trofeje naší zvěře vysoké – jelení – její kelce, též osny (grandle) zvané, jež jsou a zůstanou nejkrásnějšími trofejemi, jež lze použít i do nejjemnějších šperků. Dalšími trofejemi zvěře jelení jsou parohy, jelení kůže – deka, a pak jelení hřívá, z které se vážou štětky za lovecký klobouk. Z ostatních trofejí naší zvěře nutno jmenovati srnčí parůžky, zvláště parůžky zakrslíků svým tvarem a velikostí se k zpracování na šperk výborně hodí, kdežto jednotlivé parůžky, případně i schozy lze zpracovati na pečetička, na držátka jídelních příborů a podobně. Trofejemi zvěře černé jsou její zbraně – tesáky, a její hřívá, či lépe řečeno štětiny poskytují materiál na poněkud snad kuriosní, ale přitom opravdu praktickou štětku. Z lovných opeřenců jsou trofejemi nejkrásnější píčka na křídle, hlavně známá “malířská” píčka sluky, ač i naše ostatní pernatá zvěř dává velmi zajímavá píčka, hlavně bažant, divoká husa a kachna; krásně zbarvená péra se zajímavým fáborem má náš největší lovný pták drop. Trofejemi našich kurovitých – tetřeva a tetřívka – jsou péra ocasní, tzv. tatrče.*

Obr. 6 | Nové sídlo rodiny Weberových vyrostlo v Nádražní ulici v roce 1931, soukromý archiv

Z naší dravé zvěře jsou nejznámější liščí, kuní, vydří a jezevčí špičáky, nesprávně, ale obecně též trháky zvané. Jezevec mimoto dává též chlupy na oblíbenou černobílou štětku. U dravých ptáků jsou vlastními trofejemi spáry jejich stojáků a z jejich peří, hlavně orlů a sov, zhotovují se dříve tak oblíbené vějíře.“²²

Vášnivý filatelista Jan²³ sice pokračoval ve vzorech svého otce, ale sídlo firmy změnil – z Velkého náměstí se v roce 1931 přestěhoval do Švehlovy (dnes Nádražní) ulice do nově vystavěného domu čp. 1134. Plány puristické novostavby, připomínající kompozicí oken domy navrhované Adolfem Loosem, vypracoval pražský architekt a písecký rodák Jan Šebánek. Dílenský provoz byl zřízen v suterénu, do přízemí a I. patra navrhl architekt jeden velký a dva menší byty.²⁴

V roce 1939 se stal předsedou nově ustanoveného Živnostenského spolku hodinářů a zlatníků v Písku. Firma fungovala i za II. světové války, pod Janovým vedením zde pracoval dílovedoucí Jaroslav Kvasnička, tovaryšové Josef Kostohryz, Jaroslav Paclt a Bohumil Hrach a učeň František Hrach. Z prosperujícího podnikání, respektovaného postavení či zánovních dílen se však Jan neradoval dlouho. Těsně před koncem II. světové války, 12. dubna 1945, totiž náhle zemřel na selhání srdce. Vdova Ludmila, Janova někdejší pražská spolužačka a tím pádem rovněž zlatník-

Obr. 7 | Pohřební procesí s rakví Karla Webera. Věhlasný zlatník zemřel 19. září 1939 a o tři dny později byl pochován na Svatotrojickém hřbitově, soukromý archiv.

ce,²⁵ následně živnost převzala, brzy však dílnu pronajala dosavadnímu zaměstnanci Jaroslavu Kvasničkovi.²⁶ I jemu však podnikání brzy skončilo, tentokrát vinou nuceného převzetí firmy národním podnikem Soluna, družstvem zlatníků v Praze, dne 1. ledna 1951. Soluna ve spolupráci s píseckým ONV rozhodla dosavadní soukromý závod začlenit do svého družstva a pokračovat zde „ve výrobě a opravách zlatého a stříbrného zboží a hodinkových pouzder“. Ludmila Weberová musela Písek opustit, v bytě po její rodině se usídlili komunističtí prominenti, v menších bytech mohli dál bydlet zaměstnanci podniku. Pod správou pražského družstva zlatnictví fungovalo až do roku 1953.²⁷ Následně se dřívější provozovna rodiny Weberů dostala pod družstva kovovýroby Znak a od roku 1963 pod lidové výrobní družstvo Jihokov.

Zatímco jméno a značka Karel Weber zanikla, o obor, který písecký šperkař založil, byl nadále zájem. Lovecké šperky se vyráběly pod značkami Jihokov (dokonce na stejném místě – v domě, který si dal Jan Weber postavit v Nádražní ulici) a Karat (brněnské družstvo pod vedením Jiřího Drlíka). V roce 1993 zakoupil výrobu od Jihokovu jeho dosavadní zaměstnanec Emil Bolek a v Žižkově ulici v Písku pokračuje jeho firma Webgold v tradici výroby loveckého šperku dodnes.

Výstava „WEBER – grandlí král“, která se pod záštitou starostky města Písku konala v roce 2022 v Malých výstavních síních Prácheňského muzea, představila ukázky z výjimečného umění Karla Webera. Jednalo se o předměty pocházející z rodinných soukromých sbírek potomků píseckého

zlatníka, dále o šperky ze sbírek muzea, například ty, které podle starých vzorů vyrobil a roku 1966 muzeu věnoval bývalý zaměstnanec a následně pracovník Jihokovu Jaroslav Kvasnička²⁸, dále katalogy dokumentující značnou šíři nabízeného sortimentu, a i nástroje, s jejichž pomocí Weberovi své kdysi tak oblíbené šperky zhotovovali. Téměř zapomenutá tradice tak opět ožila a připomněla, že na začátku 20. století odebíral zlatnické výrobky z malé dílny na rohu píseckého Velkého náměstí samotný císař.

POZNÁMKY:

- 1 Z dosavadní literatury: Dana STEHLÍKOVÁ, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 2003, s. 540; Věra VOKÁČOVÁ, *Lovecký šperk*, in: Klenotník hodinář, roč. 4, č. 5, 1998, s. 33–35; Věra VOKÁČOVÁ, *O loveckém šperku a jedné firmy v Písku*, in: Umění a řemesla, č. 1, 1998, s. 47–49. Za spolupráci na aktuálním článku děkuje autor potomkům píseckého zlatníka – Petru a Pavlovi Weberovým, Janě Dlouhé, Pavlu Hofferovi a Ivo Weberovi. Za konzultace vděčí historičce umění Daně Stehlíkové a za pomoc s dohledáváním archivního materiálu Jiřímu Peštovi.
- 2 František Xaver Weber se narodil 3. prosince 1827 v Českém Krumlově čp. 16 Josefu Weberovi a jeho ženě Tereze. Josef Weber zde minimálně od roku 1821 působil jako stříbrník. Již v roce 1819 však od schwarzenberského inženýra Josefa Langweila za 4000 zlatých zakoupil dům na náměstí čp. 15, v knize trhových smluv pro Vnitřní Město je kupec uveden jako „stříbrník z Vimperka“. Jeho syn František se 23. března 1860, tedy již po přestěhování do Písku, oženil s Marií, která pocházela ze strakonické obchodnické rodiny Karla a Terezie Kalsrových. Zemřel v Písku 11. března 1905. Za informace o Josefu Weberovi děkuje autor článku PhDr. Jolandě Minářové, ředitelce SOKA Český Krumlov.
- 3 Z nekrologu v *Otavanu* 18. března 1905 „...zemřelý patřil k nejváženějším občanům zdejší, čehož příčinou byla nelíčená sousedská bodrost, ryzí poctivost a příčinlivý obchodní duch, kterými ze skrovných počátků dodělal se závodu, jehož dobrá pověst sahá daleko za obvod místních poměrů. Zesnulý zúčastnil se v píseckém pluku „Wocher“ tažení v letech 48tých, jak do Vídně pod Windischgractzem tak do Uher a pod Radeckým v Itálii. Zejména velícím generálem hrabětem Šlikem vyslán byl jako kurýr z Totisu v noci podél Dunaje na pustu Čom uprostřed pozstalých Košutovců o pomoc k rak. podřízenému generálu. V době, kdy zaváděno české velení u zdejšího sboru c. k. priv. měšťanských ostrořelců, cvičil údy gardy zdejší dle názvosloví Tyršova a vojenského, a zúčastnil se vůbec horlivě pokud to zdraví a stáří dovozovaly spolkové ruchu. Projevem všeobecné úcty k zesnulému byl pohřeb jeho v úterý odpoledne se všemi poctami za nesečtné účasti obecnstva na hřbitov u sv. Trojice vykonaný.“
- 4 Viz August SEDLÁČEK, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou II.*, Písek 1912, s. 385.
- 5 V archivních materiálech lze dohledat např. pozlacení kalicha do putimského kostela sv. Vavřince (1865) či výroba postříbřeného osudí (1866), viz SOKA Písek, AM Písek, sign. D II Weber, kart. 1499.
- 6 Karel WEBER, *Cenník šperků mysliveckých zlatých i stříbrných*, In: *Zvláštní příloha „Loveckého obzoru“*, *Písecký oznamovatel*, č. 14, 1897, nestr.
- 7 Více Jaroslav CÍCHA, *Obchod s minerály píseckých pegmatitů a jejich využití jako drahých kamenů*, In: *Minerál speciál*, 2009, s. 35–37.
- 8 František Weber (22. listopadu 1862 — 3. května 1931) pracoval jako městský oficiál a jako kustod píseckého muzea. Jeho jediný syn Jaroslav (25. dubna 1906 — ?) si 20. září 1946 nechal změnit příjmení Weber na Tkalský.
- 9 Marie Weberová (6. listopadu 1870 — 31. března 1953), manželka známého píseckého lékaře Františka Bláhy (28. března 1861 — 18. března 1937).
- 10 Jeho vyvolená, Marie, byla dcerou zlatníka, u kterého se učil, Františka Fischera a jeho manželky Terezie, rozené Oplatkové z Kochánku. Narodila se 26. února 1868, svatbu s Karlem pak slavili v Praze u sv. Havla 12. dubna 1891. Zemřela 8. května 1926.
- 11 Ve stejném roce se stal i soudním znalcem pro „obor zlatnictví, potažmo zlatého a stříbrného zboží, jakož i drahokamenů.“
- 12 Karel WEBER, *Cenník*, nestr.
- 13 „Nejbližšími přáteli a zákazníky Weberovými byli členové knížecího rodu Schwarzenbergů a kdykoliv zavítali do Písku, neopoměli zastaviti se v dílně Weberově“ viz *Pošumavský kraj* ze dne 15. listopadu 1939.
- 14 *Jihočeská jednota* z 3. 10. 1939.
- 15 Z předmluvy: „Grandle, to jsou dva zvláštní, vzácné zuby, které jsou při složení laně trofejí tak jako při složení jelena jeho parohy nebo jehlovitá, tvrdá pírka ze zastřelených sluk. A z těchto grandlí dělal jedinečný myslivecký zlatník Karel Weber v Písku překrásné věci pro ženy myslivců. Byla to velká událost, když tatínek tajně, aby maminka nevěděla, nakreslil snítku kapradí, několik žaludů a větvičku smrku do půvabných, nadechnutých kytic a pan Weber z Písku vytepal zlato podle těchto vzorů a žaludové misky naplnil zeleným chrysoprasem. Byl to hezký a vzácný dar, a maminka, ač to nikdy sama nenosila, to ukazovala každému, kdo k nám přišel.“ Anna SEDLMAYEROVÁ, *Grandlová brož*, Praha 1962, s. 14.

- 16 Václav Weber (10. března 1899 – 10. března 1899).
- 17 Pravoslav Weber (3. září 1893 – 28. října 1914) zahynul v Haliči u obce Skoloszów během potyček rakousko–uherské a ruské armády.
- 18 František Weber (29. ledna 1982 – 8. března 1962) promoval na Vysokém učení zvěrolékařském ve Vídni v roce 1915. Po letech V Týně nad Vltavou odešel do Prahy, kde pracoval jako vrchní veterinární komisař.
- 19 Karel Weber (6. října 1894 – 23. dubna 1963) pracoval jako komerční ředitel v Ústí nad Orlicí.
- 20 Z testamentu Marie a Karla Weberových 4. srpna 1920: „...doutáme, že sourozenci František a Karel Weberovi nebudou rušit tuto naši poslední vůli uvážujíce, že jsou dobře zaopatřeni a že jejich bratr Jan Weber sešel se studií jedině na naše přání, aby náš závod zlatnický v domě po desetiletí trvající nezašel...“.
- 21 Ostatně Karel Weber ještě dlouho po předání firmy na syna a jeho zaměstnance dohlížel. Viz Ludvík ŠTĚTKA, *České šperky myslivecké (z mého píseckého výletu)*, Myslivost, roč. XXXVII, 1932. „Stisknete mléčrady i poctivou ruku starého žoviálního pana Karla Webra, seniora firmy, který svým uměním potěšil už tisíce starých českých lesníků a myslivců a který stále ještě v závodu přihlíží pečlivým pracem, dbaje svého dobrého jména, v čemž nebude jistě zklamán, neboť o synovi jeho možno směle říci, že – jablko nepadlo daleko od stromu!“.
- 22 Z korespondence Jana Webra – soukromá sbírka.
- 23 Nekrolog ve Večerním Českém slovu jej dokonce označil za „sloup píseckých filatelistů“ a připisuje mu největší zásluhy za tehdejší rozvoj píseckého filatelistického kroužku. Viz *Večerní České slovo* ze dne 18. dubna 1945.
- 24 Viz Eva ŽÁČKOVÁ, *Meziválečná architektura ve Strakonicih, Písku a Blatné – 2. část*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech, roč. 41, č. 2, 2004, s. 107. Dům patřil rodině až do konce roku 1975, kdy ho stejnojmenný syn Jana Webra prodal výrobnímu družstvu Jihokov. O dva roky později došlo ke stavebním úpravám, při kterých došlo k přesunutí dílen ze suterénu do přízemí na úkor jednoho z bytů. Archiv Stavebního odboru v Písku, Nádražní 1134.
- 25 Ludmila Husáková se narodila 24. října 1902 v Kladně, školu dokončila rok po Janovi – v roce 1921. Za Jana Webra se provdala 9. srpna 1924 v Praze na Smíchově a záhy se do Písku přestěhovala.
- 26 Stalo se tak 12. května 1946. Jaroslav Kvasnička (nar. 18. listopadu 1893) ve firmě zůstal i po následném znárodnění.
- 27 D. STEHLÍKOVÁ, *Encyklopedie českého zlatnictví*, s. 467.
- 28 Jedná se o přírůstková čísla 267–272/66. Na výrobu šperků použil Jaroslav Kvasnička zlatý náramek, který původně muzeum zapsalo do svých sbírek pod číslem 55/61, později však rozhodlo o jeho vyřazení a znovupoužití drahého kovu.

Tenorista „Zápisníku zmizelého”. K životu lékaře MUDr. Oskara Taubera

JOSEF MOTYKA

Mapování píseckého hudebního prostředí první republiky se neobejde bez osobností, jejichž pobyty ve městě Písku zanechaly významný odkaz. Ten si zasloužil pozornost celé řady badatelů. Mezi významné návštěvníky města patřil mimo jiné skladatel Leoš Janáček. Odborná i laická veřejnost v souvislosti s Janáčkem a jeho pobyty spojuje především jeho důvěrné přátelství s Kamílo Stösslovou. Záměr příspěvku je ilustrovat jinou část píseckých kontaktů Leoše Janáčka, a to se zřetelem na život a veřejnou aktivitu MUDr. Oskara Taubera. Tauberova participace na provedení Janáčkových skladeb¹ se objevuje v několika publikacích zaměřených na regionální kulturní historii.² Zmínky o Tauberovi může pozorný badatel zaznamenat nejen ve věci aktivit spojených s hudbou, ale také v souvislosti s jeho tragickým osudem během holocaustu.

Oskar Tauber se narodil 14. února 1880 v Přerově v německy mluvící židovské rodině.³ Oskarův otec se živil jako obchodník se smíšeným zbožím. Vedle této profese Heinrich (popř. Jindřich) Tauber vykonával funkci radního tamní Politické obce israelské. Nelze současně vyloučit, že mezi příbuzné Tauberových patřil rabín, doktor Jakub Tauber.⁴ Z domu číslo 9, později lokalizovaného na současném Žerotínově náměstí, mladý Oskar docházel na přerovské reálné gymnázium. Zde ve svých osmnácti letech dokončil zkoušku z dospělosti.⁵ Během tohoto absolutoria se poprvé zapojil do aktivity, jež utvořila předpoklady pro jeho pozdější kulturní aktivity. Téma k rétorickému cvičení neslo název „O některých zvláštnostech dramatické tvorby Shakespearovy“ a tato zkouška se konala za přítomnosti učitele a literárního historika Jana Kabelíka. Přestože Tauber pocházel z německy mluvící židovské rodiny, cvičení proběhlo v českém jazyce.⁶

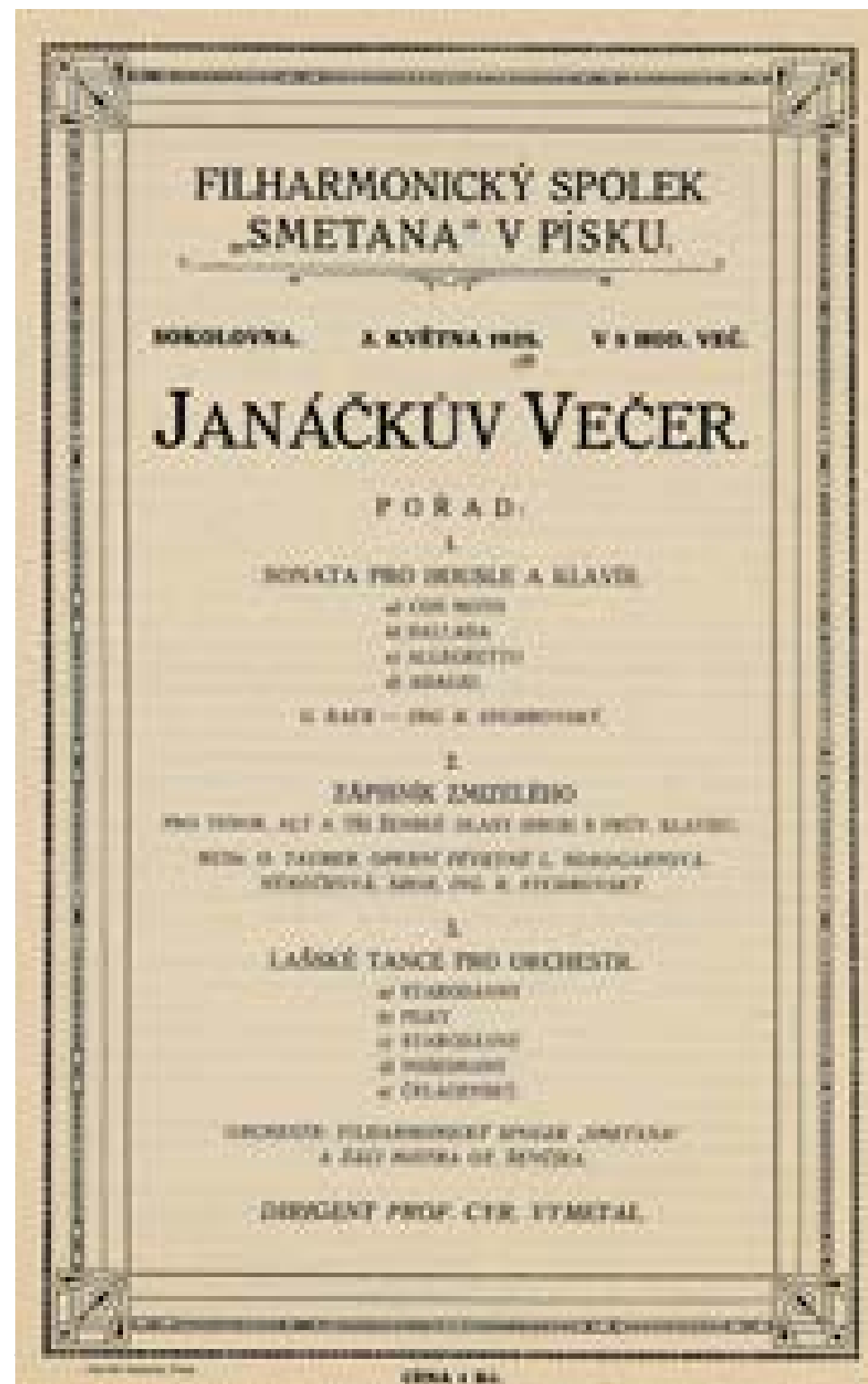
Po maturitní zkoušce v létě 1898 Oskar Tauber pokračoval ve studiu medicíny na vídeňské univerzitě, kterou dokončil v roce 1904.⁷ Návrat ze studií do rodného Přerova však nevedl k jeho trvalému uplatnění v rodném městě. Přibližně o čtyři roky později zahájil svou lékařskou praxi v Novém Jičíně. Zde současně obýval byt v domě na dnešním Masarykově náměstí čp. 45.⁸ V době svého působení hovořil se svými pacienty německou řečí. Šlo o obvyklou praxi, kdy v závěru existence rakousko – uherské monarchie většina židovského obyvatelstva hovořila výhradně německy. V Novém Jičíně rovněž došlo 13. dubna 1919 ke sňatku, který vzhledem k jeho protějšku jiné víry proběhl civilně.⁹ Do tohoto manželství s vdovou Alžbětou Jeřábkovou se narodily dvě děti, dcera Věra a syn Otto.¹⁰

Prostředí nového působiště, jihočeského města Písku, nebylo pro Tauberovi zcela neznámé. Bezpochyby znali blízké Hradiště, po náboženské stránce příslušné do Putimi. Odsud pocházela Alžběta Tauberová, dcera místního hostinského Augusta Brejchy.¹¹ O začátku Tauberovy činnosti v Písku informuje místní tisk datem 16. května 1923, kdy zahájil lékařskou praxi.¹² Jeho první ordinace ve městě se nacházela na Kollárově ulici již na jaře zmíněného roku. Ordinační hodiny probíhaly denně od půl deváté do desáté hodiny dopoledne a poté od dvou do čtyř hodin odpoledne. Ačkoliv týdeník Písecký kraj uvádí lokaci domu Kollárova 31¹³, je možné specifikovat adresu na Kollárova 21 (dnešní čp. 731) v domě stavitele Emanuela Hrubce.¹⁴

Práce praktického lékaře kromě ordinačních hodin znamenala také přítomnost u zásahů na místech různých nehod a neobvyklých událostí. O těch informují dvě stěžejní dobové noviny Otavan a Písecké listy. Kupříkladu zajišťoval ošetření účastníkům pouliční rvačky dvou skupin mladíků v noci na 9. června 1927.¹⁵ Péči o pacienty zajišťoval nejen ošetřením, ale i zajištěním dopravy, tak jako v případě slévačského učeně Václava Žofky ze Smrkovic. Ten v Rourovně zakopl a rozžhavené tekuté železo si vylil na obě nohy. Po brzkém dopravení do města se ho ujal doktor Tauber a popálení bylo ošetřeno. Na žádost pacienta nechal tento lékař dopravit učeně do Smrkovic, kde žili jeho rodiče.¹⁶ Dne 24. září 1929 došlo v Protivíně ke srážce vlaků. Osobní vlak z Prahy najel na lokomotivu nákladního vlaku se služebním vozem. Po prudkém nárazu došlo k rozbití dvou vagonů. Několik desítek osob, které byly poraněny, ošetřovalo několik lékařů (konkrétně z Písku sedm), mezi nimiž byl i doktor Tauber.¹⁷ U jiných podobných záležitostí však nešlo vždy pouze o léčení či ošetření, ale také o povinnost konstatovat úmrtí.

Kromě profese lékaře Tauber vstoupil do píseckého společenského života také jako hudebník. Ačkoliv není spolehlivě známo, jaké byly jeho hudební začátky, nelze vynechat sdělení v dopise, poslaném pedagogem a hudebníkem Aloisem Kodlem hudebnímu skladateli Leoši Janáčkovi: „*Slovutný Mistře a Pane! Ž čísel, která nám navrhuje, provedeme i. Zápisník zmizelého. Solo zazpívá buď Závřel neb Dr. Tauber, který má pěkný lyrický tenorek do c. Jest absolventem židovské školy cantorské [!] a zpívá rád a velice dobře*“.¹⁸ Vztah k židovskému původu provázal doktora Taubera během jeho příchodu do Písku. Z části dopisu Aloise Kodla je sice patrné, že měl blízko k činnosti židovského kantora, avšak tuto činnost v Písku nevykonával. Zmíněná pozice je neodmyslitelně spojená se zpěvem. Tauberovy zkušenosti z neznámé kantorské židovské školy mohly zůstat u samotného zpěvu. V této věci stojí za zmínku jeho hudební podíl na synagogální hudbě. V písecké synagoze během své působnosti zpíval rabín Žibřid Grünberger. Jaroslav Mácha přirovnává Grünbergerův zpěv k barytonu. Kvalita tohoto zpěvu měla být dokonce koncertním požitkem. Mácha navíc doplňuje pozdější pěveckou aktivitu tohoto

Obr. 1 | Plakát s programem Janáčkova večera 2. května 1925 v písecké Sokolovně.
Ze sbírek Prácheňského muzea v Písku, inv. č. HF12976, č. 2.

Obr. 2 | MUDr. Oskar Tauber (v zadní řadě vpravo) ve společnosti Leoše Janáčka v bytě manželů Stösslových. Fotodokumentace Prácheňského muzea v Písku.

rabína o spolupráci Oskara Taubera zpívajícího tenorem.¹⁹ Ve věci židovské obce byl Tauber dokonce zvolen náhradníkem do zastupitelstva místní židovské obce.²⁰ V případě odchodu či nemožnosti vykonávání funkce zvoleného člena zastupitelstva tak měl během jeho volebního období tohoto člena zastoupit.²¹

Znamější veřejná aktivita je spojena s jeho členstvím v jenom z nejtradičnějších píseckých hudebních spolků, Filharmonickém spolku Smetana. Ten se od roku 1909 stal nezbytnou součástí píseckého veřejného života. Řady spolku tvořily známé osobnosti z veřejného života města, ale i významní hudebníci jako například Cyril Vymetal. Čestným předsedou spolku se stal profesor Otakar Ševčík.²² V roce 1924 došlo k oslavám nedožitého stého výročí narození Bedřicha Smetany, kdysi pobývajícího ve městě. Tento rok přibližuje i jiná důležitá událost. Písek navštívil hudební skladatel Leoš Janáček.²³ Jeho kontakty s Pískem se dotýkaly několika blízkých kontaktů, díky nimž Písek opakovaně navštívil. Po smrti básníka Adolfa Heyduka

komunikoval s dalšími kolegy a přáteli, jakými, kromě Ševčíka a Vymetala, byl například Alois Kodl a mimo jiné manželé Stössselovi. Poslední jmenovaní však měli odlišné zázemí, které s hudbou zdánlivě pojily Janáčkovy návštěvy ve městě. K tomu patřila organizace tzv. *Janáčkovy večery*. Prostřednictvím Kamily Stösslové tak začala komunikace s píseckými hudebníky, zejména zmíněným Kodlem. Průběh a výsledek těchto snah zprostředkovává korespondence Leoše Janáčka nebo místní tisk.

Pokud jde o Oskara Taubera, jeho role v *Janáčkově večeru* vznikla po složitém jednání, jež mělo v Písku uvést významné skladby tohoto skladatele. S návrhem, který měl obsahovat výběr Janáčkových skladeb, se hovořilo i o obsazení. V této věci Janáček preferoval složení: tenorista Karel Zavřel, klavírista Jan Heřman, houslista Karel Hoffmann, České kvarteto a dechové sexteto České filharmonie. Jak se ukázalo, vše se pro Písek jevilo jako velmi náročné na výdaje a organizaci. Nakonec se ustálilo, že v této věci bude nadále figurovat Filharmonický spolek Smetana a půjde o skladby: „Zápisník zmizelého“, „Sonátu pro housle a klavír“, „Smyčcový kvartet“, „Lašské tance“ a klavírní cyklus „V mlhách“. Návrhy na účinkující zahrnovaly jména jako Oskar Tauber, dále pak žák O. Ševčíka Gilbert Back, klavírista Robert Sychrovský a známá pěvkyně Ludmila Danešová. Ta však z rodinných důvodů odřekla svou účast a nahradila ji písecká rodačka a příležitostná pěvkyně na koncertech Lilly Nordgart – Němečková, v dřívějších letech vystupující ve vídeňské opeře.²⁴

Očekávaný koncert se, pod vedením dirigenta Cyrila Vymetala, nakonec ustálil zredukovaným programem. Konal se 2. května 1925 v písecké sokolovně za přítomnosti samotného Janáčka. Pořad probíhal v pořadí: „Sonáta pro housle a klavír“, „Zápisník zmizelého“ (kde společně s Robertem Sychrovským a Lilly Nordgart – Němečkovou účinkoval Oskar Tauber) a „Lašské tance pro orchestr“.²⁵

Kritika Píseckých listů z 19. května 1925 se vyjádřila ve věci výkonu Oskara Taubera tímto vyjádřením březnického sbormistra Krále: „*provedení však ukázalo, že všichni účink. byli po této stránce dílu plně právi, musíme býti p. MUDru. O. Taubrovi vděční za nesmírnou obětavost, se kterou „Zápisník zmizelého“ nastudoval. Pokud vím, je to první provedení na venkově mimo velká města – Prahu, Brno, Berlín.*“²⁶ Toto příznivé hodnocení doplňuje konstruktivní zpráva Františka Havelky, která spíše dokládá možnou náročnost těchto skladeb pro zúčastněné neprofesionální hudebníky: „*Provedení Zápisníku dokazovalo, že jest to dílo vyžadující již hotových umělců. Tím si vysvětlíme, proč především výkon operní pěvkyně p. Nordgartové – Němečkové vzhledem k tónu jemně odstínovanému a k nuancované deklamaci zaskvěl se v pravé umělecké záři, ač MUDr. O. Tauber a inž. R. Sychrovský podávali po předběžném velmi pečlivém studiu to nejlepší.*“²⁷

Ačkoliv předchozí dvě recenze se jeví v pozitivním hodnocení, zcela odlišný pohled podává Písecký kraj: „V *Zápisníku zmizelého*... zpíval tenorovou partii dr. Tauber. Že pořadatelstvo tuto neobyčejně obtížnou úlohu svěřilo dr. Taubrovi, zůstalo všem nepochopitelné. Nikde není u něho znáti nejmenší stopy po nějakém výcviku hlasu, jeho hlas nemá ani nejmenší resonance v dutinách, hrtan neúprosň s výškou tónu stoupá a tím je navždy zničen volný, přirozený, krásně znějící tón. Pochybují, že se učil dr. Tauber zpívat a učil-li se, měl učitele moc špatného, který nedovedl ani otevřítí resonanční dutiny, v nichž dostává tón svoji plnost, kulatost a ušlechtilost. Výkonem dr. Taubera byl by se úplně v *Písku* pohřbil *Zápisník zmizelého*, kdyby jeho partnerka pí. Nordgart-Němečková nepodala výkon dle mého soudu nejlepší, co jsem kdy od ní slyšel.“²⁸

Kritika neušla zájmu veřejnosti. Velmi brzy po jejím zveřejnění poslala Kamila Stösslová Janáčkově dopis se sdělením: „Teď zasílám vám dvoje časopisy abyste sám posoudil jak hrubě ji Dr. Tauber špiněn. Jeho výkon nebyl tak skvělý, ale přec jen to bylo na něho dost. Až pan prof. Vymetal přijede na premiéru osobně s vámi o tom pohovoří.“²⁹ Janáček se k názoru přiklonil odpovědí o den později: „Chudák Dr. Tauber! Dělal, co mohl, i když to dobré, tj. vzorné nebylo.“³⁰

Návrat k problému hodnocení proběhl ze strany redakce v dalším vydání. Theodor Bílý, do té doby anonymní autor kritiky, své autorství přiznal, avšak neustoupil ani v opětovném vyjádření.³¹ Redakce se vyjádřila k dosud publikovaným příspěvkům v Píseckém kraji tvrzením, že jde zejména o „ochotnické“ provedení a kritika by se vztahovala na výkony předních umělců. Ve věci Oskara Taubera zdůraznila požadavek předchozího kandidáta na tenor. Ten požadoval několikatisícový honorář, zatímco Tauber vystupoval zcela zdarma.³² V souvislosti se soudobou reflexí Zbyňka Samšuka je možné se obecně přiklonit k uspokojivému provedení, ačkoliv nešlo o dokonalou profesionální úroveň.³³

Po kritikách *Janáčкова večera* se doktor Tauber coby pěvec odmlčel. Další aktivitu dokládá 11. února 1930 program *Polského večera*.³⁴ Jeho účast lze zaznamenat v souvislosti s rokem 1928, kdy se stal členem výboru Filharmonického spolku Smetana.³⁵ Během dvacetiletého výročí trvání spolku roku 1929 je mezi členy zaznamenán jako hráč na cello, což dokládá několik společných fotografií členů orchestru.³⁶ Zprávy o činnosti spolku Oskara Taubera dále uvádí ve věci členství ve výboru spolku. Vedle několika aktivních členů byl Tauber přítomen na pravidelných valných hromadách spolku, avšak jeho aktivita nebyla pro současné veřejné povědomí příliš výrazná. Poslední doklad o jeho členství je z roku 1937.³⁷

Obr. 3 | MUDr. Oskar Tauber (v zadní řadě čtvrtý zprava) s vybranými členy a blízkými spolupracovníky Filharmonického spolku Smetana okolo roku 1930.
Foto Langhans Písek, ze sbírek Zdeňka Javůrka.

Obr. 4 | MUDr. Oskar Tauber v období okolo roku 1940. SOkA Písek, fond Četnická stanice Písek, kart. 1, sig. IIB/1, Evidence osob židovské národnosti v okrese Písek, MUDr. Tauber Oskar.

Začátkem třicátých let měl Tauber na Jistci nedaleko Písku postavenou skautskou boudu. Ta byla násilně otevřena a pachatelé zde odcizili věci v hodnotě 525 korun.³⁸ Ačkoliv se po pachatelích pátralo, není možné z dobového tisku uvést, zda došlo k jejich dopadení. Tou dobou Tauberův soukromý život zasáhlo úmrtí manželky Alžběty, zesnulé 5. dubna 1932.³⁹ Děti školního věku, tak vyrůstaly pouze s otcem. Od Nového roku 1934 doktor Tauber začal ordinovat v nové ordinaci.⁴⁰ Ta se nacházela v hostinci „Bílá růže“ v tehdejší Hálkově ulici.⁴¹ V souvislosti s lékařskou profesí léčil důvěrnou přítelkyni Leoše Janáčka, Kamilu Stösslovou, zemřelou 22. června 1935 na rakovinu. Jak uvádí pozůstalostní spis Stösslové, mezi uvedenými dluhy je částka 280 korun MUDr. Oskaru Tauberovi.⁴²

V létě 1940 došlo k evidenci osob, které Norimberské zákony označily za Židy. V Písku a okolí karto-
tému zajišťovala místní četnická stanice. Oskar Tauber, tehdy v penzi, žil se svými dětmi v Jirsíkově
ulici (dnes známé jako ulice Leoše Janáčka).⁴³ V budově bývalé občanské záložny obýval byt, jenž
využíval společně se svými dvěma dětmi. Ten se nacházel v prvním patře čp. 48 a zahrnoval plochu
o pěti pokojích, kuchyně, sociálního zařízení, půdy a sklepa. Dva pokoje byly původně využity jako
čekárna a ordinace.⁴⁴ Po roce 1940 se Tauber se svými dětmi přestěhoval do Mirovic. Jeho novou
adresou se stala Nádražní ulice čp. 5. Domácnost sdílel s rodinou Emila Brücknera a Ing. Karlem
Kohnem.⁴⁵ Dne 26. listopadu 1942 musel doktor Tauber odejít z Mirovic do Klatov. Po roztržení
ostatních jedinců s podobným osudem byl Tauberovi, nyní číslu 293, přidělen transport Cd. Trans-
port, čítající 650 osob směřoval do terezínského ghetta. Zde za necelý měsíc, dne 13. prosince 1942,
Oskar Tauber zahynul.⁴⁶ Věznění v Terezíně přežila dcera Věra.⁴⁷ Syn Otto, vězněný v koncentračních
táborech Buchenwald a Dachau, se rovněž vrátil.⁴⁸

Na jaře roku 1947 vydaly Písecké listy seznam pohřešovaných občanů perzekuovaných během
druhé světové války.⁴⁹ Situace doktora Taubera byla specifikována ve vydání ze 4. června
1947, kde je jeho osud podrobněji aktualizován.⁵⁰ Díky svému tragickému osudu si zasloužil
pozornost v pracích několika autorů (např. Jindra Černohorský, Josef Lenghart či Dimitrij
Slonim). Ačkoliv nešlo o dokumentaci jeho života a činnosti, základní informace přiblížil Český
svaz protifašistických bojovníků ve svých drobných tiscích.⁵¹ V Mirovicích, místě posledního
Tauberova bydliště, došlo v průběhu roku 2016 k umístění pamětní desky obětí mirovických
občanů židovského původu.⁵² Mezi nimi se nachází rovněž jméno Oskara Taubera, připomínající
jeho tragický osud oběti holocaustu.

Veřejná aktivita lékaře Oskara Taubera se pohybovala ve dvou rovinách. Profese praktického
lékaře je spojena s jeho činností v ordinaci, ale také ve věci zásahů u různých problémů zasa-
hujících do zdraví a života pacientů. Velmi zajímavá se může jevit aktivita pěvecká, která však
má rozporuplné hodnocení a v současné době není možné specifikovat jakých kvalit doktor
Tauber skutečně dosahoval. Jeho spoluutváření písecké hudby mělo i významné zázemí ve
sboru Filharmonického spolku Smetana, v němž vedle formální stránky věci působil jako
instrumentalista. Zpěvem doprovázel i synagogální hudbu, avšak možnost využít prameny
přibližující tehdejší hudební zázemí židovské komunity, je využitelná pouze ve fragmentech.

Biografie a veřejná činnost Oskara Taubera může být i podnětem pro bádání ve smyslu přecho-
du z jeho rodného prostředí, které před první světovou válkou probíhalo v uvedené němčině
k prostředí prvorepublikového Písku, kde většina obyvatelstva směřovala k jazyku českému.
Bohužel v této věci chybí pohled na Tauberovo smýšlení a přístup k jeho aktivitám, jež stejně
jako u mnohých dalších jeho kolegů vedlo k nedobrovolnému osudu během druhé světové války.

Obr. 5 | Pamětní deska obětem holocaustu na budově MÚ Mirovice. Foto Josef Motyka.

POZNÁMKY:

1 Jméno MUDr. Oskara Taubera (14. 2. 1880 – 13. 12. 1942) je v souvislosti s dobovými kulturními programy města Písku zaměnitelné s obecně známějším koncertním pěvcem Dr. Stanislavem Tauberem (28. 7. 1878 – 3. 3. 1959). Z toho důvodu autor příspěvku vynechává prameny, kde není jasné, o kterého z pěvců ve skutečnosti jde.

2 Např. Jiří PILKA, *Jiří Srnka a jižní Čechy*, České Budějovice 1988, s. 20.

3 Národní archiv, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, inv. č. 1718, fol. 107a, zápis 3.

4 František BAYER (ed.), *Bayerův illustrovaný průvodce Přerovem 1911*, Přerov 1911, nestr.

5 *XXIV. Program c. k. reálného gymnasia v Přerově*, Přerov 1898, s. 76.

6 Tamtéž, s. 39.

7 *Osobní změny ve stavu příslušníků České sekce lékařské komory pro Čechy*, Věstník českých lékařů 35, 7. 4. 1923, č. 14, s. 210.

8 Státní okresní archiv Nový Jičín (dále SOkA Nový Jičín), Okresní úřad Nový Jičín (dále OÚ Nový Jičín), sčítací operát Nový Jičín, dům čp. 45, byt č. 2 (nezpracováno).

9 Zemský archiv Opava, Sbirka matrik Severomoravského kraje, Nový Jičín, okr. úř., sig. CV XIV 1, inv. č. 9731, nestr., zápis 21/17.

10 SOkA Nový Jičín, OÚ Nový Jičín, sčítací operát Nový Jičín, dům čp. 14 (nezpracováno).

11 SOA Třeboň, Sbirka matrik, FÚ Putim, kn. 8, matrika narozených 1860–1907, fol. 123 (v DA sn. 145).

12 *Z místní kroniky Písku a Prácheňska*, Otavan 7 (42), 16. 5. 1923, č. 3–5, s. 75.

13 *MUDr. Oskar Tauber*, Písecký kraj 11, 22. 3. 1923, č. 12, s. 2.

14 *Seznam majitelů domů a ulic města Písku*, Písek 1939, nestr.

15 *Pouliční rvačka v Grégrově ulici*, Písecké listy 31, 16. 6. 1927, č. 27, s. 5.

16 *Těžký úraz v Rourovně*, Písecké listy 32, 19. 7. 1928, č. 29, s. 7.

17 *Srážka vlaků v Protivíně*, Písecké listy 33, 26. 9. 1929, č. 39, s. 7.

18 Dopis Aloise Kodla ze dne 20. 12. 1924. Srov. Jiří ZAHRÁDKA a kol. (ed.), *Korespondence Leoše Janáčka* [online], Brno 2016. Citováno dne 13. 2. 2024. Dostupné z <https://korespondencejanacek.musicologica.cz/>.

19 Jaroslav MÁCHA, *Hudba v Písku (Do první světové války)*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 15, 1978, č. 1, s. 33.

20 Archiv židovského muzea v Praze (dále AŽMP), Židovská náboženská obec Písek, Aktový materiál (1927–1938), sig. 63248.

21 AŽMP, Židovská náboženská obec Písek, Stanovy ŽNO, tisk (1896), s. 3.

22 Zbyněk SAMŠUK, *Hudba*, in: Almanach. 750 let města Písku, Písek 1993, s. 135.

23 Státní okresní archiv Písek (dále SOkA Písek), Filharmonický spolek Smetana, kn. 1, Pamětní kniha (1929–1949), nestr.

24 Zbyněk SAMŠUK, *Hudební mistři v Písku*, Písek 2003, s. 78.

25 SOkA Písek, Filharmonický spolek Smetana, kn. 1, Pamětní kniha, nestr.

26 *Janáčkův večer*, Písecké listy 29, 9. 5. 1925, č. 19, s. 2.

27 František HAVELKA, *Janáčkův večer*, Otavan 9 (44), 24. 9. 1925, č. 4–6, s. 69.

28 *Janáčkův večer*, Písecký kraj 13, 8. 5. 1928, č. 19, nestr.

29 Dopis Kamilly Stösslové ze dne 12. 5. 1925. Srov. J. ZAHRÁDKA a kol. (ed), *Korespondence Leoše Janáčka* [online], Brno 2016. Citováno dne 13. 2. 2024. Dostupné z <https://korespondencejanacek.musicologica.cz/>.

30 Dopis Leoše Janáčka ze dne 13. 5. 1925. Srov. tamtéž.

31 Theodor BÍLÝ, *Ještě Janáčkův večer*, Písecký kraj 13, 15. 5. 1925, č. 20, nestr.

32 *Ještě k Janáčkovu večeru*, Písecký kraj 13, 15. 5. 1925, č. 20, nestr.

33 Z. SAMŠUK, *Hudební mistři*, s. 85.

34 Zdeněk MAŠEK, *Zpráva o činnosti Filharmonického spolku Smetana v Písku v roce 1930*, Písek 1931, nestr.

35 *Ve výborové schůzi*, Písecké listy 32, 9. 2. 1928, č. 6, s. 5.

36 SOkA Písek, Filharmonický spolek Smetana, inv. č. 5, Seznam členů orchestru (1928–1933).

37 SOkA Písek, Filharmonický spolek Smetana, kn. 1, Pamětní kniha, nestr.

38 *Vykradená skautská bouda*, Písecké listy 35, 15. 10. 1931, č. 42, s. 5.

39 *Z místní kroniky Písku a Prácheňska*, Otavan 14 (49), 26. 7. 1932, č. 2–3, s. 48.

40 *Změna ordinálních hodin*, Písecké listy 37, 28. 12. 1933, č. 52, s. 4.

41 Karel BOUČEK (ed.), *Adresář města Písku a okresu*, Písek 1934, s. 38.

42 SOkA Písek, Okresní soud Písek I, manipulace 1924–1949, karton 123, sig. D 269/35.

43 SOkA Písek, Četnická stanice Písek, kart. 1, sig. IIB/1, Evidence osob židovské národnosti v okrese Písek, MUDr. Tauber Oskar.

44 SOkA Písek, Okresní úřad Písek – prezidiální spisy, Soupis židovských bytů (1940), kart. 84, čj. 1178/1940; Soupis židovských bytů (1941), kart. 692, inv. č. 1324, sign. I/20L3.

45 Památník Terezín, Transportní seznam „Cd“ z Klatov do Terezína, inv. č. 7406 [online]. Citováno dne 13. 2. 2024. Dostupné z http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/img/apt/5071_17.jpg.

46 Miroslav KÁRNÝ (ed.), *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941–1945*. Díl 2., Praha 1995, s. 1044.

47 Dimitrij SLONIM, *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*, Blatná 2003, s. 53.

48 Památník Terezín, Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob [online]. Citováno dne 13. 2. 2024. Dostupné z <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/bu-tauber-otto>.

49 *Kronika národního odboje na Písecku. (K 9. květnu)*, Písecké listy 48, 14. 5. 1947, č. 20, s. 3.

50 Židovská náboženská obec Písek, *Oběti nacismu z doby okupace*, Písecké listy 48, 4. 6. 1947, č. 23, s. 5.

51 *Nezradili. Položili životy za naši současnost*, Písek 1988, s. 50.

52 Pamětní deska připomínající památku mirovických občanů, zahynulých během holocaustu, byla odhalena v roce 2016 na budově Městského úřadu Mirovice v centru města.

Osídlení před založením města Písku

† JIŘÍ FRÖHLICH

Mnohem dříve, než bylo ve 13. století založeno město Písek, příznivé klimatické podmínky a příhodný terén kolem řeky Otavy vedly k tomu, že písecká kotlina se stala vyhledávaným místem k osídlení. V různém stupni intenzity bylo místo obydleno od konce starší doby kamenné téměř ve všech obdobích pravěku. Na množství nalézáných památek zde jistě mají vliv početné stavební zásahy do terénu, na druhé straně jich nepochybně mnoho bez dokumentace nenávratně zmizelo.

HISTORIE BÁDÁNÍ

První pravěké nálezy na katastru města zachránil v šedesátých letech 19. století profesor Vojtěch Lešetický během svého působení na písecké reálce. Šlo o sedm bronzových náramků nalezených na Šobrovně a datovaných do sklonku střední doby bronzové. V pořadí druhým nálezem je halštatský bronzový náramek, který objevil v roce 1872 při trhání malin na Velkém Mehelníku šestiletý Josef Soukup. Je možné, že právě tento nález ho přivedl k zájmu o historii, který završil roku 1910 vydáním „Soupisu památek historických a uměleckých v politickém okrese píseckém“.

V Písku bylo muzeum založeno až v roce 1884, a tak do té doby archeologické nálezy končily v muzeích mimo region. Vznik píseckého muzea umožnil uchovávat náhodně nalezené pravěké předměty v daleko větší míře než předtím.

V roce 1927 se stal správcem archeologické sbírky učitel Bedřich Dubský, v té době již uznávaný jihočeský archeolog. V okolí Písku zahájil systematický výzkum a jeho výsledky pilně publikoval. Po smrti Dubského v roce 1957 pokračovali v podrobné archeologické prospekci písecké kotliny Jan Michálek a Jiří Fröhlich. Na jejich objevy navázali pracovníci Archeologického ústavu ČSAV Antonín Beneš, Peter Braun a Jaroslav Kudrnáč.

Od počátku devadesátých let prováděli archeologické dohledy a výzkumy v místech terénních zásahů archeologové píseckého muzea Jiří Fröhlich, Eva Koppová a v posledních letech Jaroslav Jiřík, Martin Pták, Daniel Hlášek, Tereza Šálková, Tomáš Hiltcher a Erika Pixová. Je tak zaručeno, že památky po našich předcích nenávratně nemizí beze stopy. Nálezy jsou ukládány zejména v Prácheňském muzeu v Písku a všechny významnější objevy jsou publikovány v odborném tisku a prostřednictvím místního tisku, výstav a přednášek je o nich informována také široká veřejnost.

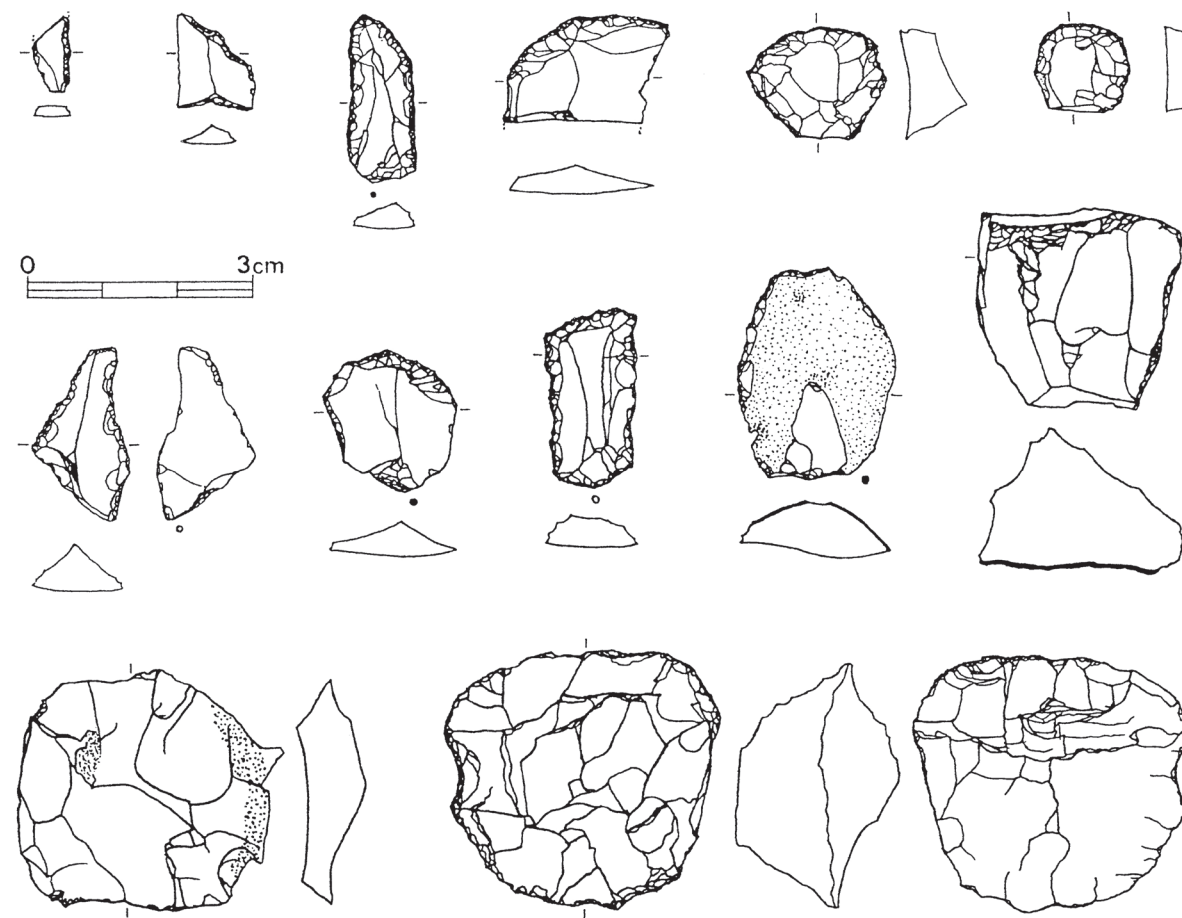
Obr. 1 | Mladopaleolitické a mezolitické sídliště na návrší severně od města. Foto autor

PÍSECKÁ KOTLINA V DOBĚ KAMENNÉ

Stáří zvířecích kostí nalezených v Řeřichově cihelně na úpatí Hradiště a v Birndtově cihelně (dnes zavezené odpadem) nad Starými Lázněmi ještě předchází prvním lidem, kteří se v regionu objevili. Ze sprašové hlíny pocházejí kosti mamuta, nosorožce srstnatého, koně sprašového a jelena.¹

Nejstaršími doklady přítomnosti člověka jsou štípané kamenné nástroje, které po sobě zanechali lidé z konce mladého paleolitu a z pozdního paleolitu (cca 13 000–10 000 let př. Kr.). Lovci osídlili dvě vyvýšené skalnaté polohy při ohybech řeky Otavy severně od města. Z nich měli výborný výhled do říčního údolí, kam se stahovala zvěř za vodou a kde migrující stáda překračovala řeku. Počítat lze i s rybolovem, zejména během tahu lososů. Nečetné nálezy kamenné industrie ukazují na občasné stanoviště.² Na katastru města je též doloženo několik ojedinělých kamenných artefaktů, například ústěp od Sívrovně či zlomek čepele nedávno nalezené na místě pozdějšího rybníka Prostřední u Purkratic.³

Mnohem intenzivněji byly ze stejných důvodů obydleny výše uvedené skalnaté vyvýšeniny nad Otavou v období postupného oteplování v následující střední době kamenné (9 600–5 600 let př. Kr.). Osídlení bylo rozšířeno na návrší u lesa Hřebíček a nejspíše také o plošinu nad skálou v intravilánu města, kde byly jeho stopy zjištěny v areálu klášterního kostela.⁴ Mezolitičtí lovci

Obr. 2 | Mezolitická štípaná kamenná industrie nalezená Nad Starou Pazdernou. Kresba S. Vencel

sem nejspíše přišli po proudu řeky z prostoru kolem soutoku Otavy s Blanicí. Jejich průnik i do vysokých poloh Píseckých hor dokládají ojedinělé nálezy štípané kamenné industrie z Velkého Mehelníku (630 m n. m.) a nově i ze svahu Jarníku (588 m n. m.).⁵ Důvodem byly jistě potravinové a surovinové zdroje.

Kamenné nástroje mezolitiků byly drobnotvaré. Zastoupena jsou škrabadla, hroty, rydla, retušované čepele a dlátka, ale i četný výrobní odpad. Nástroje se vyráběly z různorodých surovin. K jihočeským patřil mléčný opál, chalcedon, křišťál, záhněda a růženín. Zásobování kvalitnějšími surovinami ale probíhalo zejména ze vzdálenějších oblastí. Z bavorského Podunají je to kropenatý a deskovitý rohovec a ze severozápadních Čech porcelanit a křemenec. Tyto suroviny byly získávány spíše směnou než výpravami za nimi.

Stopou po lidech mladší doby kamenné (5 600–4 200 let př. Kr.) jsou broušené kamenné nástroje,

Obr. 3 | Sekeromlat nalezený pod Hradištským vrchem a teslice z řečiště Otavy. Mladší doba kamenná. Foto V. Komarová

náhodně ztracené při průchodu krajinou či během krátkodobého pobytu. V té době zalesněná krajina s nepříliš kvalitní půdou nebyla motivací k trvalejšímu pobytu našich prvních zemědělců. Kamenná teslice patřící nejspíše kultuře s vypíchanou keramikou z mladšího neolitu (ca 4900–4200 př. Kr.) byla nalezena v řečišti Otavy u gotického mostu a nad Otavou pod Hradištským vrchem byl zase objeven amfibolitový sekeromlat. Další dva písecké nálezy bohužel již nelze ve sbírkách Prácheňského muzea identifikovat.⁶ Nejbližší archeologicky doložené neolitické osady stály u Protivína a Radčic na Vodňansku či v rovinaté krajině mezi Týnem nad Vltavou a Veselím nad Lužnicí. Pozdní doba kamenná (eneolit) nebyla dosud v Písku a blízkém okolí doložena.

OBYVATELÉ V BRONZOVÉM VĚKU

Novou kolonizační vlnu do písecké kotliny můžeme připisat lidem únětické kultury (2 300–1 600 let př. Kr.), používajících k výrobě zbraní, nástrojů a šperků bronz. Základní surovina, měď, byla těžena v rakouských Alpách, kde byla zpracovávána do podoby hřiven a později žeber. Hromadné nálezy (depoty) těchto ingotů jsou doloženy i v Písku a blízkém okolí, bohužel ale z dnes již neznámých míst. Pouze o jednom žeburu víme, že bylo nalezeno při práci v lomu na Mehelníku v Píseckých horách.⁷ Nálezy hřiven a žeber naznačují, že píseckou kotlinou mohl procházet jeden z koridorů, směřujících od jihu do nitra Čech a využívaný obchodníky s tímto strategickým kovem. Jižní Čechy ale jistě nebyly pouhou tranzitní oblastí dobře organizovaného obchodu, surovina se zde také zpracovávala.

Obr. 4 | Jehlice ze starší doby bronzové nalezená na Šobrovně. Kresba F. Doubek

S příchodem lidí doby bronzové byl odstartován postupný dlouhodobý proces odlesňování a přeměna pozemků na pole a pastviny. Bezpečných dokladů trvalého pobytu lidu únětické kultury v Písku není mnoho a spíše směřují do vyšších poloh. K typickým nálezům patří bronzová jehlice používaná ke spínání oděvu a jantarová perla, obojí vykopané patrně v mohyle na svahu Šobrovně.⁸ Šikmý otvor v hlavici jehlice sloužil k pevnému uchycení na oděv a tím k zamezení ztráty. Další drobná jehlice se stejnou hlavicí, ale s tordovanou jehlou, pochází z Píseckých hor z polohy Na Pintířce.⁹

Do tohoto období nejspíše patří osady ve výšinných polohách. Jedna je doložena na plochem rozlehlém vrcholu Velkého Mehelníku, nejvyššího kopce Píseckých hor, vysokého 632 m, a další stála v sousedství v nadmořské výšce 541 m v sedle mezi vrchy Svícny a Němec.¹⁰ Co ale vedlo tehdejší lidi k obydlení těchto klimaticky nepříznivějších poloh zatím netušíme.

Částečně tomu tak bylo i v následující mohylové kultuře střední doby bronzové (1 600–1 300 let př. Kr.), ze které je v Píseckých horách doloženo sídliště v okolí prameniště potoka mezi Svícny a jihovýchodními vrcholky Průhonů.¹¹ Z tohoto poměrně krátkého období ale máme doloženu celou řadu osad v nížinách. Nejlépe byla prozkoumána osada u Řeřichovy cihelny a sídelní areál v průmyslové zóně na staveništích zahraničních firem AISIN, FAURECIA, SMOM IMMO a HEYCO WERK. Ze čtyř osad v průmyslové zóně, rozmístěných v pásu dlouhém 1200 m, zůstaly pod ornicí pouze ojedinělé jamky po kulech a několik jam, které lze převážně interpretovat jako zásobní a odpadní.¹² Velké množství keramických zlomků rozměrných zásobnicových nádob přinesla zejména jáma na hřbetu nízkého návrší na místě továrny AISIN. Z kulturních vrstev sídliště u Řeřichovy cihelny známe kromě fragmentů nádob též hliněná kuželovitá závaží, zlomky kamenných terek na drcení obilí, jantarovou perlu, hliněnou lžici a také bronzové předměty: nůž, dlátko, šipku a spirálku z prstenu. Jistou stopou místní slévačské dílny bronzu je vícestranný pískovcový kadlub na odlévání pinzety, šídla, sekerky a hřebíčků.¹³ Bioarcheologická analýza vzorků odebraných z objektů na průmyslové zóně doložila pěstování ječmene a pšenice. Ve střední době bronzové zde rostly smrky, borovice, duby, buky, břízy a lípy.¹⁴

Za sídlištní či hrobové lze považovat celou řadu dalších nálezů z města a okolí.¹⁵ Jako ztracené se pravděpodobně jeví dýka a dvě sekery nalezené v Píseckých horách – poblíž samoty U Hromové jedle a v širším prostoru Provazců. Zlomek další sekery pochází od nepodříckého hřbitova.¹⁶

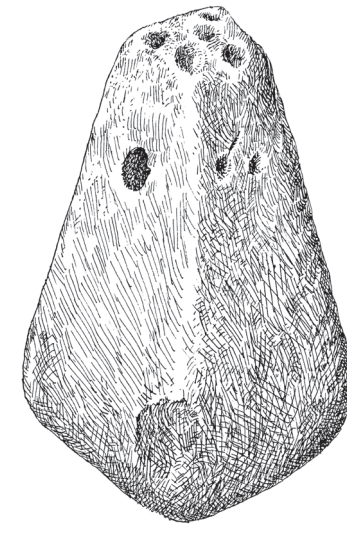
Obr. 5 | Velká mohyla na Hřebíčku ze střední doby bronzové s dodatečným halštatským pohřbem. Foto autor

Ve střední době bronzové se pohřbívalo do hrobů, nad kterými byla vybudována mohyla. Nejrozsáhlejší pohřebiště obsahující podle posledního zaměření 50 mohyl se dochovalo severně od města díky lesnímu porostu Na Hřebíčku.¹⁷ V největší mohyle s obvodem 36 m a vysoké kolem 2 m, na jejíž vybudování bylo spotřebováno přes 50 m³ materiálu, byla při pohřbu spolu s keramikou nalezena bronzová šipka, pazourková čepel a bronzová spirálka z prstenu. Z jiné později zkoumané mohyly pochází například bronzový nůž, dětský náramek s přeloženými konci a keramika. Mohylové pohřebiště Na Hřebíčku je dokladem kontinuálního využívání hřbitova od přelomu starší a střední doby bronzové¹⁸ až po dobu halštatskou. Je možné, že zde odpočívají obyvatelé malého vrcovického hradiště na protějším břehu Otavy. Pohřbívalo se též na návrší, na kterém stojí děkanský kostel Narození Panny Marie, kde byly objeveny dvě až tři mohyly. Přes narušení ve středověku a novověku se v jedné dochovala část hrobové výbavy s bronzovými předměty: jehlice, prsten, náramky, patrně závěsek a pukličkovité nášivky.¹⁹

Další pohřebiště podlehla orbě, intenzivně probíhající v okolí města od středověku. Z povrchu téměř zmizely například nedaleké mohyly Na Markovci u Oldřichova či na návrší nad Krašovickým rybníkem. Stopu pohřbu může představovat souprava bronzových šperků vyzvednutá při výzkumu na staveništi firmy HEYCO WERK.²⁰ Možnost případné obětiny naznačuje hrncovitá nádoba nalezená koncem 19. století „ve skále“ za samotou U Martínka.²¹

Obr. 6 | Amfora ze sklonku střední doby bronzové, ve které byly na úpatí Píseckých hor ukryty měděné slitky. Foto L. Töröková

Obr. 7. | Závaží ke tkalcovskému stavu z knovízského sídliště na Starém tržišti. Kresba F. Doubek

Nálezy depotů ze střední doby bronzové nejsou tak časté jako v předchozím období a mění se i jejich složení. V Píseckých hor na katastru města byl nalezen jediný. Obsahoval 7 kg měděné suroviny, rozlámané z velkého plochého ingotu na čtyřicet menších kusů, které si na sklonku střední doby bronzové uschoval kovolitec do keramické amfory na úpatí Ostrého vrchu v Píseckých horách.²²

Kolem rozhraní střední a mladší doby bronzové bylo na vrcholu Hradištského vrchu (kóta 478 m) vybudováno opevněné sídlo tehdejší nobility o rozloze 2,6 ha.²³ Blízkost města se ale stala této památce osudnou. Kámen z valů byl snadno dostupným zdrojem stavebního materiálu, a tak zbytky valů jsou dnes jen obtížně postřehnutelné. Z plochy hradiště máme doklady metalurgie a bojových aktivit. Pocházejí odtud také dvě bronzové jehlice s pečátkovými hlavicemi, výjimečné délky 70 a 75 cm. Je jisté, že takto dlouhé jehlice nebyly součástí běžného každodenního oděvu, ale sloužily jako doplněk honosného oděvu vyšší společenské vrstvy, na kterém symbolizovaly privilegované postavení ve společnosti. Jejich uložení do země spadá spíše do sféry kultu. Podobné, ještě o něco delší jehlice, známe z depotu na návrší Kosejřín u Bošovic. Ze stejné doby je depot sedmi bronzových náramků zdobených rytou výzdobou, náhodně nalezený v prostoru výše zmíněné samoty Šobrovna.²⁴ Sekerky a srpy vyzvednuté v sedle u Novosedel naznačují možnou trasu koridoru směřujícího z písecké kotliny přes Písecké hory na východ již ve střední a mladší době bronzové.²⁵

Ještě rozsáhlejší osídlení písecké kotliny nastalo v mladší době bronzové zemědělci knovízské kultury (1 300–1 000 let př. Kr.). Písek a jeho okolí se stalo součástí hustě obydlené oikumeny středního a části dolního Pootaví a dolního toku Blanice. Knovízských osad bylo na katastru města několik a stály na vrcholcích či svazích nízkou vystupujících návrší a také březích potoků. Nejvíce poznatků poskytla dvě sídliště situovaná v jižní části městského intravilánu, vzdálená od sebe pouhých 350 m.²⁶ Obě místa na Starém tržišti a sídlišti Jih jsou dnes zastavěna domy. K ukládání obilí a dalších zásob si místní zemědělci vyráběli velké zásobnicové nádoby, jejichž zlomky tvoří největší objem nálezů. Zastoupeny jsou ale také menší zdobené tvary s tuhovaným povrchem a keramická kónická závaží ke tkalcovským stavům. Nalezeny byly též keramické kruhy ve tvaru velkých plochých prstenců, které se objevují v celé oblasti knovízské kultury, ale jejich funkce dosud stále archeologům uniká.

Také z mladší doby bronzové známe z katastru města depoty. Jeden byl uschovaný na svahu Píseckých hor s výhledem do písecké kotliny. Místo uložení možná označoval sousední velký vyčnívající kámen. Depot sestává především z fragmentů bronzových předmětů, shromážděných za účelem nového zpracování. Obsahoval rozlámaný plechový koflík, zlomky seker, srpů, nožů, jehlice, prstenu, hrotu oštěpu, dva celé náramky a fragmenty dalších, dlátko, zlomky tyčinek a plíšků, úlomek závěsné ozdoby, zlomky snad polotovarů nákrčníků a slitky včetně úlomku měděného ingotu.²⁷ V depotu objeveném v lesní trati Malá Brašna byly uloženy čtyři zlomky srpů a žárem deformovaná čepel nože typu Riegsee.²⁸ Depotem byl pravděpodobně též nedochovaný nález pěti bronzových hrotů šípů ze střední nebo mladší doby bronzové z návrší Provazce.²⁹ Další mladobronzové depoty jsou známy z Píseckých hor z katastru obce Paseky.

Na různých místech katastru bylo objeveno jedenáct bronzových předmětů.³⁰ V Píseckých horách z poloh zvaných Nad Oborou, Na Logrech a na svahu návrší Vranovky jsou to tři nože opět horizontu Riegsee. Tyto nože, pokud nebyly importované z Podunají, tak byly v místní dílně touto oblastí ovlivněny. Další nůž, tentokrát typu Baierdorf, byl nalezen na vrcholové partii Jarníku. Na návrší západně od Svícnů byla zase nalezena jehlice se zploštělou kulovitou hlaví. Podobná jehlice pochází z Velké skály, na které byl také nalezen srp. Na Provazcích byla nalezena sekera s odlomeným tělem a na jiném místě dýka. Mimo Písecké hory byly objeveny jehlice u zahrádkářské kolonie Brabencovna a mezi sídlištěm Jih a obchodním centrem.

V průběhu mladší doby bronzové se přestává pohřbívat do mohyl. Zemřelí jsou spalováni na pohřební hranici, jejich popel je nasypán do velké nádoby (urny) a ta na pohřebišti byla vložena do hrobové jámy. Dosud největší jihočeské knovízské pohřebiště bylo prozkoumáno u sousedního Topčelce a obsahovalo 37 hrobů. Ústí některých uren bylo utěsněno velkými kameny, jiné měly při dně proražený otvor, tzv. dušník. Zároveň s tělem zesnulého se na hranici ocitly některé

Obr. 8 | Zahloubené objekty na sídlišti z pozdní doby bronzové v areálu nemocnice. Foto autor

osobní bronzové předměty, které byly pohřbeny spolu s popelem a kůstkami.³¹ Blíže k Písku je pohřebiště na návrší nad Brložnickým potokem poblíž Starých Lázní. Při stavbě stodoly zde byly prozkoumány čtyři hroby. Archeozoolog Lubomír Peške rozeznal, že drobné spálené kůstky patřily nejen zesnulým, ale převážně zvířatům, turovi a ovci nebo koze. V nejbohatším hrobu byly spálené kosti uloženy v amforovitě zásobnici a spolu s nimi keramický okřínek, rozlomený tenký bronzový náramek, bronzový nůž zdeformovaný ohněm a miniaturní kamenná sekerka.³² Přímo v intravilánu u děkanského kostela Narození Panny Marie bylo prozkoumáno pět hrobů zapuštěných do skalnatého podloží, které byly nepochybně součástí rozsáhlejšího pohřebiště. Antropologický výzkum doložil, že lidské ostatky byly spáleny při teplotě 550 až 750 °C.³³

Pozdní doba bronzová, tzv. štitarská kultura (1000–800 let př. Kr.), tvořila v Písku a okolí (Topčelec, Čížová) ucelený region. V Písku je zastoupena sídliště v areálu nemocnice, při okraji katastru města jižně od nepodřického hřbitova a v průmyslové zóně. Při stavbě nového pavilónu hemodialýzy byla odkryta řada na sebe napojených jam, které lze s jistou dávkou opatrnosti

interpretovat jako hliník, po vytěžení surovin využitý k ukládání odpadu. Z jejich výplní byly vyzvednuty tisíce zlomků nádob, včetně celých rozdrčených tvarů, dva přesleny, zlomek ploché keramické pokličky, fragment závaží, zrnotěrky, kamenné otloukače, brousky a mazanice. Keramiku reprezentuje celá škála zdobených i nezdobených amfor, zásobnic, hrnců, mís a koflíků. Jedním tvarem je doložen cedník. Analýzou nalezených rostlinných makrozbytků byla z užitkových plodin doložena pšenice, ječmen, proso, oves, čočka a hrách.³⁴ U nepodříckého hřbitova byly kromě několika misek nalezeny křemenné říční valouny se stopami otloukání.³⁵ Z průmyslové zóny u továrny FAURECIA pocházejí pouze zlomky nádob a část keramického kruhu.³⁶

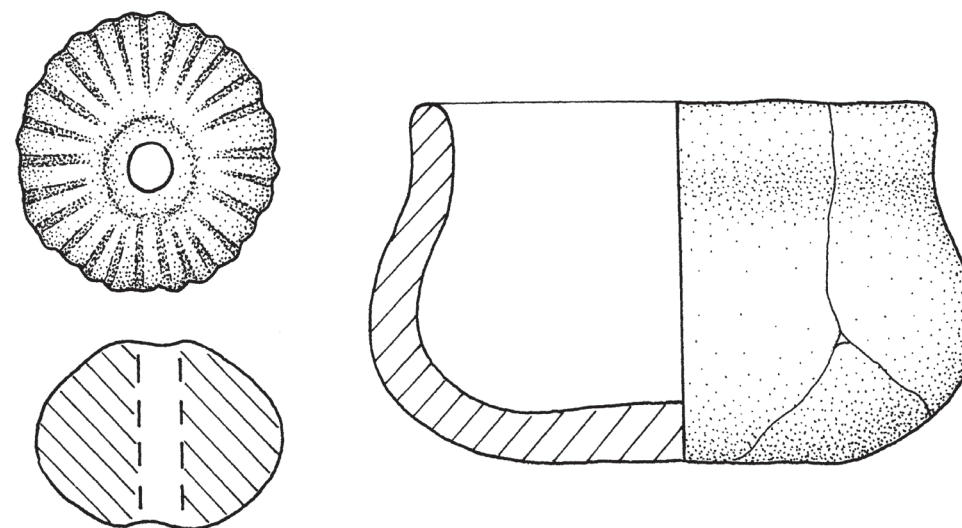
OSÍDLENÍ V DOBĚ ŽELEZNÉ A ŘÍMSKÉ

Ve starší době železné, v období halštatské kultury (800–480 let př. Kr.), ve které se objevují první železné předměty, byla písecká kotlina osídlena relativně hustě. Starší období zastupují stopy pohřbů, registrované nejspíše ve zplanýrovaných mohylách. Jsou to bronzové šperky nalezené ve dvacátých letech minulého století při stavbě domů v severovýchodní části města.³⁷ V Lázeňské (případně Jeronýmově) ulici byl nalezen pár náramků, pár nánožníků, nákrčník, jehlice a tenký náramek. Z Denisovy ulice zase pochází spirálka ze spony a fragmenty nádob. Zvyk někdy pohřbívat do starších mohyl byl potvrzen při výzkumu největší mohyly z doby bronzové Na Hřebíčku, do které byl dodatečně uložen pozdně halštatský žárový pohřeb.

Halštatské sídliště bylo zničeno při těžbě hlíny v Řeřichově cihelně.³⁸ Surovina potřebná k výrobě nádob byla přímo na místě. Jedna pozdně halštatská usedlost byla prozkoumána při silnici do Čížové na severovýchodním svahu návrší v průmyslové zóně na staveništi továrny FAURECIA.³⁹ Další halštatské a také laténské nálezy byly získány v sousedství při rozšiřování továrny AISIN. Zmínit lze například bronzovou spirálovitou náušnici, závěsek z opasku či železný kopáč.⁴⁰ Bioarcheologická analýza vzorků z objektů doložila, že se zde pěstovala pšenice, ječmen, oves, proso, hrách a len. Rostly zde duby, borovice, smrky, břízy, lísky, lípy, jedle, topoly a buky.⁴¹

Význam prostoru kolem Písku na konci doby halštatské a počátkem doby laténské charakterizují dvě obrovské knížecí mohyly z 5. století před Kristem s bronzovou etruskou konvicí (vyrobenou nejspíše ve Vulci) a dalšími mimořádnými importovanými předměty, z nichž některé jsou ze zlata a stříbra.⁴² Pohřební místo bylo vybráno na nenápadném a pravděpodobně i utajeném místě v údolí pod dnešní silnicí směřující z Písku k Zátavskému mostu a snad právě proto mohly unikly vyloupení tehdejšími vykradači hrobů. Podobná mohyla s etruskými bronzovými mísami byla nedávno objevena u Tálína.

Časně laténské sídliště se zahlobenými polozemnicemi i nadzemními stavbami s kůlovou konstrukcí byla zkoumána na staveništi teplárny a nového sídliště u Svatého Václava.⁴³

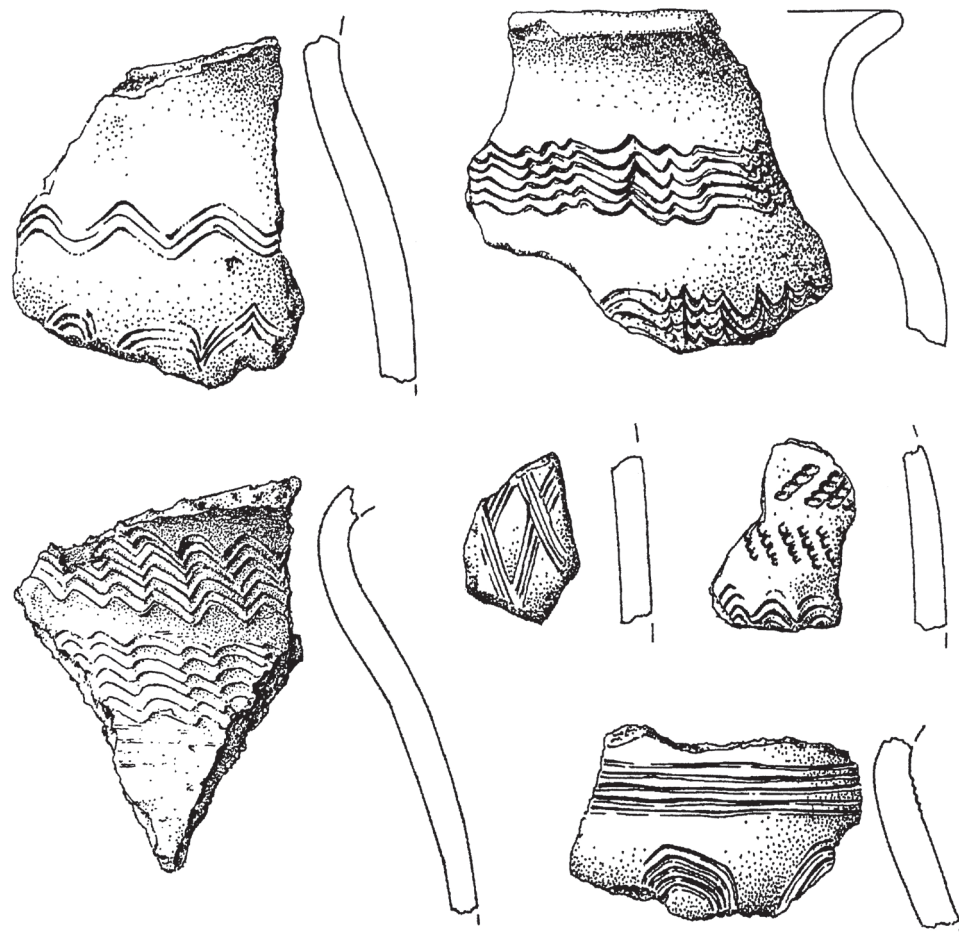

Obr. 9 | Miniaturní nádobka a přeslen z časně laténské polozemnice u Svatého Václava. Kresba T. Kolegar

Z výplní objektů byla vyzdvížena především keramika, převážně ve zlomcích, z níž malá část již nese stopy výroby na hrnčířském kruhu. Nalezeny byly též hrudky surového grafitu, který byl v některých případech přidáván do hrnčířské hlíny a také se jím před vypálením potíral povrch zejména jemnějších keramických tvarů, aby imitoval kovový lesk. Doložen je též drobný keramický závěsek, zlomek závaží a struska. Nechybějí ani přesleny používané jako setrvačníky vřeten při spřádání vlákna. Tehdejší stravu alespoň částečně prozrazují nalezené kůstky skotu. Rozbor uhlíků doložil tehdy zde rostoucí dřeviny: borovici lesní, slivoň a dub.

Nález, který zatím nemá v jižních Čechách obdobu, je malá litá bronzová záponka, nalezená v polní trati U Sívrovny. Stejně záponky jsou běžnou součástí řetězových opaskových garnitur v kostrových hrobech žen ve střední době laténské.⁴⁴

Z mladšího laténské období, které končilo po polovině posledního století před Kristem, známe doklady osídlení zejména z bezprostředního okolí Otavy. Keltové razili mince ze zlata, a tak není vyloučeno, že právě oni byli prvními rýžovníky tohoto kovu v okolí pozdějšího města. Připouští se, že jméno řeky Otavy mohlo vzniknout z keltských slov at (bohatý) a ava (voda).⁴⁵ Bohatou řekou Atavou by se tak jistě nemínily jen ryby. Keltské sídliště známe především z vyvýšených míst nad řekou – například na místě hotelu Bílá růže a Nad Starou Pazdernou.⁴⁶ Nejasného původu jsou zlomky nádob nalezené na velké mohyle Na Hřebíčku.⁴⁷

Obr. 10 | Zlomky raně středověkých nádob ze sídliště Nad Starou Pazdernou. Kresba I. Vajglová

Po zániku laténské civilizace přichází od třicátých let 1. století před Kristem do jižních Čech germánské obyvatelstvo (doba římská). Přímo z intravilánu města máme dva osamocené nálezy zlomků nádob, ale až z mladší doby římské. Z Velkého náměstí je datovaný do 3. – 4. století⁴⁸ a ten z plochy dnešního parkoviště na východním okraji sídliště Jih pochází ze 4. století.⁴⁹ Protože se nádoby při cestování zpravidla nepřenášely, jedná se s určitostí o stopy pobytu. Ze stejného období je mince římského císaře Flavia Julia Constanta, nalezená u sousedních Semic.⁵⁰

RANÝ STŘEDOVĚK

Příchod Slovanů do Čech v několika vlnách v průběhu druhé poloviny šestého století a století následujícího se Písku a jeho okolí nedotkl. Jediným nejistým nálezem snad datovatelným

Obr. 11 | Raně středověká radlice nalezená v Píseckých horách. Foto V. Komarová

do časného raného středověku může být hrncovitá nádoba vykopaná při těžbě štěrku u Starých Lázní.⁵¹ Jistotu o trvalém pobytu lidí v písecké kotlině máme až od 8. či spíše 9. století. Osady byly založeny ve vyvýšených strategických polohách s výhledem na řeku, což může ukazovat na jejich nezemědělský charakter.⁵² Jedna stála na plošině nad skalnatým rázem Nad Starou Pazdernou a nemůžeme zcela vyloučit, že se jedná o zničené malé hradiště. Nalezené fragmenty nádob pocházejí zejména z hrnců zdobených mnohonásobnými vlnicemi a vpichy zhotovenými pomocí hřebenu. Dalšími objevenými předměty jsou brousek z jemnozrnného pískovce až prachovce, šídlo vyrobené z parohu, železné hřebky a struska. Zbytky kostí dokládají konzumaci vepřů, skotu, jelenů, slepic a ovcí nebo koz. Doložen je pravděpodobně též jezevec. Analýza uhlíků prokázala olši a dub. Stopy jiné osady stejného stáří a charakteru byly zjištěny v areálu

středověkého města a zahlazeny byly výstavbou dominikánského kláštera. Dokladem raně středověkého zemědělství je malá radlice nalezená na svahu Ostrého vrchu v Píseckých horách.⁵³

Ve 12. století bylo obnoveno sídliště Nad Starou Pazdernou. Přibližně ze stejné doby pochází zlomek bronzové záušnice, která byla rozšířenou vlasovou ozdobou. Nalezen byl v Píseckých horách severně od domů Na Flekačkách.⁵⁴ Z období těsně před založením města a z dob jeho počátků známe osady založené na obou březích řeky v místě, kde se úzký otavský kaňon rozšiřuje v široké údolí. Byla to osada kolem kostela sv. Václava, ve 14. století nazývaná Starý Písek, a vesnice na protějším břehu v prostoru bývalé přádelny Jitexu. Na posledně jmenovaném místě byla mimo jiné objevena do země zapuštěná velká keramická zásobnice na uskladnění obilí, jejíž ústí bylo před dešťovou vodou a hlodavci zabezpečeno kamenným žernovem. Pod městem zase existovala menší osada na levém břehu, objevená na staveništi provozovny Tranzitního plynovodu.⁵⁵ Je jisté, že stavitelé města a příliv nových obyvatel vyžadovaly pravidelné zásobování potravinami. Tento úkol plnily jak zmiňované blízké, ale i vzdálenější nově založené venkovské osady.

Přítomný článek mi Jiří Fröhlich (1946—2023), snad v jakési předtuše, předal v posledním létě před svou smrtí k publikování v muzejní ročence. Text však vznikl již před drahnými roky pro knihu Dějiny Písku, jež byla připravována k vydání v Nakladatelství Lidové noviny v ediční řadě Dějiny českých měst. Z více důvodů však práce na některých částech uvázly a k jejich završení v nejbližších letech jen sotva dojde. Jiří Fröhlich dlouho v její vydání doufal a text své kapitoly čas od času aktualizoval – v posledním znění tak vychází alespoň zde, též jako připomínka častého přispěvatele a také někdejšího vícenásobného redaktora této ročenky, vycházející tehdy, v dobách menších možností, ve znatelně skromnějším rozsahu.

Jan Adámek

POZNÁMKY:

1 J. Fröhlich, Pravěk a raný středověk, in: Almanach 750 let města Písku, Písek 1993, s. 14.
2 J. Fröhlich, Mladopaleolitické a mesolitické stanice u Písku, Sborník Oblastního muzea v Písku 1, 1970, s. 8–12; S. Vencl – J. Michálek – J. Fröhlich, Soupis pramenů předneolitického osídlení jižních Čech, in: S. Vencl (ed.), Nejstarší osídlení jižních Čech. Paleolit a mesolit, Praha 2006, s. 199–207.
3 J. Fröhlich, Několik archeologických lokalit na Písecku z roku 2021, Prácheňské muzeum v Písku v r. 2021, Písek 2022, s. 150.
4 Viz pozn. 2.
5 J. Fröhlich, Pravěké osídlení v horských a dalších vysokých polohách v jižních Čechách, Časopis Společnosti přátel starožitností 117, 2009, s. 151.
6 J. Fröhlich, Neolitické nálezy v širším okolí soutoku Otavy s Vltavou, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 22, 2009, s. 18, 20.
7 V. Moucha, Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen, Praha 2005, s. 110, 138–139.
8 L. Hájek, Jižní Čechy ve starší době bronzové, Památky archeologické 45, 1954, s. 134; J. Fröhlich, První kapitola k dějinám města Písku, Výběr 12, 1975, s. 175, pozn. 10.
9 O. Chvojka – J. Fröhlich, Ojedinelé nálezy kovových předmětů z doby bronzové, dokumentované v jižních Čechách v letech 2010–2012, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 26, 2013, s. 84, obr. 4:2. K oběma píseckým jehlicím: O. Chvojka – J. Fröhlich – J. John – J. Michálek, Frühbronzezeitliche Kugelkopfnadeln mit durchlochten Kopf aus Südböhmen, in: From Copper to Bronze Cultural and Social Transformations at the Turn of the 3rd/2nd Millennium B. C. in Central Europe gewidmet PhDr. Václav Moucha, CSc. anlässlich seines 80. Geburtstages, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 74, 2013, s. 175, Abb. 2:7, 18.
10 J. Fröhlich, Písecko v zrcadle archeologie, Písek 1997, s. 120.
11 Tamtéž.
12 J. Fröhlich – O. Chvojka – J. Jiřík, Mladomohylové sídliště v průmyslové zóně Písek-Sever, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 17, 2004, s. 83–101; J. Fröhlich – O. Chvojka – J. Jiřík, Mohylové sídliště na staveništi firmy Faurecia v Písku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 20, 2007, s. 167–182; J. Fröhlich – O. Chvojka – J. Jiřík, Třetí sídelní areál mohylové kultury střední doby bronzové v průmyslové zóně Písek-Sever, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 21, 2008, s. 115–128; Prácheňské muzeum v Písku v roce 2019, Písek 2020, s. 28.
13 A. Beneš, Českořálská mohylová kultura doby bronzové v jižních Čechách, in: R. Pleiner – A. Rybová (eds.), Pravěké dějiny Čech, Praha 1978, s. 386–388; J. Fröhlich, Písecko v zrcadle archeologie, Písek 1997, s. 120–121; upřesnění nálezů v dopisu A. Beneše autorovi ze dne 25. 2. 1975.
14 T. Šálková – T. Hiltcher – J. Novák – P. Houfková – L. Kovačiková, Bioarcheologická analýza polykulturní lokality Písek-AISIN II (okr. Písek) z roku 2014, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 30, 2017, s. 199–228.
15 J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 120–122.
16 O. Chvojka – J. Fröhlich – J. John – J. Jiřík – V. Král – P. Menšík – J. Michálek – M. Pták, Ojedinelé nálezy kovových předmětů z doby bronzové, dokumentované v jižních Čechách v letech 2013–2016, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 30, 2017, s. 112.
17 B. Dubský, Mohyly z doby bronzové na Hřebíčku u Písku, Památky archeologické 36, 1928–1930, s. 88–90; J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 203; D. Hlášek – J. Fröhlich, Potenciál využití leteckého laserového skeneru na archeologicky dlouhodobě zkoumaném území: případová studie z oblasti severně od Písku, in: M. Gojda – J. John (eds.), Archeologie a letecké laserové skenování krajiny, Plzeň 2013, s. 87–98.
18 J. Fröhlich, Topělec, Výzkumy v Čechách 1975, Praha 1978, s. 91.
19 J. Jiřík – M. Pták – T. Šálková – M. Tisucká, Pohřbívání v Písku na Bakalářích, Acta archaeologica Opaviensia 4, 2011, s. 114–115.
20 Prácheňské muzeum v Písku v roce 2019, Písek 2020, s. 28.
21 J. Fröhlich, Nález nádoby „ve skále“ u Martínka nedaleko Písku, Výběr 49, 2012, s. 149–151.
22 J. Fröhlich – J. Jiřík, Tři depoty z doby bronzové objevené roce 2007 v povodí dolního toku Blanice, in: O. Chvojka – R. Krajč (eds.), Archeologie na pomezí, Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 4, 2007, s. 191–194.
23 D. Hlášek – J. Fröhlich, Nenápadný monument doby bronzové. Hradištský vrch – hradiště z přelomu střední a mladší doby bronzové, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 32, 2019, 103–150.
24 J. Fröhlich, Záměna jednoho jihočeského archeologického nálezu, Výběr 10, 1973, s. 104–105.
25 J. Fröhlich – O. Chvojka – J. Jiřík – J. Michálek – M. Parkman, Nové nálezy bronzových předmětů z doby bronzové v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 18, 2005, s. 5, 9, 20; J. Fröhlich – O. Chvojka – J. Jiřík, Nové ojedinelé nálezy kovových předmětů z doby bronzové v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, 2010, s. 79.
26 B. Dubský, Pravěk jižních Čech, Blatná 1949, s. 173; J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 122–123; O. Chvojka, Mittleres und unteres Flussgebiet der Otava. Jung- und Spätbronzezeit in Südböhmen, Fontes Archaeologici Pragenses 25, Pragae 2001, s. 167.
27 D. Daněček – J. Fröhlich – O. Chvojka, Písek 2 (okr. Písek) – depot zlomků, in: O. Chvojka – L. Jiráň – M. Metlička a kolektiv, Nové české depoty doby bronzové. Hromadné nálezy kovových předmětů učiněné do

- roku 2013, d. 1–2, České Budějovice – Praha – Plzeň 2017, s. 127–130, tab. 130:12–18, 131:1–39.
- 28 J. Fröhlich – O. Chvojka – J. John, Čtyři mladobronzové depoty z vysokých poloh Píseckých hor, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 28, 2015, s. 109–110.
 - 29 J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 120.
 - 30 J. Fröhlich – O. Chvojka – J. Jiřík, Nové ojedinělé, s. 79, obr. 3:6; O. Chvojka – J. Fröhlich, Ojedinělé nálezy, s. 84–85, obr. 4:5, 5:11; O. Chvojka – J. Fröhlich – J. John – J. Jiřík – V. Král – P. Menšík – J. Michálek – M. Pták, Ojedinělé nálezy, s. 112–113; O. Chvojka – D. Hlášek – J. Fröhlich – J. John – V. Král – P. Křišťuf – P. Menšík – J. Michálek – M. Pták – M. Rychlík – L. Vobejda, Ojedinělé nálezy kovových předmětů z doby bronzové, dokumentované v jižních Čechách v letech 2017–2020, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 34, 2021, s. 59.
 - 31 P. Braun – J. Fröhlich, Knovízské pohřebiště u Topélce, Výběr 15, 1978, s. 236–237.
 - 32 J. Fröhlich, Nová plochá žárová pohřebiště knovízské kultury v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 1983, s. 58–59.
 - 33 J. Jiřík – M. Pták – T. Šálková – M. Tisucká, Pohřbívání v Písku, s. 115–117.
 - 34 O. Chvojka – J. Jiřík – M. Pták – J. Fröhlich – J. Michálek – T. Šálková, Archeologický výzkum objektu z pozdní doby bronzové v areálu nemocnice v Písku – předběžná zpráva, in: R. Korený (ed.), Doba popelnicových polí a doba halštatská, Příspěvky z XI. konference Příbram 7.–10. 9. 2010, Podbrdsko – Miscelanea 2, Příbram 2011, s. 203–210; K. Pokorná – T. Šálková – J. Jiřík – J. Fröhlich – J. Michálek, Sídliště z pozdní doby bronzové v areálu písecké nemocnice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 29, 2016, s. 167–199.
 - 35 J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 124.
 - 36 D. Hlášek, Nové sídlištní nálezy z pozdní doby bronzové v písecké průmyslové zóně, Prácheňské muzeum v Písku v roce 2017, Písek 2018, s. 49–54. Nálezy v druhotné poloze se na současné místo dostaly s ornici odstraněnou při rozšiřování sousední silnice a křižovatky.
 - 37 B. Dubský, Nález bronzových kruhů v Písku, Památky archeologické 35, 1926–1927, s. 232; J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 124.
 - 38 J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 124.
 - 39 J. Fröhlich – J. Jiřík, Pozdně halštatské sídliště na staveništi firmy Faurecia v Písku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 21, 2008, s. 129–139.
 - 40 D. Hlášek – T. Hiltcher – T. Šálková – M. Pták, Záchranný archeologický výzkum polykulturní lokality Písek-AISIN II (okr. Písek) z roku 2014, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 30, 2017, s. 159–197; J. Michálek – T. Hiltcher – D. Hlášek – O. Chvojka – J. Fröhlich – J. John – V. Král – M. Pták, Nové nálezy kovových a dalších předmětů z doby halštatské a laténské, dokumentované v jižních Čechách v letech 2017–2020, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 35, 2022, s. 123–124.
 - 41 T. Šálková – T. Hiltcher – J. Novák – P. Houfková – L. Kovačiková, Bioarcheologická analýza, s. 199–228.
 - 42 J. B. Miltner, Zpráva o některých, v letech 1858–1860 v okolí píseckém nalezených starožitnostech, Památky archeologické 5, 1862–1863, s. 43–44.
 - 43 J. Fröhlich, Nové nálezy časně laténských polozemnic na Písecku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 2001, s. 162–167.
 - 44 J. Michálek – O. Chvojka – J. Fröhlich – J. John – J. Jiřík – M. Pták, Nové nálezy kovových předmětů z doby halštatské a laténské v jižních Čechách (pokračování), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 27, 2014, s. 155, 163.
 - 45 J. Waldhauser, Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha 2001, s. 377.
 - 46 J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 126.
 - 47 B. Dubský, Pravěk jižních Čech, s. 109.
 - 48 T. Hiltcher – J. Jiřík – E. Průchová – M. Pták, Co přinesl archeologický výzkum v centru města?, Zpravodaj města Písku 24, říjen 2021, s. 6.
 - 49 P. Zavřel, Jižní Čechy v mladší a pozdní době římské a v době stěhování národů. Stav výzkumu a výhled, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 29, 2016, s. 229–230, 238, obr. 5B.
 - 50 J. Fröhlich, Několik archeologických lokalit na Písecku z roku 2020, Prácheňské muzeum v Písku v roce 2020. Písek 2021, s. 225.
 - 51 J. Michálek, Písek, Výzkumy v Čechách 1969, Praha 1972, s. 107.
 - 52 J. Fröhlich – M. Lutovský – M. Parkman, Raně středověké osídlení v Písku a jeho okolí, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 15, 2002, s. 117–119.
 - 53 J. Fröhlich – M. Lutovský, Depot železných předmětů ze Slavětic. K novým nálezům raně středověkého zemědělského nářadí v jižních Čechách, Archeologie ve středních Čechách 16, 2012, s. 936–937.
 - 54 J. Fröhlich, Varia z jihočeského raného středověku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 34, 2021, s. 269, obr. 1:3.
 - 55 J. Fröhlich, Raně středověké sídlištní objekty v okolí Písku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 3, 1986, s. 75–76; J. Fröhlich, Písecko v zrcadle, s. 127–128.

Průzkum kostní jámy u kostela sv. Prokopa v Chyškách

ERIKA PIXOVÁ – TOMÁŠ HILTSCHER

V polovině září 2016 došlo při zemních pracích v blízkosti kostela sv. Prokopa v Chyškách k narušení kostní jámy. Po nahlášení nálezů se přistoupilo k archeologickému výzkumu, který zdokumentoval porušenou část jámy. Mimo to byl zjištěn relikt hřbitovní zdi a získán nepočetný soubor středověkých a raně novověkých artefaktů. Část ostatků uložených v kostní jámě byla podrobena antropologické analýze.

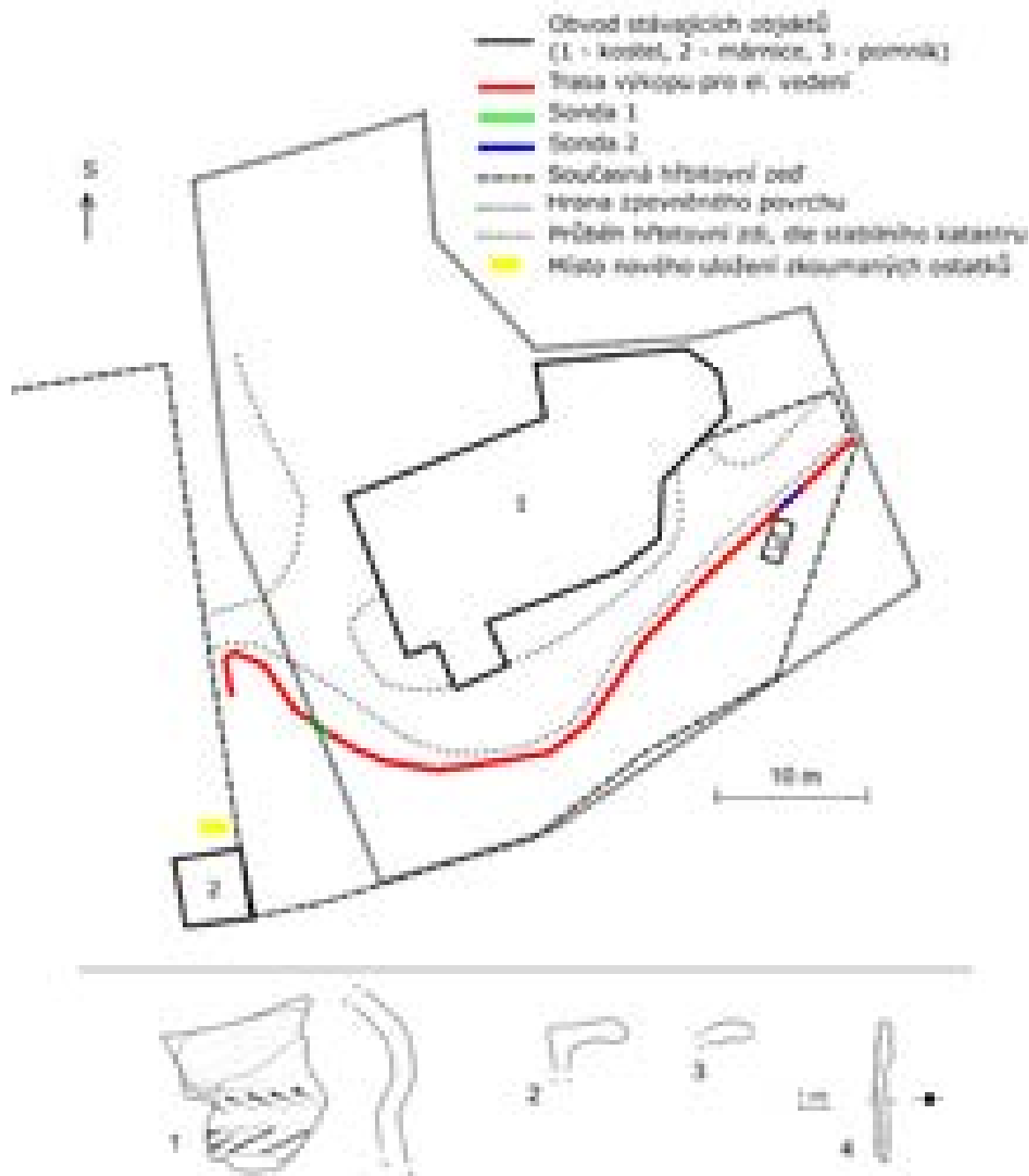
Průzkum kostních jam nepatří mezi obvyklé archeologicko-antropologické výzkumy. Naši snahou budiž vyhodnocení terénní nálezové situace, identifikace události, která vedla k založení kostní jámy a odhady demografických parametrů z vybraných kostí. Tyto získané parametry by nám mohly vykreslit alespoň základní hrubou představu o populaci využívající prostor bývalého hřbitova.

CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ A OKOLNOSTI VÝZKUMU

Obec Chyšky se nachází v severovýchodní části okresu Písek. Geomorfologicky náleží do celku Vlašimské pahorkatiny, jenž je součástí soustavy Středočeské pahorkatiny.¹ Půdní podklad zde tvoří acidní kambizemě² a potenciální přirozená vegetace je stanovená jako biková bučina.³ Kostel sv. Prokopa byl založen v nadmořské výšce 670 m n. m. Podle Quittova⁴ klimatického členění se obec nachází v oblasti MT3, která patří mezi nejchladnější v regionu.

Vzhledem k vysoké nadmořské výšce a horším klimatickým podmínkám lze předpokládat, že na území obce se nebudou nacházet doklady pravěkého a raně středověkého osídlení. Nicméně tuto domněnku lze prezentovat pouze v úrovni teorií, jelikož doposud zde nebyl prováděn žádný archeologický výzkum a samotná lokace obce, zřejmě ve 13. století, neodpovídá regionálním standardům tehdejšího osídlení. Nejstarší písemná zmínka o obci je datována k roku 1291, kdy je obec uváděna jako majetek pražského biskupství.⁵ Dřívější založení obce lze odvozovat od místního kostela, ve kterém se přes gotické a barokní přestavby dochovaly románské prvky.⁶

Výkop pro vedení nízkého napětí probíhal v nepevněné ploše jižně od kostela sv. Prokopa (Obr. 1). Jeho východní část, nedaleko pomníku obětem 1. světové války, narušila kostní jámu. Pracovníci stavební firmy kosti neodborně a bez dokumentace vyzvedli a vyskládali na hromadu. Nález byl následně nahlášen Archeologickému oddělení Prácheňského muzea v Písku, které zde provedlo záchranný archeologický výzkum se zaměřením poloh nálezů a fotografickou dokumentací. Zhodnocený osteologický materiál byl v roce 2017 uložen v prostoru současného hřbitova.⁷

Obr. 1 | Půdorysný plán kostela a přilehlého okolí s vyznačeným výkopem a vynesení sondami. Obr. 1–1, 2, 3, 4. Nálezy z vrcholného středověku až raného novověku. Kresba T. Hiltscher.

Obr. 2a, 2b | Část kostní jámy s pečlivě vyskládanými kostmi. | Zachycená část původní hřbitovní zdi. Foto T. Hiltscher.

CHARAKTERISTIKA KOSTNÍ JÁMY A ANTROPOLOGICKÉ POSOUZENÍ OSTATKŮ

Výkop kostní jámy pouze částečně prořezal a to v délce 260 cm, šířce 50–60 cm a do hloubky 70 cm. Kompletní rozměry jámy nebylo možné zjistit bez další exkavace, od které bylo upuštěno, aby nedošlo k poničení intaktních situací neohrožených touto stavbou. Shodně s nálezy z jiných archeologických výzkumů byla i tato kostní jáma zaplněna především lebkami a kostmi typu dlouhého. V několika případech byly identifikovány křížové a pánevní kosti, dolní čelisti, obratle či žebra. Kosti v jámě byly vyskládány velmi pečlivě s maximálním využitím prostoru (Obr. 2a).

Lidské ostatky byly vyskládány na hromadu, ze které byly antropologem vybrány reprezentativní kosti pro následné analýzy. Výsledný soubor se skládal z 24 kostí typu dlouhého, šesti pánevních kostí (2 stranově levé a 4 pravé), čtyř téměř kompletních lebek, tří čelních kostí, jedné obličejové části lebky, dolní čelisti a křížové kosti. Minimální počet vybraných jedinců činil osm individuí, podle nejpočetnějšího zastoupení stranově určené kosti (osm pravých stehenních kostí). Standardními antropologickými metodami byly hodnoceny následující parametry: výška postavy⁸, pohlaví (podle pánevních kostí⁹, podle lebky^{10, 11}), věk dožití (podle obrusu zubů¹², částečně podle pánevní kosti¹³) a v neposlední řadě zdravotní stav a výskyt nemetrických znaků.

Pro výpočet výšky postavy bylo změřeno 24 dlouhých kostí. S výjimkou tří pravých a tří levých stehenních kostí předpokládáme, že co kost to individuum. Výška postavy průměrného jedince ocitnuvšího se v této jámě činila 164,1 cm (sd = 8,2). Průměrná výška postavy se od raného středověku snižovala a na počátku 19. století činila 165 cm, ženy – 159 cm a muži – 169 cm.¹⁴

Čtyři téměř kompletní lebky byly přiřazeny (pravděpodobným) ženám. Z odebraných pánevních kostí byla jedna odhadnuta jako ženská, dvě nebyly pohlavně identifikovány a tři byly odhadnuté jako mužské. Soubor by tak byl tvořen minimálně čtyřmi ženami, třemi muži a dvěma pohlavně neurčenými jedinci.

Obr. 3 | Odchylky od „normálního“ zdravotního stavu: a) artrotické poškození hlavice stehenní kosti; b) periostitida holenní kosti; c) sutura metopica; d) částečně neuzavřený oblouk křížové kosti. Foto E. Průchová.

Podstatně hůře jsme na tom s odhadem věku dožití. Kosti typu dlouhého pocházely z dospělých jedinců s ukončeným růstem a minimem produktivně degenerativních změn. U přítomných zubů byl hodnocením míry obrusu odhadnut věk v případě horní čelisti na 40–50 let a u dolní čelisti na 45–55 let.

A v jaké kondici se jedinci dočkali své smrti? V případě jedné stehenní kosti se pravděpodobně jednalo o *arthrosis deformans capitis ossis femoris* (Obr. 3a) – artrózu hlavice s vyskytujícími se sekundárními degenerativními změnami.¹⁵ U jedné z holenních kostí byl pozorován nárůst kostní hmoty (Obr. 3b). Mohlo by se jednat o nějaký druh *periostitis* (*hyperostosis*), či *osteomyelitis*.¹⁶ Identifikovány byly anatomické odchylky, ve dvou případech *sutura metopica* (Obr. 3c), v jednom případě částečně neuzavřený oblouk u křížové kosti (Obr. 3d). U *suturae metopicae* se

jedná o perzistenci lebečního švu čelní kosti, která se zakládá jako párová.¹⁷ V současné dospělé populaci se vyskytuje v 5–8 %.¹⁸ Mezi epigenetické znaky se řadí i neuzavření, či rozštěp, oblouku obratle zvaný jako *spina bifida*.¹⁹ V chyšckém souboru se vyskytla u křížové kosti.

ZHODNOCENÍ VÝZKUMU

Hlavním limitem antropologického výzkumu je nemožnost bližšího chronologického zařazení osteologického materiálu. Počátek pohřbívání v prostoru kostelního hřbitova, lze předpokládat nejpozději ve 13. století. Nepřímo je to doloženo samotným stářím původní stavby kostela a solumiterním nálezem keramického zlomku z počátku vrcholného středověku (Obr. 1–1). Nepočtené nálezy keramiky z přelomu středověku a raného novověku (Obr. 1–2, 3) pocházející z hromad výkopu nelze spojovat se stavební aktivitou, ale mohou být důsledkem narušení pohřební činnosti. Datovat se nepodařilo ani hřbitovní zeď zachycenou západně od kostela (Obr. 2b). Narušila již existující hroby a lze tedy konstatovat, že byla vystavena až po založení hřbitova, který byl původně situován, minimálně západním směrem, na větším prostoru. K založení nového hřbitova došlo ve 30. letech 19. století²⁰. Nelze vyloučit, že se po nějakou dobu pohřbívalo na obou hřbitovech.

Zakládání kostních jam minimálně od pozdního středověku bylo důsledkem omezeného prostoru hřbitovů a s tím spojené rychlé zaplňování. Jámy bývaly rozměrnější, aby dokázaly pojmout větší množství lidských kostí ze zrušených hrobů.²¹ Obvykle do nich bývaly deponovány takové anatomické části jako kosti typu dlouhého (zejména stehenní, holenní a pažní kosti) a lebky (pro srovnání např. kostní jáma u kostela sv. Bartoloměje ve Dlouhé Lhotě u Blanska, či jáma u kostela v Krhově na Třebíčsku)²². Otázkou je, co mohlo vyvolat vyzvednutí a opětovné uložení lidských kostí. V průběhu 20. století přicházejí v úvahu dvě události. První z nich je spojená se zbudováním památníku pro vojáky padlé za 1. sv. války, jehož výstavba započala roku 1921. Druhá událost proběhla v červnu 1968, kdy byla upravována náves před výše zmíněným pomníkem, a to vyrovnáním terénu a jeho vyasfaltováním. Zachycena byla pouze část kostní jámy a je zřejmé, že došlo k uložení poměrně většího množství kosterních ostatků. To nás vede k předpokladu, že jest se jedná o důsledek akce většího rozsahu a můžeme tak uvažovat, že prapříčinou deponie je vyrovnání terénu návsi před pomníkem, které proběhlo v létě roku 1968.

ZÁVĚR

I přes zlomkovitost nálezu se podařilo postihnout část zde pohřbené populace. Vybrané kosti patřily dospělým jedincům a převážně ženám, přičemž jejich zdravotní stav byl poměrně dobrý i přes pravděpodobné vyšší stáří. Zkoumanému vzorku populace chybí chronologické ukotvení a zcela jistě pochází z většího časového úseku, nicméně s jistou mírou opatrnosti ho lze klást do mladších fází pohřbívání. Výzkum přinesl dílčí poznatky o vývoji prostoru v okolí kostela sv. Prokopa a potvrdil existenci osídlení ze 13. století.

POZNÁMKY:

1 Jaromír DEMEK – Peter MAKOVČIN, *Žeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*, Brno 2006, s. 492.
2 Jan NĚMEČEK – Zuzana LÉROVÁ, *Klasifikace půdních typů podle TKSP a WRB*, Praha 2009.
3 Zdenka NEUHÄUSLOVÁ – Jaroslav MORAVEC a kol., *Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky*, Praha 1997.
4 Evžen QUITT, *Klimatické oblasti Československa*, Brno 1971.
5 Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II, CH-L*, Praha 1949, s. 83.
6 NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, *Kostel sv. Prokopa*, In: *Památkový katalog* [online], 2015 [vid. 19. 2. 2024]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-prokopa-18491384>
7 Při ukládání ostatků v těsné blízkosti márnice byla objevena další kostní jáma neznámého původu a stáří. Místo bylo z iniciativy obecního úřadu později označeno drobným pomníčkem.
8 Torstein SJØVOLD, *Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation*, *Human Evolution* 5, 1990, 431–447.
9 Jaroslav BRUŽEK, *A method for visual determination of sex, using the human hip bone*, *American Journal of Physical Anthropology* 117, 2002, 157–168.
10 Jane E. BUIKSTRA – Douglas H. UBELAKER, eds., *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*, Fayetteville 1994.
11 Denise FEREMBACH – Ilse SCHWIDETZKY – Milan STLOUKAL, *Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons*, *Journal of Human Evolution* 9, 1980, 517–549.
12 Owen LOVEJOY, *Dental wear in the Libben population. Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age at death*, *American Journal of Physical Anthropology* 68, 1985, 47–56.
13 Jo BUCKBERRY – Andrew T. CHAMBERLAIN, *Age estimation from the auricular surface of the ilium: a revise method*, *American Journal of Physical Anthropology* 119, 2000, 231–239.
14 Jaroslav BRUŽEK – Viktor ČERNÝ – Petra STRÁNSKÁ, *Proměny výšky postavy v průběhu věků. Rozdíly mezi jedinci, populacemi i generacemi*, *Vesmír* 84, 2005, 165–168
15 Václav SMRČKA – Vítězslav KUŽELKA – Ctibor POVÝŠIL, *Atlas chorob na kostních preparátech. Horní a dolní končetiny*, Praha 2009, Academia, s. 291
16 Václav SMRČKA – Vítězslav KUŽELKA – Ctibor POVÝŠIL, *Atlas chorob na kostních preparátech. Horní a dolní končetiny*, Praha 2009, Academia, s. 359
17 Jane E. BUIKSTRA – Douglas H. UBELAKER, eds., *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*, Fayetteville 1994, s. 87; Petr VELEMÍNSKÝ, *Morfologické znaky na lidské kostře*. In: Milan STLOUKAL et al., *Antropologie. Příručka pro studium kostry*, Praha 1999, Národní muzeum, s. 133
18 Radomír ČIHÁK, *Anatomie 1*, Praha 1987, Academia, s. 164
19 Petr VELEMÍNSKÝ, *Morfologické znaky na lidské kostře*. In: Milan STLOUKAL et al., *Antropologie. Příručka pro studium kostry*, Praha 1999, Národní muzeum, s. 146
20 Informace vychází z mapových děl stabilního katastru.
21 Michaela KRÁLÍKOVÁ, *Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy*. In: Jaroslav Malina, ed.: *Panoráma antropologie – biologické – sociální – kulturní*. Brno 2007, Nadace Universitas – Akademické nakladatelství CERM, s. 80
22 Michaela KRÁLÍKOVÁ, *Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy*. In: Jaroslav Malina, ed.: *Panoráma antropologie – biologické – sociální – kulturní*. Brno 2007, Nadace Universitas – Akademické nakladatelství CERM, s. 81

Několik poznatků k píseckému středověkému a raně novověkému podzemí

JAROSLAV JIŘÍK – TOMÁŠ HILTSCHER – JIŘÍ DOHNAL – ZDENĚK JÁNĚ – JAN VALENTA

ÚVOD

Příspěvky k poznání píseckých podzemních objektů přinášejí archeologové na stránkách sborníku Prácheňského muzea v Písku poměrně pravidelně. Jiří Fröhlich a Jaroslav Cícha v roce 1993 referovali o odkryvu do skály zahroubeného spodního sklepa v domě čp. 116 „U Raka“ na Velkém náměstí.¹ Kolektiv autorů pak publikoval v té době dva nové objevy prostor do skalního podloží kutaných druhých pater sklepů, a to v domě čp. 58 v Soukenické ulici a čp. 40 v ulici Leoše Janáčka.²

Následující studie je přehledem dalších zjištění, která byla učiněna jak v poslední době, tak i re- vizí starších výzkumných zpráv, novinových článků, pramenů archivní a ikonografické povahy. Zásadním způsobem do poznání této problematiky promlouvají nové metody, jak geofyzikální, tak i pokročilé způsoby dokumentace za pomoci digitálních prostředků.

Písecké „podzemí“ zdaleka nedosahuje takové komplexnosti jako to tábořské či slavonické. Jeho poznání je však důležité v kontextu chápání vývoje zástavby v historickém intravilánu města Písku, v souvislosti se stavebně historickým vývojem a každodenním provozem jednotlivých domů v průběhu středověku a raného novověku.

GEOFYZIKÁLNÍ PRŮZKUM V PROSTORU VELKÉHO NÁMĚSTÍ PŘED VÝCHODNÍ FRONTOU DOMŮ MEZI ČP. 3 A ČP. 8 V ROCE 2017

Uvedený geofyzikální průzkum byl realizován Oddělením užitě geofyziky PřF UK Praha v se- verovýchodní části Velkého náměstí v Písek – v prostoru chodníku před domy čp. 3 až 8, tj. od příčné ulice Heydukova na severu po ulici Masné krámy na jihu.³ Cílem bylo nedestruktivní cestou přinést poznatky o možné přítomnosti neznámých historických sklepů a případné lokalizace dalších neznámých podzemních prostor, vybíhajících z půdorysu domů do plochy náměstí, jak ukázaly některé výzkumy v minulosti. Zájmový prostor tvořil chodník před zmíněnými měšťanskými domy. Šířka tohoto chodníku je přibližně 5 až 7 m, povrch je tvořen dlažbou z velkých kamenných desek (severní část byla v osově partii bez dlažby v důsledku stavebních prací).

Vlastní geofyzikální průzkum byl realizován v linii profilu vytyčeného paralelně s domovní linií ve vzdálenosti 2,5 až 3,0 m (*obr. 1*). Profil o celkové délce 80 m byl vyměřen pomocí pásma

Obr. 1 | Geofyzikální průzkum v prostoru Velkého náměstí v Písku (sv. část – před domy č.p. 3 až 8). Vypracovali: J. Dohnal, Z. Jáně a J. Valenta.

a měřené body (s intervalem 2 m) byly vyznačeny značkami. Metráž bodů na profilu rostla od severu k jihu (od 0 do 80). Poziční chyba fixovaných měřičských bodů nepřesahovala 5 cm. Mikrogravimetrické měření bylo realizováno podél vytyčeného profilu s krokem 2 m. Celkem bylo změřeno 41 řadových bodů a 3 opakované body pro výpočet střední chyby měření. Střední kvadratická chyba tíhových měření na řadových bodech byla $\pm 4 \mu\text{Gal}$.

Obr. 2 | Velké nám. na počátku 20. století. Fotoarchiv Prácheňské muzeum v Písku.

Pro terénní měření byl použit gravimetr CG-5 kanadské firmy Scintrex. Porovnáním výsledků mikrogravimetrie s pozicí inženýrských sítí a sklepů pod stávajícími domy (obr. 1) lze zjištěná tíhová minima interpretovat takto. Bodové tíhové minimum o amplitudě $-0,04 \text{ mGal}$ v metráži 48 je jednoznačně vyvoláno přítomností výtahové šachty v chodníku (dům č.p. 5 je novostavba, historické sklepy nejsou známy). Dvě méně výrazná tíhová minima v metrážích 7 a 23 o amplitudách $-0,03$ a $-0,04 \text{ mGal}$ mohou být projevem sklepů sahajících mimo půdorys přilehlých domů čp. 8 a 7 (ale jsou v místech nestabilního měření). Bohužel pro oba domy neexistuje dokumentace sklepů odpovídajících pozici zjištěných anomálií; u domu č.p. 8 se uvádí pouze „menší valeně sklenutý omítnutý sklep pod uličním křídlem“ a u domu čp. 7 jsou dokumentované pouze sklepy pod levým traktem, i když nelze vyloučit ani existenci sklepů pod pravým traktem (mohou být nepřístupné – zasypané, či zatopené). Poslední indikací je nevýrazné tíhové minimum o amplitudě $-0,02 \text{ mGal}$, centrované v metráži 72. Tato anomálie je u domu č.p. 3 a pozičně je situovaná proti zasypanému (?) prostoru mezi dvěma novodobými sklepy. Problematická je příčina poklesu hodnot Δg v metráži 80 – proti ústí uličky Masné krámy, příčinou může být např. starší nedokumentovaná kanalizační šachta.

Realizovaný mikrogravimetrický průzkum v sv. části Velkého náměstí v Písku přinesl tyto základní poznatky: 1) Bylo zachyceno několik lokálních tíhových anomálií, které hypoteticky mohou indikovat přítomnost sklepů vybíhajících zpod měšťanských domů do prostoru ná-

městí. 2) Dvě nejvýznamnější indikace byly zachyceny v prostoru před domy s č.p. 8 (barokní jádro) a 7 (gotické jádro), bohužel v obou případech bez prostorové vazby na stávající sklepní prostory. Podobná je situace v případě méně výrazné tíhové indikace před domem č.p. 3 (snad barokního původu). 3) Bodové tíhové minimum před domem č.p. 5 (prodejna Baťa) je podmíněno přítomností výtahové šachty. Předložená interpretace vychází z rozboru výsledků provedeného geofyzikálního průzkumu a konfrontace s dalšími dostupnými poznatky, je však nutně schematická a nemusí odpovídat realitě „skryté“ pod plochou náměstí a dosažitelné pouze cíleným archeologickým výzkumem.

NÁLEZ DUTINY V PROSTORU VELKÉHO NÁMĚSTÍ V ÚROVNI ČP. 1 V ROCE 2021

V souvislosti s pokládkou teplovodu v roce 2021 v prostoru Velkého a Alšova náměstí a ulice Jungmanovy v Písku byla realizována řada archeologických sond, jejichž účelem bylo předstihově ověřit mocnost historického nadloží, průběh a nivelitu různých horizontů původní zádlažby a případně detekovat historické relikt, které by mohly být odrazem odlišného uspořádání půdorysu objektů v prostoru obou náměstí.

Důležité zjištění bylo učiněno na dně sondy č. 1 v prostoru v úrovni dnešního čp. 1 na Velkém náměstí, kde byl zjištěn propad v geologickém podloží do blíže nejasného prostoru, zasypaného někdy v průběhu raného novověku. Tento prostor představoval s největší pravděpodobností ve skále raženou štolu, jejímž účelem bylo ve středověku odvodňovat spodní patra sklepů na náměstí, především tedy nejbližšího domu čp. 1. Od čela domu šlo asi o 15 metrů a propad se nacházel zhruba ve dvou metrech hloubky. Sonda č. 1 byla ale prostorově omezena (navíc propad se nacházel v JV nároží sondy), takže přesný průběh štoly neznáme a rozsáhlejší výzkum objektu nebyl možný.⁵

I v tomto případě se nabízí do budoucna se k výzkumu objektu vrátit, například během plánované budoucí rekonstrukce Velkého náměstí. Předtím je ovšem možno ověřit průběh objektu například pomocí geo-radaru, gravimetrie či ideálně mikrogravimetrie.⁶

VÝZKUM V SUTERÉNU DOMU ČP. 118 „U ZVONU“ NA VELKÉM NÁMĚSTÍ V PÍSKU V LETECH 2008–09

Archeologický výzkum, který probíhal průběhu měsíce dubna 2008 a v lednu 2009 v součinnosti s rekonstrukcí prostoru suterénu za účelem rozšíření stávající provozovny Pizzerie San Marco, s. r.o. v suterénu domu čp. 118 „U Zvonu“, vedl k nálezům pozdně středověké odpadní jímky a s ním spojeného kanálku a spodního patra do skály kutaného sklepa (*obr. 2*).

August Sedláček píše: „Domy č. 117 a 118 měl 1608 Jan Malina a po něm Kateřina Malinka. Po ní ujal je Jan pokorný zec' (1618). L. 1620 spáleny a spáleniště Malinovské prodala Eva vdova Řeři-

Obr. 3: Sín domu čp. 118 v 70. letech 19. století na kresbě V. Šebeleho. Archiv Prácheňského muzea v Písku.

Obr. 4 | Dokumentace zdiva na přístupovém schodišti do suterénu domu čp. 118. Foto J. Jiřík.

chová 1619 Danielu Rezkovi, jenž na místě č. 118 nový dům s dvěma krovky vystavěl a menší dům č. 117 l. 1662 Václavu Jiršovi prodal. Od tohoto koupil jej 1671 Tomáš Ledecký, ale pustil jej 1676 Lorencovi Žvíkovskému. Po Žvíkovských následovali 1702 Martin Raušer (†1721), Rozina Jünová, pak Jan Jelínek a 1758 Leopold jeho syn. Po něm následoval 1805 rod Semanův, 1810 Jak. Velický, 1818 Frant. Suhrada, 1836 Pr. Vrhel a od r. 1840 rodina Seelichovská.

Dům č. 118 „U zvonu“, část spáleniště Malinovského, prodal Dan. Rezek 1659 Václ. Jiršovi, jenž jej měl do smrti. Jan Jireš prodal jej 1690 Matěji Karáskovi (†1713) a ujal jej pak Frant. Růžička, jenž jej postoupil 1716 Janovi, synu svému. Když tento před 1753 zemřel, měl jej Jan Max. Růžička a postoupil ho 1783 Dominikvi, synu svému (ale bez várky). Od tohoto koupili jej 1798 Jan Hubert a Anna manželka. Potom následovali 1828 J. Neužil, 1833 J. Beitl, 1834 J. Neužil, 1850 Anna Pfustrová a od r. 1878 rodina Sachsův. Před stoletím tu bývala hospoda.“⁷

Původní vchod do suterénu domu čp. 118 se dle dokumentace V. Šebeleho ze 70. let 19. století (obr. 3) nacházel v jižní stěně prostorné síně, která byla zároveň průjezdem do nádvoří domu.

Původní, patrně ještě středověké kamenné zdivo tohoto přístupu do suterénu bylo odhaleno při rekonstrukci schodiště na počátku roku 2009 (obr. 4). Jednalo se konkrétně o zdivo zaklenutí jeho severní stěny. Tato stěna pak byla v mladší etapě podélně zesílena cihlovým zdivem o mocnosti až 90 cm.

Suterén je tvořen dvěma hlavními místnostmi v ose domu V–Z a nově prozkoumaným spodním patrem sklepa, jež bylo zasypáno a zazděno zřejmě ve 20. letech 20. století.

Sklepy domu jsou zmíněny poprvé v protokolu sepsaném k žádosti p. Salomona Sachse ze dne 18. 10. 1883 (komise purkmistrovského úřadu, pod. č. 8286): „*Tři sklepy v tomto domě měly býti jak pozůstávaly ponechané, jen nové schody do sklepa pořízené. Místním shledáním tohoto přestavěného domu bylo zjištěno, že pozůstávají nyní ve sklepích 2 klenuté sklepy.*“

Spodní patro sklepa ražené do skalního podloží (obr. 5–9)

Do té doby neznámé spodní patro sklepa bylo odhaleno průrazem ve východní stěně suterénu v souvislosti se stavební činností. Z části bylo vytesáno do rostlé skály, jeho dokumentovatelný rozměr činil v úrovni vodní hladiny 204 × 358 cm. Maximální výška 216 cm, přičemž dno sklepa je zasypáno sutí a šterkem. Přístup do tohoto spodního patra sklepa byl patrně původně zajištěn schodištěm, dnes zasypaným. Hladina vody činila podle výšky zásypu 40–60 cm. Jižní stěna spodního sklepa byla tvořena přepážkou zdiva z kamene a cihel. V krátkém úseku bylo toto zdivo narušeno a bylo patrně další přiléhající zdivo pouze z cihel, které bylo souběžně k výše popsané přepážce přizděno (obr. 5). Z konfrontace plánů suterénů domů čp. 118 a 119 vyplývá, že jižním směrem od prozkoumané prostory spodního patra sklepa se nachází další neznámý prostor (obr. 16–17). Ten je tedy vymezen obvodovým zdivem domu čp. 118, respektive 119 a výše popsanou přepážkou tvořenou dvěma zdmi (kámen–cihla, cihla). K vyždění přepážky z cihel muselo dojít z vnitřní strany tohoto neznámého prostoru a jednou z možností je, že k tomu došlo v souvislosti s přestavbou sousedního domu čp. 119 ve 30. letech 20. století Aloisem Erhartem. Nicméně přepážka vyžděná z kamene a cihel je starší a oddělovala oba prostory již v minulosti, nejspíše již v raném novověku.

Jímka (obr. 10–13)

Při jižní stěně v západním traktu suterénu byla odhalena a prozkoumána odpadní jímka oválného půdorysu, která byla vysekána do skalního podloží, o rozměrech 100 × 120 cm a hloubce 80 cm. V zásypu jímky s charakteristickým zápachem bylo zjištěno množství zlomků stolní i kuchyňské keramiky (hrnce, perforované poklice, džbány, trojnožky, poháry, kahany), kterou lze datovat do období druhé poloviny 15. až počátku 16. století (obr. 14). Jeden z pohárů⁸ se zachoval kompletní, jeho obsah činí přesně 400 ml (což odpovídá přibližně jednomu žejdlíku 0,35 l). Dále se podařilo zrekonstruovat (L. Töröková, JČM) jeden z hrnců, jehož radélková výzdoba nese

Obr. 5 | Za přepážkou ze smíšeného zdiva vyčnívající moderní cihlové zdivo v JZ nároží lochu. Foto J. Jiřík.

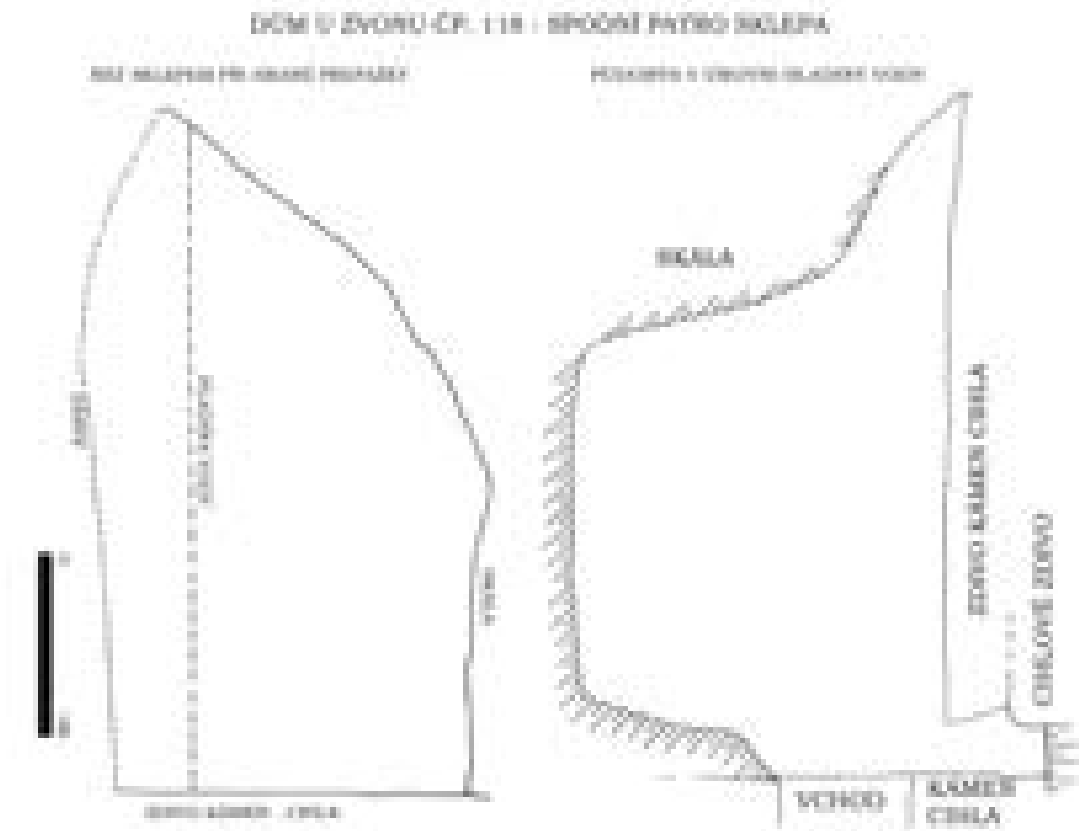
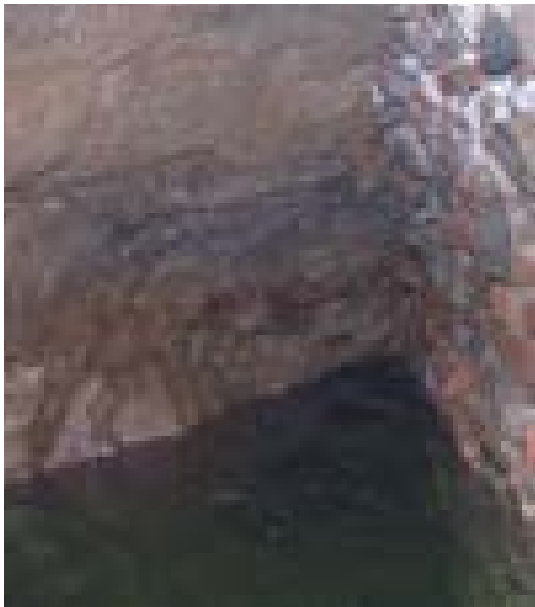

Obr. 6 | Přepážka v jižní stěně lochu vyzdělána ze smíšeného zdiva. Foto J. Jiřík.

Obr. 7 | Zazdění přístupu do kamenného lochu v jeho západní straně. Foto J. Jiřík.

Obr. 8 | Východní nároží lochu s přepážkou ze smíšeného zdiva. Foto J. Jiřík.

Obr. 9 | Zaměření průběhu lochu, půdorys a příčný řez. Kresba J. Jiřík.

analogii v nález z tvrziště v prostoru rybníku Němec.⁹ Obdobné nálezové spektrum poskytl výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor.¹⁰ Součástí nálezového inventáře z jímky v čp. 118 jsou rovněž zbytky dřev a dřevěných dých (patrně z dóz a vědérka) a fragment kůže.¹¹ Byly zjištěny rovněž zvířecí kosti (patrně odpad z kuchyně) a pecky ovoce.

Jímka zasahovala pod jižní stěnu sklepa do hloubky max. 25 cm. Základová spára zdiva se nachází v úrovni skalního podloží. Je zjevné, že zdivo sklepa zadního traktu domu bylo vystavěno poté, co zanikla funkce jímky, která byla následně zasypána kameny (což způsobilo značnou fragmentárnost keramických nálezů) a sanována vápennou vrstvou.

S jímkou souvisí kanál o délce 3,6 m vysekaný do skály s překlady tvořenými kamennými plotnami. Kanál mířil šikmo od jímky směrem k západu, kde přibližně uprostřed stěny vstupoval

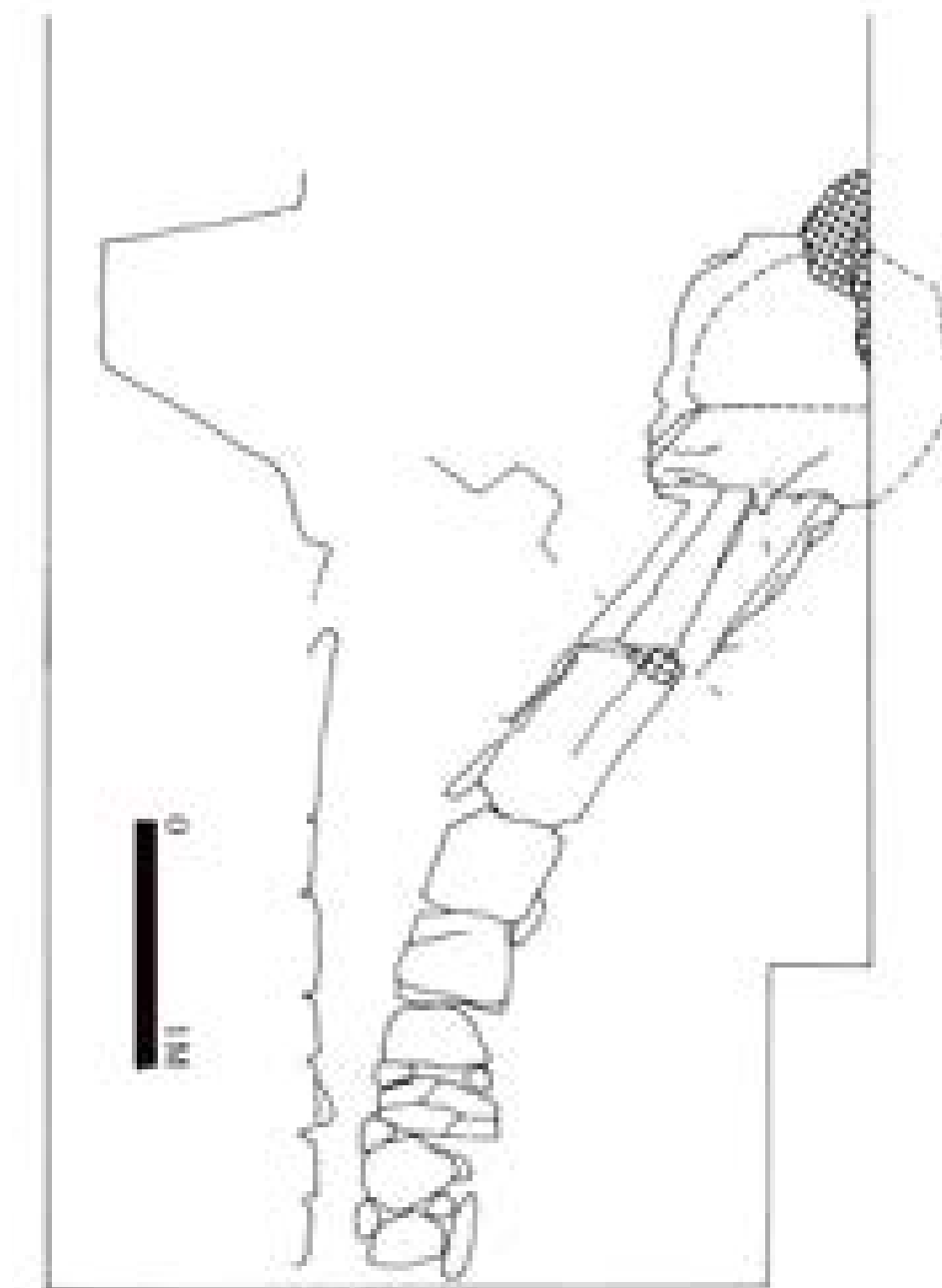

Obr. 10 | Dokumentace jímky v suterénu domu čp. 118 v roce 2008. Foto J. Jiřík.

Obr. 11 a 12 | Dokumentace jímky a odtokového kanálu s kamennými překlady na pohledu od východu a od západu. Foto J. Jiřík.

DŮM U ZVONU ČP. 118 - JÍMKA V SUTERÉNU

Obr. 13 | Kresebná dokumentace jímky a odtokového kanálu s kamennými překlady v suterénu čp. 118. Kresba J. Jiřík.

Obr. 14 | Příklad keramických nálezů z jámky v suterénu čp. 118.

pod základ domu. V tomto prostoru se mezi svrchním překladem a základovou spárou domu nacházela 60 cm mocná hlinito-písčitá vrstva. Rozdíl mezi úrovní překladu a úrovní terénu vně domu na nádvoří sladovny činil 328 cm.

Pro celkovou interpretaci systému jsou zásadní zjištění učiněná Jiřím Fröhlichem v roce 2007 při záchranném výzkumu v prostoru dnešního nádvoří Sladovny. Je pravděpodobné, že kanálek (původně funkčně interpretovaný jako odvod dešťové vody) souvisí s kanálem navazujícím na odpadní jámku zjištěnou roku 2008 v interiéru sklepa (*obr. 16*).

Štola dokumentovaná do vzdálenosti 10 m západním směrem od stěny domu sloužila, jak Jiří Fröhlich rozpoznal, k odvodňování spodního patra domu zazděného v období kolem roku 1925.¹² Na základě zjištěné situace se dá předpokládat, že štola pokračuje podél osy celého domu a původně odvodňovala nově zjištěný spodní sklep vysekaný do skály v přední části půdorysu

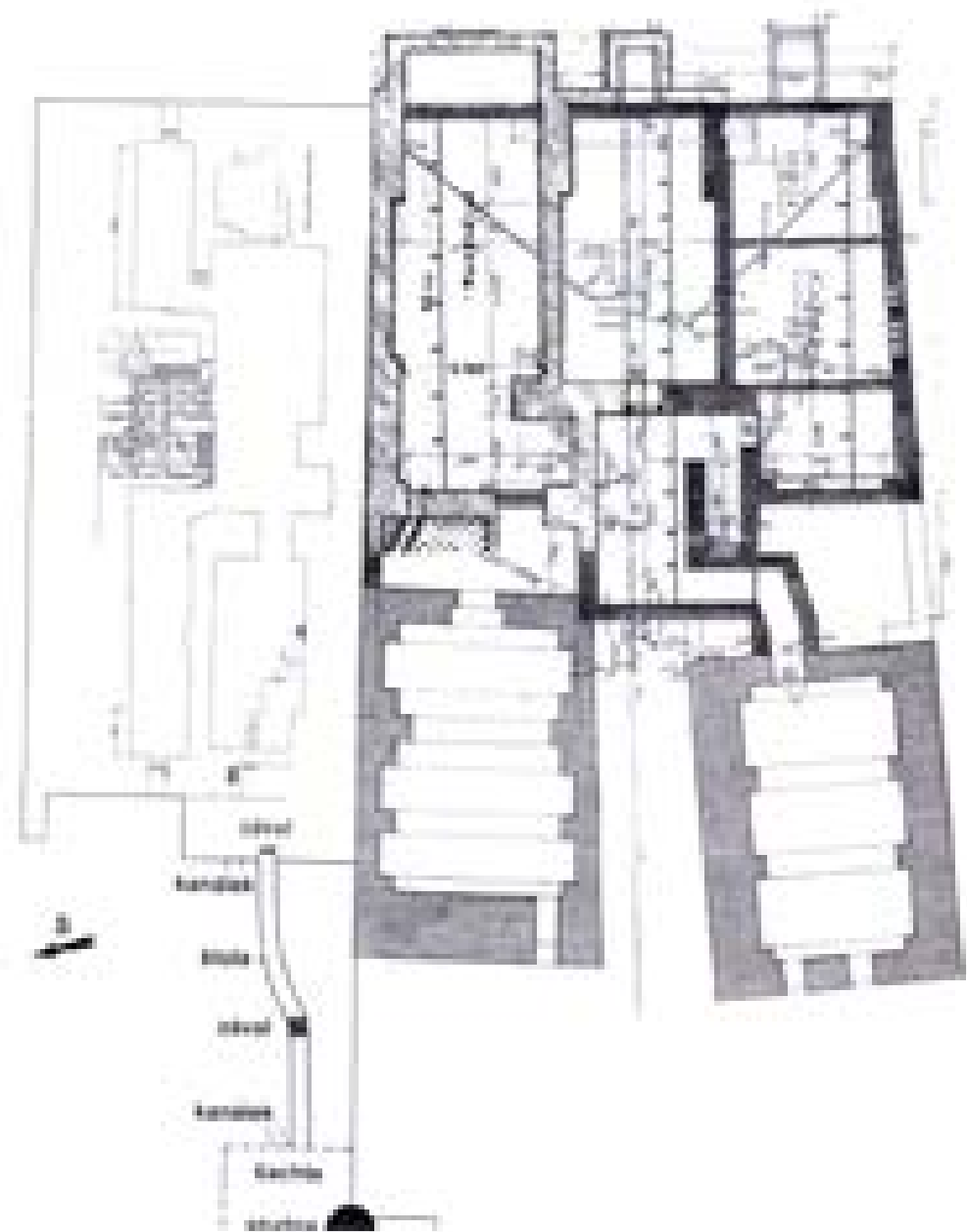
Obr. 15 | Situace za domem čp. 118 na nádvoří Sladovny dokumentovaná v roce 2007. Foto V. Komasová.

domu. V interiéru suterénu bylo pokračování této štoly pokusně zjištěno v jedné z vrtaných sond, nicméně v tomto prostoru byla bohužel zavalena, takže další průzkum nebyl možný. Ústí štoly se nepodařilo ve výše popsané výšce do skály raženého spodního sklepa zjistit a nachází se patrně více jižním směrem mimo dokumentovaný prostor (patrně tedy v ose domu).

Otázka vyústění odvodňovacího systému

Otázkou zůstává vyústění odvodňovacího systému. Jiří Fröhlich předpokládá pokračování západním směrem do příkopu sousedního hradu nebo ve skále nad Otavou, což by mohlo odpovídat středověké situaci. Situace v prostoru nádvoří dnešní sladovny mimo středověké parcely domů 118 a 119 však nabízí pro mladší období ještě jednu možnost interpretace. Konfrontujeme-li zaměření dokumentovaných situací s plánem stabilního katastru z roku 1837, pak zjistíme, že odvodňovací štola míří směrem k objektu se značkou, která v prostoru dnešního Alšova náměstí a západně od děkanského kostela v prostoru Bakalářů označuje kašny (*obr. 6*). V našem případě by se mohlo jednat například o vodní haltýř. Obdobná zařízení byla na veřejných prostranstvích dokumentována archeologickým výzkumem v Českém Dubu z období 15.–18. století a jejich funkcí bylo zadržovat vodu za účelem chlazení potravin, případně též chovu ryb.¹³ Voda zachycovaná v haltýřích byla převážně pitná a tato skutečnost může podat vysvětlení, proč nebyla propojena odvodňovací štola domu čp. 118 s kanálkem souvisejícím s jámkou a mířícím téměř stejným směrem jako štola.¹⁴ Dalším argumentem může být rozdílná datace obou sítí. Situaci v prostoru, kde je zakreslena kašna nebo vodní haltýř, nelze dnes bohužel revidovat, neboť

PISEK - DOM U ZVONU ČP. 118 A DOM U TŘÍ KORUN ČP. 119

Obr. 17 | Kombinace výsledků archeologického výzkumu z předchozího obrázku č. 16 s půdorysem sousedního domu čp. 119 na základě archivního plánu z druhé poloviny 20. století. Montáž J. Jiřík.

Obr. 18 | Vložení plánu suterénu domu čp. 118 s archeologickými objekty a vyústěním odvodňovací štol do mapy stabilního katastru z roku 1837.

Je možno předpokládat, že v době po vzniku města ve 13. století se prostor mezi hradem a čp. 119 „U Tří korun“ zaplňoval pozvolně. Nelze vyloučit, že parcela čp. 118 nebyla po nějakou dobu zastavěna vůbec, či zde byl situován pouze dřevěný předchůdce pozdější kamenné stavby. Teprve na konci středověku či v raném novověku dochází na dotčené parcele k velkorysejší přestavbě, která se týkala i jeho suterénů.

V severním sousedství domu čp. 118 byla učiněna důležitá zjištění v domě č. 116 „U červeného raka“, kdy v roce 1995 došlo k zachycení pilířů klenebního pasu zaniklého gotického loubí. Ne zcela jednoznačná datace architektury domu („Dobu lze klást do konce 13., popřípadě do první poloviny 14. století, přičemž nelze vyloučit ještě pozdější původ.“)¹⁹ naznačuje určitý časový odstup výstavby domu č. 116 od vzniku hradu.

DOKUMENTACE SKLEPŮ V ZADNÍM TRAKTU DOMU ČP. 119 „U TŘÍ KORUN“

„Dům Kolouškovský č. 119, neb „U Tří korun“, držel snad 1536 Havel bakalář. Jan Drobný prodal jej 1561 Mik. Kolouškovi, po němž se 1589 vdova a děti o dvůr Pokratice, dva domy, mlýn a rybníčky dělily. L. 1606 dostal se Kateřině vdově Morávkové, která jej 1608 M. Nykodémovi Edlingerovi prodala. Po smrti tohoto prodán 1625 Albrechtovi Stříbrskému z Rovín, gubernatoru města Písku, po němž jej držela 1625–1643 Anna Stříbrská.“²⁰

K postupné destrukci dříve honosného domu čp. 119 „U Tří korun“ dochází od roku 1902 (*obr. 27*). Novinová zpráva v časopise Otavan nás informuje o demolici „*starobylé klenby gotické, která již po delší dobu hrozila sesutím v síni, ke dvoru obrácené*“. Dle dalšího popisu se pak dozvídáme, že se jednalo o klenbu tvořenou terakotovými tvarovkami.²¹

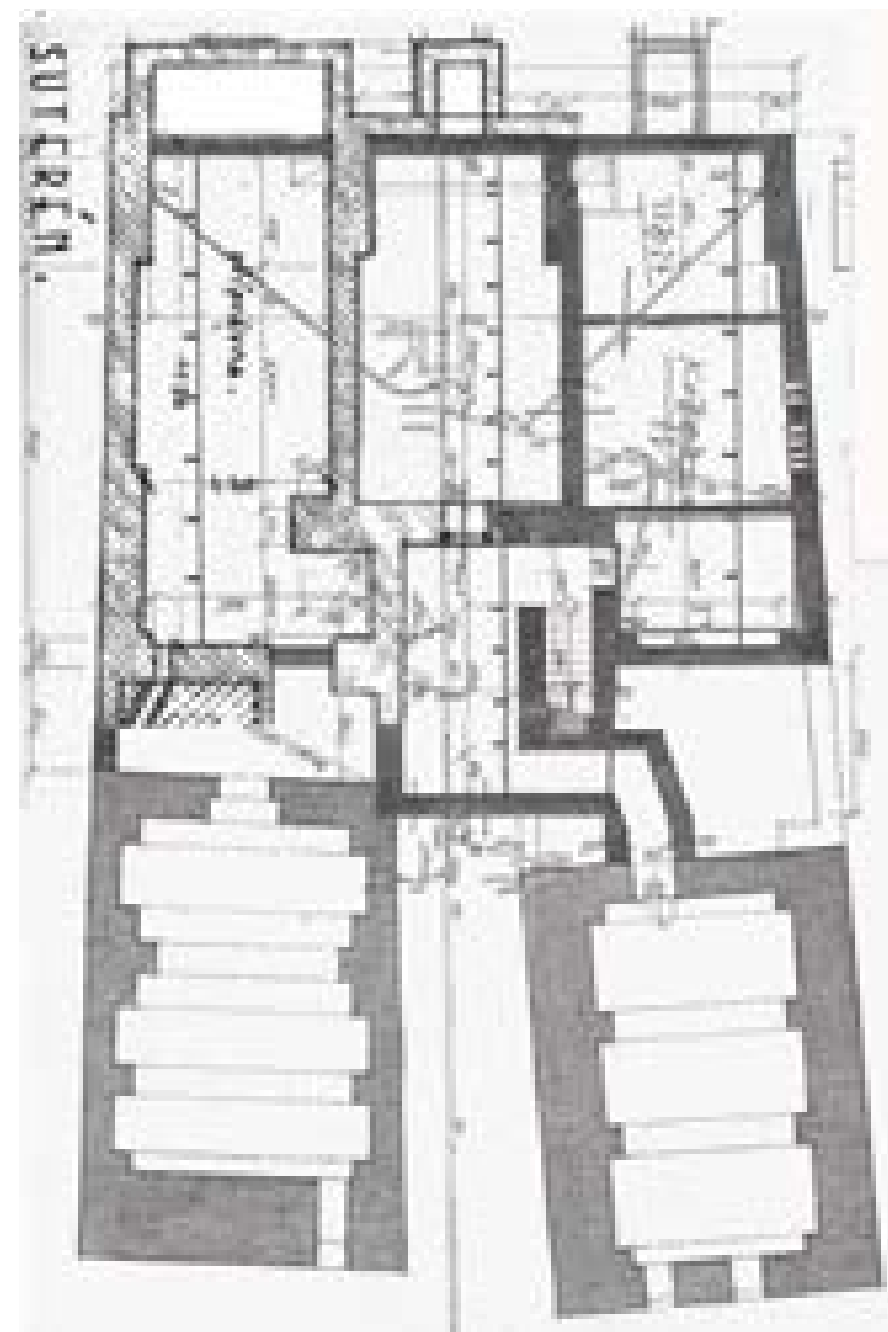
Podstatnou změnou byla téměř kompletní demolice stavby v roce 1934. František Lipš popisuje v článku v tehdejší Otavanu postup prací i odkrývání a zároveň ničení této unikátní stavby. Zprávy o destrukci nadzemních partií, stejně jako nepočetné archeologické nálezy získané při demolici, stále čekají na své zhodnocení.

Věnujme se však nyní suterénům, které Lipš popisuje. Dům rozděluje podélně na dvě poloviny, tedy na levou (tj. jižní, v sousedství budovy okresního soudu) a pravou (severní). Lipš ve své zprávě dokládá, že podsklepena byla i přední část domu čp. 119: „*Pod levou částí přízemí byl hluboký sklep přístupný z bývalého podjezdu klenutým vchodem, z něhož po několika schodech vcházelo se do sklepa směřujícího do dvora*.“ Tento vchod do sklepa je patrně dokumentován archivní fotografií z počátku 30. let 20. století (*obr. 22*). Blíže se F. Lipš věnuje podzemním prostorům v zadním traktu jižní poloviny domu:

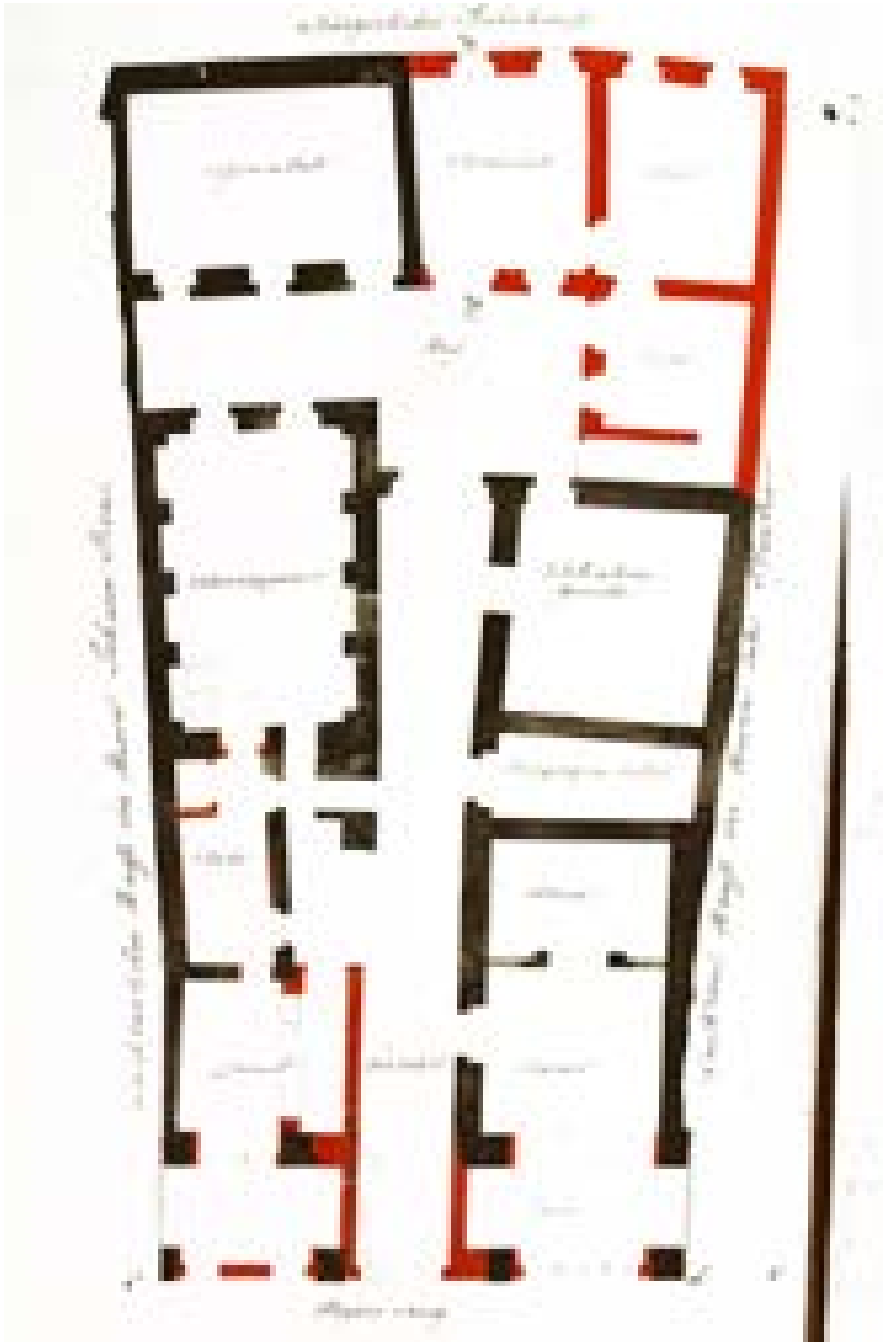
„*Pod tímto oddělením přízemku (tj. levá část přízemku) byly dvojce sklepy přístupné klenutým schodištěm, z nichž jeden směřoval k náměstí a druhý níže, směrem k řece, na jehož konci klesaly do hloubky schůdky spodní vodou zatopené. Tento sklep před těmito schůdky byl zkržčen v pravém úhlu dvěma chodbami, jednou k hradu a druhou k fortně*.“²²

Vzhled původních sklepů v přední části domu v jeho severní polovině přesně neznáme. Objev části lochu v sousedním domě čp. 118 (viz výše) může napovědět o složitosti celkové konfigurace suterénu. O něco lépe jsme informováni o vzhledu sklepů v zadním traktu severní poloviny domu. V roce 1994 probíhala poslední fáze demolice zbytků původního domu během bourání bývalého kina Oko, které se nacházelo právě v jeho zadním traktu. Podařilo se tehdy alespoň zdokumentovat kresebně i fotograficky část dochované severní stěny původního domu se dvěma pásy negativů gotických kleneb s několika výběhy osekáných keramických žeber (*obr. 21, 23*). Fotograficky se podařilo dále zdokumentovat proražené cihlové klenby suterénu (*obr. 24–26*), gotické sklepní chodby, která se zjevně nacházela právě pod severní stěnou s dvěma klenebními pásy. Z této chodby ústily směrem k severu, západu a východu tři portály do již zcela přestavěných sklepů. Dva úplnější portály se podařilo tehdy nově osadit ve vestibulu pobočky České pojišťovny.²³

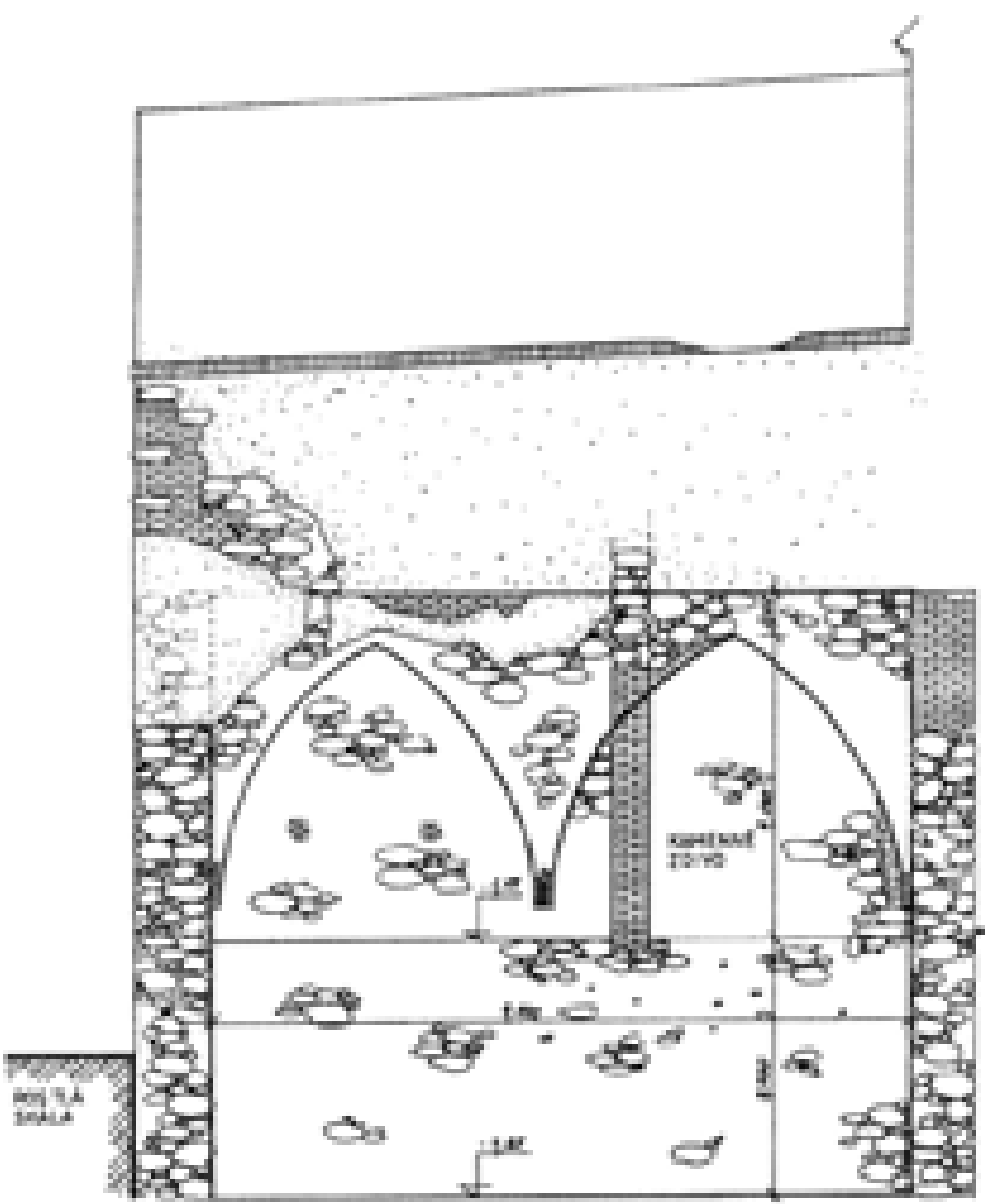
Z porovnání plánu suterénu domu z doby po demolici v roce 1933 a dochovaného archivního plánu půdorysu přízemí domu z konce 19. století (*obr. 19–20*) vyplývá, že zadní trakty sklepů

Obr. 19 | Písek, čp. 119 „U Tří korun“, Půdorys suterénu domu po přestavbě v roce 1933. Zdroj Archiv Stavebního úřadu Městského úřadu v Písku.

Obr. 20 | Písek, čp. 119 „U Tří korun“, Púdorys přízemí domu na konci 19. století.
Zdroj Archiv Stavebního úřadu Městského úřadu v Písku.

Obr. 21 | Zadní trakt domu čp. 119 „U Tří korun“ a zaměření severní stěny v roce 1994. Zaměření R. Pechoušek.

Obr. 22 | Fotografická dokumentace jednoho z portálů v nádvoří domu čp. 119 v době demolice domu roku 1933. Fotoarchív Prácheňské muzeum v Písku.

zůstaly patrně uvedenou přestavbou ušetřeny. Svědčí o tom znázorněná odlišná mocnost zdiva v porovnání se zdivem nových sklepů předního traktu, které jsou v prostoru chodníku mimo půdorys domu doplněny trojicí „apsid“, z nichž ta prostřední do roku 1994 složila jako výtahová šachta.

Z archivního plánu z 19. století (*obr. 20*) se též dozvídáme, kudy se vcházelo do sklepa v zadním traktu jižního křídla domu. „Eingang zum Keller“ se nacházel přibližně za polovinou nádvoří.

GEOFYZIKÁLNÍ PRŮZKUM BUDOVY SLADOVNY V ROCE 2000

S předchozími dvěma objekty zdánlivě nesouvislý objev, který byl učiněn v dubnu roku 2000 pod budovou sladovny v souvislosti s její rekonstrukcí.

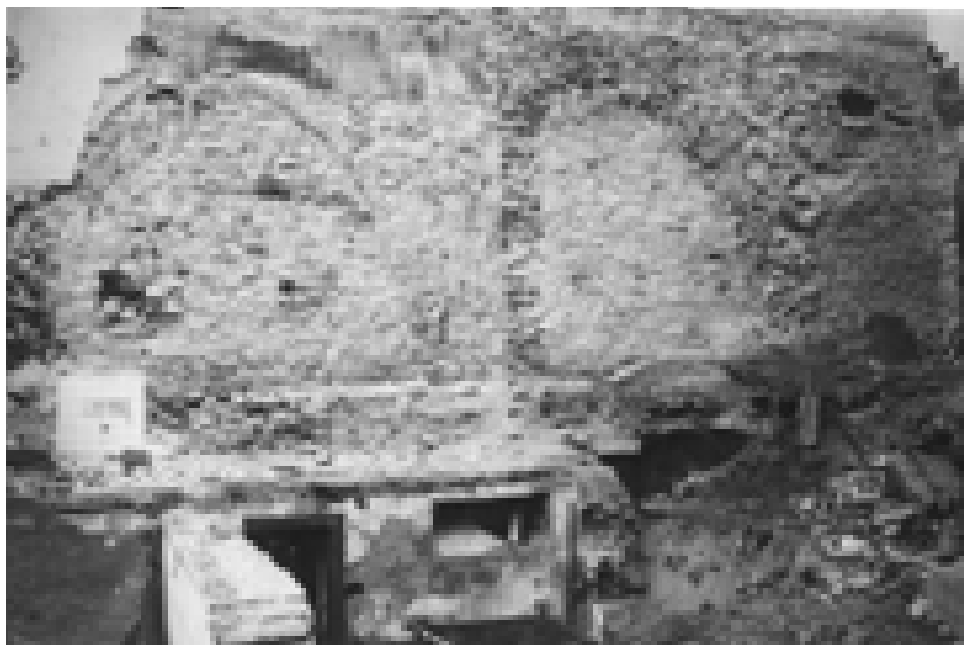
Zadavatelem bylo tehdy Město Písek a jednalo se primárně o nedestruktivní geofyzikální průzkum budovy, realizovaný Oddělením užité geofyziky PřF UK Praha. Úkolem bylo zjištění hloubky skalního podloží v prostoru dvora a podél západního průčelí objektu sladovny a zjištění porušených zón v podložních horninách areálu objektu. Jako metody byly použity seismika a odporové měření metodou středového gradientu. V úrovni středového gradientu P7 v úrovni druhého suterénu se vysokými odpory projevila prostor skalní dutiny v okolí metráže 18,5²⁴ a další podobnou dutinu indikují maxima odporů v okolí metráže 54 (*obr. 28*). Původně byly tyto anomálie interpretovány jako přírodní cesty podzemní vody z horninového prostředí východně od Sladovny k zapuštěné nádvorní zdi objektu.

Další anomálie zjištěna v blízkosti metráže 54. Jedná se o severní části budovy sladovny a ve strukturním schématu označeno červeným trojúhelníkem (vlevo). Tato anomálie probíhá jižně podél areálu píseckého hradu, její význam však není zřejmý. Jedná-li se o uměle vytvořenou dutinu, například odvodňovací štolu, pak jde o dosud neznámý prostor.

Další uvedená velmi podobná anomálie v metráži 18,5 byla zjištěna v jižní části budovy sladovny. Z její orientace Z-V a průběhu, směřujícím k jižní polovině zadního traktu domu čp. 119 „U Tří korun“ pravděpodobně vyplývá, že mohlo dojít k pozitivní identifikaci Lipšem zmíněného sklepa směřujícího „k řece, na jehož konci klesaly do hloubky schůdky spodní vodou zatopené“ (*obr. 29*).

DŮM ČP. 139 NA DRLÍČOVĚ - DO SKÁLY RAŽENÝ SKLEP V ZADNÍM TRAKTU DOMU

V listopadu roku 2004 probíhal dohled a výzkum na rekonstrukci domu čp. 139 na Drlíčově v Písku. Výzkum se soustředil na prostor dvorku, kde se podařilo dokumentovat jímku z 19. století. Středověké keramické nálezy 13.–15. století byly zjištěny v sondě pro budoucí základy zdiva, která byla protínala dvorek severojižním směrem.

Obr. 23–26 | Písek „U Tří korun“, listopad 1994, Archiv Prácheňského muzea v Písku, č. neg. 15335

⚡ pohled na dvě klenební čela na severní stěně domu

⚡ cihlová klenba sklepa u severní gotické zdi

⚡ sklep s cihlovou klenbou u severní stěny domu

⚡ sklep s cihlovou klenbou přizdřený k severní gotické zdi domu

V zadním traktu domu pak byl dokumentován suterén domu včetně částí druhotně osazeného půlkruhově zaklenutého portálu a dále spodní patro sklepa s rozměry max. 4 × 4 m a výklenky (s jedním částečně zavaleným), jež bylo ražené do skalního podloží (*obr. 30*). Jeho stáří je středověké nebo raně novověké. Detailní dokumentaci provedl Antonín Majer.²⁵

DOKUMENTACE SKLEPA V ČP. 75 NA ALŠOVĚ NÁMĚSTÍ

Další registrace podzemní prostory proběhla při rekonstrukci budovy nově přemístěné městské knihovny na čp. 75 na Alšově náměstí. Jednalo se o přístupný jednopodlažní suterén ve stavbě, která byla na základech tří měšťanských domů se snad s gotickým jádrem, zrekonstruována jako budova gymnázia s dokončením v roce 1858 (*obr. 31–32*). Jednoprostorový sklep vyražený do skalního podloží se nachází v zadní části původního domu čp. 76, a je přístupný po později zbudovaném schodišti ze severního směru. Původní přístup západním směrem do předního traktu budovy je dnes zazděný.

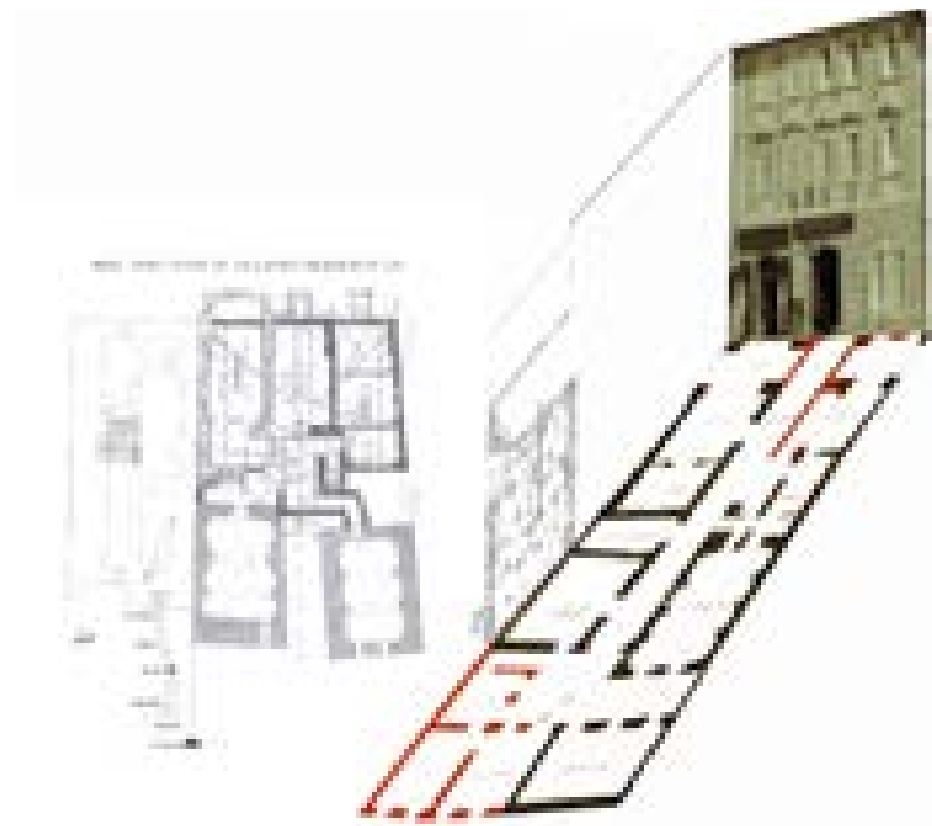
DOKUMENTACE ČÁSTI SKLEPENÍ V BUDOVĚ FARY ČP. 43

Stávající dochované sklepení bylo dokumentováno v budově fary (čp. 43). Původně gotická budova s výraznou klasicistní přestavbou disponuje víceúrovňovým sklepením, do něhož se vstupuje západním směrem z centrální, původně východní části domu. Schodiště je později budované, zřejmě v jeho původní poloze. První pozemní podlaží s kamenným a smíšeným zdivem je opatřeno druhotně osazeným cihlovým klenutím. Druhé podlaží je ražené do rostlé skály a je taktéž opatřené sekundárním klenutím a cihlovou a smíšenou předezdívkou. Spodní část sklepa je zavezena navážkou neznámé mocnosti. Za základě nivelity stropů je možné pozorovat, že prostor se zahlubuje západním a následně severním směrem, kde je ukončen ostrou hranou naznačující existenci portálu k další podlahové úrovni (*obr. 33–35*).

ZÁVĚR

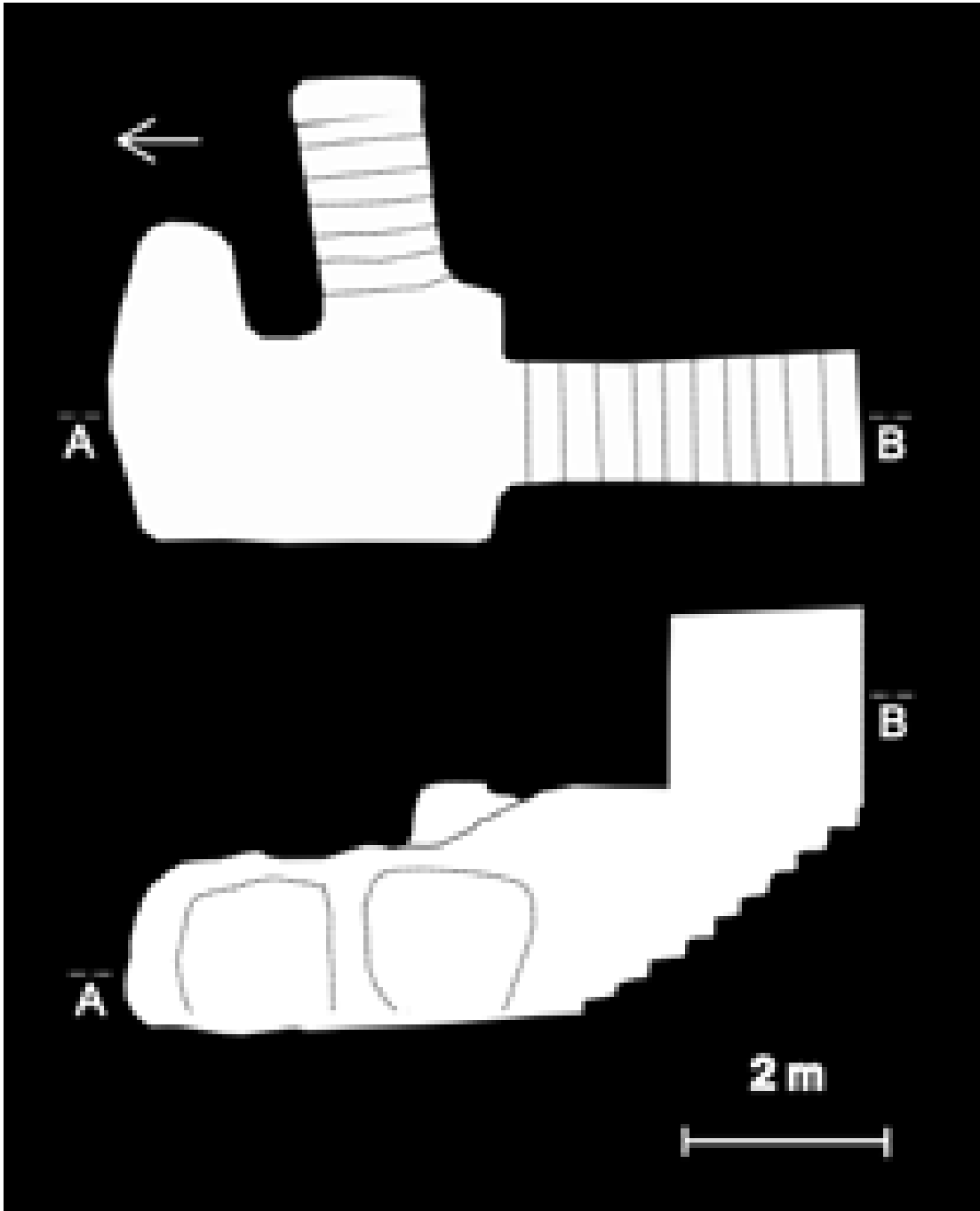
V posledních třech dekáдах se podařilo při různých příležitostech a různými metodami detekovat a dokumentovat řadu spodních pater sklepů a dutin, ražených do rostlého skalního podloží. V některých případech se jedná o prostory přístupné v rámci druhých pater stávajících suterénů měšťanských domů, jako v případě domu čp. 139 na Drlíčově, v budově fary čp. 43 a čp. 75 na Alšově náměstí. V případech jiných se ovšem jedná o prostory, které běžně přístupné nejsou, ať už se jedná o zazděný loch při domě čp. 118 na Velkém náměstí, zasypané a zdemolované sklepy u sousedního domu čp. 119, dále pouze geofyzikálním měřením detekované anomálie, tj. dutiny ve skalním podloží ubíhající ve směru V-Z pod budovou sladovny, či propad stropu štolý (?) před čp. 1 na Velkém náměstí.

Zejména komplexní situace, zjištěná v případě suterénů domů čp. 118 a 119 otevírá řadu vý-

Obr. 27 | Písek čp. 119 „U Tří korun“, celková situace domu s využitím archivního plánu z 19. století s dokumentovanou severní stěnou z roku 1994 a zrcadlově otočenou fotografií průčelí na archivním snímku. Fotomontáž J. Jiřík

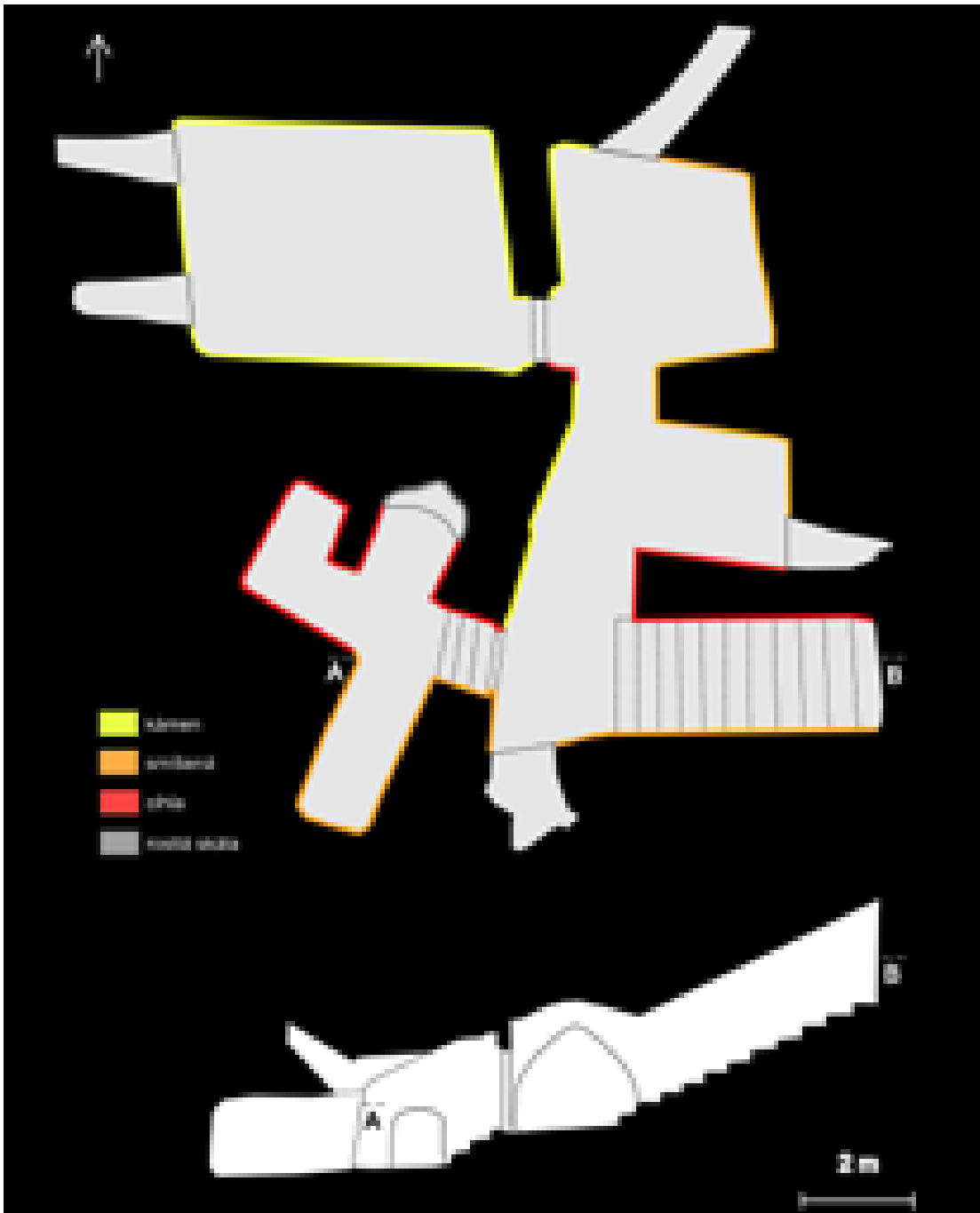
zkumných otázek, které bude možno řešit v budoucnosti. Jedná se především o ověření situace Fr. Lipšem popsaných chodeb, klesajících od zadního traktu suterénu domu čp. 119 směrem k řece, které snad odráží geofyzikální měření pod budovou Sladovny, uskutečněné v roce 2000. Také průběh dutiny pod Velkým náměstím před čp. 1 je nejasný. Nicméně, pokud i v tomto případě platí, že se jedná o štolu odvodňující spodní patro sklepa čp. 1 ve směru V-Z, pak pravděpodobně míří směrem napříč náměstím k výše uvedenému čp. 119. Jedná se však pouze o možné indicie a zdali se tedy setkáváme v našem případě se složitým a částečně průchodným systémem odvodnění spodních partií sklepů, mířící od domů ve východní frontě náměstí (čp. 1) přes čp. 119 až k řece je zatím velmi předčasné spekulovat. Taková představa je možná na základě dosavadních extenzivně publikovaných informací, týkajících se převážně izolovaných podzemních objektů, odvážná či troufalá, ovšem zcela legitimní. Potenciál podobných úvah však prověří pouze cílený budoucí výzkum, kombinující klasické prostředky užívané v archeologii s moderními způsoby dokumentace a geofyzikálními metodami.²⁶

Obr. 31 | Kresebná dokumentace sklepa v čp. 75. Zaměření T. Hiltcher.

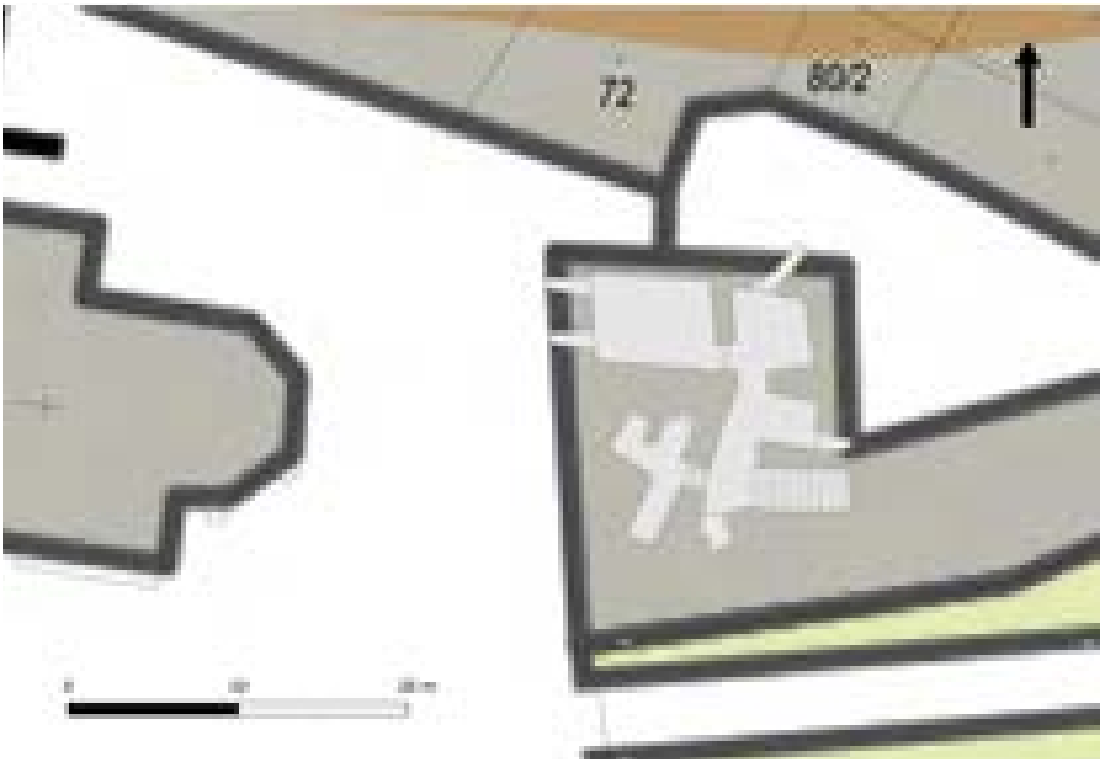
Obr. 32 | Vizualizace 3D modelu sklepa v čp. 75. Zaměření T. Hiltcher.

Obr. 33 | Kresebná dokumentace sklepení fary, čp. 43. Zaměření T. Hiltcher.

Obr. 34 | vizualizace 3D modelu sklepení fary, čp. 43. Zaměření T. Hiltcher.

Obr. 35 | Lokalizace sklepení v rámci fary, čp. 43. Zaměření T. Hiltscher.

POZNÁMKY:

1 Jaroslav CÍCHA – Jiří FRÖHLICH, *Výzkum historických podzemních objektů v Písku*. Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1992. Písek 1993, s. 28–30. Jiří FRÖHLICH, *Písecko v zrcadle archeologie*. Písek 1997, s. 140–141.

2 Jaroslav JIŘÍK – Martin PTÁK – Tereza ŠÁLKOVÁ – Daniel HLÁSEK – Tomáš HILTSCHER, *Archeologické výzkumy v historickém jádru města Písku v letech 2010–2015*. Prácheňské muzeum v Písku v roce 2015, Písek 2016, s. 47–76.

3 Terénní geofyzikální průzkum proběhl ve večerních a nočních hodinách dne 28. března 2017.

4 Dobroslav LÍBAL – Jan MUK – Marie HEROUTOVÁ, *Písek. Stavebně historický rozbor objektů, jádra a části historických předměstí*. Praha 1967. Rukopis uložený na odboru památkové péče Městského úřadu v Písku, s. 108–109.

5 Erika PRŮCHOVÁ – Tomáš HILTSCHER – Jaroslav JIŘÍK, *ŽAV Písek, Velké náměstí – pokládka horkovodu, 2021–2022*. Nepublikovaný rukopis nálezové zprávy, uložený v Prácheňském muzeu v Písku. Písek 2022, s. 23.

6 Navrženo v husté síti bodů (1x1 m), při optimalizaci pozice vzhledem k náročnosti metody, velikosti a rozsahu měřené mikroplochy, aby to bylo proveditelné v reálném čase.

7 August SEDLÁČEK, *Dějiny Královského Krajského města Písku nad Otavou II. Od zřízení král. Úřadu až do dnešní doby*. Písek 1912, s. 382–83.

8 Publikovaný patrně omylem J. Fröhlichem, ačkoliv s jeho zjištěními mimo suterén domu v roce 2007 tento nález primárně nesouvisí: Jiří FRÖHLICH, *Odvodňovací štola domu čp. 118 na Velkém náměstí v Písku*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 27, 2014, s. 407–413, zde obr. 7.

9 Jaroslav KUDRNÁČ – Jiří FRÖHLICH, *Neznámé středověké sídlo při rybníku Němci u Písku (jižní Čechy)*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 4, 1987, 67–75, zde obr. 5:6. Keramické nálezy z jímky (obrázky 7 a 8) a 1 železný zlomek byly zapsány do sbírek Prácheňského muzea pod přír. číslem **159/08** a celkový počet činí **240** kusů.

10 Rudolf KRAJÍC, *Výzkum středověké studny v Soběslavi, okr. Tábor (II. analýza souboru kuchyňské a stolní keramiky)*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách. 7, 97–111.

11 Fragmenty dřev a kůže se žel nezachovaly během procesu konzervace v Husitském muzeu v Táboře.

12 Jiří FRÖHLICH, *Odvodňovací štola domu čp. 118 na Velkém náměstí v Písku*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách, 27, 2014, s. 407–413, zejm. s. 408. J. Fröhlich byl o nálezu spodního patra sklepa raženého do skály z roku 2008 informován, což umožnilo jeho interpretaci. Dále: Jiří FRÖHLICH, *Zpráva o archeologickém výzkumu na nádvoří sladovny v roce 2007*. Nepublikovaný rukopis NZ uložený v Prácheňském muzeu v Písku. Písek 2007.

13 Jan PROSTREDNÍK – Petr HARTMAN, *Žáchranný výzkum pozdně středověkých haltýřů v historickém jádru Českého Dubu*. Archeologie ve středních Čechách 9, 2005, 653–707.

14 O haltýřích ve městě Písku jsme informováni též písemnými zprávami. Zápis v městských knihách ze dne 13. 9. 1645 (F. 42) nás informuje, že... „Zapověděno prání koží a suken v haltýřích“.

15 August SEDLÁČEK, *Dějiny Královského krajského města Písku nad Otavou II. Od zřízení král. úřadu až do dnešní doby*. Písek 1912, s. 13–14.

16 Odsud pochází 6 zlomků stěn nádob, jeden zl. dna, 1 zl. okraje hrnce, 1 zlomek poklice a jeden zlomek poháru s radélkem (15.–18. století), zapsány jsou pak přír. č. **148/09**.

17 František LIPŠ, *Bourání domu „U Tří korun“ v Písku v roce 1933*. Otavan 1934, 97–99.

18 Jiří FRÖHLICH – Eva KOPPOVÁ, *Výzkum středověké studny čp. 118 a 119 v Písku*. Jihočeský sborník historický 1995, č. 64, s. 3–19.

19 Jan ADÁMEK – Jiří FRÖHLICH – Jan SOMMER, *Disiecta membra ke stavbám gotického Písku*. Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1998. Písek 1999, 32–44. zejm. s. 43.

20 August SEDLÁČEK, *Dějiny Královského krajského města Písku nad Otavou II. Od zřízení král. Úřadu až do dnešní doby*. Písek 1912, s. 382.

21 ANONYM, *V domě u „tří korun“*. Otavan, 15. března 1902, s. 3.

22 František LIPŠ, *Bourání domu „U Tří korun“ v Písku v roce 1933*. Otavan 1934, 97–99.

23 Jiří FRÖHLICH – Eva KOPPOVÁ, *Výzkum středověké studny čp. 118 a 119 v Písku*. Jihočeský sborník historický 1995, č. 64, s. 3–19; na s. 3.

24 Metráže v tomto schématu jdou zprava doleva – tj. od jihu k severu.

25 Jiří FRÖHLICH – Jaroslav JIŘÍK, *Zpráva o archeologickém výzkumu v domě čp. 139 na Drlíčově v Písku*. Nepublikovaná nálezová zpráva uložená v Prácheňském muzeu v Písku.

26 Budoucí průzkumy mohou objasnit situaci i některých dalších podzemních objektů, o nichž jsme informováni prostřednictvím dobového tisku. Předně se jedná o spodní, částečně zatopené patro sklepa v původním domě čp. 49 v dnešní ulici Leoše Janáčka, jenž předcházela výstavbě Občanské záložny (dnes budova polikliniky) z let 1889–1890. Dále se jedná o retrospektivní zprávu, vztaženou k roku 1966 ohledně nálezů údajné “spojovací chodby”, která měla vést přes Alšovo náměstí mezi domy čp. 74 a 178. V tomto případě je nejasné, zda se skutečně jednalo o štolu kutanou ve skále nebo spíše o zděnou kanalizaci z 19. století. Tuto situaci může ozřejmit plánovaná rekonstrukce náměstí. Citace viz: Anonym: Ze starého domu. Místopisná vzpomínka. Otavan 20, č. 6, 19. 2. 1898, s. 2; Karfíková, S. 1992: 11. února slavnostní otevření prodejny PPP. Tradice v novém. Tvořič. Informace pro zaměstnance státního podniku Jitex Písek, č. 2., 6. 2. 1992, s. 1. Za cenné informace autorů děkuji kolegovi B. Bernáškoví.

Výsledky 46. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v národní přírodní památce „Řežabinec“

JIŘÍ ŠEBESTIAN

Odchyty probíhaly ve dnech 23. 7. až 3. 8. 2022. V táboře na tradičním místě se tentokrát vystříдалo 93 přímých účastníků a navštívilo nás 2 311 zájemců o ptáky v rezervaci i mimo ni.

Velmi se snažíme, aby podmínky našich výzkumů byly neměnné a stále stejné, a právě dlouholeté přesné opakování po celých 46 let, pravidelnost a dlouhodobost jsou hlavní a velmi ceněnou devizou našich výzkumů ve vědecké komunitě a umožňuje nám to srovnání vývoje ptačího společenstva v průběhu let. Ale právě proto je nebudeme znovu popisovat a odkážeme případné zájemce na podrobný popis metodiky v dřívějších zprávách. Nejpodrobněji je naše metodika popsána ve zprávě za rok 2008.¹

A teď k výsledkům. Jak ukazuje obrázek 1. v následující zprávě o výsledcích 47. kroužkovací akce Acrocephalus (strana 230) i tabulky 1. a 2. v této zprávě – po katastrofickém roce 2021 se vše vrátilo k normálu. To je hlavní a velmi pozitivní zpráva z odchytů 2022. Rákosníci měli průměrný až nadprůměrný počet mláďat a začínají dorovnávat propad populace svých druhů v rezervaci. Počty druhů i mláďat ostatních ptáků také oscilují okolo průměru. Znamená to, že je v rezervaci vše v pořádku a ekosystém normálně funguje a má schopnost sám sebe regenerovat a vracet se k rovnováze i po velkých katastrofách. Nemusím asi zdůrazňovat, že na řadě produkčních rybníků tomu tak již není a Řežabinec je světlou výjimkou. Vrátili se i ledňáčci a rákosníci velcí, objevil se znovu i zvonek a pěnkava. Jen na návrat sýkořic vousatých stále ještě čekáme.

Protože na závěr tradičně děkuji všem, kteří přispívají ke zdárnému průběhu akcí Acrocephalus, děkuji jim velmi i letos. Vzhledem ke stručnosti přítomné zprávy je konkrétně nebudu na tomto místě uvádět, avšak odkazuji v tom smyslu zájemce o podrobnosti na zprávu z roku 2020².

POZNÁMKY:

- ¹ Jiří ŠEBESTIAN, *Výsledky 32. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v Národní přírodní rezervaci „Řežabinec, Řežabinecké tůňe“*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2008, s. 75–77. <https://www.prachenskemuzeum.cz/files/vyrocní-zprava-2008.pdf>
- ² Jiří ŠEBESTIAN, *Výsledky 44. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v Národní přírodní rezervaci „Řežabinec, Řežabinecké tůňe“*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2020, s. 239–244. <https://www.prachenskemuzeum.cz/files/prachenske-muzeum-v-pisku-2020-web-ul.pdf>

Celkové pořadí	Druh	Dospělí ptáci	Letošní mláďata	Celkem	t.j. %	Loňské pořadí	Roční průměr za 46 let	odchylka od průměru
1.	Rákosník obecný	64	250	314	39,6	1.	287,5	26,5
2.	Rákosník proužkovaný	12	118	130	16,4	3.	66,7	63,3
3.	Sýkora modřinka	4	32	36	4,5	9.	31,6	4,4
4.	Pěnice černohlavá	9	23	32	4,0	2.	44,4	-12,4
5.	Budníček menší	7	24	31	3,9	4.	80,0	-49,0
6.	Červenka obecná	2	27	29	3,7	9.	14,9	14,1
7.	Rákosník velký	11	13	24	3,0	12.	14,5	9,5
	Sýkora koňadra	2	22	24	3,0	7.	24,3	-0,3
9.	Rákosník zpěvný	4	14	18	2,3	12.	67,4	-49,4
10.	Kos černý	2	14	16	2,0	6.	9,8	6,2
11.	Drozd zpěvný	1	13	14	1,8	17.	5,4	8,6
	Vlaštovka obecná	0	14	14	1,8	7.	34,7	-20,7
13.	Strnad rákosní	4	9	13	1,6	20.	12,0	1,0
14.	Pěnice slavíková	1	9	10	1,3	11.	34,7	-24,7
	Ledňáček říční	0	10	10	1,3	26.	1,9	8,1
16.	Špaček obecný	0	9	9	1,1	4.	5,3	3,7
17.	Slavík modráček	1	7	8	1,0	20.	3,1	4,9
18.	Střízlík obecný	6	0	6	0,8	12.	2,4	3,6
	Cvrčilka slavíková	2	4	6	0,8	15.	5,1	0,9
	Brhlík lesní	1	5	6	0,8	18.	3,6	2,4
	Pěnice hnědokřídla	0	6	6	0,8	18.	5,1	0,9
22.	Ťuhýk obecný	1	4	5	0,6	23.	5,1	-0,1
23.	Šoupálek dlouhoprstý	0	4	4	0,5	26.	1,1	2,9
24.	Sojka obecná	2	1	3	0,4		0,4	2,6
	Strnad obecný	2	1	3	0,4	30.	9,1	-6,1
	Strakapoud velký	1	2	3	0,4	26.	1,7	1,3
	Labuť velká	0	3	3	0,4		1,0	2,0
	Slavík obecný	0	3	3	0,4	23.	1,2	1,8
30.	Sýkora babka	0	3	3	0,4	30.	1,6	1,4
	Šoupálek krátkoprstý	0	2	2	0,3		0,3	1,7
	Budníček větší	0	2	2	0,3	15.	27,3	-25,3
32.	Pěnkava obecná	0	1	1	0,1		6,5	-5,5
	Lejsek bělokrký	0	1	1	0,1	30.	0,3	0,7
	Bukáček malý	0	1	1	0,1		0,3	0,7
	Moudivláček lužní	0	1	1	0,1	30.	11,3	-10,3
	Zvonek zelený	0	1	1	0,1		3,0	-2,0
	Rehek domácí	0	1	1	0,1		0,1	0,9
Celkem okroužkováno při akci „ACROCEPHALUS“ 2022 :		139	654	793	100	roční průměry:	879	-86,0
		37 druhů					42 druhů	

Tab. 1 | Přehled ptáků nově okroužkovaných při 46. akci „ACROCEPHALUS“ v Národní přírodní rezervaci *Řežabinec, Řežabinecké tůně* ve dnech 24. 7. až 3. 8. 2022 (Vzácnější a méně často chytané druhy jsou vtištěny tučně.)

Pořadí	Druh	Místo původního okroužkování:										Celkem
		Režabinec v roce:								Jinde v ČR	Mimo ČR	
		2022		2021	2020	2019	2018	2017	2016			
		v hnízdni době	po hnízdni době									
1.	Rákosník obecný	25	88	5	10	3	3		1	4		139
2.	Rákosník proužkovaný	3	21									24
3.	Červenka obecná	1	19									20
4.	Sýkora modřinka	3	6	1						1		11
5.	Slavík modráček	3	6									9
6.	Sýkora koňadra		2		3			1	1			7
7.	Rákosník velký		6									6
8.	Šoupálek krátkoprstý		3							1		4
	Pěnice černohlavá		2	2								4
10.	Kos černý	1	1	1								3
	Brhlík lesní			3								3
	Rákosník zpěvný		3									3
	Šoupálek dlouhoprstý		3									3
14.	Strnad rákosní				1		1					2
	Pěvuška modrá	1				1						2
	Ťuhýk obecný		2									2
	Budníček menší		2									2
18.	Cvrčilka slavíková			1								1
	Pěnkava obecná						1					1
	Střízlík obecný		1									1
Celkem zkontrolováno:		37	165	13	14	4	5	1	2	6	0	247

Tab. 2 | Přehled již dříve okroužkovaných ptáků, kteří byli kontrolováni při 46. akci „ACROCEPHALUS“ v Národní přírodní rezervaci *Řežabinec, Řežabinecké tůně* ve dnech 24. 7. až 3. 8. 2022 (Vzácnější a méně často chytané druhy jsou vtištěny tučně.)

Výsledky 47. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v národní přírodní památce „Řežabinec“

JIŘÍ ŠEBESTIAN

Odchyty a kroužkování ptáků probíhalo ve dnech 22. 7. až 2. 8. 2023. V táboře na tradičním místě se tentokrát vystřídalo 96 přímých účastníků a navštívilo nás 2 317 zájemců o ptáky.

Jak jsem již psal – stojí nás velké úsilí, aby každoroční podmínky našich výzkumů byly neměnné a stále stejné, a právě to je hlavní a velmi ceněnou devizou našich výzkumů ve vědecké komunitě a umožňuje nám to srovnání vývoje ptačího společenstva v průběhu let. Ale pro úsporu místa i vašeho času nebudeme naši metodiku znovu popisovat a odkážeme případné zájemce na podrobný popis ve zprávě za rok 2008.¹

A teď k výsledkům a jejich hodnocení. Po katastrofální vichřici, která prošla rezervací v roce 2021 v období vrcholící hnízdní aktivity ptáků a v podstatě zlikvidovala všechna hnízda a mláďata ptáků hnízdících v rákosí (rákosníci, cvrčilky, strnadi rákosní) a zasáhla podstatně i ptáky křovin (pěnice, slavíci) a stromů (drozdi, strnad obecný)² se v roce 2022 ukázala neporušenost a robustnost ekosystémů v rezervaci a již po roce se počty těchto druhů ptáků vrátily k průměru³. Řežabinec poskytuje zjevně ptákům dostatek vhodných míst i potravy i pro zvýšenou hnízdní aktivitu. A podíváte-li se na letošní výsledky – zjistíte, že se celkový počet okroužkovaných ptáků (Obr. 1.), ale i počty většiny ptáků rákosin i křovin (Tab. 1.) vyšplhaly již nad průměr a čísla vytahují nahoru zejména počty zjištěných mláďat. Jedině dominantní druh rezervace – rákosník obecný se ještě pohybuje pod průměrnými počty, ale i u něj je nárůst počtů jak dospělých ptáků, tak zejména mláďat, zřetelný. Tím ale naše spokojenost nad letošními výsledky teprve začíná.

Dalším pozitivem je nadprůměrný počet druhů letos okroužkovaných ptáků. Po několikaletých přestávkách se znovu objevily tyto druhy ptáků:

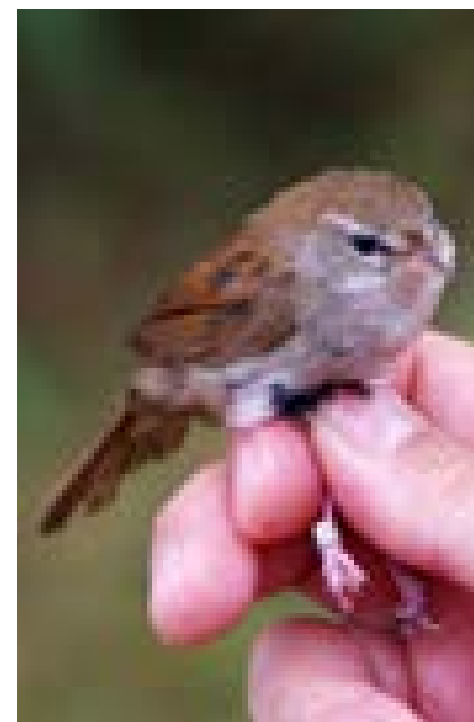
cvrčilka zelená, datel černý, dlask tlustozobý, drozd kvíčala, konipas bílý, lejsek černohlavý a bělokrký také, mlynařík dlouhoocasý, pěnice pokřovní, pěvuška modrá, rehek zahradní, sedmihlásek hajní, stehlík obecný, sýkora lužní, vrabec polní, žluva hajní

A k potěšení zejména našich návštěvníků přibýlo i hodně vždy obdivovaných ledňáček říčních. Naopak jsme nechytily ani jednoho moudivláčka lužního a zvonka zeleného. Ovšem u těchto druhů je jejich úbytek vyvolán problémy celoevropskými a řežabinecká rezervace ho zastavit nedokáže⁴.

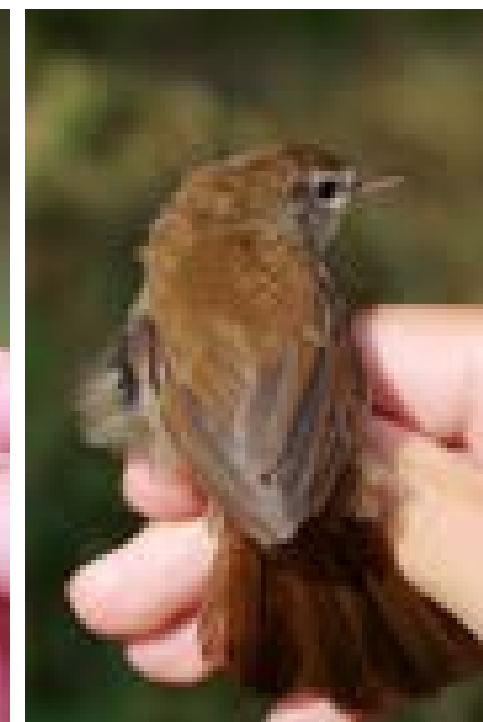

Obr. 1 | Ornitologická událost století (tedy zatím jen padesátiletí) na Řežabinci. Odchycená a okroužkovaná dospělá samice cetie jižní s hnízdní nažinou.

Na závěr jsem si schoval ornitologickou událost roku. Odchytili a okroužkovali jsme během letošní 47. akce úplně nový druh ptáka pro Řežabinec, jehož odchyt a kroužkování je událostí pro ornitology v celé naší republice – **cetii jižní** (Obr. 1.–4.). Ano, musím uznat, že je to pták z kategorie označované v táboře jako UHP (univerzální hnědý pták), nad kterým já sá jen několik málo z nás a ostatní se diví, proč se radujeme z ptáka, který vypadá úplně stejně jako ty spousty rákosníků, cvrčilek a slavíků, kterých kroužkujeme denně desítky. Ale považte, že to byl teprve druhý výskyt tohoto druhu v ČR a navíc samice s plně vyvinutou hnízdní nažinou. Zpráva o ní se okamžitě rozšířila mezi ornitology celé republiky. Událost, kvůli níž nám neustále zvonily telefony a na Řežabinec se sjížděly desítky ornitologů, kteří se snažili tu chudinku znovu vidět a přes naše protesty přehrávali všude její zpěv tak často, že potom zpívali jako cetie všichni rákosníci zpěvní, sedmihlásci a další ptačí napodobovači. Událost, kterou musíte podrobně zdokumentovat a ohlásit Faunistické komisi ČR, aby zkontrolovala a uznala (nebo také neuznala), že je vaše určení správné. Událost, o které si vyžádali příspěvek na konferenci a samostatný článek v odborných časopisech Kroužkovací stanice Národního muzea i Jihočeský ornitologický klub. Nebudu zde psát více, ale snad vás i toto přiměje, abyste se alespoň ještě jednou podívali na její fotografie.

Obr. 2 | Mezi hlavní poznávací znaky patří současný výskyt světlejší zbarveného nadočního proužku a zároveň i kroužku okolo oka. (Ostatní podobní ptáci mají jen jeden nebo žádný z těchto znaků.)

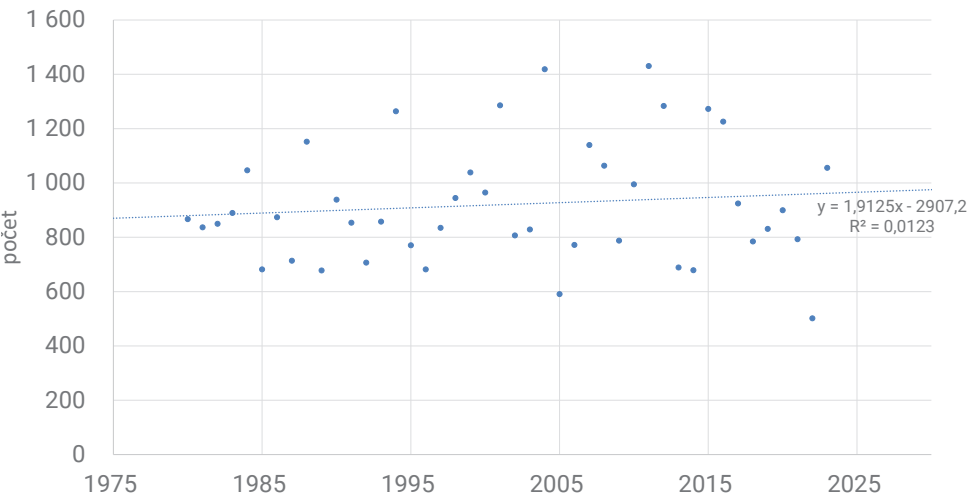
Obr. 3 | Dalším nezaměnitelným znakem je barevný kontrast tmavšího hnědého odstínu ocasních per oproti světlejší hnědé barvě zbytku těla.

Obr. 4 | Nejspolehlivějším určovacím znakem je kulatě zakončený ocas tvořený pouze deseti ocasními pery (všichni podobní ptáci jich mají 12).

Rok	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Počet	178	403	231	867	837	850	890	1047	682	874
Rok	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Počet	714	1152	678	939	854	707	858	1264	771	682
Rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Počet	835	945	1039	965	1286	807	829	1419	591	772
Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Počet	1140	1064	788	995	1431	1284	689	679	1273	1226
Rok	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023			
Počet	925	785	831	900	793	502	1056			

Tab. 3 | Přehled celkových počtů nově okroužkovaných ptáků za 47 let na všech dosavadních akcích „Acrocephalus“.

Obr. 5 | Trend celkových počtů nově okroužkovaných ptáků za 47 let na všech dosavadních akcích „Acrocephalus“.

Na závěr jako vždy tradičně děkuji všem, kteří přispívají ke zdárnému průběhu akcí Acrocephalus: Záchrané stanici Makov za zapůjčení stanu, Jihočeskému kraji za možnost bezplatného a bezproblémového táboření na jeho louce, kterou pro něj spravuje protivínské rybářství. Děkujeme za vstřícnost okolním obecním úřadům v Ražicích, Kestřanech a Putimi a také Policii ČR – obvodnímu oddělení Protivín. Velice nám ve všech směrech vychází vstříc pan Šmitmajer. Všem jmenovaným patří velký dík nejen ode mne jako organizátora akce, ale i od všech ostatních účastníků. A naopak můj osobní dík patří všem účastníkům tábora, kteří kromě obvyklých nástrah počasí a všech ostatních obvyklých problémů skvěle zvládají i návštěvnické (a zejména dětské) „nájezdy“. Všichni výše jmenovaní přispěli k získání cenných podkladů důležitých nejen pro budoucí hospodaření rybářů i ochranářů a povinné hodnocení vývoje v Ptačí oblasti Natura 2000, ale i pro zvýšení úrovně poznání o jednotlivých druzích ptáků a také o jejich funkci v rámci celého ptačího společenství. Děkuji proto všem, ať už se osobně zúčastnili nebo jen napomohli zorganizování akce. A tradičně největší dík posíláme dr. Karlu Peclovi, bez kterého by naše výzkumy na Řezabinci ani nezačaly.

Celkové pořadí	Druh	Dospělí ptáci	Letošní mláďata	Celkem	t.j. %	Loňské pořadí	Roční průměr za 47 let	odchylka od průměru
1.	Rákosník obecný	76	163	239	26,6	1.	286,5	-47,5
2.	Rákosník proužkovaný	10	82	92	10,2	2.	67,2	24,8
3.	Budníček menší	28	57	85	9,4	5.	80,1	4,9
4.	Sýkora modřinka	0	78	78	8,7	3.	32,6	45,4
5.	Pěnice černohlavá	11	65	76	8,4	4.	45,1	30,9
6.	Kos černý	7	38	45	5,0	10.	10,5	34,5
7.	Rákosník zpěvný	10	31	41	4,6	9.	66,9	-25,9
8.	Sýkora koňadra	2	37	39	4,3	7.	24,6	14,4
9.	Vlaštovka obecná	5	17	22	2,4	11.	34,5	-12,5
10.	Drozd zpěvný	1	19	20	2,2	11.	5,7	14,3
11.	Červenka obecná	2	16	18	2,0	6.	15,0	3,0
12.	Budníček větší	0	15	15	1,7	30.	27,0	-12,0
13.	Ledňáček říční	2	10	12	1,3	14.	2,1	9,9
14.	Cvrčilka slavíková	1	9	10	1,1	18.	5,2	4,8
15.	Brhlík lesní	0	9	9	1,0	18.	3,7	5,3
16.	Ťuhýk obecný	2	6	8	0,9	22.	5,2	2,8
17.	Strnad rákosní	5	2	7	0,8	13.	11,9	-4,9
	Pěnice slavíková	1	6	7	0,8	14.	34,1	-27,1
19.	Střízlík obecný	3	3	6	0,7	18.	2,5	3,5
	Strakapoud velký	1	5	6	0,7	24.	1,8	4,2
	Šoupálek dlouhoprstý	0	6	6	0,7	23.	1,2	4,8
22.	Slavík modráček	2	3	5	0,6	17.	3,1	1,9
	Pěnice hnědokřídla	1	4	5	0,6	18.	5,1	-0,1
	Sýkora babka	0	5	5	0,6	24.	1,7	3,3
25.	Bukáček malý	4	0	4	0,4	32.	0,4	3,6
	Rákosník velký	1	3	4	0,4	7.	14,3	-10,3
	Dlask tlustozobý	1	3	4	0,4		1,0	3,0
28.	Pěnkava obecná	2	1	3	0,3	32.	6,4	-3,4
	Mlynařík dlouhoocasý	1	2	3	0,3		3,8	-0,8
	Slavík obecný	0	3	3	0,3	24.	1,2	1,8
	Pěnice pokřovní	0	3	3	0,3		9,7	-6,7
32.	Krutihlav obecný	2	0	2	0,2		0,4	1,6
	Vrabec polní	2	0	2	0,2		1,7	0,3
	Sýkora lužní	0	2	2	0,2		4,5	-2,5
	Sedmíhlásek hajní	0	2	2	0,2		6,2	-4,2
	Rehek zahradní	0	2	2	0,2	32.	0,8	1,2
37.	Cetie jižní	1	0	1	0,1		0,0	1,0
	Pěvuška modrá	1	0	1	0,1		2,8	-1,8
	Konipas bílý	1	0	1	0,1		2,5	-1,5
	Stehlík obecný	1	0	1	0,1		1,8	-0,8
	Cvrčilka zelená	0	1	1	0,1		1,1	-0,1
	Lejsek bělokřký	0	1	1	0,1	32.	0,3	0,7
	Lejsek černohlavý	0	1	1	0,1		0,3	0,7
	Strnad obecný	0	1	1	0,1	24.	8,9	-7,9
	Drozd kvíčala	0	1	1	0,1		0,2	0,8
	Žluva hajní	0	1	1	0,1		0,2	0,8
Celkem okroužkováno při akci „ACROCEPHALUS“ 2023 :		187	713	900	100	roční průměry:	879	
		46 druhů					42 druhů	21,0

Tab. 1 | Přehled ptáků nově okroužkovaných při 47. akci „Acrocephalus“ v Národní přírodní rezervaci Řezabinec, Řezabinecké tůně ve dnech 22. 7. až 2. 8. 2023 (Vzácnější a méně často chytané druhy jsou vytištěny tučně.)

Druh	Místo původního okroužkování:										Celkem
	Řežabinec v roce:								Jinde v ČR	Mimo ČR	
	2023		2022	2021	2020	2019	2018	2017			
	v hnízdní době	po hnízdní době									
Rákosník obecný	24	70	19	2	2	1	1		3		122
Sýkora modřínka	5	15	3	2					2		27
Pěnice černohlavá		14						1	1		16
Sýkora koňadra	1	9	6								16
Kos černý	2	4	5	1			1		2		15
Červenka obecná	2	9	2	1							14
Rákosník proužkovaný	2	10	1						1		14
Budníček menší		11				1			1		13
Rákosník zpěvný		6			1		1		1		9
Brhlík lesní		3		3							6
Drozd zpěvný		2				1			2		5
Střízlík obecný		1	2	1							4
Krutihlav obecný		2		1							3
Šoupálek dlouhoprstý		2	1								3
Budníček větší		2									2
Pěnice slavíková		1							1		2
Ledňáček říční		2									2
Cvrčilka slavíková		2									2
Strnad rákosní	1										1
Rákosník velký		1									1
Slavík modráček		1									1
Sedmhlásek hajní		1									1
Slavík obecný		1									1
Mlynařík dlouhoocasý		1									1
Sýkora lužní		1									1
Sýkora babka				1							1
Strakapoud velký		1									1
Konipas bílý			1								1
Celkem zkontrolováno:	37	172	40	12	3	3	3	1	14	0	285

Tab. 2 | Přehled již dříve okroužkovaných ptáků, kteří byli kontrolováni při 47. akci „Acrocephalus“ v Národní přírodní rezervaci *Řežabinec*, *Řežabinecké tůně* ve dnech 22.7. až 2.8.2023 (Vzácnější a méně často chytané druhy jsou vyznačeny tučně.)

POZNÁMKY:

- 1 Jiří ŠEBESTIAN, *Výsledky 32. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v Národní přírodní rezervaci Řežabinec, Řežabinecké tůně*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2008, s. 75–77.
- 2 Jiří ŠEBESTIAN, *Výsledky 45. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v Národní přírodní památce Řežabinec*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2021, s. 155–160.
<https://www.prachenskemuzeum.cz/files/prachenske-muzeum-v-pisku-2021-web-ul.pdf>
- 3 Jiří ŠEBESTIAN, *Výsledky 46. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v Národní přírodní památce Řežabinec*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2023, s. 239–244.
- 4 Jiří ŠEBESTIAN, *Žvonek zelený – pták roku 2022*, Protivínské listy XXXI/2022, č. 2, únor 2022, s. 8.

Tisk „Kurtzer und einfaeltiger Bericht vom Vogelstellen“ z bibliotéky barokního frankfurtského městského historiografa Achillea Augusta von Lersner v písecké muzejní knihovně

JAN ADÁMEK

Kniha, jsoucí předmětem zájmu zdůvodněného v následujících řádcích, je zajímavá již sama o sobě. „Krátká a jednoduchá zpráva o pozorování ptáků“ v originálním znění titulního listu¹ „Kurtzer und einfaeltiger Bericht Vom Vogelstellen / Jetzo auffs new mit Fleiss uebersehen und vermehret / auch mit schoenen kupfferstuecken gezieret / von Johann Conrad Aitingner. Cassel / Gedruckt bey Salomon Schadewitz / In Verlegung Johann Schuetzen / Im Jahr 1653.“ je druhým vydáním úspěšného titulu.² Osobě jejího autora Johanna Konrada Aitingera (1577–1637) zde není potřebné věnovat další pozornost.³ Na knižním trhu dosti ceněné dílo⁴ je vybaveno 52 názornými mědirytinami, nepočítaje v to výpravně vyvedený hlavní titulní list. Muzejní svazek je opatřen lepenkovými deskami s prostým pergamenovým potahem bez další výzdoby, červenavou ořízkou a zeleným kapitálkem. Desky jsou téměř odděleny od knižního bloku, hřbetní část potahu je ztracena až na torzo při patě. Jde o dobovou, možná nakladatelskou vazbu.

Co ovšem zaujímá stejně jako obsah knihy, je osoba prvního doloženého majitele, Achillea Augusta von Lersner.⁵ Ten se narodil 29. dubna 1662 ve Frankfurtu nad Mohanem jako jeden z jedenácti dětí Heinricha Ludwiga Lersnera, (nobilitován von Lersner až roku 1681), a jeho manželky Marie Antonie Löffler von Neidlingen. Achilles August studoval na universitách v Tübingen a v Giessenu, poté roku 1696 uzavřel svůj první sňatek s Annou Rozinou Steffan von Cronstetten, která však záhy zemřela. Roku 1699 tak vstupuje do druhého manželství s Annou Sibyllou Ochs (později nobilitovaný rod Ochs von Ochsenstein). V roce 1715 byl zvolen do frankfurtské městské rady, roku 1721 se stal mladším purkmistrem, roku 1723 sudím, v letech 1727, 1728 a 1730 byl starším purkmistrem. Zemřel ve Frankfurtu 29. prosince 1732. Do historie se však více než svou úřední činností vepsal autorstvím kroniky města, v němž prožil celý svůj život. Navázal na Gebhardem Florianem započaté kronikářské dílo a roku 1706 vydal vlastním nákladem obsažný svazek foliového formátu „Der Weit-beruhmten Freyen Reichs-Wahl und Handels-Stadt Franckfurt am Mayn CHRONICA, Oder Ordentliche Beschreibung der Stadt Franckfurt Herkunfft und Auffnehmen / wie auch allerley denckwürdiger Sachen und Geschichten / so bey der Römischen Königen und Käyser Wahl und Crönungen / welche mehentheils allhier vorgenommen worden / vorgegangen / nebst denen Veränderungen / die sich in Weltlich- und Geistlichen Sachen / nach und zugetragen haben. Anfänglich durch GEBHARD FLORIAN, an Tag gegeben / Anjetzo aber Aus vielen Autoribus und Manuscrip-

tis vermehret / mit nöthigen Kupffern gezieret / und per modum Annalium verfasst / und zusammen getragen. Durch ACHILLEM AUGUSTUM von Lersner / Patricium Nobilem, Civitatis Francofurtensis. In Verlegung des AUTORIS. Gedruckt im Jahr Christi 1706.“ Pro frankfurtské dějiny má Lersnerova kronika trvalý význam, mimo jiné pro přetištění řady dnes již nedochovaných písemností. Autorův věhlas byl ostatně oceněn umístěním jeho sochy na konzole polopiliře v interiéru jižní neogotické přístavby frankfurtské radnice z počátku 20. století, v těsném sousedství sochy Matthäuse Meriana. Kronika se dočkala posmrtného pokračování, když shromážděný materiál doplnil, redigoval a vydal na vlastní náklad v roce 1734 kronikářův syn Georg August jako její druhý díl.⁶

Achilles August označoval své knihy mědirytovým erbovním exlibris, doprovazeným textem **ACHILLES AUGUSTUS LERSNER.**, jež tak umožňuje identifikovat občas se objevivší svazek z jeho zřejmě rozchvácené knihovny neznámé velikosti. Achilleovy knihy snad podědil jeho již zmíněný syn Georg August (1701–1749), jenž se z devíti dětí stal jediným pokračovatelem rodu.⁷ Studoval na universitě v Altdorfu a v letech 1721–1726 podnikl poznávací cestu. Jeho hmotná existence byla dobře zajištěna, neboť zastupoval v různých záležitostech významné osobnosti Říše. Jediný syn Georga Augusta, Christian August Maximilian (1745–1767) byl v pouhých 22 letech zastřelen na lovu. Knihovna tak byla snad v ten čas rozptýlena.⁸

Po majiteli našeho svazku v dalším období se nalézá stopa, jež však dosud není identifikována. Tou je otisk malé pečeti červeným voskem, pravděpodobně z 19. či ještě konce 18. století. V kruhovém poli lemovaném perlovcem vidíme mezi dvěma stylizovanými jehličnatými stromy jelena ve skoku a pod ním běžícího psa (nebo zajíce), na vrcholku pravého stromu sedí pták. Obraz není doprovázen žádnou legendou a bez dalšího jej tak nelze přiřknout konkrétní osobě. Nezbývá než se spokojit konstatováním, že onen majitel zjevně nepřekvapivě působil v oboru myslivosti.

Také poslední soukromý vlastník knihy se jeví osobou dosti zajímavou. Dr. Ing. Karel Šiman (1882–1957) byl lesnickým odborníkem, mužem aktivním v řadě oblastí své profese, vysoce postaveným úředníkem ministerstva zemědělství a dlouholetým generálním ředitelem Státních lesů a statků.⁹ Jen pro zajímavost uvedme, že roku 1912 se stal teprve třetím Čechem, který získal doktorát zemědělských věd na vídeňské Hochschule für Bodenkultur.¹⁰ Šiman byl dekorován též několika řády, chronologicky jde o jugoslávské královské záslužné řády Bílého Orla a Svatého Sávy, francouzský Čestný legie, královský záslužný Řád rumunské koruny a také maltézským Bílým záslužným křížem.¹¹ V Písku působil v mládí na lesnické škole a do města se vrátil po svém předčasném penzionování v roce 1939. Žil v domě čp. 1277 v ulici Na Trubách

Obr. 1. | Mědirytový titulní list knihy o ptácnictví s pečeti neurčeného majitele.

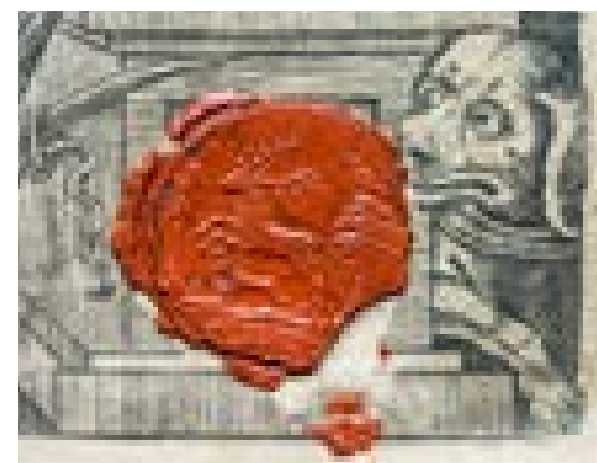

Obr. 2 | Achilles August von Lersner – litografický portrét od Valentina Schertleho, publikovaný v životopisném spisku Eduarda Heydena „Die frankfurter Chronist Achilles August v. Lersner“ z roku 1860. Převzato z Google Books.

(tehdy Lesní), který s manželkou koupil roku 1938 pro dceru Miroslavu s právem vlastního doživotního užívání domu i zahrady.¹² Zde byla také umístěna jeho „*velká knihovna s odbornou i zábavnou literaturou*“.¹³ Okolnosti zisku Aitingerova Ptáčnictví do Šimanovy knihovny neznáme, nabízí se však, že se tak mohlo stát prostřednictvím antikvárního nákupu za jeho vídeňských studií, či při zahraničních služebních cestách, které podnikal ve dvacátých a třicátých letech dosti často.¹⁴ Části knihovny Karla Šimana předala do muzejní knihovny jeho vdova Pavla Šimanová v letech 1962 a 1963.¹⁵

Obr. 3 | Na zadní stranu druhého titulního listu vlepené mědirytové exlibris Achillea Augusta von Lersner s úplným rodovým erbem: zlato-modře dělený štít s kráčejícím lvem (jeho tinktura není značena; Rietstap jej ve svém *Armorial Général* blasonuje jako červeného, v souladu s jinými doklady) v horním a stříbrným kulem v dolním poli. V klenotu vyskakující lev mezi dvěma modro-zlato-modře dělenými buvolími rohy, prostrkanými pštrosími pery.

Obr. 4 | Neurčená pečeť, již demonstroval vlastnictví knihy neznámý majitel, zaraďitelná jen rámcově do dlouhého období od sklonku 18. do 19. století.

Sledovaná kniha však nevešla do muzejní knihovny z pozůstalosti, jako tomu bylo u právě zmíněných svazků. Je opatřena razítkem *MUZEJNÍ KNIHOVNA V PÍSKU* s vepsanou signaturou III – 2125, jež ovšem neumožňuje stanovit datum předání. Strojopisný autorský, resp. titulový „Seznam knih Musejní knihovny v Písku“ z roku 1951¹⁶ náš tisk neobsahuje. Zdá se tedy, že dr. Šiman knihu předal v době mezi vyhotovením zmíněného „Seznamu“ a svým úmrtím na konci roku 1957.¹⁷

Obr. 5 | Portrét Karla Šimana, pořízený v pražském fotoateliéru Langhans 7. ledna 1932.
Foto: Archiv © NADACE LANGHANS PRAHA, www.langhans.cz

Obr. 6 | V knize otištěné razítko Karla Šimana, vytvořené po roce 1938.

POZNÁMKY:

- 1 Předřazen je ještě výpravný mědirytový titulní list s rozšířeným názvem, avšak postrádající jméno autora a místo vydání – Kurtzer Und Einfeltiger bericht / Von Dem Vogelstellen / Wie Raub Vögel Habichtte Welthüner / Wachteln Crammet= und Andere/ Gross und Kleine Vögel Mit geteckten / Und un geteckten Netzen, in offenem / Delte, geholtzen und Wassern, mit leim/ruten, Hutten kloben Schneissen fallen / Und Schleiffen gesangen / Werdenn / Allen Liebhaberen denen das Vogel/sstellen zu gelassen und davon keinen / sonderlichen bericht haben zu ehren / Dienst Und gefallen zu sammen getra=gen. Im Jahr Nach Christi geburt / 1653. Kniha je uložena v oddělení starých tisků Knihovny Prácheňského muzea v Písku pod sig. 4084 B 2174 (lokace XV. b)
- 2 První vydání je datováno rokem 1626, dedikace hessenským lantkrabatům, daná v Rotenbergu an der Fulda, je však vročena až 1631. Následovalo ještě vydání z roku 1681/82.
- 3 Postačí odkaz na knihu Kurta LINDNERA, *Deutsche Jagdschriftsteller. Biographische und bibliographische Studien, Teil I*, Walter de Gruyter & Co. Berlin 1964, kapitola *Johann Conrad Aitinger 1577–1637*, s. 15–58, XI stran obrazové přílohy.
- 4 Dle letního průzkumu na internetových aukčních portálech se kniha objevuje zřídka, její cena se pohybuje ve výši kolem dvou tisíc euro.
- 5 Základní práci zůstává drobná studie, již v Neujahrs-Blatt den Mitgliedern des Vereins für Geschichte und Altherthumskunde zu Frankfurt am Main publikoval Eduard HEYDEN, *Der frankfurter Chronist Achilles August v. Lersner*, Frankfurt am Main 1860. Z ní čerpá heslo, vypracované W. Strickerem pro *Allgemeine Deutsche Biographie* (1883), jejíž obsah je k dispozici na www.deutsche-biographie.de a také např. *Frankfurter Personenlexikon. Ein Projekt der Frankfurter Bürgerstiftung* – <https://frankfurter-personenlexikon.de/node/3062>; stav článku k 30. 9. 1994, zobrazeno 27. 2. 2024.
- 6 ACHILL. AUGUSTI von Lersner, p. m. Scabini, Senatoris atque Consistorialis Nachgehohlte, vermehrte, und CONTINUIRte CHRONICA Der Weiterühmten freyen Reichs- Wahl- und Handels-Stadt Franckfurth am Mayn, Oder Zweyter Theil ... Aus Des seel. AUCTORIS hinterlassenen Manuscripto In Ordnung verfasst / mit nöthigen Kupfer-Stichen gezieret, per modum Annalium zusammen getragen, und durch eigenen Verlag zum Druck befördert Durch GEORG. AUGUSTUM von Lersner, Patricium Nobilem Civitatis Francofurtensis.
- 7 Viz E. HEYDEN, *Die frankfurter Chronist*, příloha Stammtafel derer Lersner – Vierte Tafel, s. 16.
- 8 Viz zdroje citované v pozn. 5.
- 9 Životopis Karla Šimana byl zpracován ve velmi hutném textu *Karel Šíman a jeho život, veřejné působení i spolupracovníci*, jenž je součástí knihy Gustav NOVOTNÝ, *Tři lesní inženýři. Josef Opletal, Karel Šíman a Gustav Artner*, Praha 2015 (s. 182–250). Za upozornění děkuji kol. Bohumíru Bernáškoví.
- 10 G. NOVOTNÝ, *Tři lesní inženýři*, s. 187n.
- 11 *Tamtéž*, s. 240.
- 12 *Tamtéž*, s. 244n.
- 13 *Tamtéž*, s. 246.
- 14 *Tamtéž*, s. 239n. Pátrat z důvodu dalšího případného upřesnění v Šimanově pozůstalosti (přehled viz *Tamtéž*, s. 182, pozn. 436) se nejví účelným.
- 15 Pod přírůstkovým číslem 126/62 bylo 24. října 1962 zapsáno 500 (pův. počet 499 přeškrtnut) svazků a 50 časopisů (dodatečně připsáno), která byly předány ke svázání. Pod přírůstkovým číslem 57/63 je evidována další část daru – 37 položek různých ročníků lesnických časopisů, zapsaných 11. března 1963. Oba dary jsou sumarizovány v děkovném dopise z 16. května 1963 (archiv ČES Prácheňského muzea) – tam uvedený údaj o 544 svazcích „*odborných lesnických knih a časopisů*“ však není v přísném souladu s údaji u obou zmíněných přírůstkových čísel.
- 16 Knihovna Prácheňského muzea.
- 17 Nebyla jediná. V současnosti dosud neuzavřená práce na provenienčním rejstříku knih vytištěných do roku 1850 registruje ještě jeden svazek ze Šimanovy knihovny: *Lehrbuch für die pfalzbaierischen Förster. Zweyter Theil. Die Physiologie der Holzpflanzen und die Forstbotanik von G. A. Däzel, München 1788*, jež byla zapsána pod toliko o jednotku vyšším přírůstkovým číslem III-2126, sig. L 4369 B 2510. Obě knihy, na rozdíl od daru z pozůstalosti z let 1962–1963, jsou opatřeny razítkem *Dr. Ing. KAREL ŠÍMAN / PÍSEK, Lesní ul. – 1277*.

Dar sbírky minerálů z pozůstalosti píseckého sběratele Václava Maršálka

JAROSLAV CÍCHA

V roce 2023 byla sbírka Prácheňského muzea významně obohacena darem kompletní sbírky minerálů z pozůstalosti sběratele Václava Maršálka. Sbíрка byla darována jeho sestrou Marií Kučerovou, které patří velké poděkování. Jak přibližují následující řádky, jde o dar výjimečný svým významem, rozsahem i osobou sběratele, od jehož tragické smrti v pouhých 26 letech uplyne příštím rokem již 30 let. Se jmenovaným pojilo autora tohoto textu i osobní přátelství, a příspěvek je proto formulován poněkud osobněji a do určité míry subjektivně.

Darování sbírky Prácheňskému muzeu je vhodnou příležitostí k připomenutí Václava Maršálka jako významného píseckého sběratele minerálů. Narodil se 5. května 1969 v Písku. Zprvu bydlel v Miroticích, během základní školní docházky se s rodiči přestěhoval do Písku, kde následně vystudoval střední průmyslovou školu. Poté nastoupil na Vysokou školu báňskou v Ostravě, kde však po jednom roce studium ukončil a poté většinu svého života pracoval v písecké opravně elektromotorů.

To, v čem Václav Maršálek nejvíce vynikl, bylo sběratelství minerálů. Jejich sbírání se začal věnovat asi od svých čtrnácti let, a i přes své mládí postupně v tomto oboru dospěl k vysoké odborné úrovni, které v té době dosáhlo jen málo jihočeských sběratelů. Sbíráni minerálů prováděl s mimořádným zápalem a věnoval mu velkou část svého volného času. Svoji roli v jeho sběratelských úspěších přitom hrála i jeho mimořádná fyzická zdatnost. Po práci si často do batohu sbalil nářadí a stan se spacákem a pěšky vyrazil na některou z lokalit v Píseckých horách, kde, aby co nejvíce využil čas, pracoval až do setmění a přes noc bivakoval ve stanu. Minerálům se přitom intenzivně věnoval i po odborné stránce. Systematicky shromažďoval a studoval mineralogickou literaturu a o lokalitách si pečlivě vedl poznámky. Stal se rovněž členem sekce pro mineralogii a geologii Společnosti Národního muzea v Praze. V první polovině 90. let mne pak pravidelně každý týden navštěvoval v muzeu s ukázkami svých nových nálezů a darováním řady mineralogických vzorků tehdy také přispěl do muzejní sbírky.

Nicméně původně nás s Václavem Maršálkem nesvedly dohromady minerály, ale seznámili jsme se díky jiné jeho velké zálibě, kterou jsme oba sdíleli, a tou bylo lezení po horách. Po otevření hranic v důsledku pádu komunistického režimu se náhle staly dostupnými všechny ty známé alpské vrcholy, o kterých jsme do té doby jen čítali v knížkách, a my, nejednou společně, nadšeně zdolávali jeden vrchol za druhým, včetně několika výstupů na ten nejvyšší, Mont Blanc.

V. Maršálek při ledovcovém výstupu v Zillertálských Alpách v 1. polovině 90. let minulého století. Foto: J. Cícha

Při jednom výstupu z italské strany Mont Blancu v červenci roku 1995 se Václav Maršálek vzhledem ke svému rychlejšímu postupu oddělil od skupiny stoupající náročným ledovcovým terénem. Poté, co se ostatním ztratil z dohledu, jej již nikdo nespatriil. Předpokládá se, že zahynul po pádu do některé ledovcové trhliny, a jeho tělo dodnes nebylo nalezeno.

Jako dar byla muzeu poskytnuta kompletní sbírka, která zůstala do té doby pietně beze změny uložená a díky tomu zakonzervovaná ve své původní podobě. Darovaná byla jako celek o několika stovkách kusů, který bude vyžadovat další přetřídění a zpracování. Vzorky pocházejí z let 1986–1995 a je pozoruhodné, jak kvalitní soubor mineralogických ukázek se za tuto relativně krátkou dobu podařilo Václavu Maršálkovi získat. Nejcennější a také nejrozsáhlejší částí sbírky jsou sběry z regionu Písecka a jižních Čech, dosahující vysoké odborné hodnoty. K nejzajímavějším ukázkám mimo jiné patří mineralogické nálezy z píseckých pegmatitů, např. velké, dokonale vyvinuté krystaly živců nebo titanitu z více různých pegmatitových těles, drahokamových berylů z lomu U Obrázku nebo nálezy vzácných minerálů z lomu U Údražského

Obr. 2 | V. Maršálek v rakouských Alpách roku 1993. Foto: rodinný archiv.

obrázku. Asi největší význam má ale celá řada vzorků minerálů z jejich do té doby neznámých lokalit, na kterých byly Václavem Maršálkem nalezeny poprvé.

Některé Maršálkovy nálezy byly publikovány rovněž v odborné literatuře, ať již samotným nálezcem, nebo častěji jinými autory. Výjimečný je jeho nález velkých, dokonale omezených krystalů zoisitu v mramorech v lomu ve Vyšném u Českého Krumlova (Novák 1992). Václav Maršálek také „sběratelsky“ objevil dnes již klasickou lokalitu asi nejhezčích českých zirkonů v hyperdraselných granulitech v kamenolomu v Plešovicích v granulitovém masivu Blanského lesa (Maršálek 1995). Rovněž z Českokrumlovska, z haldy grafitového dolu Český Krumlov, pochází jeho nález vzácného vanadového granátu, popsáný Litochlebem et al. (1997). Velkou zásluhu měl Václav Maršálek na sběru sekundárních minerálů arsenu – sympleksitu, parasympleksitu a skoroditu – z křemenných žil v kamenolomu Kamenné doly u Písku. Uvedené minerály zde od roku 1986 sbíral spolu se S. Postbieglem a později byly popsány Paulišem a Postbiegelm (1993). U sympleksitu se jednalo o jednu z jeho několika mála známých lokalit v ČR (v případě

parasymphesitu pak o jeho první nález u nás), a Maršálkovy nálezy krystalovaného skoroditu jsou jedněmi z nejlepších ukázek tohoto minerálu z našeho území.

Závěrem budiž zmíněna jedna neobvyklá příhoda. Těsně před svou poslední cestou do hor mě Václav Maršálek navštívil s těžko skrývaným vzrušením a přáním konzultovat některé geologické otázky. Posléze vyšla najevo překvapivá informace v tom smyslu, že měl v Píseckých horách nalézt zlatou žílu. Vzorky mi však již nestihl ukázat a místo nálezů si také ponechal pro sebe, s tím, že se objevu budeme věnovat po jeho návratu, ke kterému ovšem již nedošlo. Příliš jsem nevěděl, co si o uvedené informaci myslet. Po řadě let jsem pak při jedné z cest do Píseckých hor učinil pozoruhodný nález – neznámou, historickou těžbou nedotčenou křemennou žílu, přeplněnou drobnými zrnky makroskopického zlata. Přitom jsem si vzpomněl i na Maršálkovo sdělení. A nyní jsem skutečně mezi vzorky z Maršálkovy sbírky našel vzorky křemenné žiloviny se zlatem, sice nelokalizované, ale zcela identické s mým nálezem a zjevně pocházející ze stejného místa. Po mnoha letech tak byla existence bájně Maršálkovy zlaté žíly objasněna.

LITERATURA:

Litochleb J., Sejkora J., Šrein V. (1997): *Vanadové granáty z grafitového ložiska Český Krumlov – Městský vrch*. Bulletin mineralogicko-petrologického odd. Národního muzea v Praze, 4–5: 159–161.
 Maršálek V. (1995): *Zajímavá lokalita zirkonu u Plešovic u Č. Krumlova*. Minerál 3 (6): 366.
 Novák V. (1992): *Nový nález zoisitu ve Vyšněm u Českého Krumlova*. Morion 1: 26.
 Pauliš P., Postbiegel S. (1993): *Symlezi z Horních Novosedel u Písku*. Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy, 33: 21–23.

Obr. 3 | Část darované sbírky

Obr. 3 | Původní sbírková skříň s částí darované sbírky.

K získání a instalaci varhan v kostele Nejsvětější Trojice v Písku

PETR ŠRÁMEK

Před 40 lety – 28. listopadu 1983 – se v Písku rozezněly poprvé unikátní koncertní varhany. Při té příležitosti bych chtěl připomenout několik podrobností a vlastních vzpomínek.

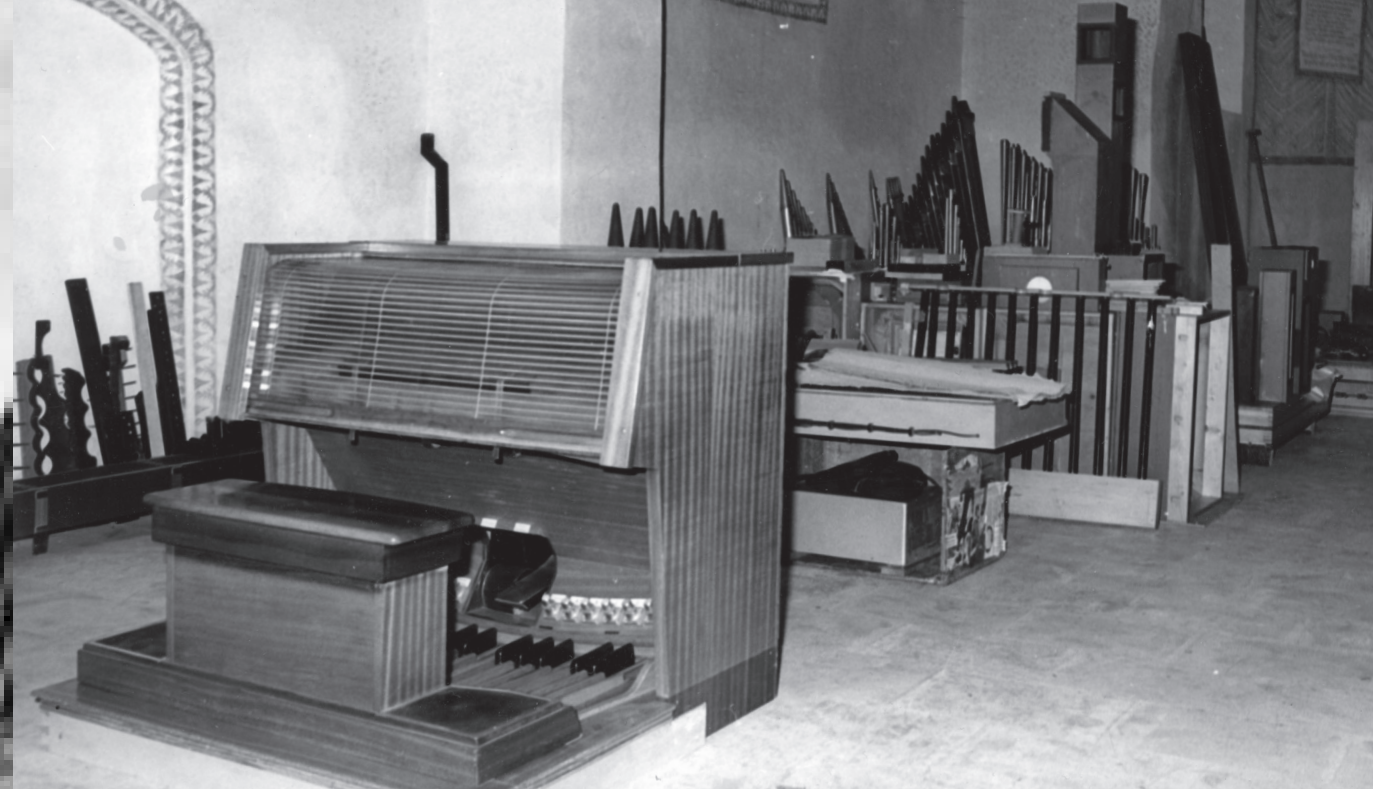
Na počátku 80. let dokončilo písecké muzeum adaptaci bývalého hřbitovního kostela Nejsvětější Trojice v Písku na svoji Koncertní a výstavní síň. Od roku 1982 začala být intenzivněji využívána jak k výstavám, tak i ke koncertům.

V souvislosti se svou nadcházející výstavou mne v mé maličké kanceláři píseckého Okresního muzea 18. října 1982 navštívil umělecký kovář a spolupracovník muzea Tomáš Hlaváček, abychom probrali ještě nějaké podrobnosti k vernisáži jeho výstavy 31. října. Přitom mi tlumočil informaci ohledně možnosti získání unikátních koncertních varhan, vyrobených v roce 1966 v Krnově pro soukromého majitele s tím, že se jedná o nástroj koncertního provedení s řadou vynikajících parametrů, stříbrnými kontakty na všech (dvou tisících) elektromagnetech a mechanikou zahraniční výroby. Jsou dosud instalovány v soukromém prostoru a jsou plně funkční. Majitel je nyní chce z osobních důvodů prodat, a to prostřednictvím n. p. Klenoty, závod Starožitnosti Kladno. Úřední odhadní cena činí 1.350.000 Kč, když by se zřejmě mohlo v rámci kupní ceny finančně řešit i rozebrání, přeprava, nová instalace a naladění mistrem varhanářem. Varhany jsou k dispozici takříkajíc „zítra“, Klenoty by prodej časově nezdržely. Prodávající a dosavadní majitel jsou ochotni neprodleně předložit v případě zájmu o jejich koupi úřední posudek, umožnit jejich prohlídku a hru na ně v místě dosavadní instalace. První podklady (zejména technický popis nástroje) by mohly být do konce října. Majitelem varhan byl cestovatel a spisovatel Jiří Hanzelka, „polovina“ slavného cestovatelského páru H+Z.

Díky předchozímu působení v oboru památkové péče a muzejnictví v Písku mi po nástupu do funkce ředitele muzea v září 1979 nepřipadala sama myšlenka pořízení varhan do Písku nijak převratná, doposud se s ní spíše teoreticky koketovalo. V píseckém divadle a nově už i v Trojici často koncertovala tehdejší chloubka města – Písecký komorní orchestr (PIKO) pod vedením dirigenta dr. Jiřího Chvály. Pořízení koncertních varhan se však jevílo nemožným. Jejich jediný český výrobce n. p. Varhany Krnov dodání nových varhan vyloučil, a pokud by hypoteticky souhlasil v budoucnu, tak až za řadu let a za neakceptovatelnou pořizovací cenu. I další poptávky byly bezvýsledné, tehdejší Organa Kutná Hora, pracující dle svého vyjádření hlavně pro export, nebyla schopna v přijatelné době poskytnout ani minimální odbornou pomoc při případných úpravách nějakých

Zde, vpravo a na další stránce: rozebrané varhany před instalací. Archiv Prácheňského muzea.

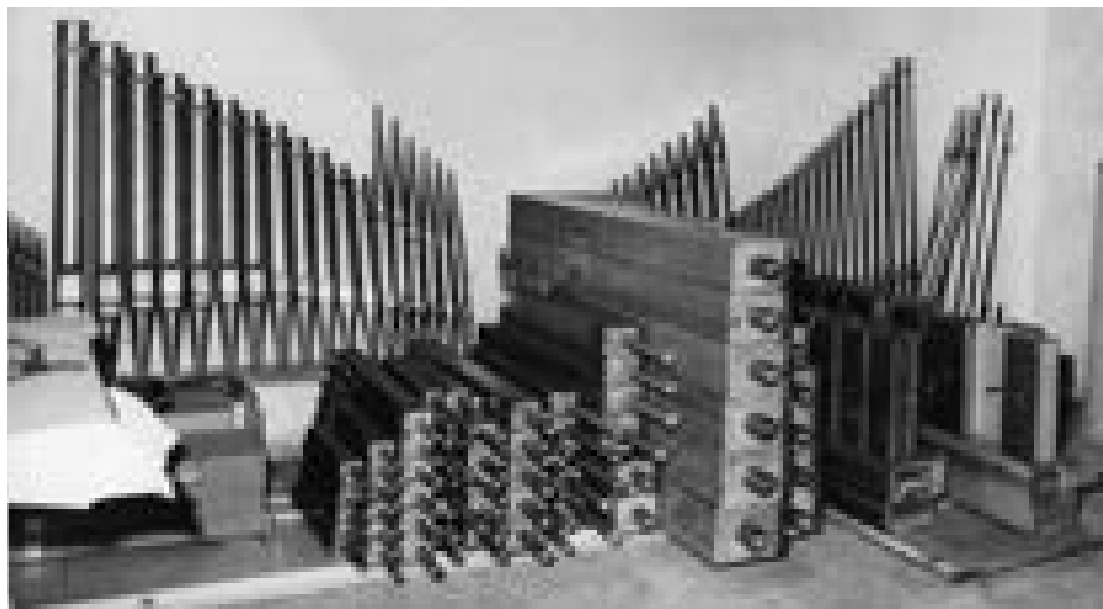

jiných vhodných starších varhan. Plánovaný budoucí provozovatel varhanních koncertů, kterým by měla být Stálá divadelní scéna (SDS) s ředitelem Richardem Rothbauerem v čele, myšlenku pořízení varhan do koncertní síně podporoval, bližší pomoc nebyla však ani v jejich možnostech.

Samo muzeum jako příspěvková organizace ONV v Písku po prvotních ústních informacích hned 2. listopadu 1982 písemně informovalo odbor kultury a získalo souhlas s prvními jednáními ve věci. Již o čtrnáct dnů později (17. 11.) se za účelem zjištění technického stavu nástroje Rieger-Kloss – opus 3340, výrobce n. p. Varhany Krnov, uskutečnila prohlídka na místě dosavadní instalace v Praze. Zúčastnili se jí vedoucí odboru kultury ONV Václav Texler, hudební odborník PhDr. Milan Vokroj z písecké Okresní knihovny, dále ředitel SDS Richard Rothbauer, ředitel Klenotů Kladno, dosavadní majitel a ředitel muzea; další oslovený hudební odborník se na poslední chvíli omluvil. Majitel (mj. sám skvělý varhaník) na nástroji zahrál výňatky z Bachových skladeb. Poté na ně zahrál PhDr. Milan Vokroj. Hrací stůl se nacházel v obytné místnosti vily, před prospektem varhan, který zabíral značnou část stěny rozlehlé obývací místnosti. Vlastní výška prospektu činila 280 (320) cm, šířka 420 cm, hloubka 335 cm. Veškerá technická zařízení (jako kompresor, oběžné kolo, měchy apod.) byla v domě umístěna o podlaží níže a zabírala šířku 180, hloubku 130 a výšku 240 cm. Skříň ovládání s manuály a pedály byla mobilní s možností ji umístit libovolně do vzdálenosti dvou metrů od prospektu. Na místě byl k dispozici i předán popis varhan, jejichž dispozici vytvořil známý profesor dr. Jiří Reinberger, když intonaci provedl Jan Koster. Varhany mají tři manuály,

po 4 ½ oktávy s 56 klávesami, konkávní hvězdicový pedál 2 ½ oktávy s 30 klávesami. Traktura je elektromagnetická (všech 2000 magnetů se stříbrnými kontakty), s mechanickou trakturou žaluzií III. manuálu, se zásuvkovými vzdušnicemi, 2000 píšťalami. Všechny součásti a příslušenství jsou zvláště kvalitně opracovány, rejstříky a šalmaj jsou od firmy Gieseke, kontaktní materiály, magnety a usměrňovač od firmy Laukhuff. Materiál píšťal je z litého cínu, oktávbas je zhotoven z leštěné mědi, dřevěné píšťaly jsou z leštěné borovice, některé z mahagonu. Všechny rozhodující součásti varhan si v zájmu vysoké kvality zajišťoval majitel sám u německých firem (SRN), varhany samotné vyrobil n. p. Varhany Krnov v roce 1966. Postupně byly dopracovávány všechny technické a zvukové detaily do žádoucího stavu. Vlastní provozní čas nástroje je neobvykle krátký. Celkový závěr – jde o prakticky nový nástroj v perfektním technickém a zvukovém stavu za minimálně třetinovou cenu a s dodáním ihned.

Hned následujícího dne vynikající hodnocení písemně stvrdil přítomný odborník PhDr. Milan Vokroj, a to i jako tajemník Čs. skupiny I.A.M.L. (Mezinárodního sdružení hudebních knihoven) při Státní knihovně v Praze, a to s jednoznačným doporučením nástroj pořídit. Ten den byla muzeu adresována oficiální nabídka ke koupi od Klenotů Kladno za cenu 1.350.000 Kč. Součástí nabídky bylo i zajištění odborných pracovníků varhanářů – intonérů (otce a syna) Miroslava a Ing. Miroslava Hegerových z Hořovic. Ti byli řádnými členy Kruhu umělců houslařů při Svazu českých skladatelů a koncertních umělců. Proč *houslařů* ? Protože oni dva byli jedinými varhanáři – intonéry v Čechách pracujícími „na volné noze“ a jen kvůli nim se proto samostatný kruh neustavoval. I podle

dalších zjištění byli v řádné evidenci tehdejší Ochranné organizace autorské při Českém fondu výtvarných umění Praha a k plné spokojenosti pracovali na řadě dalších míst.

V rychlém sledu na počátku prosince nadřízený odbor kultury požádal finanční odbor ONV o zajištění dodatečného potřebného finančního krytí pro rok 1983. Po počáteční rychlosti a vstřícnosti se vše zpomaluje, takže muzeum dopisem z 11. února 1983 sděluje varhanářům, že přes přetrvávající zájem o varhany nemůže zatím prodávajícím Klenotům potvrdit zajištění potřebných prostředků nutných ke koupi, a tudíž oficiálně varhany objednat. To se však poněkud vyjasňuje po jednání z 9. března 1983 při jednání u podporovatele záměru koupě, místopředsedy ONV pro plán a rozpočet Ladislava Průši, kdy se potvrzuje, že muzeu bude zřízen investiční účet na 1.350.000 Kč tak, aby mohlo do 31. března 1983 uhradit kladenským Klenotům požadovanou cenu. Přesto se však situace příliš nelepší, jak utíkají dny, probíhá více a více telefonických hovorů mezi muzeem, ONV, Klenoty a varhanáři. Určitý posun se zaznamenává na jednání o týden později, kdy Klenoty výslovně písemně potvrzují, že v celkové kupní ceně je již zahrnuta i částka varhanářům – intonérům Hegerovým (které zajistil dosavadní majitel) za demontáž, přípravu k transportu a vlastní odborný transport a opětovnou montáž nástroje v Trojici, tedy že všechny tyto náklady jdou k tíži prodávajícího. Ještě v březnu se potvrzuje původní názor muzea, že cenu (dle tehdejších finančních pravidel) nelze hradit z tzv. investičních, nýbrž z neinvestičních prostředků. A ty – jak se nato ukázalo – ONV k dispozici na rok 1983 již nemá. Ale má je Městský národní výbor v Písku, jehož představitelé nebyli sice právě největšími příznivci muzea, ale navrhovanému řešení situace se nebránili. ONV nabídlo řešení jednoduchou účetní operací – cenu varhan zaplatí MěstNV Písek (jako kupující) ze

svých neinvestičních prostředků (kterých má dostatek), přičemž ONV mu současně poukáže tutéž částku z investičních prostředků, kterými disponuje. MěstNV pak převede varhany bezplatnou hospodářskou smlouvou muzeu. Když toto řešení odsouhlasila i Rada MěstNV usnesením č. 43/83, tak se věci se dávají do pohybu.

Před vlastní demontáží v Praze byly varhany řádně odzkoušeny a bylo zjištěno, že jak po stránce technické tak zvukové, jsou v naprostém pořádku, tj. že jsou plně způsobilé koncertní hry v požadovaném a předpokládaném rozsahu. To bylo důležité zjištění už proto, že se nástroj kupoval ve stavu, v jakém se jako provozuschopný nacházel v místě dosavadní instalace. Varhanáři Hegerovi vždy přes den tedy demontují varhany v Praze a svými dvěma auty (Wartburg combi a Škoda 1203) v pozdních odpoledních a večerních hodinách ve dnech 7.–19. dubna 1983 každodenně pendlují na trase Praha – Písek – Praha a vozí části varhan. Za obětavé součinnosti v Trojici již připravených ochotných muzejníků (mezi nimiž tehdy ani kdykoli později nikdy nechyběli zoolog RNDr. Karel Pecl, konzervátor Jiří Kloboučník (+2023) či čerstvý absolvent filosofické fakulty historik Jiří Prášek) je vybalují a skládají podél stěn a po ploše koncertní síně. Píšťal jsou tu dva tisíce – od dřevěných a kovových třímetrových až po kovové několikacentimetrové. Nic se nesmí ztratit, nic poškodit. Trochu obav vzbuzuje i velký příliv lidí na dubnovou Švejkovu Padesátku, kdy zkušenosti z minulých let ukázaly i na divoké přespávání účastníků na hřbitově. Jevilo se teoretické nebezpečí, že se při nepřízní počasí někteří mohou pokusit dostat se na noc do kostela; naštěstí se tak nestalo.

V Praze se varhany nacházely ve dvou podlažích budovy, v Trojici však budou v jediném. Proto nebude možné je jen mechanicky znovu sestavit, ale s ohledem na novou dispozici je nutno provést rekonstrukci vzduchodů, nové umístění měchů i elektrického čerpání vzduchu, oběžného kola, zejména však vyzdvihnout varhany do výše cca 200 centimetrů. Proto je nutno zhotovit zcela novou nosnou konstrukci, a tím zajistit stabilitu celého nástroje. Budou stát v místech původního kněžiště, takže výškou se varhany, umístěné v zakryté konstrukci, od někdejšího oltáře lišit nebudou. Po dokončení technické části se musejí ještě přeintonovat na nový prostor. Nelze pochopitelně neřešit ani celkové výtvarné řešení. Tyto práce však již objedná a uhradí muzeum přímo. Trochu vzruchu přineslo ještě nové vyvážení elektroventilátoru v ZVVZ Milevsko. Požadavku odstranění jeho sebemenších vibrací nebyli v ZVVZ (ač jinak ochotní) schopni se svým technickým zařízením vyhovět, což se však nakonec vyřešilo jinde. Na doporučení varhanářů se změnilo nakonec i umístění hracího stolu (hráč čelem k posluchačům), elektrorozvody a hlavní vypínač se umístil v bývalé sakristii apod. I nebezpečí přerušení prací ze strany varhanářů z důvodu opožděného předložení návrhu smlouvy o autorských honorářích, způsobené prodlevou nikoli na straně muzea, bylo také dobrou vůlí účastníků zažehnáno a varhany nakonec stály, hrály a byly naladěny. Za zmínku stojí například způsob ladění jejich píšťal – otec Heger s absolutním sluchem stál v prostoru budoucího hlediště, syn Ing. Heger vždy zahrál tón a dle otcových pokynů prováděl potřebné úkony na pís-

talách až do doby naprosté spokojenosti obou. U ladění kovových píšťal by se zjednodušeně dalo říci, že byl používán princip jakéhosi klíčku od sardinek – pootevřít či opačně přivřít. Současně bylo nalezeno i akusticky nejlepší místo k poslechu v objektu. Zbývala už jenom kolaudace.

Smluvně sjednaný termín dokončení a předání zněl do 30. listopadu 1983. Varhanáři své slovo do- drželi a práci provedli zodpovědně, včas a kvalitně, takže mohlo být stanoveno datum kolaudace, v našem případě kolaudačního koncertu, na 28. listopad. Překvapivě projevilo zájem zahrát při něm několik lidí, kteří by si to pokládali za velkou čest. Nakonec přijat společný návrh Hegerových a původního majitele, aby byla dána přednost doc. J. Šlechtovi. Ten den venku mrzlo „jen praštělo“, pěkná zima byla i uvnitř, protože topení připojené na Zimní stadion ještě nefungovalo. Varhaník byl však odhodlán hrát za každou cenu, takže situaci částečně zachraňoval vedle postavený ply- nový záříč k občasnému zahřátí jeho rukou. Varhany zněly skvěle, varhaník byl bezchybný. Bylo zkolaudováno bez jakýchkoli připomínek s tím, že varhany umožňují interpretaci veškeré varhanní literatury. Podle varhanářů Hegerových byly tyto varhany třetí v republice (po Praze a Brnu), kde byly v koncertní síni klasické varhany instalovány a co do své technické úrovně patřily do první pětice v ČSSR. Výsledkem své práce byli sami spokojeni a nadšeně přislíbili svou trvalou a pra- videlnou spolupráci a pomoc.¹ Mezi hosty na kolaudaci nechyběl ani Miroslav Hanzelka, velice zvědavý, jak budou varhany znít v prostoru, který je historicky místem pro jejich uplatnění. Byl rovněž dojatý jejich zvukem a předvedenou hrou na nich v akusticky skvělém prostoru. Tak, jak je podle svých slov, doma v daleko menším prostoru nikdy neslyšel a slyšet nemohl. Šťastný, že i když se s nimi loučí, budou dál přinášet požitek posluchačům.² Kolaudační protokol podepsali za ONV vedoucí odboru kultury Václav Texler, za SDS ředitel Richard Rothbauer, za Klenoty Kladno ředitel Brynda, varhanáři Miroslav a Ing. Miroslav Hegerové a za muzeum ředitel Petr Šrámek.

POZNÁMKY:

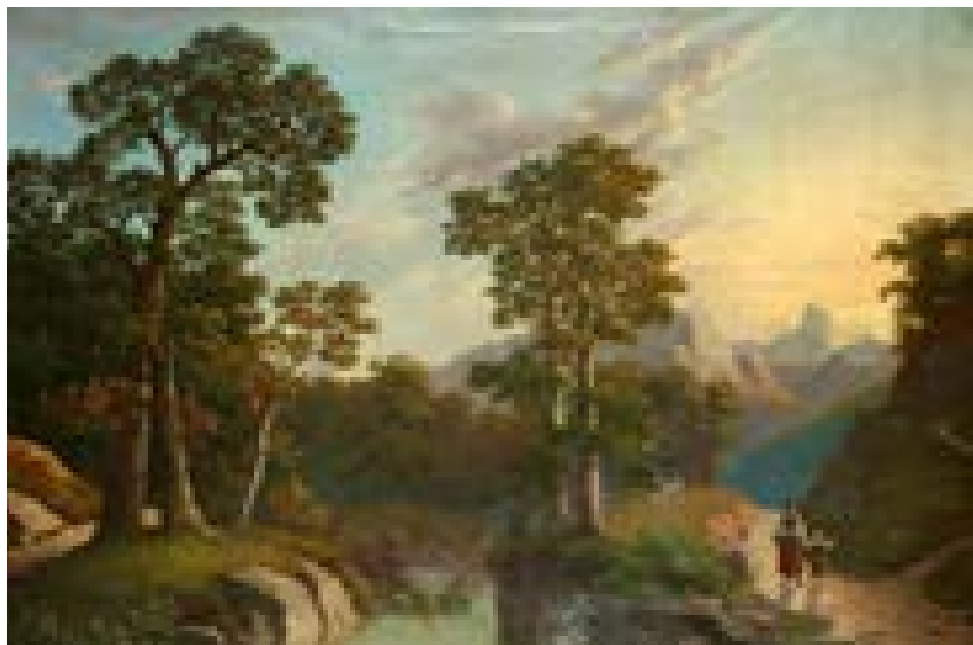
¹ Asi tu největší bylo třeba vykonat po devatenácti letech v roce 2002, po záplavách, po nichž již varhany i sám objekt přešly do správy píseckého divadla.

² V průběhu oněch třinácti měsíců, od prvotní informace o možnosti pořídit varhany do dne jejich první hry v Písku, netajil Jiří Hanzelka další související informace o důvodech prodeje jeho milovaného nástroje. V roce 1964 při návratu z cesty po Asii a Oceánii H+Z projeli napříč tehdejší SSSR a shromáždili ohromné množství dokumentačního materiálu, o čemž sepsali na popud L. Brežněva tajnou *Žvláštňá zprávu č. 4*. V roce 1965 ji dostal on a stejnopisy i domácí státní a političtí činovníci. Doma se ale poté setkali s nelibostí; i svou následnou podporou Pražského jara se jako známé osobnosti stali státu nepohodlnými. Jiří Hanzelka nesplňoval podmínky pro důchodové zabezpečení (nic si na něj neplatil, spoléhal na budoucí příjmy z autorských práv, které však v dobách nadšení oba spoluautoři převedli na stát; ten však jejich díla nevydával). Neprospěl podpis Charty 77, s cestováním byl konec. Přišly existenční problémy, Hanzelka žil z úspor, dlouho nesměl být nikde zaměstnán, až v roce 1983 se stal v podniku Sady, lesy, zahradnictví v Praze dělníkem – prořezával stromy. Režii svého pražského domu, porízeného z dřívějších prostředků a vytápěného naftou, už nebyl schopen finančně utáhnout, zejména když v té době došlo ke známé celosvětové naftové krizi. Musel prodat svou obrovskou knihovnu, dům – a tím pádem předtím své milované *varhánky*. Knihovna našla kupce díky svému unikátnímu obsahu ihned, o pohodlný dům byl také zájem – ale o varhany? Zájem sice projevila mj. i pražská konzervatoř, sešlo z něho však s tím, že se jí nehodí do uvažovaných prostor (s odůvodněním, že by bylo nutno bourat staticky významnou zeď). Z koupě sešlo i v případech dalších zájemců (včetně jedné cizí ambasády). Jeho záměrem byl i proto odchod z Prahy, koupě bydlení někde na venkově, kdy by bylo dost prostoru i pro jeho rozsáhlý archiv a z vítězkou prodeje finančně částečně pomoci i svým dvěma dětem. Stalo se, „zakoupil“ se nakonec na Jindřichohradecku. Ve věku 82 let zemřel v Praze v roce 2003 a je pohřben v Domaníně.

Výběr z výstav

MARTINA MĚŘIČKOVÁ

Na velké letní výstavě s názvem *Skálové – živobyť malby v 19. století* byla představena ma- lířská rodina Skálů z Písku. Doposud bylo písecké umění 19. století rámováno jmény jako J. Z. Quast, Václav Šebele nebo Lochmanové. Rodina Skálů zůstala stranou pozornosti pře- devším z důvodu nedostatku informací o jednotlivých členech malířského klanu. Výstava si kladla za cíl seznámit širokou veřejnost s díly a životy malířů žijících v Písku okolo poloviny 19. století. Především díky badatelské práci historika Bohumíra Bernáška, který prošel ne- spočet archivních dokumentů, se podařilo sestavit genealogii rodu i životopisy jednotlivých autorů. Dílu Františka Skály se ve svém příspěvku v doprovodném výstavním katalogu věno- vala Šarka Leubnerová, která ho zasadila do dobového kontextu. Tato výstava a k ní vydaná publikace doplnila další chybějící střípek do mozaiky píseckého umění 19 století. **František Skála** (* 27. 4. 1817 — † 9. 11. 1893) byl malíř krajin, portrétů, náboženských obrazů a divadelních kulis. Narodil se v Písku do rodiny zednického tovaryše. V rodném městě zřejmě navštěvoval soukromé hodiny kresby u učitele Augustina Eisnera, jehož žena byla později kmotrou dvou jeho dětí. František se roku 1842 oženil s Marií, dcerou Františka Burdy, truhláře z Vodňan, a v té době je v písecké matrice uváděn jako malíř pokojů. Mezi léty 1844 až 1847 žili manželé ve Vodňanech. Poté se rodina vrátila zpět do Písku. Zde dostává František zakázky od obce a dle archivních dokumentů na nich pracuje společně s bratrem Janem. Pro nás je zajímavá především, do dnešních dnů dochovaná, výmalba v druhém patře písecké městské knihovny na Alšově náměstí, původně tedy budovy reálných škol. Současně se věnoval také volné tvorbě a datované práce ze čtyřicátých let ukazují šíři jeho uměleckého záběru. O Skálově profesionálním školení nemáme žádné doklady, jeho jméno v matrice pražské, ale ani vídeňské nebo mnichovské akademie není zmíněno. Na počátku 70. let se pak rodina stěhuje do Prahy, kde František Skála v roce 1893 umírá. Vynikajícím kopistou náboženských obrazů byl Fran- tiškův bratr **Jan Skála** (* 11. 2. 1826 — † 22. 6. 1893). Mezi lety 1952—1953 pobýval v Římě, kde vyhotovil kopie obrazů Italských mistrů. Dle archivních dokumentů bylo z Itálie do Písku dovezeno roku 1856 čtrnáct jeho maleb. Jednou z nich je i rozměrné plátno Madonna di Fo- ligno, jež je kopií podle Raffaela a které je součástí stálé expozice Prácheňského muzea. Svá díla signoval jen velmi zřídka a určit autorství jednotlivých maleb je tak velmi obtížné. Jan neměl žádné potomky a konec svého života prožil v Českých Budějovicích, kde je též pochován na obecním hřbitově. **Valentin Skála** (* 14. 2. 1843 — † 1892) byl synem Františka. jako jediný z rodiny absolvoval Akademii výtvarných umění v Praze. Zde docházel v letech 1868—1870 do ateliéru k prof. Josefu Trenkwaldovi. V prosinci 1869 je titulován jako akademický chovanec výtvarných umění. Soudě dle dohledaných děl, jsou hlavními tématy jeho tvorby lovecké

František Skála, Horská krajina se stafází, nedatováno, olej na plátně 74 × 100 cm. Sign. vpravo dole F. Skála

motivy, pohledy na české hrady a zámky a alegorie. František Lipš uvádí, že Valentin Skála zemřel ve svých 49 letech, tedy roku 1892 v Šárce u Prahy. Valentinův bratr **Quido Skála** (* 4. 2. 1848 – † (?)) se narodil na Budějovickém Předměstí Písku v čp. 110 v takzvané Převorce. Absolvoval píseckou reálku a roku 1888 je v seznamu abiturientů uveden jako malíř ve Vídni. Rodová kronika psaná Břetislavem Skálou uvádí, že se Quido stal správcem mincovního úřadu ve Vídni. Vystavený portrét od tohoto autora je v podstatě jediným pro nás známým dílem. Při pohledu na tuto drobnou malbu je však zřejmé, že autor byl obdařen mimořádným výtvarným talentem. **Josefina Skálová** (* 21. 2. 1857 – † (?)) byla též potomkem Františka Skály. O jejím životě nevíme v podstatě nic jiného, než že se z Písku přestěhovala s otcem do Prahy. Pokud můžeme spojit jméno Josefina Skálová z katalogu výroční výstavy Krasoumné jednoty z roku 1881 s „naší“ Josefínou, tak i ona, jako třetí z Františkových dětí, následovala uměleckou dráhu. Samotné dílo známe pouze pod jeho názvem: *Dlouho nepřichází*.

V Malých výstavních síních byla od září instalována výstava **Petra Bruknera** s názvem *Úplně obyčejný fotky*. Autor se narodil v Písku v prvním patře domu č. p. 1322 v Kollárově ulici. Ve svém rodném městě navštěvoval Základní školu Jana Husa a poté Střední průmyslovou školu. Jeho celoživotním koníčkem je fotografování. Na výstavě bylo představeno více jak padesát snímků. Největší počet fotografií pocházel z cyklu *Moje ulice*, ve kterém se autor

dívá na ulici jako na jedno velké divadlo. Zaznamenává a tím zachycuje jedinečný moment, který se už nikdy nebude opakovat. V duchu poezie všedního dne fotografuje metaře, spolucestující, děti, ale i reklamní cedule. Dále byla na výstavě k vidění série portrétů osobností, které začal pořizovat na různých společenských akcích, jako jsou koncerty, vernisáže, kavárenská setkání atd. Ani v tomto případě se nejedná o aranžované kompozice. Snímky jsou opět více dokumentem, spíš než uměleckou fotografií. I zde se občasné projevuje decentní humor autora snímků, jako například na portrétu Marka Ebena s mužem, který není Morgan Freeman. Výstavu pak uzavíraly dva cykly s menším počtem snímků – *Dílo přírody*, které vzdává hold kráse stromů a autor sám ho nazývá také jako *Dřevo maluje* a konečně *Dílo člověka*, v němž se Petr Brukner vyznává ze své fascinace technikou, v tomto případě konkrétně historickou lokomotivou z Národního technického muzea. Většina ze snímků byla pořízena na kinofilm, s digitálním fotoaparátem se autor začal sžívat až před 3 lety. Jeho velkým fotografickým vzorem je slavný francouzský fotograf, zakladatel moderní fotožurnalistiky, Henri Cartier-Bresson. V roce 2023 oslavil herec Divadla Jára Cimrmana své osmdesáté narozeniny a i přesto, že větší část života strávil jinde, stále se do svého rodného města rád vrací a srdcem zůstává „Písečkem“.

V Malých výstavních síních pak následovala expozice děl **Milana Kohouta** s názvem *Setkávání*. Během vernisáže byl přečten text Věry Englichové, ze kterého pochází i tento úryvek: „*Milan Kohout patří mezi naše přední malíře a především grafiky. Jeho bravurní technika barevné litografie vzbuzuje úžas především v grafikách velkoformátových, ale také jeho ilustrace a grafiky menších rozměrů, včetně ex libris, jsou neméně pozoruhodné.*“

Výtvarník žije v Holušicích na Strakonicku. Toto místo objevil již v roce 1972 při malířském plenéru Akademie výtvarných umění. Jihočeská krajina, a především Šumava a dílo Karla Klostermanna jsou autorovou trvalou inspirací. V letech 1995 až 2015 pracoval na ilustracích Klostermannových povídek, ze kterých vytvořil autorské knihy s množstvím originálních grafik. Další inspiraci nachází Milan Kohout v zážitcích z cest po Evropě. V posledních letech se Milan Kohout věnuje malbě velkoformátových obrazů. K výstavě byl vydán doprovodný dvoulíst s reprodukcemi děl a textem kurátorky.

Chodbu knihovny od počátku výstavní sezóny zaplnila květinová zátiší převážně ze sbírek Prácheňského muzea. Výstava nesla název *Květomluva – květiny ve výtvarném umění*.

Podobně jako symboliku barev, tak i květomluvu bychom zahrnuli do ikonologie – nauce o významu. Výklad smyslu květin ve výtvarných dílech je nutno odvozovat v širších souvislostech přesahujících umělecké prostředí, jako jsou dobové texty, legendy, ale i ustálenost motivu, opakujícího se vždy

Milan Kohout Leden - Zabijačka, litografie 20/21, 79 × 59,5 cm, 1991

A. Ledetzky, Kytice v modré váze (s osmi skrytými profily lidských hlav), komb. technika na papíru, 38,7 × 25,4 cm, 1847

v daném výjevu – bílá lilie zvěstování či vavřín pro vítěze. Rostliny samotné jsou předurčeny k uplatnění v ikonologii buď svým vzhledem, či svými vlastnostmi. Nezřídka je pak určující i barva květiny.

Oblíbeným motivem lidových pověr je zázračný původ rostlin rašících při doteku tělní tekutiny světce se zemí. Například krev Jana Křtitele dává vzejít třezalce tečkované, jejíž žluté květy se v lidovém léčitelství používají na výrobu Janova oleje, který má díky obsahu hypericinu a pseudohypericinu červenou barvu. V místě, kam dopadly slzy Panny Marie, vykvetl hvozdík kropenatý – slzičky Panny Marie. Zajímavá je též nauka o signaturách švýcarského lékaře Paracelsa (1493–1541), v níž sledoval vzhled rostliny, která svojí podobou naznačuje jakousi vnitřní sympatii s podobnými tvary, například lidských orgánů. I v našem prostředí se setkáme s názvy bylin jako je například plicník, jaterník či vstavač mužský.

V konceptu výstavy pracovala kurátorka se dvěma rovinami. První je symbolika květin v křesťanském umění a lidových pověrách. Druhou pak tvorba římského básníka Ovidia a jeho životního díla – Proměny. Na vybraných dílech světového malířství byla prezentována obě tato východiska. Konkrétně tedy na obrazech: *Panna Maria v zahradě* (Mistr rajske zahrady, cca 1410), *Primavera* (Sandro Botticelli, 1478–1482), *Království Flóry* (Nikolas Poussin, 1631). Vystavené obrazy ze sbírek muzea pak volně ilustrovaly téma květin ve výtvarném umění.

Následující expozice v Chodbě knihovny byla věnována životu a dílu píseckého lékaře Otakara Kavalíra. Ten se narodil 25. července 1868 v Příbrami. Rodina Kavalírova se do Písku pravděpodobně přestěhovala na sklonku šedesátých let, kdy zde MUDr. Karel Kavalír (12. 9. 1835 Ostředek – † 12. 2. 1897 Písek), otec Otakara, přijal místo vrchního okresního lékaře a zastával též post předsedy spolku českých lékařů kraje píseckého. Otakar Kavalír absolvoval písecké gymnázium a dle otcova příkladu vystudoval lékařství na pražské univerzitě. Roku 1898 se pak natrvalo vrátil zpět do Písku, kde se aktivně účastní společenského a kulturního dění. Jeho babičkou byla Antonie Adlerová, autorka knihy memoárů Paměti babičky Kavalírové. Ta se roku 1821 provdala za o osm let staršího Františka Kavalíra, pozdějšího zakladatele sázavských skláren Kavalierglass. Podnik se proslavil především svým laboratorním sklem, za které získal mezinárodní uznání. Podmětem k uspořádání výstavy s názvem *Akvarely z Písku* a okolí byla akvizice drobného souboru prací tohoto autora do muzejní sbírky. Expozice byla doplněna o obrazy ze sbírek Marka Friedla. Práce menších rozměrů na listech ze skicáku naznačují, že byly malovány přímo v plenéru. Díla jsou vytvořena s velkým citem pro techniku akvarelu, zachovávají si zdání svěží rychlé skici vytvořené pomocí vrstvení barevných skvrn. Autor věrně zachytil podobu krajiny, vesnic i samotného města Písku na přelomu 19. a 20. století. Otakar Kavalír zemřel 30. dubna 1939 v Písku. K výstavě byl vydán doprovodný dvoulist s reprodukcemi děl a textem kurátorky.

Otakar Kavalír, penzion U Honzíčka, akvarel na papíru, 22 × 30 cm, 11. 6. 1900.

Pro Památník města Protivína připravila Martina Měříčková výstavu akademického malíře Petra Pflégera. Nesla název *Obrazy* a představila průřez tvorbou od 70. let po současnost. Akademický malíř se již na protivínské základní škole rozhodl pro výtvarné povolání. Pro úraz s trvalými následky v 9. třídě musel o rok odložit zkoušky na Střední uměleckou školu Václava Hollara (SUŠ), následujícího roku však nebyl přijat. Vystudoval píseckou Střední všeobecně vzdělávací školu a v abiturientském studiu na SUŠ si doplnil znalosti v propagační grafice. V tomto oboru pak pracoval jako samostatný výtvarník v českobudějovickém podniku Koh-i-Noru. Navrhoval grafický design obalů na kuličková pera a mechanické tužky. Roku 1977 byl na šestý pokus přijat na Akademii výtvarných umění v Praze. Absolutorium získává roku 1983 v ateliéru malby u profesora Oldřicha Oplta. Zároveň absolvoval pedagogické minimum pro výuku výtvarných předmětů na středních školách. Roku 1982 byl účastníkem výměnného pobytu na Královské akademii v Národním vysokém institutu krásných umění v belgických Antverpách. Od roku 1983 byl ve svobodném povolání a byl členem sdružení Mladí jihočeští výtvarní umělci. V lednu roku 1989 se v Praze podílel na založení Aktivu mladých výtvarníků. Od roku 1990 je pak členem Asociace jihočeských výtvarníků. Věnuje se malbě, kresbě a v mládí též grafice a ilustraci. Ve volné tvorbě je realistou s širokým tematickým záběrem. Svoji první samostatnou výstavu připravil v Památníku města Protivína v roce 1966. Doposud měl tedy sedm samostatných výstav, 53 kolektivních výstav a zúčastnil se dvanácti malířských sympozií.

Pojďme mezi lidi. Portrét v českém umění ze sbírek Jiřího Hořavy

JIŘÍ HOŘAVA

Předcházející informace v názvu v tomto znění uváděné z důvodu stručnosti a přehlednosti v oficiálních materiálech je nezbytné upřesnit. Výstižnějším je podtitul knihy vydané k výstavě – *„příspěvek k poznání realistického zobrazování člověka v českém výtvarném a užitém umění nové doby v našem regionu“*. Portrét co hlavní téma, byl četně doplněn o ukázky žánrů, etnografické studie a významně obohacen o užité umění s obdobným námětem.

A ani údaj o soukromé sbírce jednoho celoživotního zapáleného sběratele není přesný – zápůjčky z jiných soukromých sbírek byly obohacením, byť v počtu cca 20 exemplářů skutečně okrajovým. Mnoho souvisejících artefaktů přislíbených sběrateli umění k zapůjčení nakonec pro nedostatek místa nebylo v Písku vystaveno a alespoň majitelé katalogu k výstavě část najdou vyobrazenou tam. A nejde o malá jména v českém umění – byly vyřazeny některé práce Štursovy, Mařatkovy, Harcubovy, z kategorie malířství se nenašlo místo pro některé práce Hanuše Schwaigra, Václava Malého, Jožky Barucha a Bohumíra Číly. A téměř beze zbytku musel být vypuštěn reliéf, krásná umělecká kategorie, ten zde byl zastoupen pouze portréty z ruky Stanislava Suchardy, Otakara Španiela a táborského J. V. Duška. Vždy jen po jednom díle, bohužel.

Výstava byla instalována v intencích záměru převážně chronologicky představovat jednotlivé autory v průběhu celého 19. století a prvních dvou třetin století následujícího. Velký sál galerie Prácheňského muzea tak zahrnoval výlučně portrét malířský, který *„byl decentně špikován“* podobiznami sochařskými a *„pikantně ochucen“* v centrálních vitrínách porcelánem a sklem s adekvátní tematikou.

V následujícím menším sálku převažoval malovaný portrét z dílny velkého a pozapomenutého mistra Františka Ondrůška. Ve dvou vitrínách pak bylo pro řadu návštěvníků velkým překvapením využití fotografické podobenky k přenosu na porcelánové předměty – memorabilia lázeňského typu i užité předměty (spíše svátečně používané). Několik desítek šálků, korbělů a talířů tak otevřelo mnoha divákům nové obzory této terrae incognitae.

Poslední sál s navazující pavlačí byly téměř cele věnovány tématu zobrazení člověka jako typu s atributy charakterizujícími profesi, národnost, nebo přímo odění v кроj směřující k vymezení regionálního. Tedy především žánr a folklor.

Anton Ferencz
(3. 6. 1801 Žďár na Moravě — 214. 2. 1888 Brno)
PORTRÉT ELEGANTNÍ DÁMY V MODRÝCH ŠATECH S KRAJKOU
(manželka malíře?)
Olej, dřevo 35 × 26 cm. Signováno na zadní straně dole vpravo
Anton: Ferencz gem: / 1839.
Foto František Nárovec

Ignác Umlauf
(12. 8. 1821 Mlýnice — 8. 9. 1851 Kyšperk)
PODOBIZNA SEDÍCÍ DÁMY V POLOPROFILU DOPRAVA
Olej, dřevo (?) 23 × 17,5 cm.
Signováno vlevo dole I. Umlauf. Datace nečitelná.
Foto František Nárovec

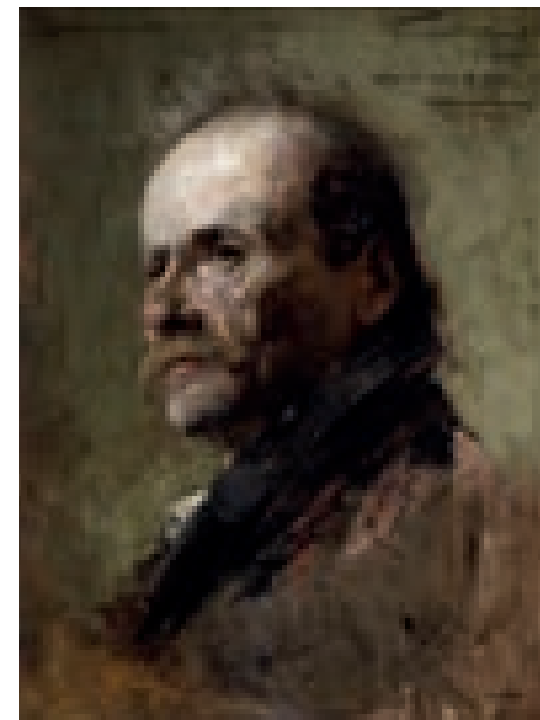
Za upozornění stojí některá jména pozapomenutých umělců a na závěr pak co finis coronat opus zmíním i nezpochybnitelné velikány českého umění.

V kategorii portréty z tvorby více i méně známých umělců je na místě jmenovat naše ve Vídni (i jinde v cizině). Zastoupen zde byl Rudolf Rössler (1864—1934), tvůrce mnoha bankovek, které byly v oběhu v monarchii na začátku 20. století, tedy pro nás zcela zapomenutý a pro rakouskou populaci té doby významná postava. Vystavená *Podobizna elegantní dámy* z jeho ruky ukázala jeho mistrovství v kresbě, malbě i barevném cítění.

Nesmíme zapomenout ani na Franze Rumplera (1848—1922), rodáka z Tachova, profesora Akademie ve Vídni, po němž byly pojmenovány ulice jak v hlavním městě monarchie, tak dokonce hlavní třída v jeho bydlišti posledních desítek let života – Klosterneuburgu. V expozici byl zastoupen obrazem *Dívka s loutnou* – reprezentativním mistrovským

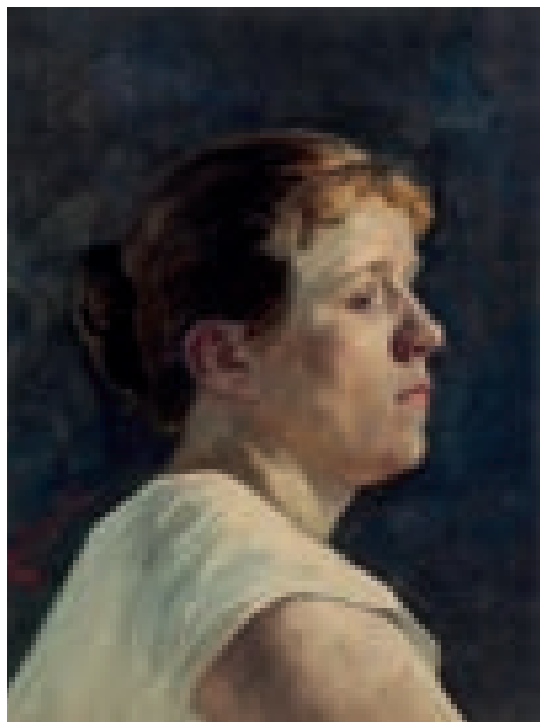
Jaroslav Čermák
(1. 8. 1830 Praha — 23. 4. 1878 Paříž)
PORTRÉT MALÍROVY MATKY
Olej, lepenka 42 × 32 cm.
Nesignováno. Nedatováno, kolem roku 1860.
Foto František Nárovec

František Ondrúšek
(4. 3. 1861 Bystřice pod Hostýnem — 3. 4. 1932 tamtéž)
PORTRÉT STARÉHO MUŽE
Olej, plátno 45,5 × 36,5 cm. Signováno vpravo nahoře Váženému,
milému příteli / Vaderému / v laskavé úpomince věnuje přítel /
František Ondrúšek. Vlevo nahoře datace Mnichov dne 3. února 1889.
Foto František Nárovec

dílem. K dalším „naším ve Vídni“ se řadí malíř Josef Straka (1864—1946), sochař Müller – Weidler (1889—1965) či malíř na porcelán Josef Zasche (1821—1881), mnohokrát oceněný na světových výstavách.

Ale nebyla jen Vídeň – v českých zemích převažovala orientace na rakouskou metropoli, leč řada našich rodáků směřovala i jinam: pražští Němci Emil Orlik (1870—1932) a Gabriel Cornelius Max (1840—1915) zakotvili logicky v Německu, kde se stali i profesory a tvůrci světové slávy. Dnes téměř neznámý Hans Knöchel (1850—1927) se usadil v Londýně, naopak vysoce ceněný a úspěšný Leopold Pollak (1806—1880) žil a tvořil v Římě, velmistr portréty František Ondrúšek (1861—1932) pak desítky let v Mnichově. Mnohaletý pobyt ve Francii pak byl životním osudem sochařů Josefa Mařatky a Otakara Španiela, malířů Jaroslava Čermáka, Soběslava Pinkase, Václava Brožíka a v neposlední řadě z autorů zastoupených na výstavě Františka Tavíka Šimona.

Ludvík Kuba
(16. 4. 1863 Poděbrady — 30. 11. 1956 Praha)
ZRZAVÁ
Kvašakvarel, papír, výřez pasparty 34 × 28 cm,
signováno vlevo dole Kuba 92.
Foto František Nárovec

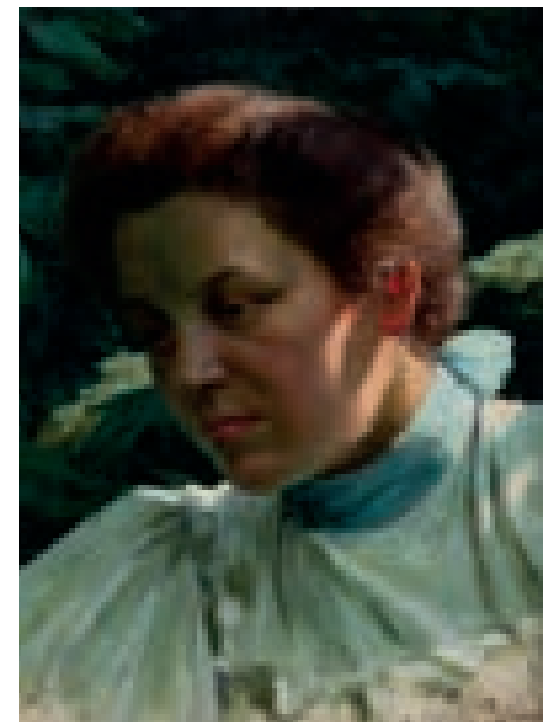
Emil Orlik
(21. 7. 1870 Praha — 28. 9. 1932 Berlín)
PORTRÉT ŘÍŠSKÉHO KANCLÉŘE BERNHARDA VON BÜLOW
Olej, překližka 53 × 42 cm. Signováno vpravo uprostřed
ORLIK. Nedatováno, asi konec dvacátých let 20. století.
Foto František Nárovec

Podobizny od pozapomenutých autorů tvořily podstatnou část expozice. Z první půle devatenáctého století zavítali do Prácheňského muzea Vojtěch Suchý (1783—1849), Dominik Kottula (1794—1866), Anton Ferencz (1801—1888), Václav Govič (1821—1875) a Ignác Umlauf (1821—1851), představitelé vídeňského pojetí portrétního umění – někteří školení na Akademii v Praze, ve Vídni nestudovali, ale do vídeňské školy a okruhu byli inkorporováni přes své profesory (Berglera, Tkadlíka).

Malby Bohumíra Roubalíka (1845—1928) a Karla Raška (1861—1918) předvedly jejich portrétní tvorbu pro ně typickými malbami (a Raškovou kresbou). Jejich zařazení mezi tvůrce zapomenuté je současně obrazem nedostatečně zpracovaného období výtvarného umění – nikdo z výše jmenovaných se dosud nedomáhal solidní monografie či větší výstavy, širšímu obecnému jsou jejich jména většinou neznámá. Přitom kupříkladu Roubalík byl profesorem Akademie v Praze, tvorbou i životními daty tvoří důležitý článek vývoje české malby mezi staršími Čermákem a Pinkasem a mladšími na výstavě zastoupenými Knoechlem a Brožíkem.

Václav Malý
(19. 2. 1874 Praha — 9. 10. 1935 tamtéž)
SEDÍCÍ CHODKA V MODRÉ BLÚZE A ČERNÉM ŠÁTKU
(polopostava) Olej, karton 42 × 38 cm.
Signováno vpravo dole V. Malý. Nedatováno.
Foto František Nárovec

Tavík František Šimon
(13. 5. 1877 Železnice u Jičína — 19. 12. 1942 Praha)
PORTRÉT VILMY KRACÍKOVÉ
Olej, lepenka 31 × 23,5 cm.
Signováno vpravo dole F. Šimon. Nedatováno, kolem roku 1904.
Foto František Nárovec

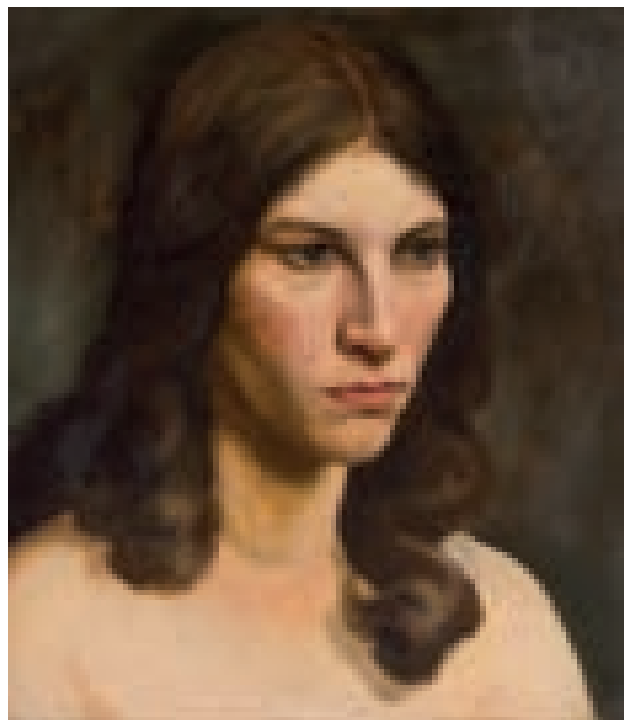
Zcela zapomenutým je i Augustin Vlček (1865—1934), malíř hlásící se svými podobiznami k studiu u Václava Brožíka. Tento mistr by při návštěvě výstavy v Prácheňském muzeu jistě svého žáka po právu pochválil.

Malířka Ludmila Kleinmondová (nar. 1870) větší část svého života produkovala spíše komerčně zaměřená květinová zátěže, umělecky nevýznamná, byť řemeslně solidně provedená. Její *Portrét slečny Marie Götzové*, zástupce tvorby jmenované na výstavě v Písku, by však mohl být směle vystaven v kterékoli státní velké galerii a v sousedství prací slavných mistrů malby by důstojně obstál.

Mezi zapomenutými mistry jmenujme ještě alespoň Antonína Kovalu (1877—1916), žáka Švabinského a Pirnera na Akademii v Praze, malíře nepochybně nadaného, který odešel předčasně ze své životní pouti na frontě v první světové válce. A také Emila Schovánka (1885—1947), žáka Bukovace a Hynaise, oceněného Hlávkovým stipendiem, cenou Kaňkovy nadace, Cenou České

Viktor Stretti
(7. 4. 1878 Plasy — 3. 3. 1957 Praha)
DĚVČE V BÍLÉM SÁTKU
Olej, plátno 65,5 × 40,5 cm.
Signováno vpravo nahoře V. STRETTI 97.
Foto František Nárovec

Hugo Boettinger
(30. 4. 1880 Plzeň — 9. 12. 1934 Praha)
ČERNÁ KÁČA
Olej, plátno 36 × 33 cm. Signováno vpravo nahoře H.B.
Nedatováno, patrně první čtvrtina 20. století.
Foto František Nárovec

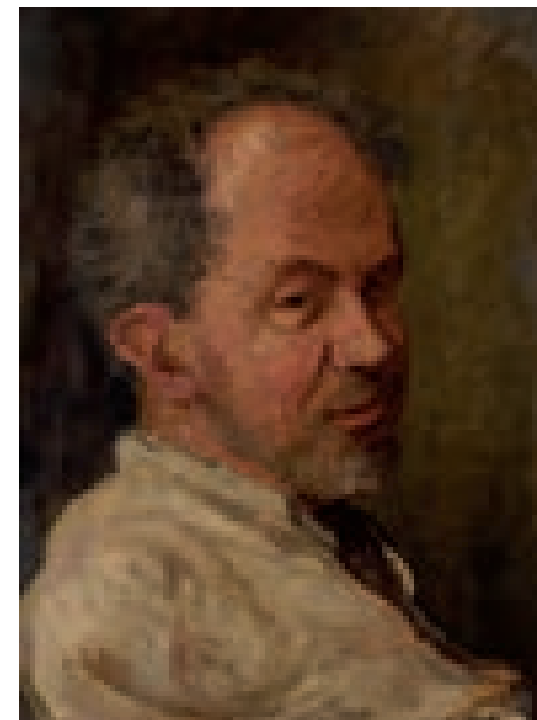
akademie věd a umění, předsedy Jednoty umělců výtvarných. Jemu se dostalo alespoň souborné výstavy za života v Praze roku 1937.

Ze zapomenutých a zapomínaných zde musí být na piedestal vyzdviženo jméno Františka Xavera Diblíka (1887–1955), velmistra hyperrealismu. Byl na výstavě zastoupen šesti obrazy a jeho *Portrét elegantní dámy v péřovém kloboučku* byl šťastně vybrán jako hlavní motiv pro plakáty, pozvánky a titul katalogu k výstavě. Tento Schwaigrův žák po celý svůj život produkoval četná drobná zátiší, dekorace malované s fotografickou dokonalostí. Velký zájem o jeho obrazy a zřejmě výborná prodejnost přinesly i negativní efekt – neměl nikdy žádnou soubornou výstavu, vše vytvořené nejspíše ihned prodal, neměl co vystavovat. Jen srovnání s dneškem – nepotkal jsem snad žádného současného umělce, který by disponoval takovou malířskou virtuozitou (nebo alespoň trochu srovnatelnou) jako F. X. Diblík.

V kategorii malířského portrétu se dostáváme k těm nejslavnějším, velikánům české malby.

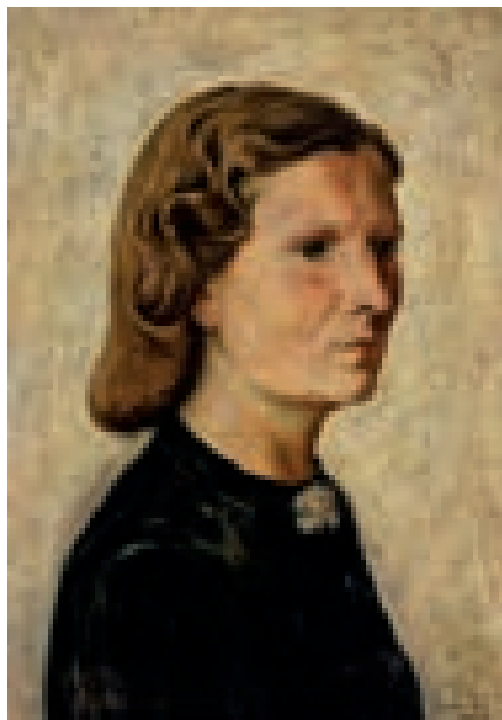

František Xaver Diblík
(18. 10. 1887 Nalžovice — 19. 1. 1955 Praha)
PORTRÉT ELEGANTNÍ DÁMY V PÉŘOVÉM KLOBOUČKU
Olej, plátno 45 × 33 cm.
Signováno vlevo dole F. X. Diblík 1937.
Foto František Nárovec

Vlastimil Rada
(5. 4. 1895 České Budějovice — 22. 12. 1962 Praha)
PORTRÉT FOTOGRAFA JOSEFA SUDKA
Olej, plátno 48 × 39 cm, signováno vpravo dole perem a tuší
Vlast. Rada. Nedatováno, asi z let 1935–1950.
Foto František Nárovec

Pětí podobiznami byl představen na výstavě Jaroslav Čermák (1830–1878). Patří k nejvýznamnějším představitelům českého malířství nejen v 19. století, zde vystavené obrazy pocházejí z období před dlouholetým francouzským pobytem (a vlivy) a dokazují mimořádný talent a mistrovství asi dvacetiletého malíře. Ilustrující výpovědi k jeho nadání je známá historka, jak belgický král Leopold spatřiv na výstavě v Bruselu jeho obraz vyžádal si rozhovor s ním a objednal svůj portrét. A to bylo Jaroslavu Čermákovi pouhých 19 let! Z vystavených maleb je nutno zde zmínit *Slovenskou Madonu*, krojovanou matku s dítětem, snad jednu z nejpůsobivějších Madon v celém českém výtvarném umění všech dob. A *Hlavu děvčátka*, virtuozní jako u Čermáka vždy, ale zde poprvé prezentovanou jako malbu podle předlohy Amerlingovy, což bylo doloženo současně vystavovaným identickým portrétem malovaným na porcelánu Lorenzem Zeiserem a opatřeným přípisem n. Amerling bemalt v. Zeiser 1851. A k Čermákovi to nejlepší na konec, finis coronat opus (pro anglofily last but not least) – poprvé vystavený portrét jeho matky. Ten nebyl uveden ani v katalogu k této výstavě, neb byl získán v době, kdy kniha již byla v tisku. Prokazatelná podoba matky (identická

Cyril Bouda
(14. 11. 1901 Kladno — 29. 8. 1984)
PODOBIZNA PANÍ E. KROFTOVÉ
Olej, sololit 32,5 × 23,5 cm.
Signováno vpravo dole C. Bouda 1943.
Foto František Nárovec

s publikovanými fotografiemi a malbou, která byla zničena za požáru) tohoto nesignovaného obrazu nese další nezpochybnitelné znaky toho, že se jedná o rodinné privatissimum umělce. Malířský rukopis a barevnost v korelaci se známými malbami Čermákovými té doby, řezaný rám s jmenovkou malíře je identický se známými a zde též vystavovanými obrazy z kdysi Tomasikovy sbírky ve Lvově. Přibližné vročení asi ke konci šedesátých let devatenáctého století je plně v souladu s čermákovskou literaturou, podobizna představuje jeden z nejzajímavějších a výtvarně nejhodnotnějších portrétů v českém malířství té doby.

K velikým postavám malířství (rakouského s českými kořeny) patří nepochybně i Franz Rumpler (1848–1922), již zmíněný v souvislosti s našimi krajany ve Vídni.

Skromnou studií venkovské dívky v červeném šátku byl na výstavě zastoupen Václav Brožík (1851–1901) – jistě šťastněji než jinými tématy. Velká salonní plátna s historickými výjevy či vznešenou společností jsou jistě impozantní rozměrem i mistrovským podáním, ale tento drobný portrét bretaňského děvčete (následující obdobnou tvorbu francouzského malíře Julese Bretona) směřuje k teprve se rodícímu civilismu ve výtvarném umění. A to cestou dlážděnou nejen dobrými úmysly, leč i poctivým malířským řemeslem.

Kvality dalšího mistra Vojtěcha Bartoňka (1859–1908) jsou obecně známé, je zastoupen v institucionálních sbírkách, jeho díla jsou občas vystavována a publikována. Zde prezentovaný *Portrét dámy s bílým límcem* s až fotograficky precizním zachycením fyziognomie a mimiky je možno jistě řadit do kategorie charakterizačního portréту.

Série osmi podobizen (!) v expozici představila dílo Františka Ondrůška (1861–1932). A zůstává otázkou, zda jeho osobnost máme zařadit k pozapomenutým či slavným mistrům českého malířství. Za svého života dostával portrétní zakázky od významných osobností, umělců, politiků, dočkal se i reprezentativní výstavy asi 550 svých obrazů. Po smrti však zájem klesal a dnes je prezentace jeho prací bohužel spíše regionální událostí. Obrazy vystavené v Písku ukázaly, že Ondrůšek nepochybně patří k „extratřídě“ českého realistického portréту.

Jméno Ludvíka Kuby (1863–1956) uvedené v sousedství velikánů české malby jistě nebude nikdo zpochybňovat. Dočkal se řady výstav, publikací, výtvarnou práci doplňuje celoživotní práce etnografická. Obecně je vnímán, co jeden z českých impresionistů. Na výstavě představených sedm obrazů (dva oleje, ostatní akvarely a kresby) ukázalo méně známé období Kubovy tvorby – etapu před rokem 1900, před či v průběhu mnichovských studií. A poučený divák, znalý Kubovy pastózní malby, mohl obdivovat, jak virtuózně malíř dokázal zachytit podobizny kresebně i dokonalým zvládnutím her světla a stínů (především akvarel *Zrzavá* z roku 1892).

Českoněmecký malíř a grafik světového věhlasu, profesor Uměleckoprůmyslové školy v Berlíně Emil Orlik (1870–1932) byl v expozici zastoupen *Portrétem říšského kancléře Bernharda von Bülowa*. Tato velmistrovská olejomalba patří k okraji Orlikovy tvorby, k vysloveným vzácnostem. Podobizen v různých grafických technikách vytvořil Orlik během svého života početnější množství a tento obraz, byť olejomalba, vykazuje řadu znaků společných s grafickými pracemi. Minuciozní kresbu, dokonalou charakterizaci portrétovaného politika a k tomu jako doplněk nenápadnou a dokonalou práci s barvou. Tato podobizna by mohla sloužit i jako kontrolní „must“ ke srovnávání s Orlikovými olejomalbami nabízenými českým trhem s uměním. Většina na trhu jsou totiž podvrhy, hrubé malby, dosignované či přesignované, opatřené posudky úplatných znaleců.

Velcí mistři české grafiky zde byli zastoupeni několika olejomalbami – Tavík František Šimon (1877–1942) *Portrétem Vilmy Kracíkové*, své nastávající manželky. A Viktor Stretti (1878–1957) obrazem *Děvče v bílém šátku*. Oba jmenované obrazy by mohly být vystaveny v sousedství nejslavnějších českých malířů té doby a obstály by i v té nejostřejší konkurenci. A oba portréty spojuje ještě něco – nízký věk tvůrců, Šimon byl asi 25–27 let star (či mlád) a Stretti bylo pouhých 19 let. Z dalších velikých postav jen zmínka – na výstavě byli zastoupeni i Hugo Boettinger (1880–1934), Antonín Procházka (1882–1945), Linka Procházková (1884–1960), Vratislav Nechleba (1885–1965).

Na závěr upozornění na dva veliké mistry – Vlastimila Radu (1895–1962) a Cyrila Boudu (1901–1984). Oba byli v expozici představeni dvojicí podobizen, které nepatřily v jejich tvůrčím záběru k hlavnímu proudu. Pro oba byly celoživotním zájmem krajinomalba a ilustrace. A oba patří mezi nezpochybnitelné giganty českého výtvarného umění. Tím spíše upoutaly vystavené podobizny mistrovským provedením a na první pohled typickým malířským rukopisem tvůrce. Vlastimil Rada byl reprezentován *Portrétem fotografa Josefa Sudka* z období kolem II. světové války a *Sedící ženskou polopostavou* (manželkou malíře?), která vznikla před rokem 1938 a byla vystavena na XXI. Bienále krásných umění v Benátkách 1938. I v těchto portrétech si Rada zachoval svůj typický rukopis bez patrných kontur, složený z drobných úderů štětce a decentní posmutnělé barevnosti. Z tvorby Cyrila Boudy byly představeny v expozici *Portrét Ludmily Hnátkové* z roku 1944 a Podobizna paní E. Kroftové s datací 1943. U obou malířů pak prezentovaná díla patří mezi pouhou třicítku portrétních olejomalb, vytvořených v průběhu celého života.

Sochařský portrét nepatřil v expozici k nejvíce frekventovaným, ale stručný výčet ukáže převahu kvality nad kvantitou. Dá se napsat, že co autor, to velké jméno české historie umění. Začneme J. V. Myslbekem (1848–1922) zastoupeným na výstavě bronzovou Vlastní podobiznou, kterou se mohou pyšnit jen instituce (NG v Praze, GMU Hradec Králové, SNG Bratislava) a další bysta se nachází v Praze na Smetanově nábřeží na domě, v kterém Myslbek žil, a tato zde vystavená je patrně jedinou zastoupenou v soukromých sbírkách. Má velmi zajímavou provenienci – prošla od sbírky Jindřicha Waldese přes NG v Praze do aukce Meissner-Neumann, poté řadu let patřila ke sbírkám Hascoe na Long Islandu v U. S. A. a k současnému majiteli doputovala z aukce Sotheby's v Londýně. Myslbekovu tvorbu ještě zastupovaly tři reliéfy v bronzu provedené, redukována bysta kardinála Schwarzenberga a další mimořádný artefakt – Podobizna Karla Mattuše, odlitá ze stříbra.

Z dílny Emanuela Maxe zdobila expozici Bysta Vojtěcha rytíře Lanny provedená v kararském mramoru roku 1871, která byla v letech 2004–2014 zapůjčena do stálé expozice NG v Praze.

Další velcí mistři českého sochařství Ladislav Šaloun (1870–1946), Josef Drahoňovský (1877–1938), Bohumil Kafka (1878–1942), Jan Štursa (1880–1925) a Otakar Španiel (1881–1955) měli v expozici převážně bysty odlité v bronz, významně bylo prezentováno především Štursovo dílo *Podobiznou Eduarda Vojana, Hlavou Darů nebes a země, Podobiznou Aloise Jiráska* a pozdní prací, jednou z posledních, *Podobiznou MUDr. Antonína Trýba*. Na ostatní se bohužel dostalo méně, z důvodů konečné velikosti výstavních prostorů nebylo lze vystavit vše, co bylo k dispozici, včetně řady dohodnutých zápůjček. Ze zásadních prací ale nemohu ještě nezmínit *Bystu profesora Josefa Pekaře* od Josefa Drahoňovského a *Bystu F. A. Šubrtu* od Vilíma Amorta (1864–1913). Obě v nádherně provedených odlitcích s prvotřídním ciselérským zpracováním a patinací.

Jako ilustrativní doplněk diváci mohli ve vitrínách obdivovat drobnosti z keramiky a porcelánu – včetně série sedmnácti drobných byst v neglazovaném porcelánu (biskvitu), zobrazujících slavné osobnosti politiky i umění, zhotovených v porcelánových manufakturách v Praze, Vídni a v okolí Karlových Varů.

Do expozice byly ještě zařazeny četné malby s tematikou žánrovou a etnografickou. Myšlenka propojit tato díla s portrétem je zřejmá – hranice mezi klasickou podobiznou a ostatními zobrazeními člověka nejsou vždy zcela jednoznačné, městský žánr či folklorní výjevy je možné často vykládat jako zobrazení určitého člověka, které nese podstatné sdělení zachycením oblečení, co určujícího atributu. Tak se střídaly profesní typy vytržené z kontextu prostředí (Vojtěch Bartoněk, 1859–1928), dnes už bizarní kolovrátkář v městských kulisách (Josef Hetteš, 1864–1927), karikující práce v laskavém úsměvném duchu (Josef Baruch, 1894–1966) a karikatury se sarkastickým šklebem (Hanuš Schwaiger, 1854–1912). V této kategorii byly alespoň jednou drobnou prací zastoupeni i další mistři z největších Adolf Kašpar (1877–1934) a Jan Preisler (1872–1918).

Mimořádnou malbou, hodnou zdůraznění, byla *Žena ze Slovácka v kožichu* od Karla Vítězslava Maška (1865–1927). V díle tohoto malíře převážně secesně symbolistních obrazů se jedná o okrajovou část tvorby, leč v tomto případě středního formátu, s charakteristickým malířským rukopisem a k tomu nezpochybnitelným etnografickým dokumentárním charakterem značného významu.

Větším počtem obrazů byly zastoupeny velké osobnosti tohoto oboru – Augustin Němejc (1861–1938) a Václav Malý (1874–1935). Plzeňský malíř Němejc je umělcem všeobecně známým, konsenzuálně uznávaným, s dílem zpracovaným alespoň částečně v publikacích Čadíka, Skolky a Tetzeliho. Reprezentativně zastoupen pěti obrazy patřil k pilířům expozice. Zato „chodský Úprka“ Václav Malý, rodem Pražák a srdcem Chod, je široké veřejnosti téměř neznámým. Zastoupen dvanácti obrazy se stal pro řadu návštěvníků zjevením dosud neobjeveného tvůrce. Obdobně jako byl oceňován F. X. Diblík, tak i Václav Malý zde našel řadu obdivovatelů. Mistrovský kresebný základ byl znásoben zářivou barevností, malbou i kresbou zachytil Malý Chodsko tak, jak je viděl on sám – radostné, prostý život vesničanů v intencích Rousseauových filosofických sdělení, se zářivou barevností až idealizované každodennosti. Václav Malý pomíjel dřinu či útrapy a zdůrazňoval to hezké a pozitivní v nenávratně mizejícím světě tradic. Na výstavě představené obrazy *Sedící Chodka v modré jupec*, *Sedící krojované děvče pod kvetoucím keřem*, *Chodka v pleně v soudobém kroji* či *Dřímota* byly doplněny o *Vlastní portrét* malíře ze závěru života a civilní *Portrét děvčátka* v tradičním pojetí, bez souvislostí s etnografií.

Ve výstavních vitrínách pak čteně (v počtu asi 100 artefaktů) doplňovaly expozici v přímých souvislostech malované podobizny na skle a porcelánu spolu s fotografickými podobenkami přenesenými na porcelánová memorabilia typu váz, talířů, šálek, korbelů. Malované portréty nejvyšších kvalit zastupovaly práce Jana Zachariáše Quasta (1814—1891), Josefa Zascheho (1821—1881) a Josefa Ahneho (1830—1909).

Prvně jmenovaný J. Z. Quast je početně a kvalitně zastoupen ve stálé expozici Prácheňského muzea, českým zájemcům o umění obecně známý, jeho dílo se dočkalo souborné výstavy a monografie s katalogem raisonné v roce 2014. O dalších dvou jmenovaných umělcích však existují bohužel jen stručné literární údaje. A přitom zejména Josef Zasche byl za života i posmrtně oceňován na světových výstavách, jeho malby na porcelánu patří ke světové špičce v oboru (stejně jako malby J. Z. Quasta). A fotografie na porcelánu, produkt průmyslové revoluce 19. století byla dostupnější širším vrstvám zájemců, levnější a rychleji zhotovená ve srovnání s malovanou miniaturní podobiznou.

Nepochybně všechny vystavené předměty z kategorie užitého umění otevřely divákům nové obzory a ukázaly souvislosti méně známé až neznámé.

Úplným závěrem chci přimět čtenáře (zde) a diváky (na již skončené výstavě) k zamyšlení. Lidstvo se skládá z miliard jedinců, velká část z nich nemá schopnosti, vlohy k čemusi tvůrčímu, ani pracovitost, jejich život je pouhou existencí od zrození ke smrti. A pak jsou individuality, které svůj život vyplní činnostmi různého druhu, dají mu smysl, po kterém se táží po generace filozofové. Sem nepochybně patří většina tvůrců vystavených artefaktů, i mnoho z portrétovaných na této výstavě. A tak na tyto věčné otázky „*Kdo jsme? Odkud přicházíme? Kam jdeme?*“ mohli lidé sborově zvolat „*Jsme zájemci o umění, jeho historii, o poznání obecně, o člověka! Přicházíme a přijíždíme z celé republiky i z ciziny. A jdeme na výstavu Pojďme mezi lidi do Prácheňského muzea v Písku!*“

Výstava byla podporována městem Písek, záštitu nad výstavou převzal MUDr. Marek Slabý, senátor a ředitel zdravotnické záchranné služby Jihočeského kraje.

O hudební část vernisáže se zasloužili Zdenka Tichotová, Jiří Tichota a Jiří Holoubek.

Výstava Písecké devadesátky

ZDENĚK DUDA

Měsíce září a říjen se v Chodbě knihovny Prácheňského muzea v Písku nesly na vlně retra, vzpomínek a paměti. Tématem tu byly písecké devadesátky. Ano, nejen devadesátky již také patří do muzea. Svým způsobem tam vždycky patřily (muzeum je místem, kde se minulost propojuje s přítomností a budoucností), nyní ale již ne bezprostředně jako naše současnost, ale jako předmět reflexe a (kolektivního) vzpomínání.

Písecká výstava byla přitom jednou z prvních, která první porevoluční dekádu pojednala jako samostatné téma. Česká muzea se devadesátým letům a ani letům pozdějším zatím příliš nevěnovala. Dějiny jako kdyby v českých muzeích končily sametovou revolucí, pravidelně ve výročních rytmech připomínanou a oslavovanou, a dále už nebylo co, jak a proč připomínat. Jako kdyby tu došel svého uplatnění onen z devadesátých let známý koncept konce dějin. Ostatně i Prácheňské muzeum v Písku tematizovalo ve svých výstavních a obecně prezentačních aktivitách postsocialistické období vůbec poprvé.

Devadesátky jsou ovšem dnes již běžným předmětem vzpomínání a nostalgie. V privátním prostoru i v mediální a veřejné sféře. První porevoluční dekáda má navíc pro naši současnost zásadní význam, je zakládajícím obdobím naší přítomnosti. Devadesátky jsou proto také předmětem politického a ideologického vymezování a prostorem pro řešení aktuálních témat.¹ Už jen to (anebo možná právě to) je dostatečný důvod, aby si jich muzea také začala více všimnout.

Jak vzpomínáme na devadesátky? Pro někoho to byla nejkrásnější léta mládí, nově nabyté svobody, nových nadějí a příležitostí, pro jiné zase obtížná léta nejistoty, násilí a ztrát, včetně rasové nesnášenlivosti a útoků. Zase jiní znají devadesátky jen z vyprávění svých rodičů, učitelů, mnohdy jako čas, kdy najednou bylo všechno možné, ať už to znamenalo věci pozitivní či problematické, jejichž důsledky pocítujeme ještě dnes.

Devadesátkám často říkáme svobodné a divoké, spojujeme si je s otevřenými hranicemi a urychleným nástupem konzumní společnosti.² Některým se na devadesátky váže nostalgie, těm mladším se mohou zdát až exotické, zvláště s ohledem na dobově příznačnou naivitu a momenty a jevy, jež s odstupem mohou fascinovat, mnohdy ale také odkazovat k bizarnosti.³ Ve veřejném prostoru vedle nostalgických vzpomínek a hlasu „pure devadesátek“ upozorňujícího na specifické fenomény zejména z oblasti popkultury, má pro vnímání a hodnocení první porevoluční dekády zásadní význam přístup postarší, mužské, středostavovské publicistiky a politiky.

Obr. 1 | Plakát k výstavě.

Obr. 2 | Kampaň k prvním svobodným volbám, 1990. Foto V. Komarová

Obr. 3 | Návštěva prezidenta Václava Havla v Písku, 29. 5. 1990. Foto P. Holba

Různé ideové a pamětnické perspektivy, z nichž se k devadesátým letům vztahujeme, nabízejí odlišné pohledy a obrazy tohoto období, s jinými důrazy a vyzněním. Mnohdy jsou také v určitém napětí a mohou vést k nepochopení, odmítnutí a nezájmu. Devadesátá léta jsou polem, na němž vedeme spory a boje o tvářnost a podobu naší společnosti a přítomnosti. Také o její hodnotové rámce a o naši budoucnost.

Muzeum by pro takové diskuze mělo být příhodným neutrálním místem a napomáhat k tomu, aby v nich zaznívaly i hlasy, které je lehké oslyšet, na které (často) zapomínáme či na které bychom vůbec nejraději zapomněli.⁴ Příkladem právě ve spojení s prvním porevolučním desetiletím, kterému tak rádi a s obdivem říkáme svobodné a divoké, může být i upozornění a snaha porozumět tomu, jak tato jedinečná doba nově prožívané svobody a demokracie přinesla také výrazný nárůst otevřených manifestací rasismu a rasového násilí. Zejména když jsou tématem devadesátky písecké.⁵

I proto termín výstavy nebyl zvolen nijak náhodně. Výstava byla pořádána v době třicátého výročí násilné smrti písecké oběti rasového násilí Tibora Danihela (+ 24. září 1993) a tuto rasově motivovanou vraždu také jako jeden z výrazných a neopominutelných momentů (píseckých)

Obr. 4 | Portýč, 30. 4. 1999. Foto V. Komarová

devadesátých let také připomínala. I jako výzvu a vykřičník pro naše vzpomínky, nostalgii, ale i pro naše současná jednání, postoje a přístupy.

Výstava dále přibližovala proměny veřejného prostoru a estetiky, politické a společenské dění, transformaci v oblasti hospodářství a kultury. To vše na příkladech konkrétních míst, obchodů a ulic, reklamních a jiných nápisů. Společně s tím bylo odkazováno k módním vlnám a trendům, užívaným materiálům a médiím, politickým a ekonomickým představám a nadějím. Částečně i k některým typickým vzorcům jednání a chování.

Základním médiem výstavy přibližující atmosféru první porevoluční dekády byly černobílé a barevné snímky profesionálních i amatérských fotografů (například Zdeňka Javůrka, Pavla Holby, Aloise Němce, Jana Dropy a Ludmily Košťové), včetně několika málo snímků vzniklých pro dokumentaci soudobého dění určených k uložení v muzejním fotoarchivu. Dalším využitým médiem byl také film, respektive digitalizované videozáznamy zachycující stav a podobu několika vybraných veřejných míst, prostranství, budov a ulic v Písku v roce 1990 (autoři Josef Zemek a Miloslav Pintýř).

Výstava měla být podnětem a pozvánkou do světa vlastních vzpomínek i k rozhovorům o mi-

Obr. 5 | Povodeň — výrazný mezník a jeden z možných konců devadesátek v Písku. Foto A. Němec, 13. 8. 2002

nulosti, a tím i o naší současnosti. Nenabízela jednoznačné odpovědi, ukazovala různé podoby, možnosti a přístupy k první porevoluční dekádě. Vybízela k spoluúčasti a diskusím.

POZNÁMKY:

- 1 Srov. Veronika PEHE a kol., *Věčná devadesátá. Proměny české společnosti po roce 1989*, Brno 2023.
- 2 Srov. Dušan RADOVANOVIČ (ed.), *Svobodná a divoká 90. léta. Příběhy z doby, kdy bylo možné téměř vše*, Praha 2017.
- 3 „Fenomény, bizáry a srdcovky“ devadesátých let a milénia jsou záležitostmi nejen sociálních sítí, vzpomínání a nostalgie, ale také dobře zhodnotitelnou komoditou (například e-shop devadesatky.cz). Dále srov. např. Johana FUNDOVÁ, *Devadesátky! Roky nespoutané svobody*, Brno 2019; *Milénium! Jak jsme žili první roky tisíciletí*, Brno 2022.
- 4 K tomu srov. diskuse o nové definici muzea, přijaté na 26. generální konferenci ICOM v Praze v roce 2022. Ostatně reflektovat různé perspektivy a připomínat i nepříjemnou minulost je také úkolem historie a historiků. Srov. Peter BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006, s. 66.
- 5 O Písku se v devadesátých letech hovořilo jako o rasistickém městě. S otázkou, zda je Písek skutečně rasistickým městem, byl konfrontován při své návštěvě města v říjnu 1996 i český prezident Václav Havel.

Konference Devadesátky a muzea

ZDENĚK DUDA

Ve dnech 6. až 8. září 2023 se na půdě Technické univerzity v Liberci uskutečnila konference nazvaná *Devadesátky a muzea: sbírky, prezentace, pamětníci*. Konferenci pořádala Katedra historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci ve spolupráci s Komisí muzejních historiků AMG a také Prácheňským muzeem v Písku.

Konference se zaměřovala na dějiny muzeí a muzejnictví prvního porevolučního desetiletí v českém a slovenském prostředí s možnými přesahy do předcházející i následné dekády. Cílem bylo otevřít odbornou diskuzi nad vývojem českých muzeí v devadesátých letech. Řešeny byly otázky toho, jak se v této době měnil a změnil svět českých muzeí i jaký je současný odraz devadesátek v muzejních sbírkách a prezentacích, pořadech pro veřejnost i v práci s pamětníky.

Jednání konference bylo rozděleno do sedmi tematických bloků. V prvních dvou byly tematizovány proměny českého muzejnictví v devadesátých letech. **Pavel Holman** z Technického muzea v Brně otevřel konferenční jednání obecným zamyšlením nad proměnou úloh a rolí českých muzeí a tím, co to znamenalo pro sbírkotvornou a prezentační činnost. **Václav Rutar** z Ministerstva kultury ČR následně přiblížil změny v organizaci českého muzejnictví v prvních porevolučních letech (do roku 1992). **Luděk Beneš** z Asociace muzeí a galerií ČR hovořil o vývoji muzejní legislativy v nově vzniklé České republice a o podílu AMG na její přípravě.

Po tomto obecném úvodu byla pozornost věnována několika příkladům toho, jak se vyvíjely některé konkrétní instituce v této době, s čím se potýkaly a jaké problémy řešily. **Lucie Němečková** z Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války se zaměřila na moderní historii Lobkovických sbírek, ukázala, jak probíhala restituce tohoto rozsáhlého a různorodého materiálu i jak se tento konkrétní případ odrazil v chodu a přístupu našich sbírkotvorných institucí. **Veronika Červená** z Vysoké školy uměleckoprůmyslové se ve svém příspěvku věnovala devadesátkám v Národní galerii. Soustředila se především na personální a organizační změny i na dopad těchto změn na samotnou instituci a její výstavní a akviziční politiku. **Kristýna Pinkrová** z Ústavu pro interpretaci místního dědictví přiblížila na příkladu metodických textů (zejména Josefa Beneše) dobové představy a nároky na formy a metody muzejní prezentace.

Poslední přednáškový blok úvodního dne konferenčního jednání byl věnován současným obrazům devadesátých let v muzejních sbírkách a prezentacích. **Tomáš Kavka** s **Janem Lomíčkem**

z Národního muzea představili úvahy a východiska, koncept i výslednou realizaci prezentace českých devadesátých let v rámci stálé expozice Dějiny 20. století, otevřené v Národním muzeu v roce 2021. **Michal Křištofík** ze Slovenského národního múzea se ve svém příspěvku, nazvaném „Divoké deväťdesiatky“ pohľadom múzejných zbierok, zaměřil na možné způsoby a přístupy k dokumentaci a muzejní prezentaci komplexní problematiky organizovaného zločinu a násilí na Slovensku devadesátých let. **Zdeněk Duda** z Prácheňského muzea v Písku představil v příspěvku Muzea na cestě do Evropy a 21. století, a to i v návaznosti na aktuální diskuze o nové definici muzea, dobové úvahy a představy o postavení a roli muzea ve společnosti a spolu s tím i proměny ve vnímání toho, co muzeum je a čím by se mělo stát a být.

První dva bloky druhého dne konferenčního jednání byly věnované konkrétním příkladům sbírkotvorných a prezentačních strategií českých muzeí v devadesátých letech. **Bohuslav Rejzl** a **Tomáš Dvořák** z Muzea města Prahy ukázali, jak se v jejich domovské instituci změnila nejen atmosféra a personální situace, ale společně s tím i akviziční a sbírkotvorná politika. Podobně o odrazu politických změn v sbírkotvorné činnosti Severočeského muzea v Liberci hovořila **Markéta Lhotová** z Technické univerzity v Liberci. **Kateřina Hrušková** rovněž z Technické univerzity v Liberci představila a zhodnotila změny v sbírkotvorné a odborné činnosti Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou v kontextu transformace a zániku velkých bižuterních podniků, a naopak vzniku řady nových výrobců. **Ivana Kocichová** a **Pavel Douša** z Národního zemědělského muzea následně představili aktuálně řešený projekt NAKI, v jehož rámci vzniká interaktivní specializovaná mapa výstavní činnosti českých muzeí v letech 1990 až 2020. **Dana Vedra** a **Hana Krutílková** z Moravského zemského muzea ve svých příspěvcích postupně přiblížily dobové proměny výstavní, respektive akviziční politiky Historického oddělení Moravského zemského muzea, a to v souvislosti se změnou zaměření a úlohy někdejšího ústavu pro dokumentaci „revolučních proměn jihomoravského venkova“ i s důrazem na specifické formy prezentace příznačné pro sledované období.

Poslední dva bloky konferenčního jednání se opět vrátily k tématu postavení a role muzea ve společnosti, zejména s ohledem na různé přístupy k citlivým a kontroverzním tématům i hledání vztahu k návštěvníkům a veřejnosti, včetně různých podob a forem spolupráce a podpory. **Václav Houfek** a **Tomáš Okurka** z Muzea města v Ústí nad Labem i prostřednictvím pamětnického svědectví ukázali, jak se v devadesátých letech v regionálních muzeích měnil pohled na dějiny oblastí, do druhé světové války obydlených převážně německojazyčným obyvatelstvem, i jakým způsobem mohlo muzeum aktivně vstupovat do aktuálně řešených témat a podílet se na vývoji českoněmeckých vztahů. **Jana Horváthová** z Muzea romské kultury zase přiblížila okolnosti vzniku a vytváření zcela nového muzea a jeho sbírkových fondů, uchovávajících hmotnou a duchovní kulturu Romů, které vyšlo z iniciativy samotných Romů a nejprve existovalo jako

nezisková organizace, než se stalo státní institucí. **Vojtěch Kyncl** z Historického ústavu AV ČR ve svém příspěvku na příkladu vzpomínání na (druhou světovou) válku tematizoval dobové proměny prezentace témat citlivého dědictví, především s ohledem na možné zahraniční inspirace pro „vyrovnávání se s minulostí“ i na otázku toho, jak může historická věda napomáhat k formování odolnější společnosti.

Poslední dva příspěvky shodně, byť každý jiným způsobem, upozornily na potenciály a možné přínosy a využití pamětnických projektů pro muzea i celou společnost. **Michal Červenka** z Muzea jižního Plzeňska v Blovicích odkazoval k využití metod orální historie v dokumentaci devadesátých let, současně ale také hovořil o muzeích jako možných místech mezigeneračního dialogu a porozumění. **Bohumil Melichar** z FF UK představil projekt Changing Democracies, který staví na orálně historickém výzkumu vycházejícím z prožitku lokálních komunit a který má skrze metodu storytellingu nejen zaplnit díry v našem poznání o životě v nedemokratických systémech a prožitku z jejich rozkladu, ale také napomáhat k nastartování dialogu o demokracii napříč generacemi, kulturami a státy.

Program druhého dne konferenčního jednání uzavřela panelová diskuze moderovaná **Ondřejem Tábořským** z Národního muzea. Jako hosté v diskuzi vystoupili **Jana Horváthová** z Muzea romské kultury a **Ondřej Daniel** a **Bohumil Melichar** (oba z FF UK). Tématem byly devadesátky jako předmět kolektivní paměti a muzealizace. Diskutovány byly otázky nové materiality, hnutí a subkultur, budování nové národní či státní identity skrze politiku dějin, násilí i turbulentní situace menšin.

Poslední den konference nabídl již jen fakultativní program a možnost zúčastnit se tematických exkurzí. První z nich se soustředila na liberecké centrum. Ve formátu komentované prohlídky městem (vedla ji Markéta Lhotová) přibližovala místa, která v devadesátých letech prošla výraznými změnami a úpravami, často podoby i funkce, nebo také se stala důležitými místy a ohnisky nového rituálního vzpomínání a politiky paměti. Další exkurze vyžadovala přesun do Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Účastníky zde po stálých expozicích provedla Kateřina Hrušková. Představila jim svůj kurátorský výběr toho nejlepšího z bohatých expozic muzea, a přitom se také soustředila na možná prezentační úskalí a příležitosti muzejní budovy i jednotlivých instalací.

Konference Devadesátky a muzea měla za cíl otevřít diskuzi o vývoji českých muzeí v devadesátých letech i o současných obrazech prvního porevolučního desetiletí v muzejních sbírkách, výstavách a dalších programech a prezentacích. Jako taková také navazovala na aktivity a semináře Komise muzejních historiků AMG tematizující aktuální podoby a přístupy k dokumentaci

soudobých dějin. V průběhu konference se ukázalo, že devadesátky v českém prostředí jsou již tématem odborné reflexe a určitě již také patří do muzea. Nicméně česká muzea by se jim měla věnovat mnohem více, než tomu bylo dosud. Rezervy muzea mají jak v oblasti dokumentace, tak odborného zhodnocování sbírek i v prezentačních a dalších aktivitách. Současně ale v závěrečné diskuzi bylo také upozorněno na to, že devadesátky nejsou pro muzea úplnou novinkou. Devadesátky vždy patřily do muzea, podobně jako naše „dvacítky“. Navíc muzea, která v devadesátých letech řešila aktuální témata a aktivně vystupovala a ovlivňovala veřejný prostor, dnes vydáváme za dobrý příklad. Namátkou Muzeum města Ústí nad Labem. Jedním z výstupů této konference byla tedy i výzva k odvaze zabývat se aktuálními tématy a vstupovat do veřejných debat a diskuzí.

Jak se vztahovat k devadesátkám v prostředí českých muzeí? V jednotlivých příspěvcích, a ještě více v navazujících diskuzích bylo odkazováno k výrazným proměnám a novým horizontům, současně ale také ke kontinuitám v oblasti teorie i praxe. Devadesátá léta nebyla pro česká muzea jen dobou nadějí a příslibů, byť třeba nenaplněných, příkladem tu mohou být očekávání spojitá s úlohou a dopadem muzeologie na muzea i společnost, ale také hledáním své úlohy a místa v transformující se společnosti, nových podob organizace a řízení i způsobů financování. První porevoluční dekáda byla pro muzea stejně jako pro celou společnost výrazně turbulentním obdobím. Je proto třeba a žádoucí, aby nejen devadesátky, ale i dis/kontinuity v krajině českých muzeí (devadesátých let) se staly více než dosud předmětem odborného zájmu a reflexe. I proto, že je zde možné předpokládat značný potenciál pro nové pohledy na současnou praxi a přístupy.

Edukační nabídka Prácheňského muzea v Písku v roce 2023

KLÁRA KOUBOVÁ

Edukační nabídka muzea se skládá ze stálých programů, které doprovázejí některé expozice a z programů krátkodobých, které mají dětským návštěvníkům zpřístupnit kratší výstavy. Přirozeně ne ke všem výstavám pedagogové takový program nabízejí. Na oba typy programů dorazilo do muzea 6 155 žáků a studentů, které doprovodilo 589 učitelů. Pokud připočítáme ještě děti z muzejní noci a z městské protivínské slavnosti, které si vyráběly v kreativní dílně, a děti ze soutěže Jan Hus následovníkům, kde každoročně zajišťujeme jedno stanoviště, blížíme se počtu 6 500.

Zcela netypicky jsme první program nabízeli už v lednu – doprovázel totiž archeologickou výstavu o výzkumu dálnice D4. Vzhledem k jejímu didaktickému potenciálu jsme asi očekávali lepší návštěvnost, ale termín se zřejmě nedobře potkal s přelomem pololetí a zejména s tematickými plány pro dějepis, v nichž se archeologie zpravidla objevuje začátkem školního roku v 6. ročníku. Přesto šest skupin na setkání s archeologem dorazilo, po možnosti klást archeologům otázky následovala vlastní prohlídka výstavy obohacená o rozšířenou realitu s využitím několika tabletů. Za spolupráci na prohlídkách děkujeme kolegům Erice Pixové a Tomáši Hiltšcherovi, kteří byli ochotní na jimi připravené výstavě odpovídat na dotazy studentů. Zajímavostí bylo, že na tento program se vůbec poprvé do muzea přihlásila malá skupinka „domškoláckých“ dětí a jejich rodičů.

Velikonoční program jsme pojali jinak než v minulých letech – nevěnovali jsme se tentokrát zvykům, ani žádnému tradičnímu vyrábění, zkusili jsme školákům a prvnímu stupni přiblížit jarní hry našich předků. Vzhledem k absenci tematické velikonoční výstavy jsme se opět uchýlili do expozice Písecký venkov v 19. století. Celý březen se tak v muzeu cvrnkaly kuličky, kutálelo se vejce po hrábích, roztáčely různé druhy káč, pletla pomlázka či „skákala guma“. Nemohlo chybět samozřejmě závěrečné vyrábění, to by nám už ani děti, ani paní učitelky neodpustily. Vzhledem k množství času potřebnému pro dostatečné osvojení her, jsme potřebovali kreativní dílnu zkrátit na minimum. Oprášili jsme proto již dávno zakoupený stroj na výrobu ozdobných placek, kdy si každé dítě placku dekorovalo podle sebe. Výhodou této dílny byla kromě rychlosti také snadnost výroby, kterou zvládly i nejmenší děti. Zážitek z jarních her našich předků jsme celkem zprostředkovali 835 dětem ze školek a prvního stupně ZŠ.

Po celé jaro až do konce května vévodilo muzeu téma lásky a sexu, všechny výstavy se ho nějak dotýkaly. Přírodovědnou výstavu *Milování v přírodě* doprovázel program formou komentované prohlídky s několika interaktivními prvky. Pro učitele biologie jsme začátkem března uspořádali

Velikonočně-jarní program 2023

komentovanou prohlídku se zoologem Jiřím Šebestianem, aby sami viděli, že na výstavě není nic závadného, a několik vyučujících pak do muzea skutečně postupně dovedlo řadu svých tříd. Celkem se tedy o sexu v živočišné říši mnoho zajímavostí dozvědělo 529 studentů, z nichž bylo 358 středoškoláků. Programem provázal nejprve Jiří Šebestian, postupně pak i Josef Novák. Obdobně během jara vypomáhal zoologovi při terénních programech na Řežabinci, kdy zejména v případě návštěvy dvou tříd najednou je více než žádoucí skupinu rozdělit na polovinu. Takto proběhlo na Řežabinci pět programů.

V průběhu celého roku se třídy hlásily na stálé programy – z nich je největší zájem o *Středověk*, který využívá možností muzejního kufříku plného replik předmětů každodenní potřeby, na něj zavítalo 425 žáků a studentů (zde od 1. stupně až po středoškoláky). Následoval *Pravěk* se 341 návštěvníkem, dále *Procházka po kamenech zmizelých* s 97 studenty. Obnoven byl program kdysi připravený na míru projektovému dni Gymnázia Písek o písecké architektuře 19. a 20. století, na něj dorazily dvě třídy vyššího gymnázia v rámci výtvarné výchovy.

Po několika letech jsme na červen zařadili program *Abeceda tradičních řemesel*. V předcovidových časech patřil tento formát k oblíbeným, svým načasováním se trefuje do konce června a tedy do

Velikonočně-jarní program 2023

období, kdy třídy rády opouštějí školní budovy. V roce 2022 se nám podařilo program přihlásit do dotačního programu Ministerstva kultury. Dotační podpora nám umožnila zaplatit tvůrce z blízkého regionu, kteří po dobu pěti dnů, tedy od 19. 6. do 23. 6., denně od rána do přibližně 13. hodiny předváděli v prostorách muzea svá řemesla. Pod arkádami tak své umění ukázaly krajčářky Martina Srbová a Emilie Vrbová ze Sedlice, v expozici *Písecký venkov v 19. století* pletl košíky Jan Smrt z Milevska, v přednáškovém sále hrnčířský kruh roztáčela Věra Pichová z Milevska a konečně na parkánech s drátem pracoval Josef Pich. Jednotlivé objednané třídy přicházely v pravidelných časech a obcházely všechna stanoviště, na všech z nich si něco vyzkoušely (ne vždy všechny děti všechny činnosti, na to bohužel nezbývalo tolik času) – někdo si zkusil paličkování, někdo plést dno košíku, někdo práci na kruhu a všichni mohli tvarovat drátek. Celkem tak za týden práci krajčářek, košíkáře, hrnčířky a dráteníka vidělo a zažilo 572 dětí.

Tradiční *Človíček*, směřovaný jako obvykle na začátek školního roku, opět překonal sám sebe – celkem na něj docházelo třináct skupin předškoláků a opět se nedostalo na úplně všechny zájemce. Během léta nám sociálněterapeutická dílna Horizont připravila pytlíčky pro děti, dále také pro program zajišťují dva dárečky za lekce – „pravěký“ keramický korálek a miniošatku z pedigu od prababiček. V polovině září jsme tak mohli zahájit další ročník *Človíčka I*. Některé

Abeceda řemesel červen 2023

lekcce zůstávají prakticky neměnné, některé si časem vynutí drobné úpravy, často také záleží na tempu dětí a povaze skupiny. Závěrečné návštěvy ve školách se pak zpravidla protáhnou až do poloviny listopadu. Celkem *Človíček* do muzea zavedl děti 1418krát (musíme zde počítat s tím, že se jedno dítě vrací do muzea pětkrát po sobě, nejedná se tedy o 1418 různých dětí, ale o přibližně 283 dětí opakovaně docházejících), čímž se řadí na přední příčku v návštěvnosti.

Časově se intenzivní období kolem *Človíčka* krylo s trváním výstavy *Pojďme mezi lidi*, ke které Klára Koubová připravila a lektorovala animační program. Podporu pro přípravu programu jí poskytl sběratel MUDr. Jiří Hořava, který souhlasil s prezentováním své výstavy školám. Téma portrétního umění se propisuje do kurikula výtvarné výchovy na všech úrovních škol, program byl proto nabízen jak základním, tak středním školám. Setkal se poměrně s pěkným ohlasem, celkem „na výtvarku do muzea“ zavítalo 310 žáků a studentů. Součástí programu byl stručný komentář k výstavě, ke sběratelství, k dějinám portrétů, dále se pozornost přenesla na samotná díla, žáci rozdávali „like“ palce, hovořili o dílech, ve skupinách se pak zamýšleli nad portréty dnešní doby, tedy selfie, pokoušeli jsme se dostat do hlavy portrétovaným osobám a nakonec jsme si i vlastní portrétování zkusili. Při jedné návštěvě 7. třídy ze ZŠ T. G. Masaryka v Písku došlo k nepříjemnosti, kdy jeden žák zakopnul a omylem strčil do soklu, na kterém spočívala

Abeceda řemesel červen 2023

bronzová busta T. G. Masaryka na kamenném podstavci. Jak sokl, tak busta, byly vlivem pádu lehce naraženy, zároveň při něm došlo ke škrábnutí do vedle visící malby. Hochovi se naštěstí nic nestalo. K takovým událostem při programech nedochází příliš často, v první chvíli proto nebylo úplně jasné, jak postupovat dál. Nakonec se událost řešila z pojistky žáka, majitel díla MUDr. Jiří Hořava věc přijal s klidem, restaurátoři následně odvedli svoji práci. O vyřízení záležitosti se postarala kolegyně Martina Měříčková.

Navzdory absenci výstavy s vánoční tematikou (ta byla zrušena, protože byla prodloužena úspěšná výstava *Pojďme mezi lidi*) stejně v adventu do muzea zavítalo přes 1 100 dětí. Velice žádaný program jsme tentokrát zaměřili na chuť a vůně Vánoc, opět jsme si pomohli expozicí Písecký venkov v 19. století, která nám poskytla základní rámec. Děti ze surovin připravovaly bramborový salát, zkoušely přiřadit typická jídla k různým svátkům a ta vánoční se pak učily znát všechna jménem, míchaly perníkové koření a zkoušely čichem poznat, která vůně do něj nepatří. Muzeem se navíc linula vůně františka. Pracovali jsme opět ve skupinách a v druhé části návštěvy nemohla nenásledovat vánoční dílna. K chutím a vůním Vánoc se nejvíc hodilo pečení cukroví a tak jsme během prosince spotřebovali v muzeu asi 8000 kousků lineckého, které si děti promazávaly, a asi 19 kilogramů perníkového těsta. O zajištění sladkého materiálu

Vánoční program 2023

se postarala cukrářka Lenka Potencová z Písku, vlastními silami bychom takové množství připravit nedokázali.

Ve spolupráci s paní Ing. Libuší Jozkovou, krajskou koordinátorkou pro environmentální vzdělávání z Krajského úřadu Jihočeského kraje, jsme v muzeu uspořádali jeden seminář pro učitele. Ze zkušeností víme, že pro některé pedagogy je dojezd za školeními do Č. Budějovic problematický a Písek jako místo konání oceňují. Volba tentokrát padla na seminář „Dobré otázky (nejen) pro environmentální výchovu“ s lektorkami Mgr. Janou Modrou ze STŘEVLIKU (Středisko ekologické výchovy Libereckého kraje) a PhDr. Kateřinou Jančaříkovou, Ph.D. z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. 27. listopadu od 9 do 16 hodin se tak v přednáškovém sále sešlo 22 učitelek převážně z MŠ, část i ze ZŠ. Původní účast měla být vyšší, ale na dlouho naplánovaný termín připadla celostátní stávka učitelů, což část účastníků nakonec odradilo, většina jich však naštěstí neplánované „volno“ využila pro své vzdělávání. Seminář měl kladné ohlasy; K. Koubová pro něj zajišťovala občerstvení, přihlašování účastníků a komunikaci s lektorkami.

Muzejní pedagogika je dynamickým oborem s velkým potenciálem. Téměř na většině nabízených programů se ukazuje velký zájem ze strany nejen píseckých škol, kdy poptávka převyšuje

Vánoční program 2023

naše kapacitní a personální možnosti. Po více než deseti letech, v nichž muzeum cíleně muzejní pedagogiku rozvíjí, již máme vybudovaný stabilní okruh spolupracujících škol, školek a jednotlivých vyučujících. Přirozeně je stále co zlepšovat, ale jisté je, že edukační nabídka dokáže do muzea přilákat tisíce návštěvníků. Do budoucna by například bylo možné nabízet kroužek pro hlubší dětské zájemce o historii, či přírodní vědy, třeba ve formě jakési „první univerzity“. Velké množství pořádaných výtvarných výstav by bylo možné rovněž doprovázet větším počtem animačních programů a přilákat tak do muzea více tříd v rámci výtvarné výchovy.

Obsah

ZPRÁVA O ČINNOSTI	
Úvodní slovo ředitele	7
Akvizice roku	20
Výstavy Prácheňského muzea	22
Přednášky Prácheňského muzea	23
Návštěvnost Prácheňského muzea	25
Centrální evidence sbírek	27
Oddělení společenskovědné	34
Archeologické oddělení	42
Knihovna a studovna	48
Oddělení přírodních věd	50
Ekonomické oddělení	54
Technické oddělení	58
Sekretariát, prezentace	61

HISTORIE	
Mincmistr Petr z Písku, jeho rod a další Písečané (Pískové) v předhusitské Kutné Hoře.	
Nástin jejich osudů a působení František Šmahel	65
Historie písecké flusárny. K výrobě potaše v Prácheňském kraji Jiří Pešta	97
Po stopách nejstaršího českého loveckého šperkařství. Příběh písecké zlatnické rodiny Weberů	
Jan Kouba	143
Tenorista „Zápisníku zmizelého“. K životu lékaře MUDr. Oskara Taubera Josef Motyka	153

ARCHEOLOGIE	
Osídlení před založením města Písku † Jiří Fröhlich	165
Průzkum kostní jámy u kostela sv. Prokopa v Chyškách Erika Pixová – Tomáš Hiltcher	181
Několik poznatků k píseckému středověkému a raně novověkému podzemí	
Jaroslav Jiřík – Tomáš Hiltcher – Jiří Dohnal – Zdeněk Jáně – Jan Valenta	187

PŘÍRODOVĚDA	
Výsledky 46. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v národní přírodní památce „Řežabinec“	
Jiří Šebestian.....	223
Výsledky 47. kroužkovací akce „Acrocephalus“ v národní přírodní památce „Řežabinec“	
Jiří Šebestian.....	227

SBÍRKY	
Tisk „Kurtzer und einfaltiger Bericht vom Vogelstellen“ z bibliotéky barokního frankfurtského městského historiografa Achillea Augusta von Lersner	
v písecké muzejní knihovně Jan Adámek	233
Dar sbírky minerálů z pozůstalosti píseckého sběratele Václava Maršálka Jaroslav Cícha	241
K získání a instalaci varhan v kostele Nejsvětější Trojice v Písku Petr Šrámek	247

MUZEJNÍ AKCE	
Výběr z výstav Martina Měřčková.....	253
Pojďme mezi lidi. Portrét v českém umění ze sbírek Jiřího Hořavy Jiří Hořava	261
Výstava Písecké devadesátky Zdeněk Duda	273
Konference Devadesátky a muzea Zdeněk Duda	279
Edukační nabídka Prácheňského muzea v Písku v roce 2023 Klára Koubová	283

PRÁCHEŇSKÉ MUZEUM V PÍSKU V ROCE 2023

Předseda redakční rady: PhDr. Jiří Prášek

Editor: Mgr. Jan Adámek

Redakční rada: Mgr. Jan Adámek; Mgr. Jaroslav Jířík, Ph. D.; Mgr. Jan Kotalík

Fotografie, není-li uvedeno jinak: Ing. Tomáš Droppa

Za obsah příspěvků odpovídají jejich autoři.

Grafický návrh ročenky: Tiptop studio

Sazba a grafická úprava: Ing. Tomáš Droppa

Tisk a technická realizace: RAIN tiskárna s.r.o.

Vydalo Prácheňské muzeum v Písku v roce 2024 v nákladu 400 výtisků.

ISBN: 978-80-86193-81-6